

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatma Ayperi Tuğçe ÖZDEMİR

FİLOZOFLARA GÖRE ÇOCUK: TARİHSEL BİR ÇALIŞMA

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatma Ayperi Tuğçe ÖZDEMİR

FİLOZOFLARA GÖRE ÇOCUK: TARİHSEL BİR ÇALIŞMA

Danışman

Prof. Dr. Hasan ASLAN

Felsefe Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatma Ayperi Tuğçe ÖZDEMİR'in bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Ertan TAĞMAN (İmza)

Üye (Danışmanı) :Prof. Dr. Hasan ASLAN (İmza)

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK ILTAR (İmza)

Tez Başlığı: Filozoflara Göre Çocuk: Tarihsel Bir Çalışma

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 18/01 /2021

Mezuniyet Tarihi : 04/02/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Filozoflara Göre Çocuk: Tarihsel Bir Çalışma” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Fatma Ayperi Tuğçe ÖZDEMİR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Fatma Ayperi Tuğçe Özdemir
Öğrenci Numarası	20185231017
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Hasan ASLAN
Tez Başlığı	Filozoflara Göre Çocuk: Tarihsel Bir Çalışma
Turnitin Ödev Numarası	1494262988

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 145 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 17/01/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 1

alıntılar dahil % 2 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

17/01/2021

(imzası)

Prof. Dr. Hasan ASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK DÖNEMDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK ANLAYIŞI

1.1.Antik Dönemde Çocuğun Toplumsal Yeri ve Tarihsel Arkaplan	3
1.2.Antik Dönem Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Anlayışı	6
1.2.1. PreSokratik Dönem ve Sofist Filozoflar	6
1.2.2. Sokrates	7
1.2.3. Platon	8
1.2.4. Aristoteles	15
1.3.Antik Dönem Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Görüşleri Üzerine Değerlendirme	22

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ÇAĞ'DA ÇOCUK VE ÇOCUKLUK ANLAYIŞI

2.1. Ortaçağ'da Çocuğun Toplumsal Yeri ve Tarihsel Arkaplan	26
2.2.Ortaçağ Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Anlayışı	27
2.2.1. Augustinus	28
2.2.2. Farabi	31
2.2.3. İbn Miskeveyh	32
2.2.4. İbn-i Sina	33
2.2.5. Gazzali	35
2.2.6. Anselmus	37
2.2.7. Abelardus	37
2.2.8. Saint Antuan	38
2.2.9. İbn-i Haldun	38
2.3.Ortaçağ Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Görüşleri Üzerine Değerlendirme	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAKIN, YENİ ve MODERN ÇAĞ’DA ÇOCUK VE ÇOCUKLUK ANLAYIŞI

3.1.Yakın, Yeniçağ ve Modern Çağ’da Çocuğun Toplumsal Yeri ve Tarihsel Arkaplan	43
3.2.Yakın, Yeniçağ ve Modern Çağ Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Anlayışı	44
3.2.1. Tommaso Campanella	45
3.2.2. Thomas More	50
3.2.3. Francis Bacon.....	54
3.2.4. Thomas Hobbes	56
3.2.5. Rene Descartes	60
3.2.6. Spinoza.....	62
3.2.7. John Locke	63
3.2.8. Jean Jacques Rousseau.....	83
3.2.9. Immanuel Kant.....	100
3.2.10. Hegel	112
3.2.11. Schopenhauer	115
3.2.12. J. Stuart Mill	118
3.2.13. Kierkegaard	119
3.2.14. Nietzsche	120
3.2.15. J. Dewey	123
3.2.16. B. Russell.....	126
3.3 Yakın, Yeniçağ ve Modern Çağ Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Görüşleri Üzerine Değerlendirme	137
 SONUÇ	 140
ÖZGEÇMİŞ	147

ÖZET

Çocuk, tarih boyunca her dönemde ve toplumsal anlamda değişmiş bir kavramdır. Antik dönem, Orta Çağ ve Modern dönemde filozofların çocuk görüşleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu elbette toplumsal yaşamın değişmesi, dönemde etkili olan yaşam anlayışı ve gündelik yaşamda yer alan durumlarla da ilişkilidir. Antik dönemde çocuğun bir yurttaş olarak iyi birisi olması görüşü yer almakta ve çocuğa verilecek olan eğitim bu şekilde yönlendirilmektedir. Çocuk doğası gereği bir potansiyele sahiptir ve bu potansiyele ancak eğitimle yön verilebilmektedir. Antik dönemde beden eğitimi, müzik ve yaşına göre kategorize edilmiş bilgi şeklinde bir eğitim uygun görülmektedir. Orta Çağ'da ise çocuk küçük yetişkin olarak görülmekte, yetişkinlik sorumluluklarını üstlenmek üzere yetiştirilmektedir. İlk günah öğretisinin hâkim olması nedeniyle çocuğa eğitim verilirken onun keskin, katı kurallar çerçevesinde uygulanması önerilmektedir. Orta Çağ'da Batı ile İslam filozofları arasında çocuğa bakış biraz farklıdır. Batı filozofları çocuk konusunda daha keskin görüşlere sahiptir, İslam filozofları ise çocuğun anlayabileceği türden bir eğitim, öğretimin olması gerektiğini ifade etmektedir. Genel olarak toplumsal kabulde çocuğa yönelik katı tavrın korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Modern Dönem' de ise çocuk bir bireydir. Kendine ait duygu ve düşünceleri bulunmaktadır. Onu doğru yönlendirmek, onun kişiliğinin oluşmasında en temel noktadır. Çocuk, kendisine öğretilen neyse onu uygulamaktadır. İyi davranış ve alışkanlıklar ancak sık uygulama yoluyla kalıcı hale gelmektedir. Modern dönem filozofları çocuk eğitiminde temel olarak şiddet, baskı ve ceza yöntemlerinin olmaması gerektiği görüşüne sahiptir. Çocuk için sevgi esastır ve bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Modern dönemde eğitim, toplumsal olarak ve çocuk açısından elzem görülmektedir. Eğitimde yer alan yanlış uygulamaların değiştirilir, çocuğa verilen değer artar ve bu dönemde eğitim sevgi odaklıdır. Bu bakış açısı günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Çocuk, tarihsel süreçte anlamca değişmiş, potansiyeli değerlendirilmesi gereken bir birey olarak kabul edilmiştir. Çocukta doğası gereği yer alan özellikler ve durumlar günümüzde değer görmekte, eğitim-öğretim de ona göre düzenlenmektedir. Temel eğitimin yanı sıra kültürel ve toplumsal yaşama katılan çocuk, filozofların görüşlerinde de yer aldığı üzere hem sevgiyi hem de saygıyı hak eden bir birey olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocukluk, Filozoflara göre Çocuk, Felsefe ve Çocuk.

SUMMARY

CHILD ACCORDING TO PHILOSOPHERS: A HISTORICAL STUDY

Child is a concept that has changed in every period and social sense throughout history. Children's views of philosophers differ from each other in ancient, medieval and Modern times. This, of course, is also associated with the change of social life, the understanding of life that is effective in the period, and the situations involved in daily life. In ancient times, there is a view that the child should be a good person as a citizen, and the education that will be given to the child is directed in this way. The child has a potential by nature, and this potential can only be directed by education. In ancient times, education in the form of physical education, music and information categorized by age is considered appropriate. In the Middle Ages, the child is seen as a small adult and is raised to take on the responsibilities of adulthood. Because the first sin doctrine prevails, it is recommended that the child be taught within the framework of sharp, strict rules. In the Middle Ages, the view of the child is slightly different between the West and Islamic philosophers. Western philosophers have sharper views on the child, while Islamic philosophers express that there should be an education, training that the child can understand. In general, it is emphasized that a strict attitude towards the child should be maintained in social acceptance. In the Modern era, a child is an individual. He has his own feelings and thoughts. Guiding him correctly is the most fundamental point in the formation of his personality. The child practices what he is taught. Good behavior and habits become permanent only through frequent practice. Modern philosophers of the period have the view that violence, oppression and punishment methods should not be fundamental in children's education. For the child, love is essential and seen as a need. The false practices in education are changed, the value given to the child increases, and during this period education is focused on love. This perspective continues its influence today. The child has changed meaning in the historical process and has been accepted as a person whose potential needs to be evaluated. Characteristics and situations that are inherent in the child are considered valuable today, and education and training are also organized according to it. In addition to basic education, the child who participates in cultural and social life becomes an individual who deserves both love and respect, as is evident in the views of philosophers.

Keywords: Child, Childhood, Child According to Philosophers, Philosophy and Children.

ÖNSÖZ

Çocuk, toplumda önemli bir yere sahiptir. Filozoflar geçmişten bugüne kadar olan öğretilerinde çocuğa dair görüşlere yer vermiştir. Tezin ana konusu çocuk ve çocukluğun tarihsel süreçte uğradığı dönüşüm bakımından filozofların hangi görüşleri benimsediği, ifade ettiği, Bu nedenle tez üç bölümden oluşmuştur. İlk bölüm Antik Dönemi, ikinci bölüm Orta Çağ'ı ve üçüncü bölüm Yakın ve Yeni çağ ile başlayan devamında Modern Dönemi kapsayan bölümü oluşturmıştır.

Geçmişten günümüze kadar gelen bu süreçte çocuk kavramı için birinci bölümde Antik Dönem filozoflarının düşüncelerine yer verilmiştir. Çocuk, hane alanına yani *oikosa* aittir ve cinsiyet ayrımı çocukların haklarında, eğitimlerinde belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Çocukların oyun oynaması, masal dinlemesi, beden eğitimi alması, müzik eğitimi ve diğer temel eğitimleri alması iyi yurttaş olmalarının temeli olarak görülmektedir. Platon ve Aristoteles'in çocuk yetiştirme, eğitme konusunda detaylı görüşlerine yer verilmektedir.

Tezin ikinci bölümü, Orta Çağ'da çocuk ve çocukluğa dair görüşleri içermektedir. Çocuk, küçük yetişkin olarak düşünülmesi nedeniyle çocuğa bakış ve tavır Antik döneme kıyasla değişmiş, sert bir hal almıştır. Filozofların görüşleri farklı olsa da genel olarak çocuğun isteklerinin köreltilmesi gerektiği görüşü Batı'da baskın bir hal almıştır. Bu tavır, ilk günahtan arınma odaklıdır. Bu dönemde çocuk, yetişkin olarak yetiştirilecek bir kişi şeklinde yer almaktadır.

Üçüncü bölüm, günümüze kadar gelen Yakın ve Yeni çağ ile başlayan devamında Modern Dönemi içermektedir. Genel olarak davranış ve alışkanlıkların kazandırılmasında sevgi odaklı olunması gerektiği görüşü benimsenmiştir. Her filozofun çocuğa dair düşüncesi ve ifadeleri farklı olsa da genel anlam korunmuştur. Çocuğa yönelik bu yaklaşım, günümüzde de sürdürülmektedir. Bir diğer deyişle çocuk ve ona dair fikirler tarihsel süreçte değer ve yargılar bakımından dönüşüme uğramıştır.

Çalışmamda tüm bilgi ve önerilerini benimle her zaman paylaşan, desteğini benden esirgemeyen ve bana her zaman doğru yolu gösteren saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Hasan ASLAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Her zaman yanımda olduğunu bildiğim sevgili aileme de teşekkür ederim.

GİRİŞ

Felsefe, bilimlerin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çocukluk da insanın kendini var etme sürecinin başlangıcıdır. Bu nedenle felsefe ve çocukluk ortak bir noktaya sahiptir ve felsefe, çocuk-çocukluk bağlantısı önemlidir. Tarih boyunca filozoflar yaşamın her alanına ilişkin düşüncelerini ifade etmişlerdir. Çocuk ve çocukluk konusu da bu düşüncelerin arasında yer almaktadır. Çocuk; aile, eğitim gibi pek çok toplumsal kurum çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu kurumlar, tarihte yer alan toplumsal değişimlere maruz kalmış olup filozoflar tarafından ele alınmıştır.

Çocuk ve çocukluk konusu, filozofların görüşlerinde farklı kategorilerde yer almaktadır. Çalışmada aile, eğitim ve gündelik yaşam gibi alanlara tekabül eden bu alanlarda tek bir başlık ile sınırlandırma yapılmamış, çocuk-çocukluk bütünsel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Çocuk, hayatın her alanında yer alan bir yapıya sahiptir. Çocuk, çocukluğun tarihi¹, toplumsal açıdan değerlendirilmesi, çocuk felsefesi, çocuklar için felsefe² gibi konular günümüzde kapsamlı olarak araştırılan ve literatürde yer alan konulardır. Felsefe tarihinde yer alan çocuk, filozofların görüşlerinde bulunmaktadır; ancak literatürde örtük olarak kalmıştır. Bu çalışma, filozofların eğitim, aile, toplumsal bakımdan düşünceleri içerisindeki çocuk ve çocukluk algısı üzerine olup bu görüşleri detayları ile belirtmektedir.

Tarihsel açıdan çocuk, filozofların eserlerindeki düşünceleri bakımından üç dönemde incelenebilir. Antik Dönem, Orta Çağ ve Modern Dönem olarak değerlendirilen dönemlerde çocuk algısı değişmiştir. Şehir devletlerinde yer alan yasa ve kurallar, iyi yurttaş olma düşüncesi çerçevesinde Antik dönemde çocuğun yetiştirilmesinde yaş gruplarına ayırmanın öneminden bahsedilmektedir. Kategorize edilmiş bilgi, eğitim-öğretimin önemi bu dönemde baskın olmaktadır. Çocuk, genellikle devlete ya da babaya aittir. Öyleyse sorumluluk üstlenen bir konumda görülmemektedir. Bu dönemde davranışlar ve alışkanlıklar, kısacası gündelik yaşam pratikleri çocuğu yönlendirme bakımından eğitim ile ilişkilidir. Küçük yaşlardan itibaren çocuk, karakterinin şekillenmesi sebebiyle, ne öğretilcekse ona yönlendirilmektedir. Orta Çağ'da ise çocuk, küçük yetişkin olarak görülmektedir. O dönemde baskın olan din görüşlerinde bulunan çocuk, itaatkâr olması ve kötülüklerden arınmasını gerektirecek bir ilk günah öğretisi ile bağdaştırılmaktadır. Çocukta insanın doğası ve yaratılışı gereği kontrol edilemeyen istek ve davranışların olduğu düşünülmektedir. Eğitim, çocuk için önemli

¹ Aries, P, 1962:9.

² Lipman, M, 1976: 17.

görülmekte, doğru ve iyi davranışların kazandırılmasında temel nokta olarak vurgulanmaktadır. Modern dönemde çocuk, bir birey olarak değerlendirilmektedir. Çocuğa birey olarak değer verilmekte, onun duygu ve düşünceleri önemsenmektedir. Eğitim, bireyin şekillenmesindeki temel etmen olmaktadır. Çocuğa eğitim vermek amacıyla uygulanan ceza, baskı veya şiddet uygulamaları filozoflar tarafından eleştirilmektedir. Bu uygulama ve yöntemlerin doğru sonuçlar vermediği çok açıktır. Bu nedenle insan doğasında bulunan hareket ihtiyacı gibi temel ihtiyaçlar kabul edilmek durumundadır. Gündelik yaşamdaki yanlış uygulamalar değiştirilmek durumundadır. Çocuk, yönlendirilmelere ihtiyaç duyması nedeniyle karakterinin şekillendiği dönemde doğru yönlendirilmesi hayati önem taşımaktadır. Çocuk, birey olarak değer kazanmış olmakla birlikte çocuğun toplumsallaşmasının niteliği de ön plana çıkmaktadır. Sevgi, davranış ve alışkanlıkların pekişmesinde etkili bir faktör olmaktadır. Günümüzde de hala bu anlayış sürdürülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK DÖNEMDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK ANLAYIŞI

1.1. Antik Dönemde Çocuğun Toplumsal Yeri ve Tarihsel Arka Plan

Antik Yunan toplumunda yer alan dinamiklerden aile ve aile ilişkileri, eğitim, gündelik yaşam, şehir devletlerinde yer alan vatandaş sorumlulukları ve haklar, yaşam alanını belirlemek için temel dinamikler olarak kabul edilebilir. Bu dinamikler içerisinde çocuğa ait alanı görmek, onun toplumsal açıdan konumunu belirleyebilmeyi sağlamaktadır. Araştırmada belirtilen dinamikler detaylarıyla incelenmektedir.

Antik Yunan’da “çocuk” ve “çocukluk” toplumsal konum bakımından aileye ait bir kavram olarak görülmektedir. Aile ise *oikos* kavramı ile ifade edilmektedir. Antik Yunan’da *oikos* anlam bakımından ev kelimesine karşılık gelmektedir. Bu nedenle *oikos* -eve ait olması nedeniyle- aile üyeleri ve aileye ait diğer şeyler ile çevrelenmektedir. *Oikos*, aile bireylerinin yaşadığı alana işaret etmektedir. Mekân kökenli bu anlam, aile üyelerinin bir arada olduğu bir alanı ifade etmesi bakımından çocuğun da yer aldığı en küçük toplumsal yapı olarak görülmekte ve önemsenmektedir.³

Antik dönemde hane, toplumsal bir mekân olması bakımından aile ilişkilerinin de açık olarak görüldüğü bir alandır. Aile ilişkilerini ve toplumu düzenlemesi açısından Antik Yunan’da devlet tarafından hakları korunan bir alan olarak da yer almaktadır. Bu nedenle hane içerisinde *kyrios* adı verilen ailenin yönetimi konusuyla ilgilenen kişiler yer almaktadır. *Kyrios*, genel olarak bakıldığında *oikosun* yönetiminde önemli rol almaktadır. Böyle olmasına rağmen yetkileri sınırlıdır. Kendi çocuklarının hayatı ve ölümü konusunda hak sahibi sayılmamaktadır. Bu nedenle hane konusunda *kyriosu* tek bir otorite kaynağı olarak değerlendirmemek gerekmektedir.⁴

Oikos; aileyi, işgücünü ve malvarlığının bir arada olduğunu içeren bir anlama tekabül etmektedir. Bu üç unsurun bir aradalığı *oikosun* varlığını mümkün kılmaktadır, herhangi bir unsurun eksik olması durumunda *oikostan* söz etmek mümkün olmamaktadır. Aynı zamanda *oikos* kolektif bir özel alana işaret etmektedir.⁵ Bu alan içerisinde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik ayrımlar vardır. O nedenle *oikosta* kız çocuklar ile erkek çocuklar arasında haklar bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Mülkiyet açısından miras paylaşımı erkek çocuklara

³ Eco, 2017: 282

⁴ Eco, 2017: 282

⁵ Eco, 2017: 283

göre yapılmakta, kız çocuklarına evlenmelerine yönelik bir çeyiz verilmektedir.⁶ Bu durumdan da görüleceği üzere toplumsal yapıya bakıldığında Antik Yunan'da kadın ve erkek ayrı tutulmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bu türden bir ayrımının kız ve erkek çocuklar için de uygulandığı bilinmektedir. Toplumsal konumu belirlemek ve çocukların rolünü belirlemek açısından *oikos* etkili bir alan olarak görülebilir. *Oikosun* devamlılığı için kız çocuklarına ve erkek çocuklarına başka görevler tahsis edilmektedir. Bu durum toplumsal bütünlüğü sağlamak için dikkate alınan bir sorumluluk ayrımıdır. Öyleyse Antik Yunan'da *oikos* alanına ait olan doğum meselesi bireyleri de içermesi bakımından sosyal bir mesele olarak görülmektedir.⁷

Eğitim, çocukların toplumsal yaşama katılmasını sağlayan bir diğer unsur olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle çocukların nasıl eğitilmesi gerektiği ile ilgili görüşlere yer vermek önem arz eder. Platon'un Diyaloglarında ve Devlet adlı kitabında ve Aristoteles'in görüşlerinde çocukların eğitilmesi gerektiği ifadeleri yer almaktadır ve iki filozof da eğitimde oyunun rolünün büyük olduğunu vurgulamaktadır.⁸ Antik Yunan'da zorunlu olarak görülen beden eğitimi, müzik eğitiminin yanı sıra filozofların açtığı okullarda eğitim alabilmek mümkündür. Çocukların ve gençlerin eğitilmesi dönemin yasaları ve toplumsal bütünlüğü açısından gerekli görülmektedir.

Eğitim, Antik Yunan'da "*paideia*" sözcüğüyle ifade edilmektedir. Genel olarak bakıldığında ise üç ayrı alanda eğitim verilmektedir. Bu alanlar: *grammatistes*, *kitharistes*, *paidotribes* olarak ayrılmaktadır ve eğitimcileri de bu alanların adını almaktadır. İlkinde okuma, yazma, aritmetik ve edebiyat eğitimi; ikincisinde müzik ve lirik şiir eğitimi, üçüncüsünde ise jimnastik, oyunlar ve fiziksel eğitim verilmektedir. Bu eğitimler belirli bir ücrete tabi olduğundan herkesin üç eğitimin tamamını almış olması mümkün olmayabilmektedir.⁹ Bahsi geçen eğitimler, çocuklara 7 yaş itibarıyla bu alanlarda eğitimler vermeye başlanmaktadır; ancak bu noktada da erkek çocukları ve kız çocuklarının eğitimi aldığı alanlar ayrı tutulmaktadır.¹⁰ Bu yaş, kız ve erkek çocukların hangi türden eğitimleri alacağına karar verildiği, Antik Yunan'da var olan yaşantı dolayısıyla ortaya çıkmış toplumsal birikimlerin aktarılmaya başlandığı bir yaş olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹ Çocukların okula götürülmesinde "*paidogogos*" adı verilen kişi sorumlu olmaktadır. Bu süreçler tamamlandıktan sonra temel eğitimi bitirenlerin üst düzey eğitimlerden faydalanması mümkün olmaktadır.

⁶ Eco, 2017: 285

⁷ Moseley, A., 2014: 25

⁸ Beaumont, L.A., 2012: 128

⁹ Tekin, 1995: 134

¹⁰ Golden, M, 2015: 17

¹¹ Babou, O, 2015: 26

Gençlik dönemlerinde ise felsefe, hukuk, hitabet ve tıp alanlarında eğitimlerin olduğu bilinmektedir.¹²

Gündelik yaşama bakıldığında Antik Yunan'da özel alan ve kamusal alan ayrımı olmadığından, bu yaşam akışını “*polis*”in kuralları ve yasaları çerçevesinde kurmak gerekmektedir. Bu nedenle yurttaşlığın sınırlarını, görev ve sorumluluklarını ve haklarını çevreleyen, yaşamın kurallar doğrultusunda belirlenmesini sağlayan türden kurallar olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda ise ömür boyu süren bir eğitimden söz etmek mümkün olmaktadır.¹³ Mesela “*gymnasium*”lar, Atina ve Sparta şehir devletlerinde çocuklara beden eğitimi verilmesinin yanı sıra birliğin sağlanması için önem arz etmektedir. Bu noktada görülebilir ki beden eğitimi ve fiziksel aktivitelerin yoğun olması ve erkek çocukları için daha yoğun çalışmaların yapılması onların yurttaş olarak yetiştirilmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Öyleyse atletizmin öneminden bahsetmek anlamlı olacaktır. Olimpiyat oyunları içerisinde de yer alan yarışmalarda atletizm erkekler tarafından yapılan bir eylem olduğundan kadınların ve kız çocuklarının katılması durumu söz konusu değildir. Atletizm yarışlarında koşucular çıplak olarak koşmaktadırlar ve bu durum Yunan toplumu tarafından yalnızca erkekler için uygun görülmektedir. Bu durumda bu spora katılan kişiler beden eğitimi aktivitelerinde de yer almış olan eğitimli kişilerdir ve çocukluktan itibaren aldıkları eğitim dolayısıyla yarışmalara katılabilmektedirler. Festivaller ve yarışmalar, toplumsal yaşam için önemli bir kısmını oluşturmaktadır.¹⁴

Polis içerisinde yer almak, yurttaş olmak ve insan olmak bir sayılmaktadır; ancak herkese yurttaşlık verilmemektedir. Bir kişinin yurttaş olabilmesi onun özgür olmasına yani kadın ya da köle olmamasına bağlı olmaktadır. Bu durumda çocukların ait olduğu hane alanına dikkat çekmek gerekmektedir. Öyleyse görülmektedir ki erkek çocuklar belli bir yaşa ve olgunluğa gelerek yurttaşlık hak ve sorumluluklarına aday olabilmekte, kız çocukları için bu durum geçerli olmamaktadır. *Oikos*, polis içerisinde yer alan bir birim olarak çocukların da toplumsal görev ve sorumluluklarını belirleyici olmaktadır.

Genel olarak bakıldığında özel ve kamusal alan ayrımı olmaması aile ve yurttaşlık ilişkisini doğrudan birbirine bağlamaktadır. Eğitim, gündelik yaşam gibi alanlarda da benzer bir durum söz konusu olmaktadır. Bu durumda açıktır ki çocukların Antik Yunan'daki yeri toplumsal, kültürel pek çok alana yayılmaktadır.

¹² Tekin, 1995: 134

¹³ Ağaoğulları, 2011: 45

¹⁴ Tekin, 1995: 136, 138

1.2. Antik Dönem Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Anlayışı

Antik dönem, mitolojik inançların gündelik yaşamda yer eden tüm sorulara ve ihtiyaçlara yanıt verememesi nedeniyle mantıksal, doğal nedenlere dayanan açıklamalara doğru bir yönelime sahip olmuştur. Bu yönelim doğal nedenlerin neler olduğunun açıklanması için önem arz etmektedir.¹⁵ Filozoflar, bu türden soruların yanıtlarını aramışlardır. Antik Yunan sistematik felsefenin başlaması bakımından keskin bir öneme sahiptir. Bu nedenle antik dönemdeki filozofların çocuk hakkındaki görüşleri de bu konunun felsefi köklerini tespit edebilmek açısından önem arz etmektedir.

Filozoflar, tarihsel açıdan bakıldığında Antik Yunan'da felsefe eğitimleri veren okullar açmıştır. Bu okullarda verilen eğitimlerde, diğer tartışılan konuların yanı sıra, katılan çocukların nasıl eğitilmeleri gerektiği, çocuğun toplum için öneminin ne olduğu, çocuğun nasıl davranışlar sergilediği ve bu konuda yönlendirmeler yapılacağı, çocuğa hangi değerlerin öğretilmesi gerektiğine dair soruların tartışıldığı bilinmektedir. Çocuk, Antik Dönem'de toplumsal yasalara ve kurallara uymayı öğrenmesi gereken bir kişi olarak görülmektedir ve bir vatandaş adayı olması yönünden yaşamında belirli sınırlar çizilmiştir. Bu yönlerin tespit edilebilmesi açısından araştırmada filozofların görüşlerine detaylı olarak yer verilmektedir.

1.2.1. PreSokratik Dönem ve Sofist Filozoflar

Sofist filozoflar, hitabet, erdemlerin öğretilmesi gibi Yunan toplumunda önemli olarak ifade edilen değerler yer almaktadır. Bu eğitimler belirli bir ücret karşılığında yapılması nedeniyle pek çok eleştiriye maruz kalmasına rağmen Atina'da yer alan soyluların çocuklarına ve gençlerine verilmektedir. Bunun nedeni Sofist filozofların talep ettikleri ücretin çok yüksek olmasıdır. Bu nedenle soylu sınıfın dışında kalan herhangi bir kişinin bu eğitimi alamayacak olması durumu söz konusudur. Sokrates, Platon ve Aristoteles, dönemlerinde sofist filozofları eleştirmişler, yaptıkları işin doğru olmadığını ifade etmişlerdir. Bu konuda Platon keskin bir tavır sergilemektedir, bunu diyaloglarında, Sofist filozofların ve Sokrates'in tartışmalarında açıkça görmemiz mümkündür.¹⁶

Sofistlerin üzerinde durdukları hitabet sanatı, aynı zamanda dili ustalıkla kullanabilme ve güzel konuşma gibi anlamlara denk gelmektedir. Bu sanatı öğretme konusunda referans olarak kendilerine ait olan düşüme biçimini temel almışlardır. Değişen siyasal ve toplumsal yapıyla yani demokrasi ile Protagoras ve Gorgias gibi filozofların öğretileri ve verdikleri eğitimler Antik Yunan'da temel olan beden eğitimi ve fiziksel aktivitenin yanı sıra yurttaşlık,

¹⁵ Cevizci, 2019: 6

¹⁶ Arslan, 2006: 18-20

siyaset, tezlerin çürütülmesi, topluluğun önünde kendini savunabilmek gibi konulara önem verilmesi genel olarak tepkiye yol açan faktörlerdendir.¹⁷

Protagoras, erdemlerin öğretilabilir olduğunu düşünmektedir. Protagoras için yurttaşlık eğitimi ve erdemlerin eğitimi hayati önem taşıyan durumlardır. Bu eğitimler onun düşüncesine göre zorunlu olmaktadır. Politik bir erdeme sahip olmak ise yasalar tarafından cezalandırılmamak için öğretilmesi gereken bir şeydir. İnsan, yurttaş olması itibariyle siyasal alanın içerisinde yer almaktadır. Belirtilen tüm nedenler dolayısıyla Protagoras eğitimi bir ücret karşılığında yapmayı makul olarak kabul etmektedir. Ona göre bu eğitimleri alan kişiler belirli mevkilere gelebilecek, yönetici olabilecek, siyasal alana katılabilecek birer yurttaş adayı olmaktadır. Dolayısıyla insanın özü politiktir ve soyluların çocuklarına bu türden bir eğitimin verilmesi doğal bir durumdur.¹⁸

Protagoras, Gorgias ve diğer filozoflar da bu konuda hemfikirlerdir, dönemlerinde soylu kişilerin çocuklarına eğitimler vermişlerdir. Sofist filozoflar, eğitim konusunda ön plana çıkmışlardır. Bir ücret karşılığında verdikleri dersler konuları bakımından genel olarak siyaset, hitabet, erdemleri içermektedir.

1.2.2. Sokrates

Sokrates'in elimize ulaşmış yazılı bir eseri olmadığından onu ve öğretilerini Platon'un eserlerinden öğrenmekteyiz. Sokrates soru sormayı ve halkın içerisinde dolaşarak meydanlarda insanlarla konuşmayı seven bir filozof olduğundan Platon'un diyaloglarında da Sokrates bu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Sokrates'in Savunması adlı diyalogda Sokrates Atina'nın yasalarına karşı çıkması, gençleri yoldan çıkarması türünden gerekçelerle yargılanmıştır. Bu süreçte Sokrates doğru yolun ne olduğunu tartışmıştır. Sokrates'in "tinin eğitimi" adını verdiği ve erdemleri ön plana çıkarması, gençlere her türlü iyiliğin erdemden geldiğini söylemesi diyalogda ifade edilmektedir. Bu durumun gençler, çocuklar ve herkes için yol gösterici bir şey olduğunu, içlerinde bulundukları durumu sorgulamaları gerektiğini, zenginliğin maddi bir zenginlik olmadığını ifade ettiği bilinmektedir.¹⁹ Gorgias diyalogunda da Sokrates söylevi eleştirirken bir örneğinde hekimlik ve beden eğitimi beden için temel, önemli iki sanat olarak ifade etmektedir.²⁰ Lakhes diyalogunda ise Sokrates, çocuklara verilecek eğitimin çocuğun iyi veya kötü olmasını belirleyeceğini, bunun da hanenin yönetimini etkileyecek bir durum olduğunu

¹⁷ Arslan, 2006: 21

¹⁸ Arslan, 2006: 40

¹⁹ Platon, 2010: 24

²⁰ Platon, 2010: 126

ifade etmektedir. Ardından ruh eğitimi ile kimin ilgilendiğinin önemli olduğunu belirtmektedir.²¹ Diğer diyaloglarda da doğru bir eğitimin neler olabileceği, iyi bir insan olmanın nasıl mümkün olduğu, çocukluktan itibaren nelerin öğrenilmesi gerektiği, erdemlerin neler olduğu ve bunun eğitimle ilgisinin ne olduğuna dair konuşmalar da yer almaktadır.

Sokrates ile ilgili düşünceler kendisine ait yazılı bir eser bulunmaması nedeniyle Platon'un eserlerinde yer almaktadır. Diyaloglarda Sokrates'in çocuklara dair görüşlerinin bir kısmı bu başlık altında değerlendirilmiştir. Devlet ile ilgili eserlerdeki görüşler ise Platon başlığı altında ele alınmıştır.

1.2.3. Platon

Antik Yunan'da insanın nasıl davranması gerektiği, toplumsal yaşamı düzenleyen kuralların neler olması gerektiği üzerine düşünceleri olan filozoflardan biri olarak Platon, çocuklar ve gençlerin eğitiminin önemli olduğunu vurgulamıştır. Platon'a göre bu türden eğitimin niteliğinin belirlenmesi, toplumsal yaşam için önem arz etmektedir.²² Devlet adlı eserinde sınıflar ayrımı yer almaktadır ve her bir sınıfın yetiştirilmesinde verilecek eğitimlerden bahsetmektedir.

Devlet'in İkinci Kitap kısmında bekçilerin nasıl yetiştirileceğinden bahsedilmektedir ve bu yetiştirme için en doğru yol, en iyi yetiştirme biçiminin ne olduğuna karar verilmesi gerekmektedir. Eskiden beri süregelen beden-idman, ruh-müzik gibi ilişkilerin yetiştirme biçiminde nasıl olduğu ifade edilirken çocuklara masallar anlatıldığına değinilmektedir. Masallar hem gerçeğe uygun olan hem de uygun olmayan nitelikler içermektedir. Bu durum, çocukların algısını etkilemesi nedeniyle kontrol altına alınması önem arz eden bir durum olarak ifade edilmektedir.²³ Bu kısımda çocukların belli yatkınlıkları kazanmasının kolay olması, sahip olmaları istenen düşünceyi hemen kavramaları ifade edilmektedir.²⁴ Bu durumda çocukların eğitimlerinin temeli için ruhlarının güzel masallarla işlenmiş olması, yalanlardan oluşan kötü masallar yerine güzel masalları duymaları gerekmektedir. Toplumsal yaşamda önemi olan ve değer verilen konularda –Tanrılarla ilgili- kötü hikayelerin anlatıldığından bahsedilmektedir. Bu türden hikayelerin büyüklere ve özellikle çocuklara anlatılmasının doğru olmadığı ifade edilmektedir. Bekçi sınıfın kinin doğru bir şey olmadığına inanabilmesi ve bu inançla yetişebilmesi için çocukken anlatılanlara da dikkat edilmesi gerekmektedir. Hatta çocukların duydukları ilk sözlerin iyiliği gösterebilecek güzel masallar olmasına özen

²¹ Platon, 2010: 339-340

²² Grubbs, J. E., Parkin T., Bell R., 2013: 369

²³ Platon, 2011: 66 (377 a-b-c)

²⁴ Kennedy, D, 2000: 520.

gösterilmesi gerektiğinden söz edilmektedir.²⁵ Bekçilerin yetiştirilmesinde çocukluktan başlayan bir iyilik algısından söz edilmektedir. Bu algı, anlatılan masallar çerçevesinde şekillenmek üzere kurgulanmıştır. Çocukların gerçek ve gerçek olmayan ayrımını yapabilmesi, anlatılanların yalan olup olmayacağını anlayabilmesi mümkün olmayacağından kötü şeyleri bilmesinin kötülüğü doğurabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır. Bu durumda çocuklara anlatılan şeylerin niteliği ve içeriğinin belirlenmesinin önemli olduğu özellikle vurgulanmaktadır.

Bölümde iyi ve kötü kavramları bölümde yeniden değerlendirilmektedir. Bir şeyin iyiden gelebilmesi ve iyi olabilmesinin sınırlarını “iyi” nin çizdiğinden bahsederken “kötü”nün ve kötülük getirenin bu sınırların dışında kaldığı söylenmektedir. Bu nedenle kötü bir şeyin Tanrı’dan geldiğinden bahsetmemek gerekmektedir.²⁶ Bu ifadeler toplumsal yaşamda Tanrıya dair inançların niteliğini değiştirmesi ve insanların da üstün olan Tanrıları örnek almak istemesi ile toplumsal yaşamdaki düzensizliği yaratabilecek ifadeler olmaktadır. Bu nedenle düzgün yetişmesi istenen çocuklar dahil büyüklere de bu türden ifadelerin yer aldığı şiirlerin okunması, masalların söylenmesi doğru bulunmamaktadır. Tanrıların geceleri farklı kılıklara giren yabancılara benzetilmesinin çocukların korkaklığını artırması ve Tanrılara küfür sayılması nedeniyle doğru olmadığı ifade edilmektedir.²⁷ İkinci Kitap’ın son kısmında ise gençlerin eğitiminden bahsedilmektedir. Gençlerin Tanrı algısının saygı çerçevesine oluşabilmesi ve Tanrılara benzemeye çalışmalarını sağlamak için kişilerin Tanrılara dair doğru olmayan, kötü duyguları besleyen sözler söylemesi üzerine ona kızmanın ve bu sözlerin yasaklanmasının doğru olduğundan bahsedilmektedir.²⁸ Bu şekilde toplumsal yaşamda saygı, dostluk, iyilik türünden kavramların ön plana çıkması sağlanacak; bekçi olarak yetişecek çocukların bu türden belli temel kavramları bilmesi mümkün olacaktır.

Devlet’in Üçüncü Kitap kısmında bekçi olacak olan gençlerin yetiştirilmesindeki hassasiyetlerden tekrar bahsedilmektedir. Gençlerin çocukluktan itibaren güzel olanı sevmeye, güzele benzemeye çalışma isteklerinin olabilmesi için sanatlarla da iç içe olmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Ardından bu türden bir güzelliği insana doğrudan işleyebilen sanatın müzik olduğuna kanaat getirilir. Bu nedenle en iyi eğitimin müzik eğitimi olduğuna karar verilir. İyi bir insan olabilmek için en baştan iyiyle beslenmek gerektiği, bu nedenle düşünme yaşlarına

²⁵ Platon, 2011: 67, 68 (378 a-b-c-d-e, 379 a)

²⁶ Platon, 2011: 68,69 (379 c-d-e, 380 a-b)

²⁷ Platon, 2011: 71 (381 d)

²⁸ Platon, 2011: 74 (383 c)

geldiğinde ise iyiyle, güzelle sanat olarak da müzikle beslendiği için bu türden müziği sevinçle karşılayacağından söz edilmektedir.²⁹

Müzik ve müziğin insan hayatındaki yerine karar verilirken müziğin insanı güzellik sevgisine götüreceği, güzellik sevgisinin kişinin kendisini ve yaşamı sevmesi konusunda etkili olacağı ifade edilmektedir. Kısacası müzikten anlayan bir kişi aynı zamanda güzellikten anlayacak, güzelliğe yönelmesi ruhunu iyiyle besleyecektir. Bu durumda müzik çocukların ve gençlerin eğitimi konusunda temel olarak kabul edilmektedir.³⁰ Ardından ise beden eğitiminin gençlerin yetiştirilmesi konusunda önemi ile ilgili düşünceler gelmektedir. Beden eğitiminin de müzik gibi çocukluktan itibaren hayat boyu süren bir süreç olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu durumda zihnen iyi yetişmiş olan insanların iyi bekçiler olabilmesinin bir diğer yolu da iyi bir beden eğitimine sahip olmalarından geçmektedir.³¹

Beden eğitimi, kişinin hem bedenini geliştirmesini hem de kendini kontrol edebilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle beden gücüyle birlikte müziğin olmasının yalnızca bu alanların özellikleri dolayısıyla değil; zihinleri yetiştirebilmek için de önemli olduğu vurgulanmaktadır. Antik Yunan’da beden eğitime verilen önem, Platon’da aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır.³² Beden eğitimiyle uğraşmanın kişinin içindeki coşkunluğunu tetiklediğinden bu coşkunluğun eğitimle yiğitlik gibi bir erdeme dönüştürmek mümkün olmasından söz edilmektedir. Bu da gençlerin idmanlarında kullanılması gereken bir durumdur. Aşırılıklardan uzak davranış ve tutumların öğretilmesi bekçilerin huylarının kazandırılmasında dikkat edilecek bir husustur. Bahsi geçen türden bir eğitim anlayışı akıllılık ve yiğitliği bir arada barındırmayı mümkün kılmaktadır.³³ Bahsi geçen eğitimler ve alanlar konusunda ölçülü olmanın önemi vurgulanmaktadır. Bu türden bir ölçülülük felsefe, sanat ve bilim ile ilgilenebilmeyi mümkün kıldığından önemli görülmektedir. Müzik ve beden eğitimi konusundaki çerçeve çizildikten sonra eğitim ve öğretim ilkelerinin belirlendiği ifade edilmektedir.³⁴

Platon’a göre eğitimin çocukluktan itibaren uygulanması gerekmektedir. Çocuk yaşlarda başlayan eğitimin gençlik yıllarında da sürdürülmesi kişilerin yetiştirilebilmesinin temel koşuludur. Bu noktada ise ilk aşamada çocuklara söylenen masalların iyiyi, güzeli, doğruyu söyleyen ve öğreten bir karakterinin olması gerekmektedir. Aksi takdirde çocuk öğrendiği gibi davranacak ve genel olarak rotasını öğretilenlere göre çizecektir. Bu durumda kötünün oluşmasını engelleyebilme iyiyi öğretebilmeyi mümkün kılmaktadır. Beden eğitimi ve

²⁹ Platon, 2011: 93, 94 (401d-e, 402 a)

³⁰ Platon, 2011: 96 (403 c)

³¹ Platon, 2011: 96, 97 (403 d-e)

³² Lodge, R. C., 2014: 272

³³ Platon, 2011: 104 (410 b-c-d-e)

³⁴ Platon, 2011: 107 (412 a-b)

müzik vurgusu konusunda da kişilerin ölçülülüğü belirleyici olmaktadır. Bekçilerin eğitiminde bu eğitim anlayışının varlığı söz konusudur.

Üçüncü Kitap'ın sonlarında bekçilerin aldanıp aldanmaması, korkak veya cesur olmasının bir karşılığı olacağından bahsedilmektedir. Bu da çocukluğundan itibaren bu türden bir ilkeyi taşımayla mümkün olmaktadır. Aldanmayan, cesur olan, başka şeylerden büyülenmeyen bir insan olarak yaşamına devam etmesi ilkesini içinde taşıması istenen bir sınıf olarak bekçi sınıfından yükselebilmek bu nitelikleri içinde taşımaya bağlıdır. Elbette bu niteliklerin de bir sınavdan geçmesi gerekmektedir. Bu sınavdan başarılı olan ise devlet konusunda yetkin olmakla mükellef görülmektedir.³⁵

Dördüncü Kitap'ta çocukların yasalara ve kurallara uyabilmesi için oyunlarının da buna göre düzenlenmesi gerektiğinden, kurallara uymayı öğrenen çocuğun büyüyünce yasalara uyacak bir kişi olacağından bahsedilmektedir. Bekçi sınıfın eğitimin düzenini koruma konusunda görevli olması dolayısıyla esnek ve yasaların çiğnenmesi ihtimalinin daha kolay olarak ifade edildiği müzik eğitiminin sorumluluğunu özellikle takip etmesi gerekmektedir. Çocuklar hangi sınıfta doğmuş olursa olsun, sınıflar arası geçişler mümkün olmaktadır. Bu durumda çocukların eğilimleri izlenecek görevleri ona göre verilecektir. Eğitim ve öğretimin kıymeti vurgulanmaktadır. Bu minvalde, eğitim görmüş olan vatandaşların devlet için problem olarak göreceği sorunları fark edip çözmesi kolay olmaktadır. Bunun yanı sıra bir insanın aldığı eğitimin kişinin algısını ve beklentilerini etkileyeceği ifade edilmektedir.³⁶

Beşinci Kitap'ta kadınlar ve çocukların bekçiler arasında ortak olması gerektiğini ifade etmektedir.³⁷ Toplumsal düzenin nasıl sağlanacağı, evliliklerin hangi yaşlarda olması gerektiği üzerine geçen konuşmaların ardından çocukların hem kadınlar hem de erkeklerin yer aldığı bir kurul tarafından “en seçkin” olarak ifade edilen vatandaşların çocuklarını ayrı bir yerde bulunan bakıcılara teslim edildiğinden bahsedilmektedir. Seçkin sayılmayan vatandaşların çocuklarının ile doğuştan itibaren eksiklikleri olan çocukların ise şehirden uzak bir yerde bakılması gerekmektedir. Bu düzen ile bekçi sınıfın sağlıklı çocuklarının kökten yetiştirilmesi mümkün olacaktır. Çocuklar ve kadınlar ortak olduğundan bu çocukların beslenmesi anne sütüne sahip olan kadınlar tarafından sağlanacaktır. Bu esnada annelerin çocuklarını tanımaması çok önemlidir. Çocukların bakımı ise erkek bakıcılar tarafından sağlanacaktır.³⁸

Toplumsal düzeni ve devletin birliğini sağlayan kurallar çerçevesinde savaş esnasında gücü yeten çocukların da savaşa gideceği vurgulanmaktadır. Bu çıraklık eğitimi gibi

³⁵ Platon, 2011: 108,109 (413 a-b-c-d-e)

³⁶ Platon, 2011: 108,109 (423 d-e, 424 a-b-c-d-e, 425 a-b-c)

³⁷ Platon, 2011: 160 (457e)

³⁸ Platon, 2011: 164 (460 b-c-d)

sayıldığından büyüdüklerinde yapacakları işi öğrenmeleri bakımından önemli sayılmaktadır. Bu noktada çocukların kökten yetişmesinin yanı sıra çocukları yanında olan ebeveynlerin daha iyi savaşıacakları göz önünde bulundurulmaktadır. Her ne olursa olsun savaş esnasında da olsa çocukların gözetimi konusunda dikkatli olmak gerekmektedir.³⁹ Çocukların savaşa götürülmelerinin bir diğer nedeni de yaşamda her şeyin sanıldığı ve planlandığı gibi gitmemesidir. Çocukların bu türden beklenmedik durumlara alıştırmaları onların zamanı geldiğinde daha iyi olabilmeleri içindir. Çocuklara zarar vermeyecek şekilde zamanı geldiğinde iyi yapılması beklenen bir işi veya davranışı öğretebilmek için erken yaşlarda vermek önemli görülmektedir.⁴⁰

Altıncı Kitap'ta ise bir filozofun nasıl olması gerektiği tartışılmaktadır. Bu noktada filozof olacak kişinin çocukluktan itibaren gençlik dönemi de dahil olmak üzere yaşına uygun bir felsefe eğitimi alması gerekmektedir. Bedenen de eğitimin verilmesi, felsefeye yönelimin devam etmesi erginlik döneminde sürdürülmesi önemli görülmektedir. Yaş aldıkça filozof olacak kişinin zihnen olgunlaşmasıyla birlikte çalışmalarını artırması gerekmektedir. Bedenen ve zihnen kuvveti yitirmesi, siyasetle ilgilenememesi ve savaşa katılamaması birlikte de kendi hallerine bırakılmasına değinilmektedir.⁴¹ Kişilerin bu türden bir eğitim alması, çocukluktan itibaren şekillendirilmesi gerekmektedir. Filozofların tek büyük uğraşlarının felsefe olması Platon için önemlidir. Altıncı Kitap'ın sonunda Platon “iyi ideası”ndan söz etmektedir. Bu kavram ise eğitim ile ilgili görüşlerini açıklamak üzere kullandığı mağara benzetmesinde tekrar vurgulanacaktır.

Devlet'in Yedinci Kitap kısmı, “mağara benzetmesi” ile başlamaktadır. Mağara benzetmesinde bir mağarada çocukluklarından itibaren elleri, ayakları ve boyunlarından bağlanmış bir biçimde durmaktadırlar. Bağlama o denli sıkı yapılmıştır ki mağarada yer alan kişilerin kımıldamaları bile mümkün olmamaktadır. Kişilerin yüzleri mağaranın duvarına dönük, arkalarında ise yüksek bir ateş yanmakta, dışarıdan geçen nesnelerin gölgesini görmekte ve kişilerin sadece mırıldanmalarını duymaktadır. Yaşamları boyunca da gördükleri, duydukları şeyleri gerçek olarak adlandırmaktadır. Nesnelere, eylemlere, seslere adlandırmalar yapmaktadırlar. Bu kişilerden birinin zincirleri çözülüp ayağa kaldırılıp, yürütülüp, mağaradan dışarı çıkartılıp ışığa doğru bakması sağlandığında bahsi geçen tüm eylemler kişiye acı verecektir. Mağaranın içinde “bildiğini sandığı” şeyler ve mağaranın dışında yer alan “gerçek” ile karşılaştığında dışarıdakinin daha gerçekçi olduğunun zamanla farkına varabilecektir. Bu

³⁹ Platon, 2011: 173 (467 a-b-c-)

⁴⁰ Platon, 2011: 174 (467d-e)

⁴¹ Platon, 2011: 211 (498 c)

kişi tekrar mağaraya gidecek olsa mağaradaki karanlığa, nesnelere ve durumlara alışamayacaktır. Mağaradaki diğer kişilere gerçeğin ne olduğunu anlatmaya çalışsa da zincirle bağlı olan kişiler bunu bilemeyecek ve bu kişiye inanmayacaktır.⁴²

Mağara benzetmesine benzettiği iyi ideası, Platon için insanların kolaylıkla anlayamadığı bir şeydir. Bu durumda da çocukluktan itibaren eğitim görmüş, yüzünü aydınlığa çevirmiş bir kişinin karanlıklara da alışamaması Platon'a göre mağara benzetmesindeki gibi bir anlam taşımaktadır. İyi ideasını görebilmek ise iyiyi anlamaktan geçmektedir. Bunu yapabilmek ise eğitimle mümkün olmaktadır.⁴³ Platon'un bahsettiği anlamda bir eğitim de ancak çocukluktan itibaren alınan bir eğitime işaret etmektedir.

Yedinci Kitap'ta bilimler değerlendirilirken bu bilimlerin eğitimlerinin de belli kişilere verilmesi gerektiğini ifade edilmektedir. Bu eğitim, diğer kitaplarda yer aldığı gibi çocukluk döneminde başlayan bir eğitim olmalıdır. Bilimlerin eğitimini kavrayabilecek yaratılıştaki olması bilim eğitimi verilecek çocuklar için önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra bu kişilerin bekçilerin seçiminde olduğu gibi en güzel, dayanıklı ve yiğit, iyi huylu, akli başında olmaları da gerekmektedir.⁴⁴ Bu çocukların ayırt edilmesi için çocuklar eğitimi bir oyun gibi algılayacak, yaratılıştan neye yatkın olduklarını bu sayede anlamak mümkün olacaktır. Fiziksel olarak yapılan işlerde bedene zorluk çıkmasa dahi zihnen yapılan işlerde zorlama bir şeyle karşı karşıya kalındığında bu zorlama yapılan işin akılda kalıcı olma özelliğini olumsuz etkilemektedir. Aritmetik, geometri ve dialektika gibi bilimlerden daha önce gelen bilimlerin eğitimlerinin dahi çocuk yaşlarda verilmesi uygun görülmektedir.⁴⁵

Çocuklara bilimlerle ilgili karmaşık şekilde aktarılan bilgiler, beden eğitimi süreçleri sona erdiğinde çocukların içlerindeki kişiler yirmi yaşlarına geldiğinde seçilerek kimlerin diyalektika ile ilgileneceğine karar verilmektedir. Bu aşamadan sonra da bilimler ve karışık verilen bilgiler sıralanarak verilmekte, diyalektikaya elverişli olanlar tespit edilmektedir. Kim hangi işe yatkınsa kişinin yatkın olduğu işlere yönelmesi istenmektedir. Diyalektika yapacak olan kişinin ise geniş bir görüşe sahip olması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁶ Çocukluktan itibaren dürüstlük ve doğruluk üzerine duydukları atasözleri kişilerin zihinlerinin yönünü belirlemek için kullanılmaktadır. Dürüstlük ve doğruluk ile ilgili olanların yanı sıra tersi ile ilgili olan atasözleri de bulunmaktadır. Akıllı olan kişinin bunu dinlememesi gerektiğinden, bir ebeveyn gibi yol gösterenleri dinlemesi gerektiğinden bahsedilmektedir.⁴⁷ Burada diyalektika ile

⁴² Platon, 2011: 231,234 (514, 515,516, 517)

⁴³ Platon, 2011: 234, 236 (517, 518, 519)

⁴⁴ Platon, 2011: 257 (535 a-b)

⁴⁵ Platon, 2011: 259 (536 e, 537 a)

⁴⁶ Platon, 2011: 260 (537 b-c-d)

⁴⁷ Platon, 2011: 261 (538 c-d)

ilgilenen kişilerin yanlış bir yöne gittiklerinden bahsederek gününe ilişkin bir eleştiri getirmektedir. Bu eleştiride kullanılan metafor olarak atasözlerinin etkili olduğu görülebilmektedir.

Diyalektika ile uğraşabilmek değerli sayıldığından bu türden bir uğraşın belli olgunluğa gelmiş bir kişinin yapması gereken bir şey olmaktadır. O nedenle otuz yaşına varmış bir kişi, diyalektika yaparken kendi hırslarına ve diyalektika kaynaklı bir zevke kendisini kaptırmayacak bir olgunluğa erişmiş olacağı için bu çağda diyalektika ile ilgilenmesi daha doğru görülmektedir.⁴⁸ Yedinci kitabın sonunda filozofların kökten nasıl yetiştirilmesi gerektiği belirlendikten sonra hangi yaşta ne yapacağından söz edilmektedir. Filozofların çocuklarının da bu düzene dahil olduğu belirtilmektedir.

Sekizinci Kitap'ta ise Platon diğer devlet düzenlerinden bahsetmekte, diğer devlet düzenlerinde çocukların nasıl yetiştirildiğini incelemektedir. Çocuğun toplumsal düzenin gerekliliğine uyum sağlayarak etrafında gördüğü kişileri ve davranışları örnek alarak yetiştirdiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla hangi düzen içerisinde yaşamını sürdürmeye devam ederse o düzenin gerekliliğine bir biçimde yaklaşmakta ve davranışları eğilimleri ona göre değişmektedir. Devlet düzenleri birbiriyle karşılaştırılmakta, en iyi devlet düzeninin ise anlatılan devlet düzeni olduğu vurgulanmaktadır. Demokrasi, oligarşi gibi devlet düzenlerindeki farklı olarak bu devlette çocuklar güzel oyunlar oynayıp büyüdüğünde de güzel olan ne varsa onları öğrenmeye yönelecektir.

Devlet'in Dokuzuncu Kitap kısmında ise insan türleri olarak ifade edilen bilgisever, ünsever ve parasever insanların ayrımı noktasında bilimseven kişinin çocukluktan itibaren aldığı görme, anlama ve düşünme konusunda bir görgü edinmiş olmaları nedeniyle yargılayabilecek güçte olan kişinin de o olmasının doğru olacağı belirtilmektedir.⁴⁹

Genel olarak bakıldığında Platon'un çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiği üzerinde durduğu anlaşılmaktadır. Yetiştirme konusunda erken yaşlardan itibaren öğretilen, anlatılan şeylerin etkili olduğu açıktır. Bu nedenle çocukların maruz kaldıkları öğeler onların yaşam biçimlerini, iyi veya kötü biri olup olmayacağını belirlemektedir. Beden ve hareketliliği sağlamak çocukların zinde olmaları, sağlıklı bir vücuda sahip olmalarını sağlamaktadır. Müzik ise ruha hitap eden bir eğitim türü olarak değerlendirilmekte, en başta anlatılan masalların etkililiği tekrar tekrar vurgulanmaktadır. İyi bir yurttaş olmak, devletin yasalarına uymak ve sınıfların oluşmasını sağlamak da Platon'a göre bu öğeler vasıtasıyla sağlanmaktadır.

⁴⁸ Platon, 2011: 262, 263 (539 b-c-d)

⁴⁹ Platon, 2011: 318 (582 a-b)

Çocuk Platon’a göre öğrendiği şeyleri tekrar etmekte ve alışkanlıklarını nasıl kazanırsa o şekilde sürdürmektedir. Bu, devlet biçimi bakımından, kişinin karakterinin oturması bakımından ve öğrenme yetilerinin gelişmesi bakımından olabilmektedir. Eğitim gören bir çocuk –devletin yasalarına göre yetiştirildiği takdirde- hem iyi bir yurttaş olacak hem de “iyi”nin anlamını bilerek yaşamını sürdürecektir. Sınıflar arasındaki ayrımlar da kabiliyet ve yatkınlıkları belirlemek, bilime yön vermek türünden faktörleri belirlemesi nedeniyle önem arz etmektedir.

1.2.4. Aristoteles

Aristoteles’in Politika adlı eseri, onun devlet, aile, köle-efendi gibi ilişkileri değerlendirdiği bir eserdir. Çocuklara ilişkin görüşlerin aile ilişkilerinin açıklandığı kısımda yer alması nedeniyle Politika adlı eser temel alınmıştır.

Aristoteles Birinci Kitap kısmında devletin iyiyi gerçekleştirme amacıyla insanlar tarafından kurduğu bir topluluk olduğunu ifade etmektedir. Bu topluluğun siyasal bir topluluk olduğu kesindir; ancak aile olarak belirtilen topluluğun aynısı olarak düşünmek Aristoteles’e göre doğru olmayacaktır.⁵⁰ Doğal süreçler incelendiğinde ve gelişim sürecine bakıldığında devlet gibi ilişki türlerinin de nasıl oluştuğunu görebilmek mümkün olacaktır. Aile, ilkin erkekler, kadınlar ve kölelerin bir araya gelmesinden oluşmuş bir topluluk olmaktadır. Aristoteles’e göre kadın ve erkek üreyebilmek için bir araya gelmek durumundadır. Doğal yasaların bir sonucu olarak kurulmuş olan birlik ve beraberlik aileyi anlamlı kılmaktadır. Aile günlük ihtiyaçların karşılanmasını mümkün kılmakta, birlik ve beraberlik doğal yaşamın içerisinde yer almaktadır. Günlük ihtiyaçlar karşılandıktan sonra ise çocuklar ve torunların da evlerinin yer aldığı birkaç evden meydana gelen yerleşim de köy adını almaktadır.⁵¹ Bu türden bir düzenin yönetimi gerekli görülmektedir. Aristoteles’e göre devlet doğal bir gelişim ve büyüme olarak görülmektedir. Bu nedenle de insan politik bir hayvan olmaktadır. Politik bir hayvan olma özelliği ise diğer canlılardan farklı olarak konuşma yeteneği ile vurgulanmaktadır. Canlılarda yer alan ses çıkarma ve konuşma eylemi Aristoteles tarafından farklı sınıflandırılmaktadır. Konuşma ve dil, doğruyu ve yanlışlığı fark edebilmeyi mümkün kılmaktadır. Böylelikle insanlar ortak bir görüşe sahip olmakta ve toplumsallık önem kazanmaktadır. Aristoteles, bütünü parçadan önce geldiğini, yasalara uyan kişinin hayvanların en iyisi, uymadığı takdirde kötü olduğunu ifade etmektedir. Erdemli ve erdemsiz olanların dengesinin ise devlet, adalet sayesinde yapıldığını söylemektedir.⁵²

⁵⁰ Aristoteles, 2017: 23 (1252 a)

⁵¹ Aristoteles, 2017: 25 (1252 b)

⁵² Aristoteles, 2017: 26, 27 (1253 a)

Kent veya devlet ise aileden meydana gelmektedir. Ailenin durumu, ekonomisi de kent için önem arz eden unsurlar arasında yer almaktadır. Aile, özgür insanlar ve köleler olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır. Aile için, bu iki kategorinin yanı sıra üç ayrı ilişki türü ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler aile reisi-köleler, karı-koca, baba-çocuklar ilişkisi olarak ifade edilmektedir. Aile, devlet veya kentin küçük bir birimi olarak ifade edilmektedir ve onun içinde yönetim, evlilik ve üretim ilişkisi bulunmaktadır.⁵³

Aristoteles, ilişki türlerini ev yönetiminin uygulama aşamasında birbirinden ayrı tutmaktadır. Çocukların yönetimi ise bir kralın yönetme şekline benzetilmektedir. Yöneten kişinin ise yetişkin bir erkek olması uygun görülmektedir.⁵⁴ Kralın yönetme biçimi derken arada bir sevginin olması ve yaş açısından bir üstünlük olması kastedilmektedir. Kralın yönettiği kişiler aynı soydan olması ve kralın üstünlüğünün olması bakımından baba ve çocuk ilişkisi bu türden bir yönetim için uygun görülmektedir.⁵⁵ Aristoteles bu ilişkinin detaylarından bahsederken erdemlerin insanda olup olmadığını irdelemekte ve çocuk için bu durumun ne olduğunu incelemektedir. Bir çocukta erdemlerin, ruhtaki düşünme yeteneğinin gelişmemiş durumda olduğunu ve yöneten kişinin ahlakın tam olması gerektiğini, bu durumun da akla dayandığını ifade etmektedir. Çocuk Aristoteles'e göre duygularıyla yaşayan, deneyimsiz olgunlaşmamış bir birey olarak vardır. Yani çocuk doğası bakımından yetişkinlerden ayrı düşünülmektedir.⁵⁶ Çocukta erdem henüz gelişmediğinden bulunmamaktadır; ancak çocuğun erdemleri süreç içerisinde gelişeceğinden öğretmeni tarafından şekillenen bir erdem anlayışının olacağı açıktır.⁵⁷ İyi ve kötünün ne olduğu, bu durumun çocuklar tarafından bilinmesi gerekmektedir. Bu durum devletin iyi olmasını sağlayacak ve çocukların ileride bir vatandaş olması dolayısıyla önem arz etmektedir. Çocuklar devletin anayasasına göre eğitildiği takdirde iyiyi bilecek ve o şekilde davranacaklardır.⁵⁸

İkinci Kitap kısmında Aristoteles Platon'un ortaklaşa çocuklar ve cinsel ilişkinin belirsiz serbestliğini reddetmektedir. Bu durumda toplumsal yapıda ortaya çıkabilecek sorunların kolaylıkla çözümlenmesi mümkün olmayacaktır. Akrabalık bağlarının bilinmesi Aristoteles'e göre suç işleme ihtimallerinin düşmesini sağlayacaktır. Birbirini seven kişiler olarak sınırlandırılan bu türden bir cinsel birleşmede baba ve oğul arasında olabilecek bir ensest cinsel birleşmenin mümkünüğünü onaylamamaktadır.⁵⁹ Kadınlar ve çocukların ortak

⁵³ Aristoteles, 2017: 28 (1253 b)

⁵⁴ Kennedy, D, 2000: 524-525.

⁵⁵ Aristoteles, 2017: 44,45 (1259 b)

⁵⁶ Moseley, A., 2014: 94

⁵⁷ Aristoteles, 2017: 46,47 (1260 a)

⁵⁸ Aristoteles, 2017: 48 (1260 b)

⁵⁹ Aristoteles, 2017: 53 (1262 a)

olmasının reddine neden olarak dostluğun zayıflaması gösterilmektedir. Aristoteles kentte dostluğun olmasının iyi olduğunu ifade ederken kavgaların azalmasını sağlamanın mümkün olacağını vurgulamaktadır. Aile içerisinde yer alan kavramlar ve “baba”, “oğlum” şeklindeki hitap biçimleri Platon’un devletinde yer almamaktadır. Çocukların doğduktan sonra çiftçi ve zanaatlar sınıftan koruyucu sınıfa geçişinin belirsiz bulunmaktadır. Bu nedenle Aristoteles’e göre çocukların kimin çocuğu olduğu, kimlere verildiği verilen ve veren aile tarafından bilinmesi gerekmektedir.⁶⁰

Mülkiyet, aile ilişkilerini ve devleti etkileyen bir faktör olarak önemli görülmektedir. Mülkiyet konusunda Platon’un ortaklık fikri Aristoteles tarafından kurulacak iyi devlet için uygun görülmektedir. Bunun yanı sıra çocukların mülkiyet bakımından miras sahibi olması, kişilerin fakir olmasını engellemektedir. Aristoteles, miras tutarı kadar çocuk yapılmasının akıllıca bir davranış olacağını ifade etmektedir. Çocuk sayısını kontrol etmek veya düzenlemek fakirliği ve suç oranlarını kontrol altına alabilmek açısından önemli bulunmaktadır.⁶¹ Bir vatandaş olarak çocuk, yetişkinler gibi devlette var sayılmalıdırlar; ancak sınırlandırılmış olmaları olağan olmaktadır.⁶² Bazı bölgelerde vatandaşlık hakları ve yasalardan kaynaklı olarak evlilik dışı olan çocukların da vatandaş olarak kabul edilmeleri durumunun olduğu görülmektedir. Bu ise o ülkeye ait vatandaş sayısının az olmasıyla ilişkilendirilmektedir.⁶³

Devlet biçimlerinin yönlerinin tartışıldığı ve değerlendirildiği bir kısımda fakir ve zengin çocukların bir arada olup aynı eğitimi almaları Aristoteles tarafından vurgulanmaktadır. Devletin içerisinde yer alacak memurların nasıl olması gerektiği, yasaların neleri içermesi gerektiği konusunda detaylı incelemeler yaparken Aristoteles karşılaştırmalar da yapmaktadır. Çocuklar ve kadınlar *agoranomos* adı verilen görevliler tarafından korunmaktadır. Yasalar bakımından belirli karar alma hakları bulunmaktadır.⁶⁴ *Agoranomosların* yönetiminin devam edip etmeyeceği veya kadınlar ve çocuklarla hangi memurların ilgileneceği belirlenirken Aristoteles sınıfsal ayrımların varlığına, bu memurlukların aristokratik olduğuna değinmektedir.⁶⁵ Yönetim biçimlerinin kıyaslanmasında yöneticilerin çocukları iyi ve güzel bir eğitim almakta, fakir olanlar ise eğitim alabilmek için kimi sorun ve sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum ise Aristoteles’e göre isyana, düzene karşı gelmeye yatkınlık kazandırmaktadır.⁶⁶ Tiranlık düzeninde yer alan denetimsiz ve istediği gibi yaşama şeklindeki

⁶⁰ Aristoteles, 2017: 54 (1262 b)

⁶¹ Aristoteles, 2017: 62 (1265 b)

⁶² Aristoteles, 2017: 96 (1278 a)

⁶³ Aristoteles, 2017: 97 (1278 b)

⁶⁴ Aristoteles, 2017: 152 (1299-b)

⁶⁵ Aristoteles, 2017: 154 (1300 a)

⁶⁶ Aristoteles, 2017: 182 (1310 b)

bazı durumlar köle, kadın ve çocuklar için geçerli olmaktadır. Bu da demokrasi özelliğinin olduğu anlamına gelir ve yasalar için önem arz etmektedir. ⁶⁷ Demokrasi sisteminde yer alan askerlik anlayışları vardır ve oligarkların erkek çocukları için çocukluk itibariyle hafif silahlı asker şeklinde eğitilmektedir. Bu eğitim diğer çocukların aldığı eğitimden farklı olmaktadır. ⁶⁸

Devlet, kontrollü bir sistem içerisinde olmaktadır. Bu durumda çocukların denetiminin sağlanması farklı dinamikleri içermektedir. Aristoteles fakir insanların kölesinin olmaması nedeniyle çocuklarını ve kadınlarını köle gibi kullandıklarını ifade etmektedir. Bu durumun denetimi de demokratik görülmemekle birlikte önemsenmektedir. ⁶⁹

Efendi, yönetici gibi kavramların olduğu duruma yeniden vurgu yapılarak eylemlerin nasıl iyi olacağı, insan eylemlerinde doğrunun nasıl olacağı ifade edilmektedir. Ardından iyi ve insanın iyilik yapma ilişkisi anlatılmaktadır. ⁷⁰ İnsan yaşamında yer alan eylemlerin birbirleriyle ilişkisinin ne olduğunu anlamak, nasıl eylemek gerektiğini belirleyeceğinden Aristoteles eylemlerin deviniminden bahsetmektedir. Eylem devinimini anlamlandırmak, çocuğun yaşamında ve eylemesinde etkili olmaktadır. Hatta Aristoteles, çocukların eğitimi ve kişinin yetişkin olması durumunda dahi eğitime ihtiyaç duyulmasında bu durumun dikkat edilmesi gereken bir şey olduğunu; yararlı, içinde bir değer içeren şeylerin barış içinde yapılması gerektiğini söylemektedir. ⁷¹

Çocuklarla ilgili genel bir anlam olarak çocuğun doğum itibariyle iştah ve arzu içerisinde olduğunu, akli kullanma yetilerinin ise zamanla, yaş ilerledikçe ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu durumda da ilk başta beden eğitimi verilmesi daha uygun görülmektedir. Beden eğitimi, arzuların ikinci planda olması gerektiğini anlamayı mümkün kılmaktadır. Bu türden bir eğitimde de aklın ve ruhun önemi vurgulanmakta, bedenın kontrol altına alınmasının akla ve ruha faydalı olacağı ifade edilmektedir. ⁷² Çocukların fiziksel gelişimi ve ev içi yönetim konusunda yasaların belirlenmesi durumu evlilik, aile kurumu ile doğrudan ilişkilidir. Kadın ile erkeğin çocuk yapma zamanları aynı olmalı, baba ve çocuk arasında yaş farkı dengeli olmalıdır. Anne ve babanın yaşlı olması çocuğa faydalı olmak açısından yeterli değildir, anne ve babanın genç olması ise otorite ve kontrolün sağlanması açısından yeterli olmamaktadır. Saygı dengesinin korunabilmesi bu yaş dengesinin korunabilmesine bağlıdır. Genç ve yaşlı anne babanın akıl ve beden yönünden zayıf olması sorunlu görülmektedir. ⁷³

⁶⁷ Aristoteles, 2017: 208 (1319 b)

⁶⁸ Aristoteles, 2017: 212 (1321 a)

⁶⁹ Aristoteles, 2017: 217 (1323 a)

⁷⁰ Aristoteles, 2017: 225 (1325 b)

⁷¹ Aristoteles, 2017: 246 (1333 b)

⁷² Aristoteles, 2017: 249 (1334 b)

⁷³ Aristoteles, 2017: 249, 252 (1335 a-b)

Çocukların beslenmesi, onlardan beklenen faaliyet, eylem ve mesleki durumla da ilişkilendirilmektedir. Çocukların savaşı olabilmesi için küçüklükten itibaren bol bol süt tüketmesi ve mümkün olduğunca beden hareketi yapmaları gerektiğinden bahsedilmektedir. Sağlıklı bir vücuda sahip olma bu durumlarla ilişkili olmaktadır. Bebeklikten sonra beş yaşa kadar olan evrede çocukların gelişimi önemli görülmektedir. Hareket ve beden eğitimi, çocuklar için faydalı görülmektedir. Beden eğitiminin uygulanabilmesinin oyun oynayarak sağlanması önemli görülmektedir.⁷⁴ Çocuklar, yorucu olmayan ve mantığı olan oyunlar ile oynatılmalı, çocuklara anlatılacak masallar önceden belirlenmiş olmalıdır. Aristoteles'e göre beş yaş itibariyle dinlenen masallar çocukları okul ve eğitim sürecine hazırlamaktadır, bu sebeple de çocukları sürece adapte edecek ve heveslendirecek bir içeriğe sahip olmalıdır. Bunun yanı sıra çocukların ağlaması, çocukların beden gelişiminin bir parçası ve önemli bir beden hareketi olarak kabul edilmektedir. Çocukların oyun, hareket ve dinlenmeleri esnasında onları kontrol eden kişilerin çocukların köleler ile temasını en aza indirmesi, çocukların asil olmayan şeyleri öğrenmek durumunda kalmalarını engellemek içindir. Yedi yaşa kadar olan sürecin evde geçmesi bu türden temasların olma ihtimalini barındırmaktadır.⁷⁵

Devlet kötü olan şeylerden yasa yapan kişiler tarafından korunduğundan patavatsız durumlardan çocukların da uzak tutulmamaları, çocukların bunlara maruz kalmamaları gerekmektedir. Bu biçimdeki konuşmalara, resimlere ve kitaplara çocukların maruz bırakılmaması önem arz etmektedir. Yasak olan şeylerin yapılması durumunda bu kişi genç olsa dahi onun bir cezası bulunmaktadır. Tapınaklar haricindeki yaşam alanlarında bahsi geçen patavatsızlıklara izin verilmemektedir, yöneticilerin bu konudaki duyarlılığı ve kontrolü vurgulanmaktadır.⁷⁶ Çocukların belirli yaşlardaki erkeklerin yanında olma koşuluyla tanrılara saygı göstermek maksadıyla eğilmeleri kabul edilmektedir. Gençler ancak bir ziyafete katılabilme ve ziyafette içki içebilme yaşına geldiklerinde komedi oyunları ve konuşma diline benzeyen iambosları izleme hakkına sahip olduğundan daha erken yaşlarda bu türden aktivitelere katılamamaktadırlar.⁷⁷

Çocuklara iyi öğretilmeye başlandığından kötü olan şeylerin çocuk ve gençlerden uzak tutulması vurgulanmaktadır. Bu nedenle sevgi ön plana çıkmaktadır. Beş yaşından itibaren çocukların gözlem yoluyla öğrenmesi doğru görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da eğitim süreci iki ayrı dönemde değerlendirilmektedir. İlk dönem yedi yaş ile ergenlik arasını, ikinci dönem ise ergenlik ile yirmi bir yaş arasını kapsamaktadır. Bu noktada tüm evreler yedi

⁷⁴ Aristoteles, 2017: 252 (1336 a)

⁷⁵ Aristoteles, 2017: 253 (1336 b)

⁷⁶ Aristoteles, 2017: 253, 254 (1336 b)

⁷⁷ Aristoteles, 2017: 254 (1336 b)

yıllık dilimler şeklinde görülmektedir. Aristoteles, eğitimin doğanın boş bıraktığı alanların anlamlı bir biçimde dolmasını önemli görmektedir.⁷⁸

Sekizinci kitapta gençler ve onların eğitimiyle ilgili konuların detaylarından bahsetmektedir. Çocuklara verilen eğitimde erdem ve yarar ilkeleri esas alınmaktadır. Eğitim okuma-yazma, beden eğitimi, müzik ve resim alanlarını içermektedir. Bu verilen eğitimlerden okuma-yazma ve resim gündelik yaşamda faydalı olarak görülmekte, beden eğitimi cesareti ve gücü temsil etmektedir. Müzik eğitimi ise daha dikkat ve detay isteyen bir eğitim türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Müzik ve oyun boş zaman aktivitesi mi yoksa çalışmanın sonunda oluşan yorgunluk için dinlendirme amaçlı mı dinlenmelidir bu bir tartışma konusudur.⁷⁹ Aristoteles, oyunun belirli bir zaman diliminde ve belirli bir biçimde yapıldığı takdirde zihnin dinlenmesinde etkili olacağını ifade etmektedir. Müziğin de bu konudaki öneminden ötürü eğitimin bir parçası olduğunu ve temelde boş zamanların değerlendirilmesi için yer alması nedeniyle müziğin özgür insanlara ait bir şey olduğunu dile getirmektedir. Alışkanlıkların akıl yürütme kullanılan eğitimden önce verilmesi düşüncesinden ötürü çocukların jimnastik ve güreş eğitimi de alması onların hem bedenlerini hem de davranışlarını geliştirmektedir.⁸⁰

Çocuklar ergenlik dönemine gelene kadar kolay ve hafif antrenmanların olması çocukların beden gelişimini olumsuz etkilemeyecektir. Zor bir diyet ve aşırı zorlamamaların olmaması önem arz etmektedir. Çocukların olimpiyat oyuncularının toplumsal konumundan dolayı onlara özenmesi, gereğinden fazla spor yapması doğru olmamaktadır. Bu durum çocukların güçlerini kaybetmesine neden olmaktadır ve bu iyi bir şey değildir. Aristoteles'e göre akıl ve beden dengesi mutlak suretle korunmalıdır. Bunun nedeni ise aklın beden gelişmesine, beden in ise aklın gelişmesine engel olmasıdır. Aristoteles'e göre müzik, çocukların bir karaktere sahip olması ve karakterinin gelişmesi konusunda etkili olmaktadır. Hatta bir karakter geliştirici olarak kabul edilmekte, müzik sayesinde insan daha akıllıca ve zevkli bir biçimde zaman geçirebilmektedir. Bu nedenle müziği çocuklar için eğlenceli yönü değil eğitici yönü kullanılmaktadır. Çocukların öğrenimi esnasında bu faktör vurgulanmaktadır.⁸¹

Müziğin akıl üzerindeki doğrudan etkisi, eğitimde yer almasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Gençler çocukların iyi bir şey olarak müzikle ilgilenmeleri onların ilgilerini çekebilecek bir şeydir. Çocukların şarkı söylemeyi veya enstrüman çalmayı öğrenmesi onların müzikle ilgilenmesini sağlamaktadır. Her bir yaş grubu için müzik eğitimde olduğu gibi farklı

⁷⁸ Aristoteles, 2017: 254 (1337 a)

⁷⁹ Aristoteles, 2017: 257 (1337 b)

⁸⁰ Aristoteles, 2017: 258 (1338 a-b)

⁸¹ Aristoteles, 2017: 259, 260 (1339 a)

şekillerde verilmektedir. Çocukların öğrendiği müzik türleri güzel melodi ve ritimleri kapsayan müzik türleri olmak durumundadır. Küçük yaşta olan çocuklarda müzikle ilgili oyuncakların olması, daha büyük yaşta olan çocukların aldığı müzik eğitiminde ise enstrüman çalma ve şarkı söyleme türünden bir eğitim olmak durumundadır. Zaman içerisinde çocuklar teorik bilgiye sahip olması ya da şarkı söyleyebilmeleri müzik bilgisi yönünden bir kıstas olarak kabul edilmektedir. Bu bilgi seviyelerine göre de devletin içerisinde yer alacakları pozisyon ve görevler de değişmektedir.⁸² Müziklerin kişiler üzerinde oluşturduğu etkiden kaynaklı olarak belirli türlere ayrılması Aristoteles tarafından doğru bulunmaktadır. Ahlaklı değerlere uygun melodilerin kullanılması da aynı derecede değerli görülmektedir. Çocukluk döneminde verilecek müzik eğitiminde ahenkte olabilirlik, uygunluk ve ölçülülük özelliklerine dikkat edilmesi önem arz etmektedir.⁸³

Genel olarak bakıldığında çocuk, Aristoteles için ailenin içerisinde yer alan bir yönetici gibi görülen babanın kontrolü altında görülmektedir. Aile ise doğal yasaların sonucu olarak kabul edildiğinden devletin içerisinde yer alan aile, iyiyi gerçekleştirmekle yükümlü olan devletin bir parçası sayılmaktadır. Çocukların küçük yaştan itibaren öğrenmeye başlıyor olması onlara anlatılacak olan masalların içeriğinden, oynadıkları oyunlara kadar pek çok faktörü önemli kılmaktadır.

Beden eğitimi, hareketin ve devinimlerin anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Çocuklar akli kullanmayı yaşlar ilerledikçe öğrendiklerinden Aristoteles öncelikli olarak beden eğitimine ağırlık verilmesini, oyunların da bu şekilde oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir. Çocukların yaş evreleri yedi yıllık süreçlerle anlamlandırılmaktadır. İlk yedi yaş evde geçmekte, yedi yaştan sonraki evreler için de verilecek eğitimler kategorize edilmektedir. Çocuklar beş yaşından itibaren öğrenmeye başladıklarından Aristoteles'e göre aldıkları eğitim süreçlerinde de gördükleri kişiler ve çocukların yanında konuşulan konulara dikkat edilmesi önemlidir. Öyleyse beş yaşından itibaren “çocuk” ve çocuğun bulunduğu alanlar belirli kurallar çerçevesinde düzenlenmek durumundadır. Bunun yanı sıra müzik ve beden eğitimi çocukların eğitiminde temel görülen iki unsur olarak kabul edilmektedir. Çocukların oyuncaklarında da müzik unsurunun yer alması, müziğin ruha hitap eden ve yön veren bir faktör olduğunu doğrular niteliktedir. Müzik, ahlaki öğeler içermekte ve çocuğun algısını şekillendirmektedir.⁸⁴ Çocuk arzu ve iştahla doğduğundan zaman içerisinde öğrendikleriyle hayatına yön vermektedir. Müziğin eğitici rolüyle birlikte çocuk değerleri, toplumsal yaşamı, iyiyi öğrenecek ve iyi

⁸² Aristoteles, 2017: 265 (1341 a)

⁸³ Aristoteles, 2017: 269 (1342 b)

⁸⁴ Kristjansson, K., 2007: 80.

olmaya gayret göstermektedir. Aristoteles, çocuk ve çocuğun konumunu Politika adlı eserinde aileye ait bir alan olması bakımından incelemiştir. Bu nedenle çocukta olan eğilimleri bilmek, onlara iyiyi öğretebilmek temel unsur olarak görülebilir. Platon ile benzerlik gösteren nokta olarak eğitimde masalların, oyunların, beden eğitiminin ve müziğin önemini vurgulamaktadır. Ek olarak, Aristoteles ve Platon, oyunun erken yaşta oynanmasının çocukların yaşamlarını etkileyen bir faktör olduğunu belirtmiştir ve çocuğun takdir görmesi bir yetişkin gibi ciddiyet göstermesiyle de ilişkilendirilmiştir.⁸⁵ Çocuk fikri bakımından her iki filozof da çocukta doğası gereği bir potansiyele sahip olduğu görüşünü vurgulamaktadır.⁸⁶ Bu nedenle çocuk, henüz olgunlaşmaması bakımından taşıdığı potansiyelin yönlendirilmesi ve şekil verilmesi yoluyla bir hayat çizgisi belirleyecektir. Bu yol da vatandaşlık ile bağlantılı olmak durumundadır.

1.3. Antik Dönem Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Görüşleri Üzerine Değerlendirme

Antik dönemde çocuk, ileride vatandaş olması sebebiyle kıymetli görülmektedir; ancak toplumsal yaşamda hareket alanı kısıtlıdır. Bu konuda en kapsamlı bilgiye Platon ve Aristoteles kaynaklarında rastlanmaktadır. Elbette orada da çocuk, iyi bir yurttaş olmak üzere yetiştirilmesi gereken biri olarak değerlendirilmektedir. Çocukta beden eğitimi ve müzik eğitiminin küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerektiği düşüncesi yer almaktadır. Her iki filozof da çocukların öğrendikleri şeylerle şekillendiğini kabul etmektedir. Bu nedenle iyi ve kötü olmasını sağlayan şeylerin öğrendikleri dolayısıyla değişebildiğini ifade etmektedirler.

Çocuk, belirli yaşlar aralıklarında değerlendirilmektedir. Yaşların kategorize edilmesiyle anlayacakları, anlamlandıracakları şeylerin farklı olduğu dile getirilmektedir. Bu nedenle küçük yaşlarda öğretilcekler ile genç yaşta öğretilcekler arasında farklılıklar mevcut olmaktadır. Bu, Aristoteles ve Platon'un görüşlerinde kapsamlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aristoteles'in yaşları kategorize etmesi, çocuğun öğreneceği alanların kategorize edilmesini kolaylaştırmaktadır. Filozoflar bu kategorileri belirginleştirmek istemektedir, buna rağmen toplumsal yaşamda çocuk kavramının kelime olarak karşılığına bakıldığında bir muğlaklık mevcuttur. Sokrates'in diyaloglarında çocuk ve genç kavramı muğlak olarak yer almaktadır. Genel olarak ise Antik Yunan'da genç ve çocuk kavramı ile muğlak olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁷ Buna rağmen Antik Yunan Dönemi sanat eserlerinde çocuk figürleri yer almaktadır. Toplumsal alanda yer alan çocuk, sanatta da yer almaktadır.

Antik Yunan'da çocuk, hane alanında, eğitim alanında ve siyasal alanda yer alması sebebiyle önemlidir. Hane alanı aile kurumunu ifade etmektedir. Hane, yasal haklar bakımından

⁸⁵ Stearns, P. N., 2017: 40.

⁸⁶ Stables, A., 2011: 27.

⁸⁷ Postman, N, 1995: 13.

da korunan bir alan olmaktadır. Çocuk da haneye ait olması nedeniyle, poliste hâkim olan haklar bakımından ailede yönetimle yükümlü olan kişiye, yani babaya bağlı olmaktadır. Doğumdan sonra çocuğun aileye kabul edilme süresi olarak beş gündür. Beş gün içerisinde aile çocuğu kabul etme ve reddetme hakkına sahip olmaktadır. Ailenin kabul etmediği çocuklar ise başka aileler tarafından evlatlık edinilmektedir.⁸⁸ Kabul edildiği an itibariyle çocuk, bir yurttaş olarak *oikosta* yer almaktadır. Çocuk kavramı ile genel bir sınır çizmiş olsak da kız ve erkek çocukların sorumlulukları ve toplumsal rolleri farklı kabul edilmektedir. Zekâ olarak kız çocukları, erkek çocukları ile bir tutulmamaktadırlar. Bu durum, Yunan okullarında eğitim alan çocukların erkek çocuklar olmasına neden olmuştur. Bedensel gelişimi destekleyen alanlar küçük yaşlardan itibaren uygulamalı olarak verilmektedir. Elbette cinsiyet ayrımı burada dikkat çekmektedir.⁸⁹

Eğitim, Yunan'da önemli görülmektedir. Eğitim alma, köle olmayan kişilerin yapabileceği bir aktivite olarak değerlendirilirken özgür kişi vurgusu önem arz etmektedir. Platon, çocuğun iyiyi, güzeli ve doğruyu yapabilecek bir yapıya sahip olabilmesini aldığı eğitimle bağdaştırmaktadır. Çocuğun içinde bulunduğu çevre, öğrendiği şeyleri etkilemektedir. Ona göre etrafında bulunan kişilerin ve ebeveynlerin bunu önemsemesi gerekmektedir. Çocuğun güzel davranabilmesi ve ruhunun iyi şeylerle beslenebilmesi müzik eğitimi ile doğrudan ilişkili görülmektedir. Temel eğitimlerden biri olan beden eğitimi kız ve erkek çocuklarında ayrı alanlarda geliştirilmektedir. Dans, spor kız çocukları için doğurganlığı ve güçlü çocuklara sahip olmaya yardımcı görülmektedir. Erkek çocukları için ise fiziksel aktivite, atletizm gibi sporlara ağırlık verilmesi güçlü olabilmesi için önem arz etmektedir.⁹⁰ Platon'da beden eğitimi hem fiziksel hem de zihinsel gelişmeyi kontrol altında tutabilmenin ve yönetebilmenin bir yolu olmaktadır. Aristoteles için ise beden eğitimi faydalı görülmektedir. Aynı zamanda ölçülü olabilmenin önemini vurgulayan filozoflar, ölçülülüğü olanaklı hale getiren şeyin de beden eğitiminin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Erdemler, çocukta bu temel eğitim ile şekillenmektedir.

Çocuk, iyi bir karaktere eğitimle sahip olmakta ve bu kalıcı olmaktadır. Ailede, eğitim aldığı okulda öğretilenler bu nedenle önemlidir. Çocukluk döneminde oyun oynamanın bir ihtiyaç olduğu açıktır. Bu filozoflar tarafından kabul edilmektedir. Çocuklar masallar ile eğitici, değerlerin aktarıldığı bir dönemde iken oyunların önemi vurgulanmaktadır. Oyun, çocuğa bir şeyi aktarabilmenin güzel, kalıcı ve eğlenceli bir yolu olmaktadır. Platon, çocuğun alışkanlığı olması gereken kuralların ona oyun aracılığıyla öğretilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

⁸⁸ Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017: 20.

⁸⁹ Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017: 20.

⁹⁰ Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017: 20-21.

Mağara benzetmesi, eğitim açısından önemlidir. Platon, eğitim konusuna değinirken bu benzetmeyi yapmakta, iyi ideası kökenli olarak çocukların iyi, güzel ve doğruya yönelmesini sağladıktan sonra onlarda bu özelliklerin kalıcı olduğunu belirtmektedir. Ona göre kalıcı hale gelen erdemler ve alışkanlıklar çocuğun iyi eylemesini, doğruyu görmesini sağlamaktadır. Bu aşamadan sonra ne olursa olsun çocuğun iyiyi bileceği kesindir.

Aristoteles, Platon'un Devlet adlı eserinde yer alan kadın ve çocukların ortaklığı fikrini reddetmektedir. Bunu reddetme nedeni olarak toplumsal birlik ve bütünlüğün, huzurun sağlanmasına engel olduğu düşüncesidir. Aristoteles, dostluk fikrinin öneminden bahsetmekte ve ailelerin çocuklarını, eşlerini bilmelerinin toplumsal yönden huzurlu bir yaşamı olanaklı kıldığını ifade etmektedir. Aristoteles, aile fikri bakımından Platon'dan ayrılmakla birlikte çocuğun kontrolünün de babaya aitliğini vurgulamaktadır. Çocukluk dönemi ona göre insanın yaşamında yer alan kötü bir zaman dilimi olmaktadır. Hareketlerini kontrol edemeyen, düşünme yeteneğine sahip olmayan ve erdemleri ancak zamanla öğrenebilen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle çocuğun gelişiminde ona erdemlerin kazandırılması ve bunun eğitim yoluyla yapılması gerekmektedir. Çocuk, iyi ve kötüyü bilmemektedir. Bu değerlerin öğretilmesi de iyi bir vatandaş olabilmesi için önemlidir. Aristoteles, bu konuda Platon ile benzer düşünmektedir.

Antik Yunan kültüründe vurgulanan *paideia* kavramı filozofların görüşlerinde yer almakta olup çocukların ve gençlerin toplumsallaşma durumlarını belirlemektedir. *Oikos* çocukların altı-yedi yaşlarına kadar eğitim aldığı yer olması ve çocukların haklarının korunması açısından önemli bir alandır. Filozofların görüşlerinde Yunan kültüründe yer alan anlayışları, kavramları görebilmekteyiz. Onların eserlerinde genç ve çocuk kavramları pek çok kez kullanılmış olup onların ruhunun eğitilmesi düşüncesine erdemlerin, değerlerin öğretilmesi ile ulaşmak mümkün görülmektedir. Çocuk kendi doğasında yer alan bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel, eğitim aracılığıyla geliştirilebilmektedir. O nedenle çocuğa aktarılan bilgiler, değerler, öğretiler çok önemlidir. Temel eğitim, çocuğun bedensel olarak gelişmesini ve güçlü olmasını, bir yandan da iyi huylu olmasını sağlamaktadır. Ardından verilen üst düzey eğitim ise zihinsel gelişimini olanaklı hale getirmektedir. Üst düzey eğitimde felsefe, tıp, hitabet alanları yer almaktadır. Toplumun kurallarına uyum sağlaması, erdemleri benimsemesi çocuğun yaşamda kendisini var etmesinin bir yolu olarak görülmektedir. Buna ek olarak toplumda yer almanın koşulu vatandaşlık ile pekiştirilmektedir. Bu da özgürlük kavramını ön plana çıkarmaktadır. Özgür olan yani kadın veya köle olmayan kişinin bahsi geçen eğitimleri alması pozitif bir anlam içermektedir. Erkek çocukların ileride vatandaş olarak kabul edilmesi düşüncesi yönetici vasfını üstlenmeleri anlamına gelebilmektedir. Çocuk, her ne şartta olursa

olsun Antik Yunan'da kıymetli görölmektedir. Bu sebeple onlara etki eden şeyler, eğitim, değerler, toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi aktarım ile mümkün olarak kabul edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ÇAĞ'DA ÇOCUK VE ÇOCUKLUK ANLAYIŞI

2.1. Orta Çağ'da Çocuğun Toplumsal Yeri ve Tarihsel Arka Plan

Orta Çağ dönem olarak değerlendirildiğinde felsefe tarihi bakımından birkaç alt dalda değerlendirilmesine rağmen Antik Dönem felsefesi ve gündelik yaşamına kıyasla çok farklı bir tablo çizmektedir. Antik Yunan felsefesindeki dünyayı, insanı anlama türünden yerleşmiş olan bakış açısı Orta Çağ felsefesinde Tanrı'yı anlama üzerinde şekillenmiş ve sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte Orta Çağ felsefesi teolojik bir bağa sahip olmaktadır. Orta Çağ'da gündelik yaşam, rutinler ve bakış açısı tamamen değişmektedir. Çocuk ve çocuğa ilişkin görüşler de bu yaşam döngüsünün içerisinde yer almaktadır.

Çocuk ve çocukluğun Orta Çağ'da anlaşılabilmesi için toplumsal dinamiklerin neler olduğunu bilmek ve çocuğun o dinamikler içerisinde nasıl bir yer aldığına bakmak önem arz etmektedir. Bu dinamiklerden gündelik yaşam, çocuğun anlamı Antik döneme kıyasla değiştiğinden filozofların görüşlerinde bu nüvelere rastlamak mümkün olmaktadır. Orta Çağ'da çocuk, tam olmayan bir yetişkin veya küçük yetişkin anlamına gelmekte ve toplumsal yaşamın döngüsünü çocukluk sürecinde öğrenmesi gibi bir rol beklenmektedir. Bu konuda verilen sorumluluklar, beklenen davranış biçimleri de yetişkin olacak bir kişinin öğrenmesi gereken türden davranışlar olarak ifade edilebilir. Öyleyse günümüzdeki modern anlamda bir çocuk düşüncesinin olmadığı açıktır.⁹¹ Aries, bu konuda kapsamlı çalışmalarıyla bilinmekte ve çocuk düşüncesine gündelik yaşamdaki pek çok yönüyle incelemektedir.⁹²

Orta Çağ felsefesinde hâkim olan tanrı kavramı, Orta Çağ döneminde gündelik yaşamda da hâkim bir çerçeve sunmaktadır.⁹³ Batı dünyası Hristiyanlık, İslam dünyası da Müslümanlık çerçevesinde şekillendiğinden, toplumsal yaşam kurallarını da dinler ile düzenlediklerinden bu bölüm iki farklı kategoride değerlendirilmektedir. Ortak nokta olarak çocuğun küçük yetişkin olmasından söz etmek gerekmektedir.

Tanrı görüşünün önemi ve gündelik yaşamdaki etkisi felsefede de kendine yer edinmektedir. Bu nedenle insana dair gelişen perspektifin ve sınırların çizilmesinde bu etkinin olduğunu belirtmek gerekmektedir.⁹⁴ İlk günah öğretisi, insanın dünyaya geldiği andan itibaren masum olmadığını, günahkâr olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda insan bebeklik, çocukluk

⁹¹ Aries, P., 1962: 26.

⁹² Kennedy, D, 2000: 527.

⁹³ Bosley, R. N. ve Tweedale, M. M, 2006: 3.

⁹⁴ Marenbon, J., 1998: 78

döneminde masum bir ruha sahip olarak görülmemektedir. Augustinus'un "senin huzurunda hiçbir ölümlü günahsız değil ki, hatta dünya yüzüne ayak basan bir günlük bebek bile!" ifadesinden de anlaşılacağı üzere insan doğduğu an itibarıyla günahkâr bir varlık olarak kabul edilmektedir.⁹⁵ Bu duruma ek olarak insanın tanrı ile bağını güçlendirebilmesi ve günahlarından arınabilmesi bir tür gereklilik olarak görülmektedir. Bu noktada devreye kilise girmektedir. Kilise insanların "doğru" bir yaşam sürebilmesi ve çocukluk döneminden beri sahip olduğu mizacı değiştirebilmesi için daha da önemli bir konumu almaktadır. Çocukların içgüdüleriyle hareket etmesi, kontrol edilemeyen duygular taşıması anlamında "eğitilmesi" gereken bir tür günahkâr olarak görülmesi konusunu pekiştirmektedir. Çocuğun içinde var olan kötülüklerden ve kötü duygulardan arınması ve bu arınmanın ardından bir yetişkin olduğunda tanrının isteğine uygun yaşamını sürdüren bir birey olması Orta Çağ'da yaşayan bir çocuk için gündelik yaşamın bir parçası olmaktadır.

Genel olarak Antik dönemdeki çocuk anlayışında yer alan yurttaşlık figürü Orta Çağ'da geleceğin yetişkini olarak çocuk anlamını taşımaktadır. Toplumsal dinamiklerin ve yaşam biçiminin, yönetim biçiminin değişmesi çocuğun da yaşam içerisindeki yerini değiştirmektedir. Orta Çağ'a hâkim olan teolojik bakış açısı çocuk ve çocukluk anlayışında da etkisini sürdürmektedir. Bu nedenle filozofların görüşlerine detaylı olarak yer verilip çocuğun bu dinamikler içerisindeki yeri ifade edilmektedir.

2.2. Orta Çağ Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Anlayışı

Teolojik bir felsefe anlayışının Orta Çağ'da etkili olduğu bilinmektedir. Bu dönemin bir özelliği olarak kabul anlayış filozofların öğretilerinde çocuğun ileride yetişkin olacak biri olarak anlamı vardır. Bunu filozofların düşüncelerinde görebilmekteyiz. Yunan düşünürlerinden Aristoteles'in düşünceleri Orta Çağ'da önemli görülmüş olup Batı ve İslam filozofları tarafından farklı değerlendirilmiştir. Filozofların görüşlerinde çocuk belirli bir düzeyde eğitilmesi gereken, ihtiyaçları karşılanan bir birey olarak görülmesi nedeniyle çocuklara olan davranışlar da bu yönde şekillenmektedir. Toplumsal düzene katılması, eğitim kökenli görülmekte olup bu eğitim anlayışı günahkâr çocuğun uyum sağlayana kadar belirli bir derece şiddet görme, baskı kurulması anlamını içermektedir. Augustinus gibi filozoflarda bu türden görüşlere rastlanmış olup detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

⁹⁵ Augustinus, 2010: 34

2.2.1. Augustinus

Aziz Augustinus, Orta Çağ'da düşünceleri benimsenmiş ve bilinen bir filozof olarak⁹⁶ tanrıya ve insanlara ilişkin görüşlerini ifade eden İtiraflar adlı eserinde çocuk ve bebeği nasıl gördüğünü, onların duygularının anlamlarının ne olduğunu belirtmektedir. Bu eserde yolunu çizme sürecindeki durumlardan da detaylıca bahsetmektedir.⁹⁷ Bu durumlar çocukluktan itibaren başlaması nedeniyle önemli görülmektedir. Pasajda temel olarak bahsedilen değerlerin ve kavramların öğrenilmesi çocukluktan başlayıp Augustinus tarafından hayat boyu süren bir iyileşme dönemi olarak adlandırılmaktadır. İyileşme dönemi tanrının insanlara sunduğu ve insanlardan istediği bir şey olarak karşılık bulmaktadır.⁹⁸ Bu nedenle İtiraflar adlı eserde yer alan pasajlar temel alınmaktadır.

Augustinus Birinci Kitap'ta her türlü iyiliğin tanrıdan geldiğini bebeklik döneminde annede yer alan besinin de kişiye bahşedilmiş bir tür iyilik olduğunu söylemektedir.⁹⁹ Bebekken etrafında olan biteni yavaş yavaş algılamaya başladığını, bildiği şeylerin süt emmek ve sakin durmayı, istekleri ve duygularıyla ilgili konularda ise yetişkinlerden ağlayarak öğ aldığını veya kızdığını belirttiğini ifade etmektedir. Bunun ardından bu türden bir bilgiyi öğrendiği ve bildiği bütün bebeklerin bu böyle bir geçmişe sahip olduğundan bahsetmekte, bebekliğinin ölüp gittiğini vurgulamakta ve bebekliğinin nasıl bir süreçten sonra geldiğini sorgulamaktadır. Bebekliğin başlangıçları itibarıyla bebeğin kendi izlenimlerini, yaşarken çıkarımlar yapabilmesinin tanrı tarafından verildiğini ve bu canlı varlık efendiden geldiğini belirtmektedir.¹⁰⁰

İnsanın günahkâr olduğunu ve bebeklikteki günahları kendisinde kimin anımsatacağını sorgularken dünya üzerinde bir gün dahi yaşamış olan bebeğin de bir günahkâr olduğunu dile getirmektedir. Bebekken ağlar bir biçimde besin yiyor olmak bebekliğin günahı olurken yaş büyüdüğünde bu türden bir hareketi yapmak, besin için ağlamak ve ağzını kocaman açmak ayıplanacaktır. Augustinus, kişinin bebekken bu durumun farkında olmadığı için ayıp olduğunu anlamadığını söylemektedir. Nitekim kişi büyüdükçe bu ayıplanacak davranışları yapmaz hale gelerek bu davranışlardan uzaklaşmakta ve kurtulmaktadır. O nedenle bu uzaklaşma iyi bir şey olarak algılanmaktadır.¹⁰¹

Zararlı olsa dahi bir şeyi ağlar bir şekilde istemek, çevresindeki kişiler isteklerini yerine getirmediğinde o kişilere kötü davranmak, zararlı bir şeyi istediğinde o şeyi vermeyen

⁹⁶ Marenbon, J, 2007: 29.

⁹⁷ McGrade, A. S., 2003: 221.

⁹⁸ McGrade, A. S., 2003: 234

⁹⁹ Augustinus, 1993: 59

¹⁰⁰ Augustinus, 1993: 60

¹⁰¹ Augustinus, 1993: 61,62

kişilere vurmak gibi davranışların değişmesi Augustinus tarafından olumlu görülmektedir. Bebeğin vücut yapısının tam gelişmemiş olması nedeniyle bir masumiyete sahip olduğu, niyeti anlamında masum kabul edilemeyeceğini vurgulamaktadır.¹⁰² Annelerin ve çocuklarla ilgilenen dadıların acı verebilecek olayları engelleyebilmesi için pek çok yol denediğini ifade ederken yaşam için temel gereksinim ve besin olduğunu bildiği halde bebeğin sütü paylaşmaya karşı duyulan kıskançlığının masum olamayacağını belirtmektedir. Yaş gereği ortaya çıkan olumsuz davranışların büyüdükçe yavaş yavaş kaybolması nedeniyle hoş görülmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Bebeklik döneminin hatırlanmaması, anıların silik olması ve o dönemin kötülükler içeren bir dönem olması nedeniyle dünyadaki yaşamın kendisinden ayrı tutmaktadır. İnsan kötülükle anne karnında yaşarken ve günahlarla beslenmişken bebeklik dönemini kesinlikle masum görmemektedir.¹⁰³

Augustinus, bebeklik dönemi bitip çocukluk dönemine geldiğinde bu dönemde kendisine dair izler bulmakta, konuşamayan bir bebek olma sürecinin sona ermesiyle birlikte konuşan bir çocuk olmanın başladığını ifade etmektedir. Tanrının verdiği yetenekler sayesinde dünyaya dair şeyleri algılamak ve kategorize etmenin çocukluk döneminde aktif bir biçimde çalıştığını belirtmektedir. Nitekim yetişkin bireyler gibi konuşmanın mümkün olmadığı açık olarak söylenmektedir. Çocuğun etrafındaki hareketleri ve sesleri anlamlandırması, sosyalizasyon sürecine katılmasının çevresi tarafından sağlandığını vurgulamaktadır. Ardından çocukken tam olarak bilmediği bir süreci yaşarken, alfabeyi öğrendiği, okula gittiği, şiddete maruz kaldığı, alay konusu olduğunu ön plana çıkarmaktadır.¹⁰⁴ Bu türden bir süreci o dönemde çocukluğunda yaşayan kişilerden biri olarak Augustinus, bu acılardan kurtulabilmek ve yardım istemek konusunda tanrının öneminden söz etmektedir. Okulda gördüğü şiddet ve işkencelerin olmaması için tanrıya yalvardığını, tanrıdan yardım istediğini dile getirip yazma, okuma ve edebiyat üzerine düşünme konusunda kendisinden istenenden daha az düzeyde bu eylemleri yaptığında günah işlediğini ifade etmektedir. Bu nedenle daha fazla oyun oynamak istemesi, kendisinden isteneni yerine getirememesi nedeniyle tanrının istediği yerine getirenler tarafından cezalandırıldığını belirtmektedir. Bunun ardından da bu durumun eğitimini etkilediğini söyleyip çok doğru bulmadığını söylemektedir.¹⁰⁵

Çocukluk döneminde var olan oyun eğilimi türünden arzuların anne, baba, öğretmenleri ve tanrının isteklerini yerine getirmemesine neden olması Augustinus tarafından günah işlemeye sebebiyet veren temel faktörler olarak görülmektedir. Bu faktörler nedeniyle yapılan

¹⁰² Augustinus, 1993: 62

¹⁰³ Augustinus, 1993: 62, 63

¹⁰⁴ Augustinus, 1993: 63, 64

¹⁰⁵ Augustinus, 1993: 64, 65, 66

söz dinlememe durumu oyun arzusu, yarışmalarda kazanılacak zaferlerin ve tutkuların büyümesinin etkisini vurgulamaktadır. Bahsi geçen durumda da kişilerin iyi bir yere gelebilmek, toplumda bir yere sahip olabilmek adına yetişkinler gibi bu türden arzuların karşılanmasına katlandıklarını bildirmektedir. Bu nedenle tanrıdan onu ve bu kişileri kurtarmasını istemektedir.¹⁰⁶

Dünyada var olan herhangi bir tutkunun tanrıdan uzaklaşmak olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁷ Aziz Augustinus çocukken boş olan şeylerin faydalı şeyler yerine tercih edilmesi ve faydalı olanların sevilmemesi, boş şeylerin sevilmesi durumunda günah işlediğini vurgulamaktadır.¹⁰⁸ Çocukken verilen eğitimde öğretilen şeylerin zorluğunun eklenmesi nedeniyle öğrenilecek olan şeylerin rahatsız edici, acı verici bir özellik kazanması durumuna dikkat çekmektedir. Bilmediği bir dili öğrenirken bir yandan da tehdit edilmek, cezalandırılmaktan söz etmektedir. İçten gelen merakın korkarak öğrenmekten daha etkili olduğunu belirtmektedir. Nitekim zorunluluğun tanrının yasalarını denetim altında tuttuğunu ifade ederken acıların kişileri tehlikeli olan tatlılıktan alıkoyup tanrıyla yakınlaşmayı sağladığı fikri belirginleşmektedir.¹⁰⁹ Çocukken öğrendiği okuma, yazma, konuşma gibi tüm faydalı şeyleri tanrının hizmetinde olduğunu söyler ve çocukların özellikle boş olmayan, tamamen faydalı şeyleri öğrenmesinin doğru yol olduğunu dile getirmektedir.¹¹⁰ Çocukluğa ait herhangi bir masumluk olmadığını kendi çocukluk anılarını anlatarak ortaya koymakta ve tanrının masumluk adını verdiği şeyin alçakgönüllülüğün çocukluk bedeni içerisinde övülmesi olduğunu belirtmektedir. Çocukken yapılan günah olarak hazzın, yüceliğin ve gerçekliğin tanrının kendisinde ve yarattıklarında değil; Augustinus'un kendisinde, başkalarında araması şeklinde ifade etmektedir.¹¹¹

Çocuklara zaman ile ilgili öğretilenler arasında geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zamanın var olduğu düşüncesi mevcuttur. Kendi çocukluğunun artık var olmadığını, geçmiş zaman içerisinde bulunduğunu, onları hatırlamasını sağlayan imgelerin de belleğinde yer aldığını ifade eder.¹¹² Kendi çocukluğunu reddetmektedir.

Genel olarak bakıldığında Augustinus, çocuğun ve çocukluk döneminin masum bir dönem olduğunu düşünmemektedir. Bu nedenle çocuklukta ortaya çıkan duygular, tutkular ve arzuların dizginlenmesi gereken kötülükler olduğunu, tanrının verdiği şeyleri ve iyilikleri görebilmek için doğru bir yol olan bu kötülüklerden arınmış bir çocukluk geçirmek gerektiğini

¹⁰⁶ Augustinus, 1993: 66, 67

¹⁰⁷ Augustinus, 1993: 70

¹⁰⁸ Augustinus, 1993: 71

¹⁰⁹ Augustinus, 1993: 72

¹¹⁰ Augustinus, 1993: 73

¹¹¹ Augustinus, 1993: 77, 78

¹¹² Augustinus, 1993: 86

belirtmektedir. İçinde bulunduğu durumlara bağlı olarak okulda aldığı eğitim süresince maruz kaldığı şiddet esnasında duygularının değiştiğini, boş şeylerle ilgilendiğini ifade ederken kendi yaptıklarını kötülük ve değişmesi gereken davranışlar olarak adlandırmaktadır. Bu nedenle Augustinus'a göre bebeklik ve çocukluk dönemi geçmiş zamanda kaybolan şeylerdir, kişi büyüdükçe bu türden duyguları ve arzuları kontrol altına alarak doğru yolu tercih etmelidir. Yaşadığı dönem itibariyle baskı, şiddet ve zorunlulukla bir şeyin öğretilmesi çocukların yaşamdaki yerlerini, yetişkin gibi muamele görmelerini ortaya koyar niteliktedir. Fiziksel olarak güçlü olmayan çocuğun masum ve naif görülebilecek tek özelliği bedenidir Augustinus'a göre. Öyleyse bir çocukta olması gereken davranışlar ve çocukta beklentiler de bu yöndedir demek doğru olmaktadır.

2.2.2. Farabi

İslam felsefesine önemli katkıları olan Farabi, çocuğun öğrenme yetisiyle ilgili görüşlere sahiptir. Farabi, çocuğun bu yetiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Çocuğun sahip olduğu duyular algısal bir araç olarak ifade edilmektedir. Duyuların algıları, tikel nesneleri algılamakta ve tümel kavramların olmasını sağlamaktadır. Bu da gerçekliği kavrayabilmek için bir tür deneme olarak kabul edilmektedir. Bahsi geçen denemelerin bazıları kasten oluşmakta, kasten olan bu kavramlar tümel kavramları oluşturmaktadır. Bu kavramlara ise deneylerin öncüsü adı verilmekte olup kasıtsız oluşanlara ise *a priori* olarak da geçen bilgilerin öncüsü adı verilmektedir. Ayrıca bilgilerin duyu yoluyla zihinde oluştuğu konusu Aristoteles'in düşüncelerinde de yer almaktadır.¹¹³ Farabi müzik alanında çalışmalar yapmış, müziğin eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmiştir. İnsanın duygularını etkileyen ve duygularına yön veren bir tür olarak müziği önemsemektedir.¹¹⁴

Farabi çocuğun bir öğretiyi, düşünceyi kolaylıkla benimsemesini önemli bulmaktadır. Çocuk aynı düşüncenin, öğretinin zıddını da kabul edebilmektedir. Farabi'ye göre bu durum insanın beden ve ruhsal sağlığının yerinde olduğu anlamına gelmektedir. İnsan, çocuk gibi her şeyi öğrenebilen kapasitesini yaşlandıkça yitirmektedir ve yeni öğretileri kabul edemez hale gelmektedir. Kabul etmeme, Farabi'ye göre bozulma olarak nitelendirilmektedir. Ardından öğretilerin kabul edilebilir olması durumu ahlak ile ilişkilendirilmektedir. İnsanın küçük yaşlarda bir şeyler öğrenmeye daha yatkın olması önem arz etmektedir.¹¹⁵ Farabi eğitim konusunda belirli alışkanlıkların aktarılmasında etkili olacağını ifade etmektedir. Bir öğrencinin felsefe eğitimi alabilmesi için öncesinde felsefe okullarının isimlerini, Aristoteles'i,

¹¹³ Küken, G, 2001: 238

¹¹⁴ Küken, G, 2001: 240-241

¹¹⁵ Küken, G, 2001: 246

neden felsefe öğrenileceği gibi konulara hâkim olmanın gerekliliğini belirtmektedir. İnsanın eğitim alabilmesi için önce kendini tanıması, biyolojik ve psikolojik yönlerini bilmesi gerekmektedir.

Farabi öğrenim ve eğitim konusunda felsefeyi en üstte tutmakta, diğer alanlar öğrenildikten sonra felsefenin öğrenilmesini onaylamaktadır. Farabi'ye göre eğitim istenilen belirli değer ve öğretilerin öğrenciye aktarılması anlamını taşımaktadır. Toplumda var olması beklenen ve belirlenen değerlerin eğitim sisteminde yer alması, öğrencilere yani çocuk ve gençlere verilmesi önem arz etmektedir. Bu düşünce biçimi Platon'un devlet anlayışıyla benzerlik göstermektedir.¹¹⁶ Farabi'nin erdemli toplum görüşünün köklerinde yatan temel faktörlerden biri olan gençlerin eğitimi, toplumun ne türden bir yönü olduğunu belirlemesi nedeniyle önemslenmektedir.

2.2.3. İbn-i Miskeveyh

İslam düşünürlerinden İbn-i Miskeveyh, çocuk ve gençlerle ilgili detaylı görüşlere sahiptir. Çocukları eğitim ve ahlak görüşleri çerçevesinde bir anlam üzerinden değerlendirmektedir. Ona göre insanların çoğu doğaları gereği kötüdür ve iyi olmaları mümkün değildir. Az sayıda bir grup ise doğası gereği iyidir. Kimileri de nötr olmakla birlikte aldıkları eğitim, terbiye türünden durumlar nedeniyle bu iki yönden birini seçmek durumundadırlar.¹¹⁷ Bu yönlerle ilgili durumların tespiti de çocuklara bakılarak yapılmıştır. Her çocuk farklı yapıya sahiptir ve çocukların eğitime yatkınlığı bu sebepten farklı olmaktadır. Ona göre, kişilerin eğitimden alacaklarının, yaşamdaki başarılarının değişken olması kişinin özü nedeniyle olmaktadır.

Miskeveyh, insanların üç sınıfa ayrıldığını ifade etmektedir. Çocukluk anından itibaren iyi huylar taşıyıp bu huyları sürdüren sınıf ilk sınıftır. Bu nedenle de kendi yaratılışlarına uygun olmayan konular ve kişilerle bir arada bulunmaktan hoşnut olmamaktadırlar. İkinci sınıf olarak adlandırılan sınıfta her çocuk gibi sıradan görünmektedirler, filozofların ilgilendiği meseleleri, gerçeğin ne olduğunu merak edip bu yolda ilerler ve sürdürürler. Bir yandan da kendini bu konuda eğiten ve geliştiren kişiler olmaları nedeniyle Miskeveyh tarafından en uygun grup olarak değerlendirilmektedirler. Üçüncü sınıf ise yaşama zorlukla alışmaları söz konusudur. Alacakları eğitim ve yasalar bu kişilerin alışmalarını sağlayabilmektedir.¹¹⁸

Genel olarak bakıldığında insanın yapısı, mizacı onun yaşamdaki duruşunu belirlemektedir. Bu mizaç tesadüfen de oluşmadığı için belirli yöntemlerle toplumsal düzene

¹¹⁶ Küken, G, 2001: 256

¹¹⁷ Küken, G, 2001: 296

¹¹⁸ Küken, G, 2001: 296

katılmak mümkün olabilmektedir. Mizaç ve yapı olarak kastedilen şey de kendisini çocuklukta belli etmektedir. Çocuk yaşlardan itibaren ortaya çıkan kişilik farklılıkları Miskeveyh'e göre insanın yaşamdaki amacını ve duruşunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle eğitim ve belirli düzensel meselelerin içerisinde kişide değişiklikler yapmak mümkün olmaktadır.

2.2.4. İbn-i Sina

Tıp alanındaki çalışmalarıyla bilinen İbni Sina, insanın evrenle olan uyumundan bahsetmektedir. Uyumun sağlanabilmesi, alınan eğitim sayesinde gelişen bilinç ile mümkündür. Bu bilince ek olarak kişinin yetkinlikleri ve eğitim konusunda ağırlık vermesi gereken nefis konusu söz konusudur. Maddi olan hazzlardan kişi uzaklaştıkça maneviyata ağırlık verecek, maneviyat ise kişinin sempatisi ve ahengi ile mümkün olmaktadır.¹¹⁹

İbn-i Sina'nın çocuk ile ilgili görüşlerine Metafizik adlı eserinde rastlanmaktadır. Varlığa ilişkin açıklamalar esnasında öncelik ve sonralık kavramının içinde ilk kez çocuk kavramına rastlanmaktadır. İbn-i Sina başlangıcın cevher olması durumunda çocuğun adamdan önce olduğunu ifade etmektedir.¹²⁰ Bu düşünce bir şeyin önce veya sonra olmasının nedenlerini açıklama konusunda yer almaktadır. Adamın var olabilmesi çocuğun olabilmesi koşuluna bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu durum ise herhangi başka bir koşul olmadığı hallerde meydana gelmektedir.¹²¹ İbn-i Sina, öncelik ve sonralık durumunda bir şeyin diğeriyle birlikte zorunlu olarak oluştuğunu vurgulamaktadır.¹²² Metafizik adlı eserde kuvvet ve fiil bakımından menide de çocukta da adam olma kuvvetinin var olduğunu ifade edilmektedir. Ancak menide var olan bu kuvvet, uzak kuvvet olarak kabul edilmektedir.¹²³

İbn-i Sina, bizzat gaye ve bilaraz gayenin farkını belirtirken çiftleşmenin gaye illetinin çocuk edinme olduğunu ifade eder. Çocuk sahibi olunma durumunda ise çocuk sevgisi de çiftleşmenin nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Bu türden gayeler rastgele olmayan zorunlu yani bilaraz gaye olarak ifade edilmektedir.¹²⁴ Bir şeyin doğası gereği ve ikinci etkiyle yetkinleşmeye yönelik hareketin etkisiyle kendisi olabilmesi durumu önem arz etmektedir. Çocuktan adam olur ifadesi, çocuğun adam olma yolunda olduğu müddetçe gerçekleşebilecek bir durumdur. Bu gaye ve illet etkisinin tersi yönde olması mümkün olmamaktadır. Çocuktan adam olması imkânı varken adamdan çocuk olmak imkânı bulunmamaktadır. Çocuk, adı ve

¹¹⁹ Küken, G, 2001: 311

¹²⁰ Sina, İbn-i, 2011: 45

¹²¹ Sina, İbn-i, 2011: 46

¹²² Sina, İbn-i, 2011: 47

¹²³ Sina, İbn-i, 2011: 49

¹²⁴ Sina, İbn-i, 2011: 82

anlamı adam olma yolunda yetkinleşmeyi işaret eder nitelikte olmaktadır. ¹²⁵ Bu düşüncüyü temsilen Aristoteles'in görüşlerine değinen İbn-i Sina, Aristoteles'in de çocuk ve adam ilişkisi hakkındaki düşüncelerinin bilaraz gayeler ile ilgili olduğu vurgulamaktadır. Çocuk, adamın noksan olması ile ilgili adıdır. Bu nedenle çocuğun adam olabilmesi, adam olma yolundaki değişimleri ile mümkün olmaktadır. Çocuk hem çocuk hem de adam özelliklerini taşımamaktadır. Çocuk bir oluş sürecini tamamlamasıyla birlikte adam olmaktadır. ¹²⁶

Çocuk ve adam ilişkisinde varlığa ait unsurlar da yer almaktadır. Bu unsurlar bakımından çocuk, adamın varlığının unsuru olarak sayılmamaktadır. Yani adamın varlığı çocuk sebebiyle olmamaktadır. Bunun yanı sıra çocuk, adamın adam olmasının unsuru olmakta, adam ise çocuk dolayısıyla oluşan bu oluştan olmaktadır. ¹²⁷ Aile içerisinde çocuk ile ilgili sorumlulukların dağılımında anne ve babanın görevleri bulunmaktadır. Çocuğun terbiyesi ebeveynlerin ortak görevi olarak görülmektedir. Çocuğun kendi varlığının sebebi olmaları nedeniyle anne ve babasına saygılı, hürmetkar ve itaatkâr davranması beklenmektedir. Çocuğun problemleri de anne babanın ortak görevi olarak görülmektedir. ¹²⁸

Genel olarak bakıldığında çocuğun değiştiği, dönüştüğü veyahut belirli gelişmeleri kat ettiği takdirde adam olabilme özelliğini barındırdığı belirtilmektedir. İbn-i Sina, Aristoteles'in görüşlerine önem vermekte ve kendi bakış açısından onun görüşlerini de benimsediği ifade edilmektedir. Düşüncelerinde çocuğun bir kişinin adam olmadan önceki aşaması olduğu aşıkardır. Bu görüşte yer alan bir kavram olan bilaraz gaye ile çocuk adam ilişkisinin bağlantısını ortaya koymaktadır. Öyleyse İbn-i Sina'ya göre çocuğun ailesi tarafından terbiye edilmesi gereken, belirli değerleri benimsemiş bir çocuk olması önem arz etmektedir. Çocuk ve aile ilişkisinde yer alan dinamikleri de toplumsal yasalar ile açıklamaktadır. Çocuk, adam olma yolunda ilerleyebilecek nüveyi kendinde barındırmaktadır.

¹²⁵ Sina, İbn-i, 2011: 95

¹²⁶ Sina, İbn-i, 2011: 96

¹²⁷ Sina, İbn-i, 2011: 98

¹²⁸ Sina, İbn-i, 2011: 139

2.2.5. Gazzali

İslam filozoflarından Gazzali çocukların mizaçları, öğrenme yetileri ve algılarıyla ilgili görüşlere sahiptir. Gazzali çocukluk döneminde öğrenilen bilgilerin kalıcı olduğunu, öğrenme süreçlerinde taklit yönteminin etkili olduğunu söylerken kişilerin çocukların yanında yapmaları gereken davranışlar hususunda da dikkatli olması gerektiğini belirtmektedir. Çocuklukta aile, öğretmenler gibi çevrede edinilen davranış ve bilgiler mevcuttur. Gazzali çocukluk döneminde ilim öğretilmesini doğru bulmamaktadır. Hatta bu durumun bir taşınak işler gibi olduğunu dile getirmektedir. O nedenle çocuklara verilen eğitim ve çocuk yetiştirmek kolay görülmemektedir.¹²⁹

Gazzali, çocukluktan itibaren öğrenilen bilgilerin bir güç olduğunu ifade etmektedir. İlimleri anlamak kendini yetiştirmenin de bir parçası olmaktadır ve ilimleri anlayan bir kişinin yararsız ve yoldan çıkaran türden düşüncelerin bir parçası olmamakla birlikte kendilerini ve doğru düşüncelerini muhafaza edebilmektedirler. Bilgiye dair ayrımı yapabilecek olan kişiler de kendilerini ilimler konusunda yetkin bir konuma taşımaktadırlar.¹³⁰

Ailede verilmesi gereken eğitim konusunda Gazzali anne ve babalara büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Çocuğun eğitimi kolay olmamakla birlikte anne ve babanın özel ilgisini gerektirmektedir. Bakıldığında Gazzali çocuğun anne ve babaya teslim edilmiş tanrısal bir emanet olması sebebiyle çocuğu korumak çok önemli görülmektedir. Hatta döneme ilişkin bir algı olan erkek çocuğun daha iyi ve faydalı olması görüşleri Gazzali tarafından eleştirilmekte, kız çocuk sahibi olma nedeniyle kederlenmenin yersiz olduğunu ifade etmektedir. Emanet olarak görülen çocukların hangisinin daha iyi ve hayırlı olacağını bilinmesi mümkün değildir. Ona göre bir çocuk kötü bir alışkanlık edinmişse bu ailenin ihmali sonucunda ortaya çıkan bir davranış olarak görülmektedir. Gazzali çocukların eğitimi ve öğrenimi için en önemli noktanın arkadaşlıklarına bağlı olduğunu belirtmektedir.¹³¹

Çocukluk dönemi kritik bir önem gösterdiğinden utanma duygusunun da bu yaşlarda verilmesi gerektiği düşüncesi Gazzali'de hâkimdir. Karakterin oturması ve kişiliğin oluşması esnasında bu duygunun öğretilmesi, toplum içerisinde nasıl davranması gerektiğini bu yollarla öğrenmektedir. İyi davranışların pekiştirilmesi gerektiği, kötü veya uygun olmayan davranışları sergilediğinde ise bu konuda uyarmak gerektiği konusunda hassas bir noktadan bahsetmektedir. Sözlerin kötü olması çocukların aklında kalıcı bir etki bırakacağından kullanılmaması konusu

¹²⁹ Küken, G, 2001: 355

¹³⁰ Küken, G, 2001: 357

¹³¹ Küken, G, 2001: 359

vurgulanmaktadır. Sporun önemi, davranışların taklit yoluyla öğrenilebileceği, paylaşımcı olmanın iyi yanlarının anlatılması çocuk için önemsenmektedir. ¹³²

Oyun, çocukların öğrenme isteğini etkilemektedir. Eğitici bir oyunla çocuğa bir şeyler öğretmek, çocuğun hayal gücünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Çocuğun oyun ile bağı kuvvetli bir bağ olduğundan oyundan uzak kalmasını istemenin çocuğun istemeyeceği bir şey olacağını ifade etmektedir ve yine de bu durumun çocuğun eğitimi, geleceği için gerekli olduğundan bahsetmektedir. Eğitim süreci çocuk açısından zorluklar taşısa da ileriki dönemlerde bu türden zorluklar mevcut olmamaktadır. Yalnız ne olursa olsun çocukları oyundan tamamen mahrum bırakmamak gerekmektedir. Okuldan eve döndüğünde çocukların dinlenmesi dinginlik ve motivasyonun temel kaynağı olmaktadır. Gazzali bir öğrencinin uyması gereken kuralların neler olduğunu belirleyen maddeler sunmaktadır. Bu maddeler öğrencinin eğitim yaşamını düzenleyen bir özelliğe sahiptir. ¹³³

Eğitim yaşamı ile ilgili maddelerde kötülüklerden arınmak, maddi zenginliklerden uzak durmak, kibirlenmemek, dünyevi ve uhrevi ikiliklerde kendini kaybetmemek için öğretmenin izinden gitmek ve zıt olan düşünceleri incelemek, ilimlerin amaçlarını ve nedenlerini öğrenmek, bütün bilimleri belli bir oranda bilmek, ilimleri öğrenme sırasına dikkat etmek, ilimlerin değerlerini bilmek, kötü huylardan arınmak ve erdemleri ilke edinmek, okumalarını amaç doğrultusunda ve ilim çerçevesinde gerçekleştirmek bulunmaktadır. ¹³⁴

Öğrencilerin olduğu gibi öğretmenlerin de eğitim sürecinde uyması gereken kurallar belirlenmektedir. Baba şefkati ile yaklaşmak, öğrenciden ödül ve teşekkür beklemeden görevini yapmak, öğrencinin öğrenmesi gereken nasihatlerin detaylı bir biçimde aktarılması, öğrenciyi kötü şeylerden arındırmak için çabalamak, eğitimini gördüğü ilmi vermek, bir konuyu öğrencinin anlayabileceği biçimde aktarmak, yeteneksiz öğrencilere de anlayabileceği konuları anlatmak, öğretilen konulara ve davranışlara uygun bir biçimde davranmak gibi maddeler ile bu kurallar anlatılmaktadır. Okul yaşamında çocuk, anne babadan daha fazla göreceği kişi olarak öğretmen faktörünün etkisi altında kalmaktadır. Gazzali ise bu durumda öğretmenin eğitim almaya gelen bir çocuğa örnek olması gerektiğini ifade etmektedir. Eğitimin kişiye iyiyi ve doğruyu göstermesi anlayışı da bu noktada devreye girmektedir. Beklenen sonuçların alınabilmesi bilgi ve ahlak seviyesi ile alakalı olmaktadır. Bu da çocukların yaşamları konusunda hassas olan eğitim ile ilgili kısmı aydınlatmaktadır. Öğrenci-öğretmen ilişkisi ve

¹³² Küken, G, 2001: 360

¹³³ Küken, G, 2001: 361-362

¹³⁴ Küken, G, 2001: 362-363-364-365

kuralları çerçevesinde çocuk öğrendiğini uygulamaktadır görüşü hakimdir. Bu nedenle ona göre eğitim çok önemlidir. ¹³⁵

2.2.6. Anselmus

Orta Çağ filozoflarından olan Anselmus, yetkin insan öğretisi ile bilinmektedir. İnsanın akıl sahibi bir varlık olarak bilmesi ve anlaması gereken şeyler olduğunu düşünmekte, eylemlerini düzenleme bakımından iyinin ön planda olması gerektiği düşüncesine sahip olmaktadır. Anselmus Hakikat Üzerine adlı eserindeki usta ile öğrenci arasındaki diyalogda kişinin eylemesi ile ilgili neyin doğru olacağı konu alınmaktadır. Bu nedenle diyalog hakikat, özgürlük türünden kavramları içermektedir. Kötü eyleme ışıktan kaçmak anlamına gelirken iyi eyleme ise ışığa gelme anlamını içermektedir. Yaşam için gerekenlerin yapılması iyi eylemek anlamına gelmektedir. İnsanın kanıları yani iç duyuları insanı hakikati anlayabilmesi konusunda şaşırtabilmektedir. Bu duyu nesneleri ayırt edebilme gücünün zayıflığı nedeniyle çocukça bir duyudur. ¹³⁶ Bu benzetme dolayısıyla Anselmus çocukluk dönemini hata yapmaya müsait olarak ifade etmektedir. Kişi olayları ve durumları gerçek haliyle bilmek istemekte olmasına rağmen sahip olduğu kanılar onu yanıltabilmektedir. Gerçeklikten uzaklaşmak ise yaşamı anlama bakımından problemler doğurmaktadır. Kişi doğasına uygun eylemeyi öğrendiği ve iyi eylediği takdirde bu olumsuzlukları yaşamamaktadır.

2.2.7. Abelardus

Abelardus, Orta Çağ'da var olan dogmatik bakış açısını, eğitim anlayışını eleştirerek farklı bir tablo olması gerektiğini öne süren bir filozoftur. Diyalektik kavramının üzerinde duran Abelardus eğitim ile bağlantılı olarak çocuk ve çocukluk üzerinde çalışmalar yapmıştır. Abelardus, Filozof adlı eserinde çocukken öğretilenlerin değişmeyen bir yapıya sahip olup kutsal olarak kabul edilmesini sorunlu bulmaktadır. Bahsi geçen sorun, kişinin evrene dair algısı ve o algısının evrene ilişkin edinilen bilgiler arasında bir duvar olarak var olmasıdır. Duvar nedeniyle kişi etrafında olan biten gelişmelerden haberdar olamamaktadır. ¹³⁷ Abelardus inanışların bir sınır getirdiğini kabul etmekte, bu sınırlar nedeniyle insan algısının şekillendiğini öne sürmektedir. Ona göre bir şeyi şüphe etmeksizin kabul etmek, toplumsal yaşamın ve toplumsal yaşama dair kaygıların ürünüdür. Filozof adlı eserinde bu türden eleştirilere detaylıca yer vermektedir. Ona göre aydın bir bakış açısını sahiplenmek ve kabullenmek insan yaşamı

¹³⁵ Küken, G, 2001: 366-367-368-369-370

¹³⁶ Küken, G, 2001: 386

¹³⁷ Küken, G, 2001: 412-413

açısından önem arz etmektedir. Bu da çocukken edinilmiş bilgilerin ve toplumsal kaygı ile edinilmiş tavırların neden olduğu bir çerçeveden sıyrılmayı zorunlu kılmaktadır.

2.2.8. Saint Antuan

Saint Antuan, öğretilerinde hikayeleri temel almaktadır ve bu hikayelerde ders verme amacı gütmektedir. İnsanlar arası ilişkilere önem veren Aziz Antuan, turna kuşları ve kralın yüzüğü hikayeleriyle bilinmektedir. Turna kuşları hikayesinde dayanışmanın ve beraberliğin önemini vurgulamaktadır. Çocukların eğitiminde bu hikâyenin temel alınması onlara belli değerlerin aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Çocukların doğayı sevmesi, doğayla birlikte diğer canlıların da sevilmesini olanaklı kılmaktadır. Bu türden eğitimlerde toplumsal birlik ve beraberliğin önemi ortaya çıkmaktadır. Turna kuşları hikayesi ile çocuklara verilen eğitimde çocukların seviyesine inmenin mümkün olduğu görülmekte, Aziz Antuan bu yöntemi uygulamaktadır.¹³⁸ Kralın yüzüğü hikayesinde ise insanın maddi şeyler üzerine bir eğiliminin olduğunu ve bu eğilimin kötü sonuçlar verebilecek bir anlamı da barındırdığını anlatmaktadır. İnsanın maddiyata olan ilgisi nedeniyle yoksul ve zengin arasında oluşan durumlar, döneminde yaygın olarak görülmekle birlikte Aziz Antuan'ın eleştirdiği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁹

Genel olarak bakıldığında edebi eserler üzerinden bir mesaj verme yoluyla eğitim konusundaki görüşlerini çocuk ve gençlere aktaran Aziz Antuan, Orta Çağ'da yoksul kesimi zenginler ve tefecilerin zor durumda bırakmasına karşı gelmesiyle bilinmektedir. Bu nedenle felsefi öğretilerinde de belirli hikayelerle maddi şeyler üzerinde yoğunlaşılması gerektiği mesajı bulunmaktadır.

2.2.9. İbn-i Haldun

İbn-i Haldun, tarihsel olayların önemini vurgulamış ve bu olayların insan yaşamı üzerindeki etkisinden söz etmiştir. İnsan yaşamında değişikliklere yol açan ve toplumsal yaşamı alakadar eden konulardaki görüşlerini Mukaddime adlı eserinde bir araya getirmiştir. İbn-i Haldun'un çocuk ve çocukluk üzerine görüşleri, eğitim anlayışı da kapsamlıdır.

Eğitimin önemi, çocukların küçük yaşlardan itibaren düzgün ve sağlam bir eğitim alması ile vurgulanmaktadır. Çocukların aldığı eğitimin ileri yaşlarda temel oluşturması nedeniyle erken yaşlarda başlatılması gerektiği görüşü hâkimdir. Bu eğitimin içeriğinde dini eğitimin olmasını eleştiren İbn-i Haldun küçük yaştaki çocukların onları anlayabilecek bir

¹³⁸ Küken, G, 2001: 491

¹³⁹ Küken, G, 2001: 492

seviyede olmadığını belirtmektedir. Çocukların dil öğrenmesinin onların ilimlere yönelebilmesini mümkün kılması nedeniyle önemli olduğunu vurgulamaktadır.¹⁴⁰ Çocuklar ve öğrencilerin davranışlarını eğitimdeki duruşlarını belirleyici faktörlerden olan öğretmen, ona göre önem teşkil etmektedir. Çocukların öğretmenleri tarafından şiddet görmesi, çocuğun kendini geliştirmesini, hayata karşı bakışını olumsuz etkilemektedir. Bu durum da çocuğun kötü alışkanlıklar kazanmasına yol açabilmektedir. Kendi potansiyelini ortaya çıkaramaması nedeniyle oluşan negatif durum çocuğun hayatında etkin bir rol oynamaktadır. Kişinin üzerinde oluşan baskı psikolojik yönüyle çok etkin olmakla birlikte ezilmişlik duygusunun ağır basması da kişinin karakterinde olumsuzluklara yol açabilmektedir.¹⁴¹

Mukaddime adlı eserde sıklıkla karşımıza çıkan asabiyet kavramı içerisinde kişinin tembel olması, çalışma istek ve arzusunun olmaması devlet yönetimiyle doğrudan ilişkili olarak görülmektedir. Bu durumun yaşama sevincini yitirmeye kadar kişiyi taşıyabilme durumu söz konusudur. Bireylerin küçük yaşlardan başlayıp özgüvenleri yerinde bir şekilde çalışması ve başarı elde edebilmesi ancak bu yolla mümkün görünmektedir. İbn-i Haldun bunu şu şekilde ifade etmektedir: hükümdarın topluma, öğretmenin öğrencisine, babanın da çocuğuna davranışında anlayış, adalet ve yumuşak olma durumu olmalıdır. İyi bir hükümdar iyi bir öğretmene benzemelidir düşüncesine de dikkat çekmek gerekmektedir.¹⁴² İbn-i Haldun'a göre asıl amaç zekayı, psikolojik dengeyi bozmaksızın iyi ve doğru davranışların öğrenciler tarafından edinilmesini sağlamaktır. Bu nedenle bu davranışlar kazanılırken hata yapıldığında dahi yumuşak ve kibar davranışlarla bu kişileri eğitmek daha doğru olmaktadır. Bu süreç ve davranış biçimi kişinin yeteneklerini alışkanlığa döndürebilmesini kolaylaştırmaktadır. Kendisinden yetkin kişilerle sohbet etmesi öğrencinin daha iyi davranışlar elde etmesini, diğer öğretmenlerden farklı bilgiler edinmesini mümkün kılmaktadır. Bu nedenle eğitim için yolculuk yapmak gerekli görülmektedir.¹⁴³

2.3. Orta Çağ Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Görüşleri Üzerine Değerlendirme

Orta Çağ'da çocuk, küçük bir yetişkin olarak görülmektedir. Çocuğun yedi yaşına kadar bebek olarak kabul edilmesine ek olarak bu yaşı tamamladığında, toplumsal yaşama yetişkin gibi katılmakta olduğu bilinmektedir.¹⁴⁴ Çocuk veya çocukluğu ifade eden günümüzde kullandığımız anlamda kavramlar o dönemde yer almamaktadır. Aries, Orta Çağ döneminde

¹⁴⁰ Küken, G, 2001: 617-618-619

¹⁴¹ Küken, G, 2001: 619-620

¹⁴² Küken, G, 2001: 622

¹⁴³ Küken, G, 2001: 623

¹⁴⁴ Karadoğan, U, C., 2019: 201.

yaşayan insanların ve toplumların bebeklik ile yetişkinlik arasında yer alan süreci anlamlandıramadığını ifade etmektedir. Eğitim konusunda Orta Çağ'dan önceki dönemde kullanılan *paideia* kavramı, anlamı ve yöntemler yönünden hiçbir görüşe sahip olmadıklarını görebilmekteyiz.¹⁴⁵ Avrupa'da yer alan Hristiyan öğretileri çerçevesinde şekillenen Orta Çağ felsefesinde yer alan ilk günah öğretisi çocuğa bakışı günahkâr olarak ifade ederken aynı dönemde İslam felsefesinde çocuk bir melek olarak ifade edilmektedir. Bu çerçeve, İslam filozofları ve Hristiyan filozoflar arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır. Bir yandan çocuğun günahkâr olduğunu düşünen Augustinus vardır, bir yandan ise çocuğun duygularını önemseyen Gazzali vardır. Eğitim, Orta Çağ felsefesinde vurgulanırken belirtilen ayrımlar eğitim anlayışlarının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Hristiyan filozoflar çocuğun doğduğunda günahkâr bir yapıya sahip olduğunu ve bunun eğitimle değiştirilmesi gerektiği görüşünü taşımaktadır. Bu dönemde de çocuğun küçük yaşlardan itibaren eğitim alması gerektiği görüşü yer almaktadır. Orta Çağ'da verilen eğitimin içerisinde dini eğitim, davranışların düzenlemesi türünden uygulamalar yer almaktadır. İbn-i Haldun bunu eleştirmektedir. Çocukların dini eğitimi anlayabilmesinin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Eğitimde arınma düşüncesi, ilk günah öğretisinde yer alan günahkarlıktan kurtulabilmenin bir yolu olmaktadır. Bu nedenle çocukların arınmayı, davranışlarına çeki düzen vermeyi ve içgüdüsel olan bencillik ve kötülük gibi olumsuz özellikleri dindirmeyi öğrenmesi gerekmektedir. Kötü ve iyi eylemenin ayrımını yapan Anselmus, iyi eylemeyi yaşamın amacı olarak görmektedir. Çocuk, ona göre hata yapabilmektedir. Çocuk, kötü eylemeden uzaklaştığı ve iyi eylemeye yaklaştığı müddetçe doğru ve iyi bir insan olabilmektedir. Orta Çağ'da çocuklar için hâkim olan düşünce bu şekildedir. Aziz Antuan ise eğitim esnasında çocuklara hikayeler anlatmanın etkili olduğundan bahsetmektedir. Farklı görüşlere sahip olmakla birlikte genel olarak eğitimin çocukları değiştirebileceği görüşü hakimdir. Aziz Antuan'a göre hikâyenin içeriği ders verici nitelikte olduğunda çocuklara o değeri ve dersi verebilmek kolaylaşmaktadır. Abelardus ise çocuklukta öğrenilen bilgilerin kalıcı olduğunu söylemektedir. İyi ve eleştirel bir bakış açısına sahip olmak ve öğretilenleri sorgulamak gerekmektedir. Augustinus ise çocuğun masum olmadığını, bedensel olarak zayıf olsa bile niyet olarak kötü olduğunu ifade etmekte, arınma fikrini vurgulamaktadır. Okulda verilen öğretileri kabul etme düşüncesi, çocuğun içinde bulunan bu türden kötü eğilimleri ve içgüdüleri törpüleyebilmesi yönünden önemlidir. Günahkârlık görüşü sebebiyle çocuk masum kabul edilmemekte ve buna ek olarak disiplinle ve

¹⁴⁵ Heywood, C, 2009: 11.

içinde yer alan kötü duygulardan kurtulması düşüncesiyle eğitim almaktadır. Davranışlarını ve duygularını kontrol edebilmesini bu yolla öğrendikleri düşünülmektedir.

Orta Çağ'da yer alan eğitim anlayışında ön plana çıkan şey disiplindir. Disiplinin çocuklara ailede öğretilmesi ve okullarda da devam ettirilmesi gerekmektedir. Çocukların aldıkları eğitim kavram odaklıdır. Bu nedenle uygulamalı eğitim ve Antik Yunan'da yer alan beden eğitimi anlayışı ortadan kalkmıştır. Çocuk, kendini tanımamakta, yetenek ve eğilimlerini bilmemektedir. Ayrıca kısıtlamalarla çevrili bir sosyal yaşam, disiplin kuralları okullarda baskın olarak uygulanmaktadır.¹⁴⁶ Aries'in çalışmalarında çocuğun yetişkin gibi bir yaşam sürdüğü ortaya konulmaktadır. Okullardaki eğitim, çocukları yetişkinlik yaşamına hazırlaması yönünden önemli görülmektedir. Çocuk, konuşmaya ve kendini rahatça ifade etmesi sebebiyle yedi yaşında yetişkinliğe adım atmış görülmekteydi. Çocuğun kelime karşılığı olarak yedi yaş ve on altı yaş arasını ifade eden herhangi bir kavram bulunmamaktadır.¹⁴⁷ On ikinci yüzyıldan on beşinci yüzyıla kadar bu sürdürülmektedir. Çocuk, büyüklere benzetilmekte çocuğa rol model olması açısından dini öğeler ağır basmaktadır. Çocukların yetişkinlerden küçük olduğu ve birer yetişkin olabilme yolunda ilerlemesi gerektiği düşüncesi baskındır.¹⁴⁸ Çocuğun bu türden bir dünyaya sahip olması ve bu bakış açısıyla değerlendirilmesi onun sevilmediği anlamını içeriyor gibi görünmektedir. Günümüzde yer alan bu bakış açısıyla Orta Çağ'ı değerlendirmek mümkün olmamaktadır. Bu bir ihmal veya sevgisizlik anlamına gelmemektedir.¹⁴⁹ Dönemin yaşam koşulları ve dönemde etkili olan görüşlerin sonucunda ortaya çıkan bir tavır olarak kabul edilebilmektedir.

Orta Çağ'da İslam filozoflarında yer alan düşünceler Hristiyan filozofların düşünceleri ile farklılık göstermektedir. Çocuğun bedensel yapı olarak farklı olduğu, ileri dönemlerde büyüme ve gelişmeyle bir yetişkin olabileceği görüşü İslam filozoflarının eğitime önem verilmesi gerektiği düşüncesini destekler niteliktedir. Çocuğun korunması zayıf olanın korunmasına ilişkin bir anlam içerdiğinden önemli görülmektedir.¹⁵⁰ Gazali çocukluk döneminde öğrenilen her ne varsa onların kalıcı olduğunu vurgulamakta ve önemli görmektedir. O nedenle çocuğu yetiştirirken ona olan tavır ve yaklaşım bu çerçevede şekillenmek durumundadır. Çocuğa ağır gelen ilimlerin öğretilmesini, onun anlayamaması ve eğitim sistemi tarafından dayatılan bir şey olması sebebiyle eleştirmektedir. Kız ve erkek çocukları arasında yapılan keskin cinsiyet ayrımı düşüncesini doğru bulmamaktadır.

¹⁴⁶ Karadoğan, U, C., 2019: 202.

¹⁴⁷ Postman, N, 1995, 23-24.

¹⁴⁸ Aries, P, 1962: 33.

¹⁴⁹ Aries, P, 1962: 133.

¹⁵⁰ Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017: 22.

Çocukların arkadaşlıklarının onların yaşamında etkili olduğunu ifade etmekte, oyunun öneminden bahsetmektedir. Farabi, çocuğun potansiyel bakımından hızlı öğrenmesini, değişikliklere çabuk ayak uydurabilmesini vurgulamaktadır. O nedenle çocuğa öğretilen şeyler onun yaşamdaki yerini belirlemektedir. İbn Miskeveyh ise her çocuğun farklı bir yapıya sahip olduğunu söylemektedir. Ona göre bu farklılıklar çocuğun eğitim esnasında öğreneceklerini belirlemektedir. İslam filozoflarının düşüncelerin Platon ve Aristoteles'in düşüncelerinin nüvelerine rastlanabilmektedir. İslam filozofları ve Batı filozofları arasında bir nüans bulunmaktadır. Bu nüansta dikkat çeken şey, İslam filozoflarının kabul ettikleri görüşler sebebiyle çocuğa yaklaşımının daha ılımlı olmasıdır.

Genel olarak bakıldığında Orta Çağ'da çocuk, küçük bir yetişkindir ve yetişkin olmak üzere eğitim görmektedir. Aldıkları dersler, davranışların düzeltilmesi, cezalandırmalar, kötü duygu ve düşüncelerden arınma ihtiyacı da ilk günah öğretisinin bir sonucu olmaktadır. Teolojik bir bakış açısının Orta Çağ gündelik yaşamının her alanında var olması nedeniyle günümüzdeki anlamda bir çocuk anlayışının olmadığı açıktır. Bu konuya Aries, çalışmalarında detaylı olarak yer vermektedir. Çalışmalarda da çocuk, Orta Çağ'da çocuk ve çocukluğun günümüzdeki biçimde yer almadığı ifade edilmektedir.¹⁵¹ Öyleyse çocuk, Orta Çağ'da günümüzdeki kavramsal anlamıyla değerlendirilmemelidir.

¹⁵¹ Tesar, M. ve Peters, M. 2018:5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAKIN, YENİ ve MODERN ÇAĞ'DA ÇOCUK VE ÇOCUKLUK ANLAYIŞI

3.1. Yakın, Yeniçağ ve Modern Çağ'da Çocuğun Toplumsal Yeri ve Tarihsel Arka Plan

Orta Çağ'da gündelik yaşama hâkim olan kilisenin varlığının yanı sıra “tanrı” odaklı bir yaşamdan sıyrılma kiliseye olan güvenin ve kilisenin otoritesinin sarsılması ile olmaktadır. Ardından bilim ve bilimsel faaliyetler daha önemli görülmeye başlanmıştır. Bu süreç elbette Rönesans ile başlamıştır.¹⁵² Orta çağ felsefesi, dinin hâkim olduğu bir felsefe olarak karşımıza çıkmıştır, aynı zamanda kapalı bir sistemi olduğu ve din adamlarının filozof olduğu bilinmektedir. Kültürel bir değişimin yanı sıra Rönesans geniş etkilere sahiptir ve bu nedenle filozoflar farklı alanlarda çalışmalar yapan kişiler olmaktadır.¹⁵³ Orta Çağ'da kabul edilen bir felsefe bakışı bu dönemde yeniden sorgulanır olmuş ve filozoflar farklı düşüncelerle evren, insan ve doğaya ilişkin görüşlerini dile getirmişlerdir. Antik dönemdeki temel sorular ve sorunlar gün yüzüne çıkarılmış olup filozofların ele aldıkları problemler de bu bağlamda değişmiş olmaktadır. Dolayısıyla insan bir problem olarak yeniden ele alınmıştır. İnsanın yeri belirlenirken de bir otorite olarak bilim kabul edilmiştir. İnsan aklının önemi vurgulanmış, yeni çağda özgür bir sorgulama ortaya çıkmıştır ve tanrı görüşü bireyin kendisi ile tanrı arasında kalan bir şey olarak görülmüş olup bir aracı olmaksızın kişinin bir inancı kendi belirlemesi şeklinde kabul edilmiştir.¹⁵⁴

İnsan problemi, filozofların Orta Çağ'da var olan sınırlandırılmış bir anlayışın zincirlerinin kırılmasıyla Rönesans ile yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bu süreçte felsefede ortaya çıkan görüşlerden biri de hümanizm olmaktadır. Hümanizm, Platonculuk ve Aristotelesçilik bu süreçte kimi öğretileri kabul edilmiş kimileri eleştirilmiş olarak yeniden ele alınmıştır.¹⁵⁵ Dönem içerisinde yer alan felsefe bilim, sanat ve pek çok alan ile ilgilenen düşünürlerin ve sanatkarların etkisiyle şekillenmektedir. Zaman içerisinde hak ve özgürlüklerin ne olması gerektiği sorgulanmakta, özel mülkiyet kavramı irdelenmekte, hukuk kurallarının temel gayesi belirlenmekte, eğitim ve aile kurumları çerçevesindeki davranış biçimleri düzenlenmekte, bilimsel bilginin öneminin kavranması ile akla verilen önem artmakta olup toplumsal yaşamın farklı bir sürece dönüştüğünü vurgulamak önem arz etmektedir.

¹⁵² Thilly, F, 2000: 1-2

¹⁵³ Russell, B, 1973: 30

¹⁵⁴ Thilly, F, 2000: 2

¹⁵⁵ Thilly, F, 2000: 6-7.

3.2. Yakın, Yeniçağ ve Modern Çağ Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Anlayışı

Tarihsel arka plan dikkate alındığında insan probleminin ele alınması ve yaşama dair yeni fikirlerin belirtilmesi, toplumsal yaşamın dönüşümü içerisinde yer alan çocuğa dair fikirlerin de değişmesi anlamına gelmektedir. Çocuk ve çocukluğa dair görüşler de yeni çağ, yakın çağ ve modern çağ sürecinde ortaya çıkan yenilikler, yaşamın değişmesi, düşüncelerin ve hayata bakışın değişmesiyle birlikte büyük bir değişime uğramaktadır. Bu değişim aile yaşantısı içerisinde de hissedilmektedir.¹⁵⁶ Bu dönemler ve modern çağ ile çocuğa verilen değer farklılaşmakta, çocuğa verilecek olan eğitimin önemi vurgulanmakta ve toplum tasavvurlarında çocuğun rolünün kıymetinden bahsedilmektedir. Çocuk eğitimle yön verilebilecek bir yapıya sahip olarak kabul edilmektedir. ¹⁵⁷Bu nedenle eğitim, öğretim çocuğun küçük yaşlardan itibaren kişiliğini belirlemektedir. Çocuğun maruz kaldığı davranışlar ve içinde bulunduğu durumlar bu nedenle hayati önem taşımaktadır.

Filozoflar genel olarak çocukların küçük yaşlardan itibaren aldıkları eğitimin, yetiştirildikleri bağlamın öneminden bahsetmektedir. Çocuğun zihninde hangi düşüncelerin yer almasını istiyorsak bu türden bilgilerin ona öğretilmesi esasına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra beden faaliyetlerinin anlamlandırılmasında belirli toplumsal yanlışlar bulunmaktadır. Ebeveynler ve bakıcılar çocuk yetiştirme yöntemlerin kolay olanı benimsemeye çalıştıkça çocuğun sağlığını kötü etkileyecek durumlara neden olabilmektedirler. Locke ve Rousseau¹⁵⁸ özellikle çocuk konusunda yapılan yanlış uygulamalara dikkat çekmektedir. Toplumsal yaşamda yer alan şeylerin çocuğa aktarımı ve dönem içerisinde yer alan durumlara göre verilen eğitim filozoflar tarafından desteklenmektedir. Çocuk, büyüdüğünde o yaşama uyum sağlamak üzere yetiştirilmektedir.

Eğitimde zorlama, baskı türünden bir eğilimin doğru olmadığı görüşü hakimdir. Uzun yıllardır uygulanan ceza yöntemleri biçim değiştirmiştir.¹⁵⁹ Çocukta olumlu davranışların oluşması ona bunun uygulamalı bir biçimde öğretilmesi ile mümkün olmaktadır. Aksi takdirde uygulama nasılsa çocuk onu öğrenmekte ve kendi yaşamında da uygular hale gelmektedir. Çocukların mutlu olabilmesi, bedensel sağlığı ile de doğrudan ilişkilidir. Çocuklarda veya genel olarak bir kişide yer alan herhangi olumsuz bir özellik eğitimle değiştirilebilmektedir. Filozofların görüşleri birbirlerinden farklı olsa da çocuklar ile ilgili temel ortak nokta eğitimidir. Bu eğitimde yaklaşımın sert olmaması gerekmektedir. Yaklaşımın sert olması görüşü geçmiş dönemlerden kalma uygun olmayan davranışlara yol açan bir durumdur. Bu nedenle çocuklara

¹⁵⁶ Pollock, L, A, 1996: 97.

¹⁵⁷ Bowles, J, 1804: 99.

¹⁵⁸ Krupp, A, 2009: 14.

¹⁵⁹ Pollock, L, A, 1996: 20.

doğru örnekler ile iyi özellikler kazandırmak mümkündür. Çünkü çocuk etrafında olan biteni izler ve taklit eder. Elbette taklit edeceği şeyler çevresinde var olan kişilerin davranışları, tavırları olmaktadır. Bakış açılarını da tamamıyla bu etkiler şekillendirmektedir. Bu nedenle eğitim, çocuklara yönelik olumlu özelliklere sahip olmak durumundadır.

İyi alışkanlıklar, küçük yaşlardan itibaren öğretildiği müddetçe çocuk bu alışkanlıkları sürdürebilmektedir. Eğitimde temel olan şeyler biri de bahsi geçen yaklaşımla çocuğa iyi alışkanlıklar kazandırmak olmalıdır. Erdemler çocuğa kazandırılırken detaylı bir çalışma yapmak ve yaşına uygun şekilde bu erdemleri öğretmek gerekmektedir. Bu öğretim esnasında pek çok farklı yöntem kullanılabilir. Önemli olan şey çocuğun anlayabileceği türden bir yaklaşıma sahip olmaktır.

3.2.1. Tommaso Campanella

Campanella, Güneş Ülkesi adlı eseri bir devlet tasarısı olarak görülmektedir. Bu tasarımda insanın kötülükler ve haksızlıklar yapmasının temeli olarak maddi konular yer almaktadır. Dünya üzerinde var olan mal ve mülkün bölüşülmesi Campanella'ya göre haksızlıkların temelidir. Fayda beklentisi ve endişesi olmaksızın birey bencil görülmektedir. Bu bencillikler çatışmalara neden olmakta olduğundan, fayda çerçevesi içerisinde bir toplumun olması durumunda bir dengenin oluşmasını olanaklı kılmaktadır.¹⁶⁰

Yönetici, adı Hoh olan bir başrahip olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöneticinin Güç, Akıl ve Sevgi anlamına gelen yetkileri eşit olan üç tane yardımcısı bulunmaktadır. Eğitim, bilim, serbest meslek gibi alanların yönetimini Akıl üstlenmektedir. Bahsi geçen alanlarda çalışan herkes Akıl'ın emri altına görülmektedir. Dönemin bilimleri ise "bilgi" adı verilen bir kitapta toplanmıştır. Öyleyse çocuklar ile ilgili kısmın bir bölümü Akıl'ın yönetimi altında olmaktadır.

¹⁶¹ Bilimsel anlamda biriktirilen tüm veriler toplumsal yaşam içerisinde aktif bir biçimde kullanılmaktadır. Matematik, fizik, bitkiler, hayvanlar, zanaatlar ve zanaatkarlar, önemli devlet adamları, filozoflar gibi toplumsal bilgi birikimine katkıda bulunan herkesin ve her bilginin resmi yapıp iyi kötü diye ayırt etmeksizin bütün bilgileri öğrenmek konusunda ilgili oldukları bahsedilmektedir. Bu resimleri anlatmak ve açıklamakla yükümlü olan öğretmenlerin çocuklara on yaşlarına gelmeden, oyun oynar gibi bilimlerin tarihsel bilgisini aktardığı belirtilmektedir.

¹⁶² Sevgi ise üreme konusuyla ilgilenen bir görevli olmakta soyun devamı yönünden kusursuz bir sonuca ulaşabilmenin mümkün olması konusunda yetkili görülmektedir. Çocukların eğitimi, tıbbi konular, tarım, hayvancılık, beslenme, giyim, cinsellik konuları da Sevgi'nin kontrolü

¹⁶⁰ Campanella, T, 1974: 10.

¹⁶¹ Campanella, T, 1974: 18-19.

¹⁶² Campanella, T, 1974: 20-21-22.

altında olmaktadır. Yönetici olan kişi ise önemli kararları veren kişi olduğundan Güç, Sevgi ve Akıl onun söylediklerinin dışına çıkmamaktadır.¹⁶³

Günes Ülkesi'nde bencilliği ortadan kaldırmak, sorunları ortadan kaldırmak anlamına geldiğinden “ortaklık” kavramı önem arz etmektedir. Bu durumda evler, eşler ve çocuklar ortak olmakta, ortak yaşama sevgisi vurgulanmaktadır. Vatana bağlılık vatan sevgisiyle olmaktadır, bu da bireysel çıkarlar doğrultusunda hareket etmekten sıyrılma, karşılık bekleme sizsiniz iyilik yapmak anlamına gelmektedir.¹⁶⁴

Çocuklar eğitim esnasında erkek veya kız olarak ayrıma uğramamaktadır ve bütün çocuklar zanaat eğitimi almaktadırlar. Bir yaşından üç yaşına kadar duvar resimleri ve yazıları arasında gezinmeleri sayesinde alfabe, okuma öğrenmeleri kolaylaşmaktadır. Çocuklar dört gruba ayrılmaktadır. Her grubun başında gruptaki çocuklarla ilgilenen, her işte ve bilgide sınanmış dürüst bir başkan ve yaşlı bir öğretmen bulunmaktadır. Çocuklar fiziksel olarak güçlenmeleri bakımından koşma, güreş, disk atma türünden beden hareketlerini yapmaya başlarlar ve yedi yaşlarına kadar çıplak ayak, başları açık olacak şekilde durmaktadırlar. Çocukların ilgileri ve eğilimleri öğrenilebilmesi için zaman zaman meslek atölyelerine götürülmektedirler. Yedi yaşına gelen çocuklar sırasıyla matematik, doğa bilimleri alanlarında eğitim almaktadırlar. Elbette ilk matematik öğrenimleri duvar yazılarından olmaktadır. Aldıkları dersler için dört ayrı öğretmen tahsis edilmektedir. Derslerin her biri dört saat sürmektedir ve her bölüm çaprazlama olarak da olsa tüm dersleri görmüş olmaktadır. Çocuklar, bu sürecin ardından daha zor olarak görülen matematik, tıp ve diğer bilim alanlarında eğitim görmektedirler.¹⁶⁵ Öğrencilerin bilimsel tartışma ve yarışmaların yapması sayesinde kendilerini göstermesi mümkün olmaktadır. Bilim ve zanaat alanında çalışma yapmayı tercih edenler ise usta olarak görülmeye başlanmaktadır. Hayvancılık, tarım gibi alanlarda öğrencilerin gözlem yapması önemli görülmektedir. Uygulamalı alan olarak tarım alanlarına öğretmenleriyle giden öğrencilerden alana ilgisi olan ve öğretmenleri tarafından beğenilenler meslek için uygun seçilmektedir. Öğrencilerle ilgilenen öğreticiler de belirli erdemlere sahip olmak durumundadır ve dört büyük yönetici tarafından seçilmektedirler. Hoh yani en yetkili yönetici olabilmek, devlet yasalarını, biçimlerini, tarihlerini bilmek, mekanik sanatları, fiziği, astronomiyi, metafiziği, teolojiyi bütün bilim ve sanatları bilmek ile mümkün olabilmektedir. Bunun yanı sıra Tanrı'yı, tanrı ve insan sevgisini bilmesi, yeryüzüne ve gökyüzüne ilişkin bilgisinin bulunması

¹⁶³ Campanella, T, 1974: 23.

¹⁶⁴ Campanella, T, 1974: 24.

¹⁶⁵ Campanella, T, 1974: 26.

daha nice detaylara hâkim olması beklenmektedir. Yeni bir Hoh'un seçilmesi daha bilgili, yetkili biri çıkana kadar olmamaktadır.¹⁶⁶

Güneş Kent'te çocukların normalde on ya da on beş yılda öğrendikleri şeyleri bir yılda öğrenme durumlarından bahsedilmektedir. Çocuklar çok bilgili olduklarından hızlı ve doğru, dolu cevaplar vermektedir. Kendi anadillerini ve başka dilleri öğrenme zorunluluğu bulunmakta, çocuklara verilen eğitimde tatil ve dinlenmeye müsaade etmek durumu yalnızca eğitim ve öğretime ara verildiği takdirde gerçekleşmektedir. Eğitim öğretim döneminin sonunda ise çocuklar köylerde bulunmakta, tarlalarda koşup oynamakta, avlanmakta, silah kullanmakta, bitkiler ve hayvanları öğrenmekte, madenleri araştırmakta, tarım işleriyle ve sürülerle ilgilenmektedir.¹⁶⁷

Yetenekli çocuklar kendi ilgi alanlarına yönelik çalışmalar yapabilmektedir, resim alanı da bu alanlar içerisinde yer almaktadır. Kadınların yönetmek ve kurmakla yükümlü olduğu sofrta hazırlama işinde yirmi yaşına gelmemiş olan çocuklar görev almaktadır. Çocuklar bakımından cinsiyet ayrımı bulunmamakta hem erkek hem de kız çocukları bu görevi almaktadır.¹⁶⁸ Kız ve erkek çocukların hangi işlere eğilimi olduğunun bulunması konusunda mutfakta görevli olan yaşlı kadın ve erkeğin söz hakkı bulunmaktadır. Çocuklar ve gençler kırk yaşına gelmiş büyüklerine hizmet etmek durumundadır. Uyku vaktinde kadın ve erkek öğretmenler gençleri odalarına götürmekte, sabah da her odadan belirli kişileri görevlendirmekte, verilen görev kutsal sayılmaktadır. Yemek esnasında bir erkek çocuk gür sesle kitap okumakta, önemli noktalar yöneticiler tarafından durdurulup soru sorulmakta ve açıklama yapılmaktadır. Gençler sade bir elbise giymekte, büyüklerine hizmet etmektedir. Gençlerin ne yiyeceğine hekim karar vermektedir. Bilim ve askerlik derslerinden başarılı olan çocuklarla yöneticiler kendilerine verilen fazla payı paylaşmaktadırlar ve bu bir onur göstergesidir.¹⁶⁹

Güneş Kent için çiftleşme çok önemli bir iş olarak görülmekte olup iyi, dengeli nesillerin doğabilmesi yöneticilerin kontrolü altında gerçekleşmektedir. Erdemlerin gelişebilmesi ve çocukların güçlü olabilmesi için bazı tedbirler alınmaktadır. Bunun yanı sıra çocuklar üreme konusunda çiftleşecek çiftin odalarını hazırlama konusunda görevli görülmektedir.¹⁷⁰ Gebelik sürecinde kadınların ağır iş yapmaması, çocukların güçlü olabilmesi için önem arz etmektedir. Kadınların perhizlerini hekimler belirlemekte, kadınlar doğum

¹⁶⁶ Campanella, T, 1974: 27-28-29.

¹⁶⁷ Campanella, T, 1974: 30.

¹⁶⁸ Campanella, T, 1974: 32.

¹⁶⁹ Campanella, T, 1974: 33.

¹⁷⁰ Campanella, T, 1974: 35-36.

sonrasında da doğum evlerinde çocuklarla ilgilenmektedir. Çocuklar süten kesilinceye kadar annelerinde kalmakta, süten kesildikten sonra eğitimcilere teslim edilmektedir. Kız çocuklar kadın, erkek çocuklar erkek eğitimcilere verilmektedir. Çocuklar süten kesilmeyle birlikte yaşlılarının arasında fiziksel olarak faal bir zaman geçirmektedir. Koşmak, atlamak, güreşmek bu faaliyetler arasında yer almaktadır. Okuma, resim yapma, tarih ve dil öğrenme süreçleri de bu esnada duvar resimlerinin etkisiyle gelişmektedir.¹⁷¹

Çocuklar, bebekliklerinden itibaren eğitim sürecinin içerisinde olmaktadır. Çocukların kıyafetleri altı yaşına kadar renkli ve zarif olmaktadır. Doğa bilimleri ve kendi öğretmenleri tarafından seçilen bilimlerin derslerine katılmaya başlamaktadırlar, ardından el sanatları ile ilgili dersler almaktadırlar. Zekâsı uygun olmayan çocuklar zekaları gelişene kadar köylere gönderilmektedir. Benzer dönemde doğan çocukların hem fiziksel yönden hem de birbirleriyle anlaşma ve ahlaki yönlerden uyumlu oldukları kabul edilmektedir. Çocukların edindiği iyi arkadaşlıklar ve sevgi bağının oluşması çocuklar ve kent için faydalı görülmektedir. Bu durum beraberinde düzeni getirmektedir.¹⁷²

Çocuk sahibi olmak ve çiftleşmenin devlet ve yöneticiler tarafından korunması önemli görülmektedir. Bunun nedeni ise üremenin bireyleri değil insanları ve insan soyunun devamlılığını etkileyen bir şey olarak görmeleridir. Çocuklar için önemli olan iyi bir eğitim ve iyi bir yetiştirme, bu da bireyler tarafından sağlanamayacak bir şey olarak görülmektedir. Devletin varlığının korunması ve iyi bir devlet olabilmesi de iyi yetiştirilmiş ve eğitilmiş çocuklardan geçmektedir. Bu noktada üreme konusundaki seçimlerin kurayla olması vurgulanmakta, bu bakımdan çocukların yetişmesinde etkin rol oynayan bilim ve felsefe Güneş Kent için önem arz etmektedir. Bu durum Platon'un düşünceleriyle benzerlik göstermektedir.¹⁷³

Çocuklar on iki yaşını doldurduktan sonra silah kullanmayı öğrenmektedir ve bu süreçten öncesinde de koşu, güreş ve gülle öğrenmiş olmaktadır. Silah eğitimi sürecinde ise savaşa yönelik temel bir eğitim yapmış olmaktadır. Bu türden bir eğitimde kadın ve erkek cinsiyet ayrımı olmamaktadır. Cesaretli olma ve ölüm korkusu taşımama çok önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁴ Hatta savaşta silahlı ve atlı bir çocuk birliği ile kadın savaşçıların olduğu da vurgulanmaktadır.¹⁷⁵ Savaş esnasında Güneş Kent'e dahil olan şehirler, kentin kurallarına uygun olarak ortaklığa da dahil olmaktadır. Çocuklarını eğitilebilmeleri için Güneş Kent'e göndermek isteyenler kent tarafından kabul edilmektedir. Vatandaşlar kentteki

¹⁷¹ Campanella, T, 1974: 37.

¹⁷² Campanella, T, 1974: 37-38.

¹⁷³ Campanella, T, 1974: 39.

¹⁷⁴ Campanella, T, 1974: 46-47.

¹⁷⁵ Campanella, T, 1974: 50.

görevlerine çocukluktaki eğilimleri, zihinsel durumları ve yıldız burcu dikkate alınarak seçilmektedir. Bu nedenle kişiler işlerini severek yapmaktadır.¹⁷⁶

Çocuklar, günde dört öğün yemek yemektedirler, bu hekimler tarafından düzenlenmiş bir programdır. On dokuz yaşından küçükse çocuklar şarabı doğrudan içmez, sulandırılmış şarap içerler.¹⁷⁷ Güneş Ülkesinde üreme ve eğitim önemli görüldüğü için bu konunun yükümlülüğü devlete ait olarak ifade edilmektedir. Herhangi bir problem olması durumunda işlenen suçların bir cezası bulunur ve bu cezayı çekmek devlete düşmektedir. Bu konu bakımından Hristiyanların öğretileri ile Güneş Ülkesinin öğretileri arasında bir karşılaştırma bulunmaktadır.¹⁷⁸

Tanrı ile ilgili görüşlerde ise kendisine yapılması istenilmeyen bir şeyin başkasına yapılmasının da uygunsuz olduğu, kendisine yapılması istenen şeyin de karşı tarafa yapılması gerektiği ifadesi yer almaktadır. Ardından çocukların saygı göstermesi ve gösterilen iyiliğe iyilikle dönmesi beklenen bir durum olması vurgulanmaktadır. Tanrı için de durum kat kat fazlası olarak karşılık bulmaktadır.¹⁷⁹

Ortak bir yaşam, kadın ve çocukların ortak olması düşüncesi 3. Bölümde yorumlanmaktadır. Bölümde Aristoteles'in kadınların ortak olmasının insan doğasına uygun olmadığı görüşü vurgulanmaktadır. Bu noktada Sokrates'e de karşı şu yanıt verilmektedir: çocukların tek bir babasının olmaması ve herkesi baba olarak görebilmesi ile sevginin artacağı düşüncesi daha doğru olmaktadır. Çocukların eğitimleriyle ilgilemesi kadınlar için Güneş Kent'te uygun görülmektedir. Çocukların bakımı ile ilgili görevleri olması ve kenti savunması yönünden kadınların da önemli görevleri olduğu düşüncesi, karşı düşüncelere cevaben vurgulanmaktadır.¹⁸⁰

Toplumsal yaşamda insanların kendi çocuklarına karşı besledikleri sevgi ve diğer çocukları benimsememiş olması Güneş Kent için uygun görülmemektedir. Çocukların ortak olması kötülüklerin ve bencillik, cimrilik ve açgözlülük gibi duyguların önüne geçebilmenin bir yolu olmaktadır.¹⁸¹ Tek bir beden olabilmenin yollarından birinin de gençlerin hepsini evlat olarak görme ile ilgili olduğu vurgulanmaktadır.¹⁸² Çocukların iyi yetiştirilmesi ve çok olması önem arz etmektedir.¹⁸³ Campanella, Güneş Ülkesi adlı ütopya gerçekleştiği takdirde bir "Altın Çağ" yaşanacağına inanmaktadır.

¹⁷⁶ Campanella, T, 1974: 53.

¹⁷⁷ Campanella, T, 1974: 60.

¹⁷⁸ Campanella, T, 1974: 79.

¹⁷⁹ Campanella, T, 1974: 79.

¹⁸⁰ Campanella, T, 1974: 113-116.

¹⁸¹ Campanella, T, 1974: 121.

¹⁸² Campanella, T, 1974: 123.

¹⁸³ Campanella, T, 1974: 127.

3.2.2. Thomas More

More, Utopia adlı eseriyle bilinmektedir. Bu eser, bir ütopya ve bir devlet tasarısı olarak karşımıza çıkmaktadır. More'un çocuk ile ilgili görüşleri bu eser temel alınarak değerlendirilmektedir.

Ütopya kitabının başında yer alan diyaloglarda konuşma esnasında çocukların, gençlerin iyi bir eğitim almadığını, çocukların körpe fidanlar olduğunu ve yetiştirilmemesinden kaynaklanan sorunların büyüdüğünü ifade edilmektedir. Çocukların öğrendikleri şey neyse onu yapmaları olağan karşılanırken kötülük yaptıklarında cezalandırılmaları eleştirilmektedir.¹⁸⁴ Bunun yanı sıra çocuklar tarafından kötü alışkanlıkların edinilmesi de yetişme biçimiyle ilişkili görülmektedir.

Ütopya 'da her bireyin iyi bir tarımcı olmaları gerekmektedir. Bu nedenle çocuklar da okulda tarım yapan erkeklerden tarım yapmayı öğrenmektedir. Aldıkları eğitimi uyguladıklarından çocuklar tarlalara ve köylere götürülmektedir. Bu esnada bedensel güçlerinin de gelişmesine yardım eden tarım eğitimi, bütün Ütopyalılar için zorunlu olmaktadır. Böylelikle çocuklar toplumsal yaşamda sorumluluğunu alacakları en temel konuyu öğrenebilmektedir.¹⁸⁵ Her bireyin eğitimini aldığı meslekler, işler bulunmaktadır. Bu aileler için de geçerlidir, belirli zanaatların öğrenilmesi gerekmektedir. Doğal olarak çocuklar da ailelerin öğrendiği zanaatları öğrenmektedirler. Lakin çocuk başka bir zanaata eğilim gösterdiyse ve yeteneği de o yöndeysse ilgilendiği zanaatı yapan ailede yetişmek üzere evlatlık olarak verilmektedir. Bu süreç çocuğun ilgi ve eğilimleriyle belirleneceğinden ikinci bir zanaat için de bu türden bir şansa sahip olmaktadır. Ardından çocuk öğrendiği zanaatlardan birini seçmek ve yapmakta hür bırakılmaktadır.¹⁸⁶

Ütopya 'da çocukların yer aldığı bölümlere dahil olan ailenin detaylı olarak anlatıldığı yaşayış ve karşılıklı ilişkiler başlığına dikkat çekmek gerekir. Şehrin ailelerden, ailelerin de çoğunlukla akrabaların bir arada olmasından oluştuğu vurgulanmaktadır. Evlenecek olan kız çocukları için eşlerinin yanına gitmeleri durumu söz konusu olmaktadır. Erkek çocuklar ise aileden ayrılmamakta, ailenin yaşlı erkeği olan kişinin kararlarına ve seçimlerine saygı duymaktadırlar. Yaşlanan erkeğin yerine geçecek olan erkek ise ailede ikinci en yaşlı erkek olmaktadır.¹⁸⁷ Bunun yanı sıra şehirde nüfus planlamasına dikkat edilmektedir. Bu nedenle de ailelerin on üç ve on dört yaşındaki çocuklarının 10-16 kişi aralığında olması gerekmektedir. Bu yaş grubunda fazla çocuğu olanlar çocuklarını az çocuğu olanlara vermek durumundadır.

¹⁸⁴ More, T, 2006: 27.

¹⁸⁵ More, T, 2006: 61.

¹⁸⁶ More, T, 2006: 61-62.

¹⁸⁷ More, T, 2006: 66.

Şehirdeki nüfus artışının devam ettiği durumlarda ise diğer çocuklar şehirlere aktarılacak nüfusu dengelenmektedir. Ada genelinde nüfusun artması durumunda da şehirlerin hepsinden seçilen vatandaşlarla yeni bir şehrin kurulması uygun görülmektedir. Nüfus düzenlemesi konusu için çocuklar eğer on üç veya on dört yaşında değil, daha küçükse belirtilen düzenleme kuralının dışında kalmaktadırlar.¹⁸⁸

Gündelik yaşam için Ütopya ‘da ailenin yönetiminden sorumlu olan kişi ailede bulunan en yaşlı erkektir. Çocuklar anne babalarına, gençler de yaşlılara hizmet etmekle yükümlü olmaktadır. Aileler otuzlu gruplar halinde ayrılmaktadır. Bu şekilde halkevlerinde ailelerin görevlisi *syphograntlar* bulunmaktadır, ailelerin yemekleriyle ilgili kısımlardan bu kişiler sorumlu olmaktadır.¹⁸⁹ Yemek, Ütopyalılar için önemli bir şey olduğundan herkesin bir arada bulunduğu halkevlerinde yenmesi uygun görülmektedir. Erkekler ve kadınlar karşılıklı oturmaktadır. Kadınların acil durumlarda çocukların odasına gidip ilgilenmelerine olanak tanınmaktadır.

Bebekler ve bebeklerle ilgilenen sütineler ise ayrı bir odada bulunmaktadır. Temiz suyun ve bebek beşiklerinin bulunduğu odada ayrıca ocak da yer almaktadır. Bebeklerle oyunlar ile yemek süresi boyunca ilgilenmektedirler. Hastalık ve ölüm durumları dışında her anne kendi çocuklarını emzirmektedir. Hastalık, ölüm gibi konular gerçekleşirse de yöneticilerin belirlediği sütineler ilgilenmektedirler. Bu durum Ütopya için önemli görülmektedir. Bu nedenle sütine olabilecek kadınlar bu çocukların bakımını üstlenmektedirler. Sütine tarafından bakımı yapılan çocuklar sütineleri kendi anneleri olarak görmektedirler ve beş yaşlarından küçük oldukları sürece bu kişilerin yanında kalmaktadırlar.¹⁹⁰ Evlilik yaşına gelmemiş olan kız ve erkek çocukları yemek hazırlanma esnasında hizmet etmektedir. Hizmet etme konusunda da uygun yaşta olmadıkları takdirde sofranın yanında ayakta durmakta, yemeklerden kendilerine verilmiş olanları yemektedirler. Çocukların ayrı bir yemek saati bulunmamaktadır. Syphograntlar ve eşleri yemek masasının ortasında yer almakta, o noktadan herkesi görmektedirler. Bu masada gençler ile yaşlılara aynı zamanda yemek yeme olanağı sunulmaktadır. Gençlerin davranışlarına ve söyleyeceklerine dikkat etmesini sağlamak, yanlarında oturan yaşlılar sayesinde olmaktadır.¹⁹¹

¹⁸⁸ More, T, 2006: 67-68.

¹⁸⁹ More, T, 2006: 69.

¹⁹⁰ More, T, 2006: 70.

¹⁹¹ More, T, 2006: 71.

Öğlen ve akşam yemekleri yenilirken birkaç metin okunmaktadır. Yemek esnasında gençlerin kendilerini rahat ifade edebilmelerine olanak tanınmaktadır. Konuşma vasıtasıyla yaşlılar gençlerin yatkınlıklarını öğrenmek amacı gütmektedirler.¹⁹²

Çocuklar deniz kenarından alınan değerli taşları hediye ve süs olarak büyüklerinden almaktadırlar. Çocuklar büyüdüklerinde ise bu verilmiş olan süsleri beğenmemekte ve küçümsemektedirler. Bu da büyüyen çocuğun kendi oyuncaklarını atmasına benzetilmektedir.¹⁹³ Ütopya 'ya gelen elçilerin çoğu bu şehirde nasıl giyinildiğini bilmektedir; ancak ilk defa gelen Anemolyalılar için durum farklı olmaktadır. Giyinebilecekleri kadar süslü giyinmiş, takılar takmışlardır. Bu durum çocuklar tarafından da alay konusu olmaktadır. Anemolyalılar da bu şehirde önem arz eden şeyin gelenekler ve töreler olduğunu anlamaktadır.¹⁹⁴ Thomas More bu örnekle aslında geleneklerin Ütopya 'da var olan en değerli şey olduğunu vurgulamaktadır.

Çocuk yaşlardan itibaren alınan eğitim, bakış açısı ve yaşam biçimi Ütopyalılar için önem arz etmektedir. Gündelik işlerden sorumlu tutulmayan kişiler, çocuklukta da neşeli bir yapıya, belirgin bir zekaya ve bilime yatkınlığa sahip olmaktadır. Çocuklukta aklın nasıl kullanılacağına ilişkin bir akıl eğitimi, bunun yanında da bilim sevgisinin verilmesi çocukların gelecekte nasıl birey olacağını etkilemektedir. Vatandaşların herbiri ömürleri boyunca kendi düşüncelerini geliştirme yolunda ilerlemektedir. Bu süreç boş vakitlerde gerçekleştirilmektedir.¹⁹⁵ Bilim dili de şehirlerde konuşulan dildir ve özellik bakımından düşünceyi ifade edebilmeye de elverişli olmaktadır. Okullarda verilen eğitimlerde müzik, matematik, geometri, mantık gibi alanlardaki gelişmelerin hepsi mevcut olmaktadır. Bu noktada mantığın karmaşık oyunları ile ilgili düşünceleri olmamaktadır. Gençlere aktarılan genel mantık kuralları Ütopya 'da yer almamaktadır. Astronomi bilgileri gelişmiştir ve astronomi ölçümü yapan aletleri bulunmaktadır. Doğa olaylarına ilişkin tahminler de gözlem ve inceleme ile bağlantılı olmak durumundadır. Sistem bakımından da hem farklılık hem de benzerlikler göstermektedir.¹⁹⁶

Ütopya 'ya gelen köle çocukları veya köleler geldikleri an itibariyle özgür sayılmaktadır.¹⁹⁷ Ütopya içinde var olan kölelik durumu da ağır suç işleme ile belirlenmektedir. Bunun dışında çocuklar suç işlediklerinde genellikle ebeveynleri tarafından

¹⁹² More, T, 2006: 71.

¹⁹³ More, T, 2006: 76.

¹⁹⁴ More, T, 2006: 77-78.

¹⁹⁵ More, T, 2006: 78-79.

¹⁹⁶ More, T, 2006: 79.

¹⁹⁷ More, T, 2006: 94.

cezalandırılmaktadır; ancak ağır bir suç işlenmişse bu da toplumun belirleyeceği bir durum olmaktadır.¹⁹⁸

Savaş durumunda eşlerin birlikte savaşa katılmalarına izin verilmektedir. Çocuklar da ebeveynleriyle birlikte savaşa katılmak isterse, her vatandaş gibi birlikte dönme durumu beklenmektedir. Mümkün olduğunca savaşmayı tercih etmeseler de savaş gerekiyorsa her vatandaş görevini yerine getirmektedir.¹⁹⁹

Çocukların gelecek yaşamda ne yapacaklarına ilişkin bir sistemin ve bilginin olması, bu gelecek kaygısını ortadan kaldırmaktadır. Gençler savaş konusunda iyi eğitildiklerinden savaşın sonunda düşmanı yenmek veya esir almak dışında bir seçenek bulunmamaktadır.²⁰⁰ Bazı meslek grupları onurlu görülmektedir. Rahiplik ise bu gruplar arasında en iyi meslek olarak ifade edilebilmektedir. Rahiplik için yetiştirilecek çocuklar ve gençlerin eğitim, öğretim hayatı rahipler tarafından kontrol edilmektedir. Öğretmenler çocuklara ilkeleri ve bilgisini aktarmaktadır. İyi bir ahlakın oluşması, bu öğretilerin verilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle rahiplik mesleğini icra edecek kişiler en onurlu görevi yerine getiren kişiler olarak görülmektedir.²⁰¹

Aileler bayram günlerinde birbirlerine itiraflarda bulunurlar. Bu itiraflar gerçekleştirmedikleri bir ödev olmaktadır. Burada amaç ailede birbirlerine karşı itiraf edilmemiş şeylerin ve huzursuzlukların kalmamasıdır. Bayram törenleri önemsendiğinden bu türden kötü düşüncelerden kurtulmak gerekmektedir.²⁰² Tören esnasında gençler ve yaşlılar yemek masasında olduğu gibi bir arada bulunmaktadırlar. Çocukların yaramazlık yapmaları olağan bir şey olarak kabul edilmektedir ve bu durumun engellenebilmesi açısından belirtilen düzenin yanı sıra bir korkudan bahsedilmektedir. Çocukların erdem geliştirebilmesinin bir yolu olduğu, onun da korku olduğu ifade edilmektedir. Küçük yaşta olmak nedeniyle bu türden bir güç ancak korku yoluyla mümkün görülmektedir.²⁰³

Ütopya 'da devletin kendine ait bir ambarı bulunmaktadır. Bu sayede ailelerin ve bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması mümkün olmaktadır. Bu durum nedeniyle de gelecek, geçim kaygısı türünden kaygılar olmamaktadır. Çocukların ihtiyaçlarının karşılanma probleminin olmaması ailelere kolaylık sağlamaktadır.²⁰⁴

¹⁹⁸ More, T, 2006: 96.

¹⁹⁹ More, T, 2006: 108.

²⁰⁰ More, T, 2006: 108-109.

²⁰¹ More, T, 2006: 119.

²⁰² More, T, 2006: 121.

²⁰³ More, T, 2006: 122.

²⁰⁴ More, T, 2006: 125.

Genel olarak bakıldığında Thomas More, çocukların gündelik yaşama dahil olduğu, her şeyin dengede tutulduğu, erdemlerin ve ölçülülüklerin olduğu bir devlet düzenini tarif etmektedir. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren eğitim görmekte, ailelerinin yanında olmakta ve ritüellere uymaktadırlar. Akıllarını kullanmayı, meslek edinmeyi ise bu süreçte gerçekleştirmektedirler. Çocukların eğilim gösterdiği alanlarda eğitim almaları ve mesleklerini bu alanda icra etmeleri önemsenmektedir. Bilimin de çocuklara öğretilmesi gerektiği vurgulanmakta ve hatta bilim sevgisinin aşılması da doğru görülmektedir.

3.2.3. Francis Bacon

Bacon, bilim ve bilimsel analizin önemini vurgulayan bir düşünür olarak bilinmektedir. Döneminde bu türden çalışmalarıyla bilinen Bacon'ın eserlerinden “Denemeler” ve “Yeni Atlantis” adlı eserlerde çocuk ve çocukluğa dair düşünceler rastlanmakta olup bu eserler kavram bakımından ele alınmaktadır.

Denemeler adlı eserde ebeveynler ve çocuklarla ilgili bir bölüm yer almaktadır. Anne babaların çocuk sahibi olmaları büyük bir sorumluluk olarak görülmekte, bu sorumluluk nedeniyle ebeveynler omuzlarında ağır bir yük taşımaktadırlar ve yaşanan duygular daha derin ve yoğun olarak yaşanmaktadır. İnsanın iyi işler başarma, onurlu olma, bir statüye sahip olması düşüncesi kendine özgü bir davranış olmaktadır. Bu durum da insanın çocuklarına karşı olan davranışlarını ve beklentilerini değiştirmektedir. Ebeveynler ve özellikle annelerin çocuklarına karşı tutum ve davranışları içerisinde yer alan düşkünlük, eşitliği bozmaktadır. Çok çocuğa sahip olan ebeveynler genellikle en büyük çocuklarına ilgili davranmakta, en küçük çocuklarını şımartmaktadır. En hayırlı evlat olan ortanca çocuklarına karşı tutum ve davranışları ise unutulmuş gibi olmaktadır. Çocukların maddi beklentileri konusunda ebeveynlerin tutumlu davranmaları ise Bacon tarafından eleştirilmektedir. Çocukların az harçlık almalarının onların kötü insanlarla tanışmasına, yalan söyleme yoluyla kendileriyle ilgili işleri gizli gizli yapmasına, bir gün iyi bir kazanç elde etseler bile bu çocukların savurganlık etmelerine neden olacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle yeterince harçlık almayan çocuğun bu yolları tercih etmesine ebeveynlerin yanlış davranışı yol açmaktadır. Bu türden bir davranış yerine çocukların saygılı olması konusunda daha dikkatli olmaları ve bu yönde daha iyi bir eğitim vermeleri gerekmektedir. Çocukların kardeşleriyle iyi geçinmesini sağlamak ailenin düzeni ve dirliği için önem arz etmektedir. Oysaki ebeveynler ve öğretmenler kardeşler arasında bir gerginlik yaratmaktadır ve bu da Bacon tarafından zaman içerisinde gelecek olan çatışmaların bir kökü olarak görülmektedir.²⁰⁵

²⁰⁵ Bacon, F, 2013: 26.

Çocukların hangi işte başarılı olacağı, meslek alanına yönelimi konusunda ebeveynlere büyük bir görev düşmektedir. Bu durumun uygun zamanda yapılması, çocuğa yön verebilme açısından değerlidir. Çocuğun eğiliminin olduğu şeyi daha iyi yapacağı düşüncesi kişileri yanıltabilmektedir. Yine de bir çocuğun bir meslek alanına sevgi ve ilgisinin büyüklüğü göz ardı edilmemelidir. Bunun yanı sıra en iyiyi seçmek de bir seçenektir. İnsanın alışkanlık haline getirmesi, en iyiyi yapılabilir ve sevebilir hale getirebilmektedir.²⁰⁶

Evlilik ve bekarlık üstüne adlı bir bölümde aile ve çocuk kavramları yer almaktadır. Bekarlık ve evlilik konusundaki görüşler kişiden kişiye değişmektedir; kimileri tarafından bekarlık ve gelecek kaygısı bir problem olurken, kimileri tarafından da çocukları ve eşler yük olarak görülmektedir. Toplumda zenginliğe sahip olmasına rağmen çocuk sahibi olmanın zenginliğe engel olan bir şeymiş gibi vurgulandığından bahsedilmektedir. Çocuk sahibi olmak ve çocuğun konumu ebeveynin toplumsal statüsüyle de belirlenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰⁷

Francis Bacon, *Novum Organum* adlı eserinde insanların bilim, felsefe, astroloji, simya, teoriler ve mekanik sanatlar gibi önemli alanlarda hatalar yaptığını düşünmektedir. Bahsi geçen hataların olmasına da belirli nedenler etkili olmaktadır. Bu hataları tanımlar ve anlatırken çocuklara dair görüşlerin nüvelerine rastlanmaktadır. Bu eser belirtilen bakış açısıyla incelenmiştir.

Antik Yunan'da gerçeklik üzerine yapılan soruşturma ve araştırma sürecinde gençlerle filozofların iletişim kurma biçimi Bacon tarafından eleştirilmektedir. Bacon, gerçekliğin araştırılması sürecinde bilgi olmaksızın kalmayı çocuk kalmaya benzetmekte ve çocukların gevezelik ettiğini, yeni bir bilgi üretmediğini belirtmektedir.²⁰⁸ Bilimlerin ve sanatların kendi başına ele alınması durumunda kolay ve çocuksu olduğunu ifade eden Bacon, bilimlerin aktarımı esnasında bu sürecin farklı işlediğini ve bitmiş olarak aktarıldığını ifade etmektedir.²⁰⁹ Ardından eksik ve çocuksu yapılan araştırmalar nedeniyle yapılması ve keşfedilmesi gereken şeylerin yapılmadığını vurgulamaktadır.²¹⁰ Burada kavramsal ve bilimsel açıklamaların, eleştirilerin arasında geçen ifadelerde çocuksuluğun henüz olmamışlık, olgunlaşma göstermemek anlamına geldiğini görebilmekteyiz. Bu olgunlaşma göstermeyişi nedeniyle kişinin bazı şeyleri tam olarak anlayamadığını, yanlış yönlendirildiği takdirde yanlış yönlere gidebilecek bir esnekliğe sahip olduğunu bilmek önem arz etmektedir.

²⁰⁶ Bacon, F, 2013: 26-27.

²⁰⁷ Bacon, F, 2013: 28.

²⁰⁸ Bacon, F, 2012: 35

²⁰⁹ Bacon, F, 2012: 42

²¹⁰ Bacon, F, 2012: 44

3.2.4. Thomas Hobbes

Thomas Hobbes, Leviathan adlı eseriyle bilinmektedir. Bu eserde insan insanın kurdudur düşüncesi vurgulanmaktadır. Birinci bölüm itibariyle eserde çocukların konuşma gibi belirli dil yetilerine sahip olmadıkları sürece akıl sahibi olmadıklarını, gelecek zamanda akıl sahibi olma potansiyelini barındırmaları nedeniyle akla meyilli olarak kabul edildiklerini ifade etmektedir. İnsanların da bilim konusunda bu türden bir durumda olduklarını vurgulamaktadır.²¹¹ İrade ile ilgili bir bölümde ise “ani yeis” ve “ağlama” konusundaki duygunun dış desteklerle ayakta duran kişiler olan çocuklar ve kadınlara benzeyen kişilerde görüldüğünden bahsetmektedir. Bu duygu ifade edilirken insana umut veren, onu ayakta dirayetli tutan desteğin aniden çekilmesi, kaybolması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumun geçici olduğu da belirtilmektedir.²¹²

Geleneğe bağlanma konusunda doğru ve yanlışın ne olduğunun bilinmemesi ile ilgili kısımda çocuklar kendilerine öğretilen kurallara bağlı olduğu ifadesi yer almaktadır. Bu noktada kendilerine aktarılan şeyler iyi ve kötü olabilmektedir. Öyleyse çocuğun davranışları da bu duruma göre şekillenmektedir. Yetişkinler için ise durum tamamen farklı olmaktadır. Hobbes’a göre çıkarları doğrultusunda kimi zaman gelenek kimi zaman akıl devreye girmektedir. Çocuklarınsa böyle bir seçeneği bulunmamaktadır.²¹³

İnsanların doğası, kendilerinde yer alan tartışma nedenleri içermektedir. Bunlar ise üç tanedir: hakimiyet arzusuyla başkalarına ait olan –çocuklar dahil- şeylere yönelik, kendini korumak için, kendi kişiliklerine yönelik olmuş tutum ve davranışlar için şiddet kullanımı şeklindedir. Devletin varlığı, insanlar arasındaki bu türden kıyasıya mücadeleye bir engel olduğundan barış sağlanmaktadır.²¹⁴

Çocuklar, henüz akıl erginliği olmadığı zamanlarda kendilerini temsilen velileri sayesinde kişi özelliği kazanabilmektedir. Bu durumda bile akıl erginliği kazandıkları kabul edildiği takdirde kendi davranışlarından sorumlu kılınmaktadır. Medeni bir toplumda ise bir kişi yerine karar verebilme durumu söz konusu olmadığından böylesine bir durum kabul görmemektedir. İnsan üzerine adlı birinci bölümde insanın doğasına ve alışkanlıklarına ilişkin durumlar hakkında bilgi verilmekte, çocuklara dair bu türden bilgileri de içermektedir.²¹⁵

Aile olma durumunda ebeveynlerin çocukları hakkında söz söyleme hakkı bulunmaktadır. Soy ile aktarılan hakimiyet türü Hobbes’a göre pederşahi bir hakimiyet olarak

²¹¹ Hobbes, T, 2007: 45

²¹² Hobbes, T, 2007: 52.

²¹³ Hobbes, T, 2007: 80.

²¹⁴ Hobbes, T, 2007: 94.

²¹⁵ Hobbes, T, 2007: 119.

görülmektedir. Anne ve baba çocuğun doğumuyla kazanılmış bir özellik olmaksızın çocuğun rızası takdirinde olmaktadır. Bu noktada soyun devamının sağlanabilmesi önem arz etmektedir ve bu süreçte kadın ve erkeğin çocuk üzerinde bir hakimiyet kurması olağandır. Hobbes iki kişiyi de eşit sorumluluk ve güçte görmektedir. Buna rağmen çocuğun iki kişiye aynı oranda ve aynı anda itaat göstermesi itaatin tek bir kişiye yönelik olabileceği durumu nedeniyle mümkün görülmemektedir. Kadın ve erkek arasında güç farklılığı olmamasına karşın devletlerin ve yasaların erkekler tarafından kurulması nedeniyle çocuğun üzerindeki hakimiyetin babaya verilmesi durumu söz konusudur.²¹⁶

İkinci bölümde, devlet ile ilgili sınırlar çizilmekte ve devletin içerisinde yer alan hak ve sorumluluklara ilişkin bilgiler verilmektedir. Aile kurumundan bahsederken de çocukların ne türden haklara sahip olduğu, ailede çocuğun konumu ifade edilmektedir. Evlilik, çocukların eğitimi ile ilgili yasaların olmaması durumunda kurallar farklılaşmaktadır. Bu da doğa durumunda demektir. Doğa durumunda, eğer taraflar arasında bir sözleşme varsa o geçerli olmakta, sözleşme yoksa hakimiyet annede olmaktadır. Babanın anne tarafından belirtilmesi gerekmektedir. Belirtilmezse hakimiyet ve söz hakkı annede saklı kalmaktadır. Besleme ve bakma yükümlülüğü konusunda anne seçim yapabilmektedir. Eğer anne çocuğa bakmak istemediğinde başka bir kişi bakma ve besleme sorumluluğunu alırsa çocuğun sorumluluğu o kişide olmaktadır. Aksi takdirde çocuk anneye bağımlı görülmektedir. Bu nedenle anneye itaat etmek çocuğun yükümlülüğü olmaktadır.²¹⁷

Baba veya annenin hakimiyetini belirleyen bir diğer durum ise anne ve babanın birbirlerinin uyruğu altına olmasıdır. Anne babanın uyruğunda ise çocuk da anne de babanın hakimiyeti altında, baba annenin uyruğunda ise çocuk da baba da annenin hakimiyeti altında görülmektedir. Bir diğer durum olarak iki ayrı ülkenin yöneticilerinin bir çocuk sahibi olması durumunda taraflar arasındaki sözleşmeyle mümkün olmaktadır. Eğer sözleşme yoksa bu durum ikametle belirlenmektedir. Bunların dışında genel olarak çocuk hakkında hak sahibi olmak, onun kişiliği üzerinde ve ona ait olan her şeyde hak sahibi olmak anlamına gelmektedir.²¹⁸

Pederşahi durumda çocuk, anne ve baba ilişkisi bu şekilde olmaktadır. Ardından Hobbes, aile ve krallık kıyaslamasına yer vermektedir. Burada farkları dile getirmektedir. Geniş bir aile söz konusu olduğunda, bu aile herhangi bir devletin kontrolü altında olmadığında, kendine has bir hakimiyeti barındırmaktadır. Bahsi geçen ailenin içerisinde bulunan kişiler

²¹⁶ Hobbes, T, 2007: 148.

²¹⁷ Hobbes, T, 2007: 149.

²¹⁸ Hobbes, T, 2007: 149.

(çocuklar ve uşaklar) babanın kontrolü altındadır. Baba yoksa da yönetici rolü üstlenmiş olan efendinin kontrolü kabul edilmektedir. Ailenin devlet olarak sayılmadığı bilinmektedir. Bu duruma ise güç durumu etki etmektedir. ²¹⁹ Ardından çocukların ebeveynlerine itaat etmesi konusunda kutsal kitaplardan alıntılar yapılmakta itaat kavramı vurgulanmaktadır. ²²⁰

Çocuklar, baba veya efendinin hakimiyeti altında olmakla birlikte bir uyruk olarak ifade edilmektedir. Bu uyruğa ait özgürlük ise hâkim olan kişinin yasaklı olarak görmediği belli başlı konuları temsil etmektedir. Uyuğun özgürlüklerinden olan kendi aralarında alışveriş yapabilmek, anlaşmalar yapabilmek, kendilerine ait olacak haneyi, yiyecek ve içeceklerini seçebilmek, mesleklerini seçmek, kendi çocuklarını dilediğince büyütebilmek konuları vurgulanmaktadır. ²²¹

Devlet yasaları korunduğu müddetçe, ailenin de hakları korunmaktadır. Bu bağlamda mülkiyet kavramı ön plana çıkmakta ve egemen olan kişiye ait olan bu sorumluluk önemsenmektedir. Toplumsal bir yasa sayesinde çocuklara miras bırakılabilecek bir şeyler olmaktadır. Yasanın olmaması ise neyin kime ait olduğunu belirlemeyi mümkün kılmamaktadır. ²²² Hobbes yasaların belirlenmiş olmasını vurgulamaktadır. Bu nedenle yasalar çocukların kimi bu türden hak ve sorumluluklara, kurallara tabii olduğunu göstermektedir.

İkinci bölümde yer alan suçlar, mazeretler ve hafifletici nedenler üzerine adli kısımda belli başlı suçlardan bahsedilmektedir. Günah ve suçun tanımını yapan Hobbes, ardından suçun devlet olduğu sürece mümkün olduğunu vurgulamıştır. Bilgelik kavramını ele alırken bazı insanların kendi bilgelikleri konusunda aşırı bir güvene sahip olan kişiler olması durumunda var olan yöneticilerin yaptıkları davranışları tenkit etmek türünden şeyler yapmaktadırlar. Bu durum ise bu insanların kendi bilgelikleriyle ilgili yanlış kanaatleri olmaktadır. Bu aşırılık durumu devlet düzeninin sarsılmasına etki etmekte, ancak ve ancak bu kişilerin çocukları ve ilerisindeki kuşaklar bilgelik konusunda atalarının zayıf olduğunu bilebilmektedir. Burada suç işlemiş olan çocuk gibi suçunu gizlemeye çalışan bir yetişkinden bahsedilmekte ve bu türden bir çocuktan daha akıllı görülmemektedir. ²²³ Kesin mazeretler arasında yasayı bilmeme durumu vurgulanmakta, doğa yasaları denilen yasalara yönelik olan suçlar konusunda çocuklar ve deliler mazur görülmektedir. ²²⁴

Devleti zayıflatan ve çökmesine yol açan şeyler üzerine adli kısımda, insanların yapıları gereği kendi hareketlerine ve yaşayış biçimlerine dönük bir yasa oluşturma ve o yasalara uyma

²¹⁹ Hobbes, T, 2007: 151.

²²⁰ Hobbes, T, 2007: 152.

²²¹ Hobbes, T, 2007: 156-157.

²²² Hobbes, T, 2007: 178-179.

²²³ Hobbes, T, 2007: 210.

²²⁴ Hobbes, T, 2007: 212.

konusunda başarılı olmadıkları için genellikle kendi başlarına oluşturdukları bu türden bir yapı, yaşamları boyunca devam etmekte, ardından ise kendi çocuklarının ayakta tutamayacağı bir yapıda olmaktadır. Bu da kişilerin kendi düşüncesi ve çıkarları uğruna başkalarından yardım almamalarını göstermektedir. Dolayısıyla devletle ilgili kusurları görebilme ve düzeltebilme yönünde de zayıf olmaktadırlar.²²⁵

Egemen temsilcinin görevi üzerine adlı bölümde çocukların eğitimi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Çocukların alacağı eğitim, anne ve babanın ilgisi ile doğrudan alakalı olmaktadır. Çocukların ebeveynlerinin gözetimi altında oldukları süre boyunca anne ve babasına itaat etmesi düşüncesi burada tekrar vurgulanmaktadır. Ailelerinden öğrendikleri ve eğitimlerinin kendilerine faydalı olduklarını kabul etmeleri gerekmektedir. Çocuklar, ailelerine verdikleri değeri bu yolla gösterebilirler. Ailenin otoritesinin kabul edilmesi, devletin otoritesinin de kabulünü mümkün kılmaktadır. Bu noktada çocuk şunu düşünmelidir, üzerinde yaşatma ve yok etme gücü olmasına karşın yaşatma gücünü seçmiş olan kişi ve otoriteye karşı itaat etmek gerekmektedir. Burada da vurgulanan bir diğer kavram saygı olmaktadır. Çocuk sahibi olmak ve yetiştirmek, otoritenin çocuklarından diğer insanların yanısıra edineceği bir yarar anlamına gelmektedir. Çünkü çocuk beslemek zahmetli bir iştir. Bahsi geçen durumda ebeveynler beşinci emre uymuş olmaktadırlar.²²⁶

Bölümde gençlerin eğitiminden söz edilmektedir. İnsanların doğru ve yanlış ayırt edebilmesi, toplumsal yaşamda var olan kusurlu yönlerin görülmesi ve düzenlenmesi önem arz etmektedir. Bu konularda ise gençlerin üniversitelerde doğru bir şekilde eğitim alması ve şekillenmesi, halkın eğitimini doğrudan etkilemektedir.²²⁷

Tanrının doğal krallığı üzerine adlı bölümde saygı ve tapınma konusu dile getirilmektedir. Saygı kavramı, tanrıya gösterilen saygı olmaktadır. Bu da başkası ve başkasının iyiliği ile ilgili içselleştirilmiş bir fikir ve bakış açısı ile olmaktadır. Tanrıya verilen değer olarak ortaya çıkan bu durum, tapınma kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca bu kısımda emek ve kültür, sevgi ve tapınma ile ilgili görülmektedir. Çocuk sahibi olmak ve yetiştirmek, eğitmek ve çocukların zihinlerini de işlemek *cultus* kavramının ilk anlamı olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci anlamda ise kişilerin gönlünü alma ve gönlünü hoş etme vasıtasıyla aynı zamanda o kişinin kudretini de tanımak suretiyle ortaya çıkan tapınma kavramı yer almaktadır.²²⁸ Tanrı ile ilgili bölümün devamında dinlerde bahsi geçen kavimler ve o kavimlerde yer alan çocuklara ilişkin genel bilgiler bulunmaktadır.

²²⁵ Hobbes, T, 2007: 226.

²²⁶ Hobbes, T, 2007: 239.

²²⁷ Hobbes, T, 2007: 240.

²²⁸ Hobbes, T, 2007: 250-251.

Hobbes, Leviathan'ın sonuna doğru en iyi hükümetin ne olacağına ilişkin tartışmalarda monarşi, aristokrasi, demokrasi kavramları yer almaktadır. Bu üç yönetim sisteminin karıştırılması ile ortaya çıkan devlet sistemi yönetim bakımından en yetkin ve iyi sistem olarak kabul edilmektedir. Bu da anlam olarak çocuklar için baba gibi örneklendirilmiş üç tür aile babasını temsil etmektedir.²²⁹

3.2.5. Rene Descartes

Descartes, döneminde Kartezyen felsefe konusunda etkili olmuştur. Eserlerinde çocuk kavramı irdelenmekte ve çocukluğa dair görüşleri incelenmektedir.²³⁰ Metot Üzerine Konuşmalar, Aklın Yönetimi için Kurallar ve Ruhun İhtirasları adlı eserleri değerlendirilmektedir.

Metot Üzerine Konuşmalar adlı eserinde Descartes, kendi aklını ve düşünme biçimi ortaya koymak istemektedir. Bu bağlamda da kendi yaşamında yer alan şeyleri ifade etmektedir. İkinci Bölüm 'de yer alan yetişkin olan bir kişinin zamanında çocuk olduğu, içgüdüleri ve etrafında bulunan eğitimciler tarafından yönetildiği belirtilmektedir. Ona göre, içgüdüden kaynaklanan istekler birbirine karşıt olabilmekteydi. Bu durumda aynı zıtlık eğitimciler için de geçerli olabilmektedir. Yani, eğitimcilerin her zaman doğruyu öğrettiği düşüncesi mümkün olmamaktadır. Burada aklın başkaları tarafından yönetilmesinin çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine gelmiş bir kişi açısından doğru olmadığı vurgulanmaktadır. Kişinin çocukluktan itibaren kendi aklını kullanması fikri dayanıklı ve saf bir düşünce biçimini mümkün kılmaktadır.²³¹ Notlar kısmında yer alan altıncı bölümde, insanın doğaya olan bakışının değiştiği bir çocuğun annesine bakan halinden ziyade doğaya hükmetme ve sahip olma bakış açısının olduğu ifade edilmektedir. Bu da dönem bilim insanları ve düşünürleri tarafından vurgulanan bir konu olmaktadır.²³²

Aklın Yönetimi için Kurallar adlı eserinde, bilimin apaçık ve kesin bilgi olduğu ikinci kural kısmında geçmişten o döneme kadar gelmiş olan zihin egzersizlerinin birer çocuk zekâsı egzersizi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bunlar olasılık tasımı araçları olarak ifade edilmektedir. Bu durumda düşüncelere bir yön verilmesi fikri Descartes'a göre verilen yön tartışmalı olma durumunda bile düşünceleri kendi haline bırakmaktan iyi görülmektedir. Eğitim sürecinde verilen bilgiler ve o bilgilerin kişiler tarafından belli bir yaş düzeyinde kuralların kişi

²²⁹ Hobbes, T, 2007: 380.

²³⁰ Krupp, A, 2009: 26.

²³¹ Descartes, 1984: 17.

²³² Descartes, 1984: 107.

tarafından belirlenmesini mümkün kılmaktadır.²³³ Çocuk zekâsı egzersizi olarak ifade ettiği düşünme biçimleri ve tasımlar, ona göre zihninin gelişimine katkı sağlamaktadır ve olması olağan bir şeydir. Descartes bu düşüncelerin ardından bilimlerle ilgili görüşlerini detaylandırmıştır, kendi eğitim yaşamında dikkat ettiği noktalar ve bu noktaların düşünme biçimine etkisini göstermek istemiştir.

Ruhun İhtirasları adlı eserinde insan doğasına ilişkin açıklamalara yer vermektedir. İnsanın doğası, istekleri arasında elbette ebeveynlerin çocuklarına duydukları sevgi, aşk olmaktadır. Bir babanın çocuklarına duyduğu ihtiras da Descartes tarafından, saf olarak ifade edilmektedir. Bu ihtiras, çocuklardan herhangi bir şey elde etme isteğini barındırmadığından saf bir sevgi olmaktadır. Çocukların geleceği ve çıkarlarını kendi çıkarlarına tercih eden baba, çocuğuna verdiği değeri bu şekilde göstermektedir. Çocuğunun iyiliği için olan şeyleri daha dikkatli araştırmaktadır. Yeri geldiğinde çocuğu için kendini feda edebilmekte, baba çocukları ile bir bütün oluşturduğunu düşünmektedir.²³⁴

Çocuklar ve yaşlıların kolaylıkla ağlama eğilimi kabul edilmektedir. Çocukların kızgınlık sebebiyle ağlaması, ruhsal sebeplerden olmaktadır. Daha ziyade ruhlarının mizacı sebebiyle olmaktadır. Kendisini herhangi bir duygu nedeniyle tamamen zayıf hisseden çocuk ağlamaktadır. Bu duygular, acı, korku ve merhamet sebeplerine bağlılık ile ilişkilidir. Bu nedenle çocuklar kederden ağlamaktadır ve çocukların vücutlarında gözyaşını üretebilecek yapı her daim bulunmaktadır. Kimi çocuklar ise sinirlendiklerinde ağlamamakta ve yüzleri sararmaktadır. Bu durum çocukların olması gerekenin üstünde bir yargıya varma yetisinin ve cesaretin olduğunu göstermektedir.²³⁵

Descartes, eğitimin iyi olmasının kişide doğuştan meydana gelmiş olan noksanlıkların değiştirilmesinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. İnsanların hepsinde bulunan ruhlar aynı derecede asalete ve güce sahip olmamaktadır. Bu nedenle Tanrı'nın verdiği ruhlardaki eksik yönlerin giderilmesi eğitimle mümkün olmaktadır. Özgür iradenin varlığı ve özgürlüğün iyiye kullanılmasının anlamlı olacağını da ifade etmektedir.²³⁶

Genel olarak Descartes çocuklukla ilgili olarak özellikle ebeveynin çocuğa karşı sevgisi ve eğitim konusu üzerinde durmuştur. Ebeveynin çocuğa karşı olan saf duyguları önemli görülmekte, diğer sevgi ve duygular içerisinde ayrı tutulmaktadır. Kişinin çocuklukta alacağı eğitim, onun ruhundaki eksiklikleri gidermesine yardımcı olması sebebiyle önemli olmaktadır.

²³³ Descartes, 1986: 11.

²³⁴ Descartes, R, 2013: 54.

²³⁵ Descartes, R, 2013: 82.

²³⁶ Descartes, R, 2013: 105.

Eğitim, Descartes'a göre kişilerin duygu ve düşüncelerini yönetebilmesi ve geliştirebilmesinin temel yolu olmaktadır.

3.2.6. Spinoza

Spinoza, Etika adlı eserinde tanrı ve cevher kavramlarıyla bilinmektedir. Bu eserde yer alan çocuğa dair görüşleri incelenmektedir.

Spinoza deney ve akıl sayesinde kişilerin kendilerini özgür sanmasını, çocukların süt emme gibi ihtiyaçlara yönelik ve nereden kaynaklandığını bilmeyen bir özgürlük algısına kapılmalarına benzetmektedir. Bu noktada çocukların kendi hareketlerinin kaynağını bilmemesi olağan görülmektedir. Ona göre ruhun iradesi de bedenın iştahı olarak görülmektedir.²³⁷ Bunun yanı sıra çocukların yetişkinleri ve etrafındaki kişileri taklit etmesi durumu olduğu ifade edilmektedir. Çocukta bu türden bir eğilimin olmasının taklit etmeye neden olacak duyguların dışarıdan etkilerle oluşturulmuş olduğunu göstermektedir. Bu da çocuğun yatkınlığını ön plana çıkarmaktadır. İnsan doğasının her kişide ayrı ayrı oluşmasının en temel nedeni olarak bu durum belirtilmektedir.²³⁸

İnsanın benlik sevgisi geliştiğinde kendini ifade etmek istemektedir. Bu durum insanların birbirlerine katlanamamasına neden olmaktadır. İnsanın doğası gereği birbirlerine karşı kötü düşünceler taşıdığı açıktır. Ebeveynler ise çocuklarının erdemlerini uyandırmayı toplumsal açıdan kabul görme ve başkalarını kıskandırma nedeniyle yapmaktadır. Bu durumda çocukların erdemliliği de anne babaya bir statü kazandırmaktadır.²³⁹ Pişmanlık duygusu ile ilgili kısımda, iyi ve kötünün ayırt edilebilmesinin eğitimin en yüksek noktası ile ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Anne ve babalar ise çocuklarında iyi olan hareketleri ön plana çıkarabilmek adına o davranışları övmektedirler. Kötü olan hareketleri de önleyebilmek için sürekli bir yergide bulunmaktadırlar. Çocukların keder heyecanlarının kötü şeylere, sevinç heyecanlarının da iyi şeylere yönelik olmasını bu neden belirlemektedir.²⁴⁰

Kalplere hitap etmek sevgi ve yüksek gönüllülük ile mümkün olmaktadır. Çocukların ebeveynlerin kendilerine olan kırgınlıklarına katlanamamasının ve sırf bu sebeplerden askere yazılması da bu nedenledir. Ailelerine olan soğukluk ve intikam duygusunun tetiklenmesi durumunda ise askerlik esnasında verilen görevleri ve zorlu koşulları kabul etmeyi mümkün kılmaktadır. Ailelerinden intikam alabilmek için askeri otoriteyi de kabul etmektedirler.²⁴¹

²³⁷ Spinoza, 2011: 212.

²³⁸ Spinoza, 2011: 245-246.

²³⁹ Spinoza, 2011: 275.

²⁴⁰ Spinoza, 2011: 299.

²⁴¹ Spinoza, 2011: 411.

Evlilik, çocuk doğurmak ve çocuğu bilge bir biçimde yetiştirmeyi temsil ediyorsa akıl ile uyushmaktadır. Yani, güzellik kaygısı gütmek nedeniyle oluşmuş bir evlilik olmaması işsel özgürlüğü mümkün kılmaktadır.²⁴² çocukların doğuştan bazı yeteneklerinin olmaması nedeniyle çocuklara acıma duygusu olmamaktadır. Bu bütün çocuklarda olan bir süreç olduğundan olağan karşılanmaktadır. Bazı insanlar yetişkin doğarken bazılarının yetişkin doğmadığı durumlar olsaydı, yeteneklerden yoksun bir bebek olarak doğanlara karşı acıma duygusu mümkün olmaktadır. Ruhun duygulanıma etkisi büyük olduğundan önemsenmektedir.²⁴³

3.2.7. John Locke

John Locke, İngiliz ampirist bir filozof olarak bilinmektedir. Onun Eğitim  zerine adlı eserinde çocukların nasıl eğitilmesi gerektiği düşüncesi yer almaktadır.

Birinci bölümün başında sağlıklı bir vücudun ve zihnin akıllıca işlenmiş olmasının insana doğru yolu getirdiği, bu yollara başvurmayan kişilerin de hayatı süresince doğru yolu bulmasının imkansızlığı vurgulanmıştır. İnsanın zihinsel ve fiziksel sağlığa kavuşamamalarının temel nedeni eğitim görülmekte, Locke 10 kişiden 9'unun bu halde olduğunu ifade etmektedir. İnsanların iyi-kötü, yararlı-yararsız olmasının nedeni de bu olmaktadır. Ardından nehir  rneği verilmektedir. Nehre verilen y n onun kanallarının farklı yönlere akmasına neden olacağı gibi bu yönlendirme dolayısıyla aktıkları yerin değişmesini de bu konuyla ilişkilendirmektedir.²⁴⁴ çocukların zihinlerinin çok kolay bir şekilde yönlendirildiğini ve bunun temel konu olduğunu düşünen Locke, onların i lerinin daha fazla önem verilmesi gereken bir nokta olarak görmektedir.²⁴⁵  yleye yaş gruplarına göre eğitim- eğilimlerin yönlendirilmesini önemsemektedir.²⁴⁶ Kısaca ifade etmek gerekirse Locke'a göre eğitim, mümkün ve gerekli görülmektedir.²⁴⁷

Vücudun güçlü ve sağlıklı olması insanın mesleğini icra edebilmesinde ve mutlu olabilmesinde etkili olmaktadır. Bu konunun kanıtlamaya gerek duymaksızın kabul edilen ve bilinen bir şey olduğunu vurgulamaktadır. Ebeveynlerin çocuklarına karşı yaklaşımın dürüst olması gerektiğini belirtmekte, anne ve babaların yaklaşımlarına  zen göstermesinin çocuğun sağlığı için önemli olduğunu söylemektedir. Başlangıçta  ocukların dar ve sıkı giydirilmemesi veya sarılmaması gerektiğini belirtmektedir. Vücut başlangıçta neye alışırsa ona karşı dayanıklı

²⁴² Spinoza, 2011: 413.

²⁴³ Spinoza, 2011: 430.

²⁴⁴ Locke, J, 2001: 13.

²⁴⁵ Locke, J, 2001: 13-14.

²⁴⁶ Juuso, H, 2007: 32.

²⁴⁷ Archard, D, 2015: 6.

hale gelmektedir.²⁴⁸ Çocukların iklime karşı korumak amacıyla çok sıkı giydirilmesi onlara iyi gelmemektedir. Çocuklara şapka giydirilmesinin zorunlu görülmemesi gerekmektedir, iki yaşlarından itibaren saç başı güçlendirmektedir ve başın sıcak tutulması ileride hastalıklara sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra bahsi geçen yetiştirme biçimi erkek çocukları için geçerli olmaktadır. Kız çocuklarının yapıları farklı olması nedeniyle farklı bir yaklaşım gerektirdiğine dikkat etmek gerekmektedir. Burada çok ince bir çizgi bulunmaktadır. Erkek çocuğunun nasıl yetiştirilmesi gerektiğini ifade etmesinin nedeni de bir beyefendinin yetiştirilmesi gereken biçimi göstermektir.²⁴⁹

Çocukların ayaklarının suya değmesini tavsiye eden Locke, onlara giydirilen ayakkabıların su geçiren bir ayakkabı olması önemli görülmektedir. Anneler ve bakıcıların karşı çıksa da o, bu önerinin sağlıklı olduğunu dile getirmektedir. Ayakkabının böyle yapılması ve ayakların her gün soğuk suyla yıkanmasının özellikle geceleri yapıldığında daha başarılı olduğunu ifade etmekte, bir kısıtlamaya gitmeksizin uygulamak da mümkündür. Aslında çocuğun ufak kazalar nedeniyle ayaklarının ıslanması durumunda bu uygulama sayesinde herhangi bir rahatsızlık yaşanmaması sağlanmaktadır. Elbette uygulama esnasında işlemi aniden yapmamak gerekmektedir. Vücudun uyum sağlayabileceği bir biçimde uygulamak daha doğru olmaktadır.²⁵⁰ Soğuk sular ile yıkama ve yıkanma eylemi dinçlik ve sağlamlık getirmektedir. Bu kimi bölgeler tarafından da denenmiş bir durum olarak ifade edilmektedir. Ebeveynler her ne kadar bu duruma karşı çıksalar da vücut sağlığı ve direnci için Locke'a göre soğuk suya ihtiyaç olmaktadır.²⁵¹

Çocukların yüzme öğrenmesi hayati önem taşımaktadır. Okuma ya da yüzme bilmeme durumu işe yaramazlık anlamına gelmektedir.²⁵² Bunun yanı sıra egzersiz yaptıktan sonra suya girmek vücuda zarar verebilmektedir ve bu duruma dikkat etmek gerekmektedir. Açık havada olmanın çocuklara bolca yararı bulunmaktadır. Böylelikle vücut her türlü havaya uyum sağlama yeteneği geliştirmektedir. Çocukların kız erkek ayırt etmeksizin açık havada bulunması, çocukların eğitimi ve sağlığı yönünden gerekli görülmektedir. Kız çocukların güzelliği, erkek çocukların da cilt renklerinin korunması sebebiyle açık havaya çıkarılmaması durumunun onlar için ileride problem yaratabileceğini, sağlık sorunlarına sebep olabileceğini ifade etmektedir.²⁵³

Çocukların oyunlar oynaması ve bu esnada dışarıda olması durumu konusunda hayati ve tek bir tehlike bulunmaktadır. İnsanın vücudu terliyen soğuk bir şeyler içmesi ölüme neden

²⁴⁸ Locke, J, 2001: 14.

²⁴⁹ Locke, J, 2001: 15.

²⁵⁰ Locke, J, 2001: 15-16-17.

²⁵¹ Locke, J, 2001: 17-18.

²⁵² Philips, D, C, 2014: 494.

²⁵³ Locke, J, 2001: 18.

olabilmektedir. Çocukların bu alışkanlığı edinmesi sağlıkları için önemlidir. Çocuklar büyüdüğünde bir birey olarak hareket etmeleri sebebiyle bu türden konulara o yaşlarda müdahale etmek pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle çocuklara bu türden kural ve prensiplerin iyi kazandırılmış alışkanlık haline getirilmiş olması gerekmektedir. Aksi takdirde söylenen sözler ve uyarılar iyi sonuç vermemektedir.²⁵⁴

Locke, erkek çocuklarının çok dar kıyafetler giymesinin doğru olmadığını, normal genişlikte kıyafetler giymesi sayesinde vücutlarının kendiliğinden şekil alabileceğini ifade etmektedir. Bu türden bir önlem organların kendiliğinden şekillenmesine olanak tanımaktadır. Bu sayede annelerin, bilgisiz bakıcıların yanlış yönlendirmesi sonucunda çocukların sağlığı olumsuz olmamaktadır. Dar giyim sebebiyle hasar alan vücutlar, rahat bir biçimde serpilip gelişmemektedirler. Çocukların dar giydirilmesi sebebiyle vücutlarının hasar aldığını da eklemektedir.²⁵⁵ Korse giydirilmesi, göğüslerin dar olmasına, nefesin kokmasına ve kısa olmasına, organların kendi doğal halinde yer alan dengenin bozulması ve orantının olmamasına neden olmaktadır. Bunu doğru bulan zihniyetin mantığını eleştiren Locke, doğal büyümesine bırakılan vücudun harikallığını vurgulamaktadır. Hatta örnek olarak Çin’de kız çocuklarının bebeklik sürecinde ayaklarının sarılması nedeniyle çok küçük ayaklara sahip olmasına güzel olarak bakılmaktadır. Bu da bir orantısızlığa, kadınların kısa yaşamasına ve olduğundan kısa olmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Kanın vücutta rahatlıkla dolaşımını engelleyen bu türden durumlar beden sağlığı için olumsuz sonuçlar vermektedir.²⁵⁶

Beslenme ve diyet ile ilgili kısımda çocuklara iki ya da üç yaşına kadar et yedirilmemesi gerektiğini söylemektedir. Et yemeksizin çocukların iyi beslenemediğini düşünen ebeveynler bu fikre karşı çıkabilmektedirler. Çocuğun sağlıklı bir dişe sahip olması için belli bir yaşa kadar et yememesi ve aşırı yemek yememesi gerekmektedir. Yedikleri yemekleri iyi çiğnemesi sindirim sorunlarından kaçınabilmeyi mümkün kılmaktadır. Çocukların iyi çiğnemesine dikkat etmek bu nedenle önemlidir. Gençler et yemek isterse de tek cins eti yemesi onun beden sağlığını koruyacaktır.²⁵⁷

Beslenme açısından öğünler ile ilgili tavsiyelerde bulunan Locke, çocuklara sabahları ve akşam yemeklerinde verilen süt ürünleri tarzında yiyeceklerin şeker içermemesinin uygun olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca çocuklara verilen bu yiyeceklerin sade olması da bir o kadar önem arz etmektedir. Baharat, sos gibi yiyecekler kanı ısıtmaktadır, bu çocukların kaçınması gereken yiyeceklerdendir. Tuz ve sıvı kullanımında aşırılıklara gidilmemesi elzemdir. Susuzluk

²⁵⁴ Locke, J, 2001: 19.

²⁵⁵ Locke, J, 2001: 19-20.

²⁵⁶ Locke, J, 2001: 20.

²⁵⁷ Locke, J, 2001: 20-21.

ve rahatsızlıkların nedeni onlar olmaktadır. Çocuk öğün aralarında atıştırmak isterse, kuru ekmeğe alıştırılması uygun olmaktadır. İnsan doğası gereği alışkanlıklar ile hareket etmektedir. Aşırı yemek yememeyi öğrenmesi onun yaşamı için faydalı olmaktadır. İştah kişinin yapısına bağlı olarak değişmektedir. Bu durumun alışkanlıklarla düzenlenebileceği vurgulanmakta, obezite veya açgözlülüğün bu şekilde yine alışkanlıklarla oluştuğunu ifade etmektedir.²⁵⁸

Öğün saatlerinin her daim aynı saatte olmaması tavsiye edilmektedir. Her gün aynı saatte olması midenin alışkanlığı haline geleceğinden o saatte yemek yenmediği takdirde aşırı yeme isteği doğurmakta, rahatsızlıklara neden olabilmektedir. Sabahları dolu bir mide olması, çalışma saatlerinin değerlendirilmesi açısından olumsuz etki oluşturmaktadır. Bu nedenle kuru ekmeğe, sağlıklı bir vücut için önem arz etmektedir. Çocuğun her yaşta silah taşıması gerekmektedir. Askerliğe uygunluk bakımından yetiştirme biçimine dikkat edilmesi önem arz etmektedir. Varlıklı bir kimsenin çocuğunu bu varlığa alışmış bir biçimde uyumaya sevk etmesi onun yaşamı ve yaşadığı dönemi önemsememesi anlamına gelmektedir.²⁵⁹

Birinci Bölüm 'ün sonunda çocukların bira içmesi, küçük bir şişe şeklinde ve ekmekten sonra olduğu sürece kabul edilebilir olmaktadır. Oyun ve hareket sonrasında yapılan bu eylem, önce katı gıda verildiği takdirde çocuğun yaşamını riske atmayacak, hararetini alacak ve vücut dengesi korunduğunda tekrardan sıvı alımını yapmak bakımından zaman kazandıracaktır. Bunun yanı sıra beden ve akıl yönünden daha dikkatli ve dirayetli olmayı bir alışkanlık haline çevirmesi bu yolla mümkün olacaktır.²⁶⁰ Birinci bölüm burada sona ermektedir.

İkinci Bölüm ise açlık ve susuzluk ile ilgili konularla başlamaktadır. Erkeklerin bu alışkanlıklarını bebeklikten itibaren edindiklerini vurgulayan Locke, içecek ve yiyeceklerle ilgili konuları bu şekilde alışkanlıkların yönettiğini belirtmektedir. Çocukların ağır içkileri içmemesi gerekmektedir, çocuk yaşta edinilen bu türden bir alışkanlığın etkisi yıkıcı olmaktadır. Çocukların bu durumunun düzenli olarak takip edilmesi gerekmektedir.²⁶¹

Çocukların meyve yememesi ve meyveden uzak tutulması tavsiye edilmektedir. Genel olarak uzak tutulmasına karşın çilek, kiraz, kuşüzümü gibi meyvelerin olgun halini yiyebilecekleri ifade edilmektedir. Çocuklar bu gıdaları öğün öncelerinde veya öğün aralarında alabilmektedirler. Kahvaltı olarak da tüketilmesi uygun görülmekte, yanında ekmeğin tüketiminin de olması, olgunken yenmesi vurgulanmaktadır. Bu durumun çocuğun sağlığına faydalı olacağı belirtilmektedir. Çocukların bu türden iştahının kabarmasını tetikleyen durum

²⁵⁸ Locke, J, 2001: 21-22.

²⁵⁹ Locke, J, 2001: 23.

²⁶⁰ Locke, J, 2001: 23-24.

²⁶¹ Locke, J, 2001: 25-26.

nedeniyle uygun meyveden belirtilen miktarlarda alması çocuk açısından davranış ve alışkanlıklarını yönetebilmesi için önemli görülmektedir.²⁶²

Çocukların genel olarak sağlığının yerinde olması yeterince uyumasına bağlı olmaktadır. Uyumak hem büyüme, gelişme hem de sağlık bakımından önem arz etmektedir. Sabahları erken kalkmanın insanlar için çok faydalı olduğunu çocuğa öğretmek gerekmektedir. Çocuk bu alışkanlığı edindiği takdirde uyku düzenine sahip olmaktadır. Çocuğun küçük yaşlardan itibaren alışkanlıklarının düzenlenmesi uygunsuz alışkanlıklar edinmesini ve düzensiz bir yaşama sahip olmasını ve hatta sağlığının olumsuz etkilenmesi ihtimalini engellemektedir. Güne erken başlamak ve akşam erken uyuma alışkanlığının çocuğa temel alışkanlık olarak kazandırılması gerekmektedir. Yirmili yaşlara kadar bu süreç devam etmektedir; ancak yirmi yaşına kadar uyku alışkanlıklarının oluşmuş olması gerekmektedir. Bir birey olacağı ve topluma karışacağı için yirmi yaşlarında bir yetişkin olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.²⁶³ Çocukların uykudan uyandırılması süreci kibar sesler ve davranışlar içermeli, aksini uyandıracak bir duruma sürüklenmemelidir. Ani sesler, davranışlar uykuyu mahvetmektedir. Uyandırma her ne kadar zor olsa da onlara karşı dehşete düşürücü bir davranış sergilemek doğru olmamaktadır.²⁶⁴

Beden sağlığı için çocuğun sert bir yatakta uyuması gerekmektedir. Yumuşak yatak beden sağlığını bozmaktadır. Doğanın en güzel ilacı olarak uykuyu ifade eden Locke, uykuya sahip olmayan kişinin hasta olacağını ifade etmektedir. İyi bir uyku yatak nasıl olursa olsun en güzel armağan olarak nitelendirilmektedir. Beden sağlığı için düzenli dışkılamanın önemli olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra bu konuyla ilgili tavsiyelerde de bulunmaktadır. Tavsiyelere uyulduğunda çocukların bu türden problemleri de alışkanlıklar sayesinde aşabileceğini söylemektedir.²⁶⁵

Beden sağlığına dikkat etmek, çocuğun aklının da iyi çalışmasını olanaklı kılmaktadır. Açık hava, uyku, spor, diyetle önem vermek, ağır içki içmemek, ilaç almamak, aşırı sıcakta kalmamak, sıkı giyinmemek ve soğuğa, ıslaklığa hem ayakların hem de kafanın alıştırılması temel beden sağlığını koruma kuralları olarak ifade edilebilmektedir. Çocuğun ağırbaşlı olmayı öğrenmesi önemsenmektedir. Locke, insanların davranışlarının eğitimleriyle şekillendiğini, aralarında oluşan farklılıkların ifade etmektedir. Bu nedenle alışkanlıklarını edindikleri yaşlar önemli görülmekte ve davranışlarına yönelik övgü ve yergilerin olması olağan karşılanmaktadır. Ayrıca beden zorluklara alışması dayanıklılık derecesini etkilemekteyken

²⁶² Locke, J, 2001: 26.

²⁶³ Locke, J, 2001: 27.

²⁶⁴ Locke, J, 2001: 28.

²⁶⁵ Locke, J, 2001: 28-29-30.

aklın dayanıklılığı ve gücü de kendi isteklerini yok sayabilmeyi ve mantıklı olan yolu seçmeyi mümkün kılabilmektedir. ²⁶⁶

Çocuk yetiştirilirken belli yaşlarda mantık ve disiplin eğitimi verilmesi gerekmektedir. Bu eğitimler esnasında ebeveynlerin tavrı ve duruşu çok önemlidir. Sevgiden kaynaklı ilgili davranışlar dolayısıyla çocukların mantık ve disiplin konusunda üzerine düşülmediği takdirde çocukların hatalarını görme ve düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Zaman ilerledikçe çocukta bu davranış biçimi alışkanlık haline gelmekte ve çocuk bu davranışları sürdürmektedir. ²⁶⁷ Çocuklara kendi isimlerini öğretmek önemli görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı olan davranışları çocukların tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Aşırı sevgi ve davranışlar çocukların kötü alışkanlık edinmesine sebep olmaktadır. Çocuğun yaşı ilerledikçe de bu durum kaçınılmaz olarak dikkat çekmeye başlamaktadır. Bu durumda kendisine tanınan ayrıcalığı sürdürmeyi istemekte ve diğer insanlara karşı bakışı, yaşamdaki duruşu belirlenmiş olmaktadır. Bu nedenle küçük yaşlarda ebeveynleri tarafından şımartılmış çocuk ileri yaşlarda da benzer bir konumda olmayı istemektedir. ²⁶⁸

John Locke, hayvanları küçüklükten itibaren iyi yetiştirmek üzerine olan ilgi ve kurallı eğitim anlayışının insanın kendi çocukları için uygulamıyor olmasını eleştirmektedir. Bunu ihmal etmek olarak ifade etmekte ve iyi bir yetişkin olmasını beklemeyi ise anlamlı bulmamaktadır. Çocukların iradesini yönetebilme gücüne gelene kadar doğru yönlendirilmesini, yeri geldiğinde reddedilmesini gerekli bulmaktadır. Çocukların eğitimi konusunda hassas olduğu kadar ihmal edilen konular bunlar olmaktadır. Çocukların yanında insanlara zarar vermek, onlara zarar vermekten keyif almak türünden doğru olmayan davranışlar öğretilmektedir. Çocukların büyüüklerinde bunu yapması ise kaçınılmazdır. ²⁶⁹

Kıyafet giymek insanların ısınmak, savunmak amaçlarını içermektedir. Bunun dışında gösteriş malzemesi haline gelen kıyafetlerin önemli olduğu fikri pekiştirildikçe çocuk bunu öğrenmektedir ve bu sebeple çocuklar kendilerine bir elbiseyle değer biçmeyi alışkanlık haline getirmektedir. Çocukken bu davranış edinildiğinden büyüüğünde de bu davranışın sürdürülmemesi için herhangi bir neden olmamaktadır. Bahanelerin, yalan söylemenin ve kaçamak yanıt vermenin çocuğa öğretilmesi ileride de kullanması ihtimalini doğurmaktadır. Aşırı yemek yeme ve yemek alışkanlıklarındaki dengesizlikler ve yanlış uygulamalar aynı

²⁶⁶ Locke, J, 2001: 32.

²⁶⁷ Locke, J, 2001: 33.

²⁶⁸ Locke, J, 2001: 33-34.

²⁶⁹ Locke, J, 2001: 34.

şekilde Locke tarafından vurgulanmaktadır. Bunların iyi alışkanlıklar kazandırmadığı aşikâr olmaktadır.²⁷⁰

Çocukların yemek alışkanlıklarını kontrol etmek, bulundukları yemek masaları ve edindikleri alışkanlıklarla şekillendiğinden çocukların çok süslü masalarda bulunması, iştahlarını yönetme konusunda zorluklara sebep olmaktadır. Bu noktada ebeveynlerin kontrolü gerekmektedir. Kontrol edilmediği veya aşırılıklara müsaade edildiği sürece yaptıklarının bedeli, çocuklar büyüdüğünde ortaya çıkmaktadır. Locke bunu bir günah olarak adlandırmaktadır.²⁷¹

Çocukların erdemli ve kusursuz bireyler olmasını istiyorsak onlara bazı alışkanlıkları kazandırmak gerekmektedir. Onların isteklerini durdurabilmeleri ancak alışkanlıkları ile mümkün olmaktadır. Çocuklara öğretilen bu durum, hoşuna giden şeylerin her daim kendileri için iyi olmadığı anlamını kavraması konusunda önem arz etmektedir. Çocuğun arzu ettiği şey her neyse onu elde etmek için haykırma ve huysuzluk yapma gibi davranışlara başvurmasının anlamlı olmadığını, ihtiyaç duyduğu şeylerin kendisine verileceğini bilmesi de onun davranışlarını ve düzgün alışkanlıklar edinmesini sağlamak yönünden kolaylık sağlamakta, gelecekte de bu davranış kalıbı sayesinde istediği herhangi bir şey sebebiyle ağlamak gibi eylemlere başvurmamalarını mümkün kılmaktadır. Ayrıca Locke bu uyarıların çocukları sevgisiz, ilgisiz büyütmek gibi anlaşılmamasını ifade etmektedir. Oysaki onun söylediği, yaşı küçük olması sebebiyle tolare edilen davranışların aslında ileride yapmasını istemediğimiz davranışlar olması sebebiyle çocuklara zararlı olduğudur. Çocukların yetiştirilme tarzı konusunda farklı görüşler olabilmekte, bir şeyi öğretmek modası oluşabilmektedir. Bu durumlarda da olsa Locke, olması gerekenin ne olduğunu anlattığını belirtmektedir. Farklılıklara rağmen tek bir kuralın es geçilmemesi gerektiğini belirtir. Onun da çocukların elde etmek istedikleri şeyleri ağlama ve sabırsızlık yoluyla elde etmelerini sağlamamak gerekmektedir. Bu durumda isteklerini verdikleri doğrultuda ebeveynler onlara yalnızca sabırsızlığı ve huysuzluğu öğretmektedir.²⁷²

Üçüncü Bölüm, çocuklarının iradesini kontrol altına almak isteyen ebeveynlerin küçüklükten itibaren bu iradeyi kendilerinin de göstermesi gerektiği fikri ile başlamaktadır. Küçük yaşta itaati öğrenen bir çocuğun ailede bir otoritenin olduğunu öğrenmesi kaçınılmak olmaktadır. Baba otoritesi veya korku ile birlikte olan hayranlık duygusu için küçük yaşlardan itibaren yaklaşımı korumak önem arz etmektedir. Yaklaşım korunmayıp küçükken ilgili,

²⁷⁰ Locke, J, 2001: 35.

²⁷¹ Locke, J, 2001: 36.

²⁷² Locke, J, 2001: 37.

büyüdüğünde ilgisiz olma durumunda ise çocuğun ebeveyninden bıkmaması olağan görülmektedir. İradesi olan ve kendisini idare edebilen bir kişiye otorite kurmak doğru olmamaktadır. ²⁷³

Ebeveynler, çocuklara karşı bir otorite kurmaktadır ve bu en olağan şeylerden biridir; ancak ileri yaşlarda da çocukların ebeveynlerine saygı duymaları önem arz etmektedir. Çocukların büyüdülerinde bir birey oldukları ve arzu, tutkuları olduğunu bilmek gerekmektedir. Bireyin istediğini yapma özgürlüğü bulunmaktadır. Çocukların iyi bir tedbir ile yetiştirilmiş olması onlara itaati ve dingin olmayı öğretmektedir. ²⁷⁴ Yetişkin olduklarında korku ve hayranlık ile yetiştirilmiş olan çocuğun ileride sevgi ve dostluğa dönüşmüş olduğu bir ebeveyn profili Locke’a göre eğitim konusunda önemli bir role sahip olmaktadır. Kendi ile baş başa kaldığı anlarda da bu davranış biçimlerini koruması, erdemli olmayı öğrenmesi, saygınlığı sevmesi ve doğru şeyler yapmaya yönelmesi durumunda iyi yetiştirilmiş bir bireyden bahsetmek mümkün olmaktadır. Aksi takdirde ebeveynlerin kendilerine düşen rolü yeterince iyi yerine getiremediği ortada olmaktadır. Ayrıca bireyin ani davranışlara olan tavrı dürüstlüğü ve erdemliliği barındırmadığında bu kişi iyi bir birey olmamaktadır. ²⁷⁵

Çocukların yetiştirilmesinde disiplinin önemi yadsınmamaktadır. Çocuklara uygulanan aşırı cezalar ve sert davranışlar çocukların eğitime katkıda bulunmamaktadır. Çocuğa karşı gösterilen tutumun zaman içerisinde sertliğinin azalması gerektiği vurgulanmaktadır. Aşırı sert davranışlar çocuğun iyi olarak kalmasına bir engel oluşturmaktadır. Çocuklara saygı ve hayranlık algısı kazandırmak küçük yaşlarda başladığında mümkün olmaktadır. Küçük yaşlarda başladığında zihnen bunu kabul etmeleri daha normal ve olağan olmaktadır. Aksi takdirde geç yaşlarda bunu öğretmek ceza ve şiddetle zorunlu kılınmaktadır. Bu türden zorluklara gerek kalmaması önemlidir. Ceza, şiddet ve kızmak olmaksızın sevgiyle büyüyen çocuğu yönetmek daha kolay olmaktadır. ²⁷⁶

John Locke, eğitim anlayışını yalın olarak dile getirmektedir. Bu türden eğitim alan bir çocuğun, isteklerini yönetebilme özelliği olduğu açıktır. Mantıklı olan şeyi yapmanın, isteğinin verdiği talepkarlığı aşmak konusunda baskın gelmesi durumunda erdemli bir birey olma yolunda ilerlemektedir. Bu da çocukta mutlu olabilmeyi ve yeteneklerini görebilmeyi mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla çocuk toplumsal açıdan bir yer edinmekte ve yararlı bir kişi olmayı öğrenmektedir. Bu alışkanlıkların bilgiye yöneldiği ve kaygıların ortaya çıktığı dönemde kazandırılması Locke’a göre kalıcı bir mutluluk ve hayat algısı oluşturmaktadır. ²⁷⁷

²⁷³ Locke, J, 2001: 39.

²⁷⁴ Locke, J, 2001: 39-40.

²⁷⁵ Locke, J, 2001: 40.

²⁷⁶ Locke, J, 2001: 41.

²⁷⁷ Locke, J, 2001: 41-42.

Aşırı derecede baskı ve sıkı bir eğitim anlayışı ile eğitilmek istenen bir çocuk yaşam enerjisini ve isteklerini, ilgilerini yitirmesine neden olabilmektedir. Bu ise gelecekte iyi yerlere gelebilmelerine en büyük engeli oluşturmakta; korkak, uyumlu, isteksiz ve asık suratlı olmalarına neden olmaktadır. Çocukların bu duyularının canlı tutulması gerekmektedir. Çocuğa doğruyu gösterebilmek ve mantığa uymayan şeyleri yapmamasını sağlamak kolay olmamaktadır. Eğitim veren kişinin kızma ve şiddete başvurusu, en büyük hata olarak ifade edilmekte, çocukta kazandırılmak istenen davranışlara ket vurmakta ve bahsi geçen olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Negatif eğilimleri ve davranışları güçlendiren bu katı bakış açısı çocuğa yanlış tohumlar ekmektedir. Bu nedenle de çocukta başka davranışların kökenini oluşturmaktadır. Çocuklara doğru olan şeyi öğretmek, onda doğru davranışı görmenin en temel yoludur. Çocuğun yanlış yapmaktan çekinmesi ancak doğrunun ne olduğunu bilmesiyle mümkün olmaktadır.²⁷⁸

Olumsuz tavırlar çocuktan beklenen davranışların aksinin oluşmasını ve kendisine eğitim veren kişiyi sevmemesine neden olmaktadır. Locke, rahatsızlık veren koşullar altında öğrenilen şeylerin ve yapılan davranışların karşı tarafa zarar verdiğini kabul etmektedir. Çocuklara karşı olan bu sert tavır kölelik algısına yol açmaktadır. Çocukların ruhunun köleşmesi de bu şartlar altında kaçınılmaz olmaktadır. Haliyle çocuk isteklerini kontrol etmeyi öğrenmek yerine onları körükleyen yetişkinlerden eğitim almış olmaktadır. Çocuğun davranışlarını kontrol ettiğini zanneden kişi, çocuğun ruhuna zarar verdiğini fark etmeksizin onu yararsız ve rahatsızlık veren bir kişi haline getirmektedir. Eğer çocuğun akıllı ve yetenekli bir birey olarak örnek davranışlar sergilemesini istiyorsak çocuğun fiziksel olarak cezalandırılması doğru değildir. Ekstrem bir durum olmadığı sürece bu cezalar zararlı olmaktadır. Ayrıca çocuğun sergilemesi istenmeyen davranışların yiyecek, zenginlik ile pekiştirilmesi de doğru olmamaktadır. Bu türden durumlar çocuğun kendini kontrol etmesini, tanımasını, mantığını yürütebilerek erdemli bir kişi olmasını engellemektedir.²⁷⁹

Çocukların erdemliliğine ve sağlığına herhangi bir zarar vermeyen yaşamda sıradan şeylerden çocuğun uzak tutulması uygun olmamaktadır. Yalnızca zarar veren şeylerden uzak tutulduğunda, çocuğun öğretmeninin ve ebeveyninin izin verdiği durumlarda yaşamda bulunan her türlü neşe ve sevinçte ortak olabilmektedirler. Bahsi geçen güzel anlar bir ödül olarak verilmemelidir. Locke bu durumun çocukların ödüllere bağlı hareket etmesine neden olacağını ifade etmektedir. Yetişkinlerin çocukları mantık sahibi olarak görmesi gerekmektedir. Bu nedenle verilen eğitimin çocuklarda etkili olabilmesi onlara da iyi-kötü, ödül-ceza

²⁷⁸ Locke, J, 2001: 42.

²⁷⁹ Locke, J, 2001: 43-44.

yöntemlerinin etkili olduğu belirtilmektedir. Bu noktada bu yöntemin kullanılma ve uygulanmasında problemlerli yönler bulunmaktadır. Ayrıca ödül ve ceza hem fiziksel zevklere hem de acılara sebep olmaktadır. Bu da çocukta istenmeyen davranışların daha da güçlenmesine yol açmaktadır.²⁸⁰

Ödül ve ceza, yöntem ve uygulama bakımından problemlerin kaynağını güçlendirmektedir. Oysaki çocuk saygının ne olduğunu öğrenirse doğru davranışlar sergilemenin doğru yolunu da öğrenmiş olacaktır.²⁸¹ Locke şiddetin olağan durumlarda kullanılmasını kesinlikle zararlı görmektedir. Küçük çocukların aileleri ve iletişim kurdukları yakın kişilerden ilgi ve övgüye ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. İyi ve güzel davranışları pekiştirmenin yolu sevgi dolu bir yaklaşım ve övgü olmakta, çocuk hata yaptığında ise tam tersi mesafeli ve ilgisiz olması çocuğun kendi davranışlarını sorgulaması bakımından önemli olmaktadır. Bunu etrafındaki tüm kişilerin yapması ise daha hızlı bir sonuç vermektedir.²⁸²

Çocuk, iyi ve kötü davranışların sonuçları olduğunu bildiği zaman kendi davranışlarına da çeki düzen vermektedir. İsteklerini dizginleyebilmesi çocuğun erdemli davranışlar sergileyebilmesi ile paralel olmaktadır. Aile davranışlarına dikkat etse dahi evde bulunan hizmetkarların çocuğa karşı yapacağı hatalara da dikkat etmek gerekmektedir. Hata ile ilgili durumlarda şiddet olursa çocuk için hatayı farkına varılamaz hale getirebilmektedir. Bu türden durumlarda ise çocukta kalıcı bir hasar ve eğilim oluşmaktadır.²⁸³

Saygın olma arzusu insan doğası gereği doğrudan bir bağlantı olmasa da erdemlere insanı yaklaştıran bir tür toplumsal nüve olarak görülmektedir. Çocuk içinse bu algı iyi bir algı oluşturmakta, hevesli olmasına yardım etmektedir. Çocuklara olumsuz telkinlerde bulunmak konusunda kaçınılmazlık söz konusu ise bunu çocukla yalnızken yapmak daha doğru olmaktadır. Övgü ve olumlu telkinler ise toplum içerisinde, kalabalık ortamlarda yapılması bakımından daha uygun olmaktadır. Buradaki temel nokta da şudur, çocuk kendisiyle ilgili olumlu izlenimin çevresi tarafından da yitirildiğine inanıp kendi ile ilgili olumlu davranışları yapmaktan vazgeçme eğilimi gösterebilmektedir. Olumlu telkin durumu ise daha fazla saygıyı hak ettiği düşüncesini barındırmaktadır ve bu sayede davranışlarını kontrol etme eğilimi daha yüksek olmaktadır.²⁸⁴

Çocuklar saygıyı öğrendikten sonra kendi yaşlarına özgü olan eylemleri konusunda serbest hareket edebilmelidir. Zaman zaman oyun oynarken aşırılık gösterdiği durumlarda da

²⁸⁰ Locke, J, 2001: 44-45.

²⁸¹ Locke, J, 2001: 45-46.

²⁸² Locke, J, 2001: 46.

²⁸³ Locke, J, 2001: 47-48.

²⁸⁴ Locke, J, 2001: 48-49.

ebeveynlerinin otoriter tavrı veya sözlü uyarılarıyla çözümlenebilecek bir konu olarak görülmektedir. Gereğinden fazla kısıtlama uygulanması çocuğun gelişimine kötü bir etki bırakmaktadır. Çocukların yaptığı oyun oynamak ve hareket etmek eylemleri doğal kabul edilmektedir. Çocuk dışarıdan yönergelere aşırı derecede maruz kaldığı için bazı şeyleri yeterince yapamıyorsa Locke o eylemleri tekrar tekrar yaptırarak onu çocuğa öğretmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Çocuğa bu eylem önce öğretildiği, ardından denendiği sürece çocuk bu eylemi yapabilir hale gelebilmektedir. Tekrarlı olarak yapılması ise çocukların bu eylemde başarılı olmasına yardım etmektedir. Bir eylemin çocukta kolaylıkla yapılabilir hale gelmesi, herhangi bir durumda onu kolaylıkla ve hızlı yapmasını sağlamaktadır. Bu da ebeveynlerin beklediği davranışları kalıcı ve sorunsuz olarak oluşturmaktadır.²⁸⁵

Kural koymak konusunda çok kural olması çocuğun ya çok hata yapmasına neden olmakta ya da çocuğun söylenenleri görmezden gelme eğilimi artmaktadır. Çocuk kuralları sindirdikçe yeni kural eklemek daha doğru olmaktadır.²⁸⁶ Çocuklara kuralları kibarlıkla öğretmek önem arz etmektedir. Çocuk unuttuğu takdirde ise unuttuğunu hatırlatmakta fayda görülmektedir. Çoklu alışkanlıklar edinmesini beklemek yerine her şeyi teker teker öğretmek daha anlamlı olmaktadır. Bunun yanı sıra çocuğun mizacını değiştirme isteği de pek doğru olmamaktadır ve bu türden bir çaba doğru olmamaktadır. Çocuğun kendi eğilimi ve doğası bir şekilde belirli konulara doğru gitmektedir, onu iyi gözlemlemek bunların neler olduğunu görmeyi sağlamaktadır.²⁸⁷ İyi bir eğitmen olmaksızın çocuk bu türden yanlış yönlendirmelere maruz kalabilmektedir. Bu türden eğitim alan çocuklar ise davranışları ve yapmacık tavırları dolayısıyla fark edilebilmektedirler. Bu da çocuğun hatalı ve bozuk bir eğitim aldığını göstermektedir.²⁸⁸ Doğal olan ile yapmacıklık içeren davranışları ayırt etmek kolay olmaktadır. Doğal olan insana hoş görünürken yapmacık olan davranışlar kendini belli etmektedirler. Yapmacıklık olarak gördüğümüz şeyde davranışlar bize rahatsız edici görünmektedirler. İnsanın doğal yapısı neyse o şekilde davranması gerekmektedir, o da çocuklukta alınan eğitimle şekillenen yapmacık bir tavırdan ve bilgilerden her daim daha gerçek olmaktadır.²⁸⁹ Bu bölümün sonunda yanlış bir eğitimin insanın toplumsal açıdan görünümünü de etkileyen bazı davranışlara sebep olduğu belirtilmektedir. Eğitim veren kişinin önemi de bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

²⁸⁵ Locke, J, 2001: 49-50.

²⁸⁶ Locke, J, 2001: 50.

²⁸⁷ Locke, J, 2001: 51.

²⁸⁸ Locke, J, 2001: 52.

²⁸⁹ Locke, J, 2001: 52-53-54.

Dördüncü bölüm, çocuğun davranışları ve eğitiminde etkili olan hizmetkarlar, kahyalara değinmektedir. Burada onlardan edindikleri alışkanlıklara ve dışarıda edinebileceği kötü davranışlara dikkat etmek önem arz etmektedir. Bazı davranışlar yaş ilerledikçe düzelebilmesine rağmen terbiyenin küçük yaşlarda verilmesi gerekmektedir. Çocuklarda iyi huy ve nezaketin, övgü ve saygının davranışlar ile pekiştirilmesi gereken alışkanlıklar haline gelmesi gerekmektedir. Çocuk bu fikre sahip olduğu sürece, zamanla içselleştirdikçe bu davranışları sergilemeye başlamaktadırlar. Ebeveynlerin ve öğretmenlerin bu konudaki endişesi boşunadır.²⁹⁰

Çocuklarda küçük yaşlarda veya gençlikte meydana gelen bir umursamazlık olmaktadır. Bu tavır mutlak suretle tavsiye edilen yöntemlerle çözümlenmek durumundadır. Çocuk öğretilmemiş olan herhangi bir davranışı sergilemediğinden dolayı kızgınlığa maruz kalmamalıdır. Etrafında doğru ve erdemli davranan kişilerin bulunması çocuk için tamamen şans olmaktadır. Bu olmadığı takdirde de olumsuz davranışları hak etmemektedirler. Doğru olan şey, çocuklara yapması gereken şeyi göstermek ve öğretmektir. Eğer ki çocuk davranışını düzeltebilecek bir olgunlukta değilse o davranışı zaman içerisinde onu düzeltebileceği bir zamana bırakmak, çocuğa şiddet uygulama yönteminin aksine tamamıyla doğru olmaktadır.²⁹¹ Çocukların davranışları içinde bulunduğu ortamlarla şekillendiğinden onlara verilmiş olan eğitimin meyvesini verebilmesi de içinde bulundukları ortama bağlı olmaktadır. Çocuklar gördükleri, duydukları ve anladıkları şeyleri yapmaktadırlar.²⁹²

John Locke, eğitim seviyesi çocuklara doğru şeyleri öğretebilecek bir durumda olmayan hizmetkar ve kahyaların çocuklarla birlikte geçirdiği zamanların çocuklara zarar veren etkileri olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada ebeveynlerin kontrolü devreye girmek durumundadır, elbette bu ailenin yanında olan çalışanların tavırlarına da bağlı olmaktadır. Aşırılıkların olma ihtimali çocuklar için tehlikeli olabilmektedir. Hizmetkarların da çocuklara yiyecek teklif ederek yaklaşması isteği engellenmek durumundadır.²⁹³

Çocukların arkadaşlık edeceği kişiler de eğitimlerinde önemli bir yer kaplamaktadırlar. Çocukların dışarıda olması veya evde büyümesi konusunda negatif etkiler mutlaka olmaktadır. Dışarıda olmak çocukların yaşlılarıyla iletişimini güçlendirmektedir. Gideceği okulda öğretmeni erdemlilik konusunda etkili olduğu surette iyi davranışlar öğrenirken bilimlere dair de bilgi ediniyor olmaktadır. Burada aldıkları dil eğitimleri ise çocuk üzerinde büyük etkiye sahip olmaktadır. Çocukların kendi aralarındaki rekabeti ve öğrendiklerini tartışma ortamları

²⁹⁰ Locke, J, 2001: 55-56.

²⁹¹ Locke, J, 2001: 56.

²⁹² Locke, J, 2001: 57.

²⁹³ Locke, J, 2001: 57-58.

kötü alışkanlıklar edinmeye yol açabilmektedir. Bu da çocuğun o zamana kadar yapılan bütün eğitimini yok sayabilecek bir eğilime neden olabilmektedir. Bu ebeveynin vereceği bir karardır ve kız çocukları için durum tamamen farklı olmaktadır. Evde kalmanın cahilliğe neden olduğu düşünülmemektedir.²⁹⁴

Erdem, çocuğa kazandırılması zor bir şey olmakla beraber erdemler yitirildiğinde tekrar telafi edilmesi zor olmaktadır. Yine de günahlarla kıyaslandığında o denli tehlikeli olmamaktadır. Erdemleri kazanmış olması beklenen bir çocuğun kolaylıkla teslim olan bir yapıya sahip olmaması gerekmektedir. Çocuğun yaşıtı olan erkeklerle tanışması ve konuşması önem arz etmektedir. Duruşunu ve bakış açısını muhafaza edebilmesi bu şekilde mümkün olmaktadır. Sohbet ederek kusurlu yönler değiştirilebilmektedir; ancak yeterli olmadığı takdirde iyi bir eğitmene ihtiyaç duyulabilmektedir. Ayrıca yaşıtlarının aynı şekilde erdemlerini koruyan kişiler olması gerekmektedir.²⁹⁵ Aksi takdirde yanlış davranışları benimsemek suretiyle çocuğun verilen eğitimin dışında farklı bir yola girmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda ise çocuğa müdahale etmek onu içinde bulunduğu durumdan sıyırmak önemlidir. Çocuğun kendine güveninin olması zaman içinde gelişmektedir. Zamanından önce kazandırılmaya çalışılan bu durum çocukta olumsuz etki yaratmaktadır. Erdemlerini ve öğrendiklerini koruyan bir birey olarak çocuk, hayatta karmaşık iletişim biçimleri sebebiyle yolunu kaybetmemektedir.²⁹⁶

Okulda verilen eğitim ile evde verilen eğitim arasında çok temel bir farklılıktan bahsedilmektedir. Bu farklılık, okulda öğretmenin birçok öğrenciyle ilgilenmesi gerekirken ebeveynin tek bir öğrenciyle ilgilenmesi olarak ifade edilmektedir. Bu noktada, okulda çocuğun davranışlarına yön verebilecek bir öğretmen bulunmamaktadır. Davranışlara yön veren ise arkadaşlıklar olmaktadır. Evde çocuğun iyi niyet ve düşüncelerle eğitilmesi kolay olurken okulda böyle bir durum bulunmamaktadır. Çocuklarda küçük yaşlarda ortaya çıkan cesaret ve atılganlık özellikleri ebeveynler tarafından iyi davranışlar olarak desteklense de en iyi yetiştirme yolu erdemleri öğretmekten geçmektedir. Bu türden bir eğitimde ise ölçülü, uyumlu, çalışkan, eli açık, adaletli olmak ilkelerini öğrenmektedir. Okulda yetişmiş olan bir çocukta kendine güven eksikliği olması da muhtemel görülmektedir.²⁹⁷

Günah ve ahlaksızlık kavramları çocuklarla ilgili görülmekte, çocuğun arkadaş seçimlerine karışılmadığı ve kendiliğinden insanlarla iletişim kurmaları mümkün olursa çocuğun bahsi geçen kavramlara maruz kalması veya onları benimsemesi ihtimali artmaktadır.

²⁹⁴ Locke, J, 2001: 58-59.

²⁹⁵ Locke, J, 2001: 59.

²⁹⁶ Locke, J, 2001: 60.

²⁹⁷ Locke, J, 2001: 60-61.

Çocukların erdemli, becerikli, eğitim bolluğu içinde ve cesur olmaları konusu Locke tarafından vurgulanmaktadır.²⁹⁸ Erdemli ve ahlaklı olmak tam da bu nedenle önemli görülmekte, çocuk erdemliliği alışkanlık haline getirip benimseyene kadar öğretmenin çocuğun üzerine eğilmesi gerekmektedir. Ebeveynlerin çocukların iletişim kurduğu kişileri kontrol etmesi de yine aynı şekilde önem arz etmektedir. Ayrıca ebeveynin çocuktan saygı bekleyebilmesi için öncelikle ona saygı duyması gerekmektedir. Çocuklar hatalı veya hatasız ayırt etmeksizin gördükleri şeyleri taklit etme özelliğine sahip olmaları nedeniyle ebeveynin yaptığı davranışlar büyük önem arz etmektedir. Ardından Locke, ceza ve ödül konusunda çocuklara uygun olmayan davranışları anlatabilme konusunda şiddete kesinlikle karşı çıkmaktadır.²⁹⁹

Çocukların yapmak istedikleri davranışları bir kural, sorumluluk veya görev haline geldiğinde yapmak istememektedir. Tıpkı yetişkinlerde de olduğu gibi yapmak istediği davranışlarla ilgili özgürlüğe ihtiyaç duymaktadır. Serbestçe hareket ettiğini düşünmek, bağımsız olma düşüncesine sahip olmak onların eylemlerinin tekrarı ve istekli olabilmeleri için yeterli olmaktadır. Aksi takdirde zorunluluklar bıkkınlık yaratmaktadır. Çocuğun istekli olduğu zamanlarda istekli olduğu şeyleri yapmasına izin vermek önemli olmaktadır. İstekli olduğu takdirde çocuk öğrenebilme kapasitesi olarak isteksiz olduğu zamanlara kıyasla üç kat daha fazla şey öğrenebilmektedir.³⁰⁰ Çocuk ne kadar oyun oynarsa oynasın bu yöntem sayesinde öğrenme kapasitesini değerlendirebilmektedir. Bu nedenle kapasite kavramı Locke için önemli bir kavramdır.³⁰¹

Zorlama, baskı ve şiddet altında çocuğun ders çalışması ve dersten verim alabilmesi mümkün olmamaktadır; çünkü çocuk bunlara maruz kaldığında derse karşı nefret duygusu uyanmaktadır. Bu duygu nedeniyle istekli bir biçimde oyunu bırakması ve derse yönelmesini beklemek anlamsız olmaktadır. Ders ve oyun birbirleri için bir dinlenme aracı olarak kullanıldığında ikisini de gerçekleştirmesi mümkün olmaktadır. Oyun oynama ritüellerinde yer alan arkadaşlarıyla olan iletişimi ders için öğretmenleriyle de sağladıklarında çocukların dersten keyif alması mümkün olmaktadır. Bu alışkanlıkları kazandırmak pek kolay olmasa da ilk ve sonuncu yapıldığı takdirde devamı yapılabilir.³⁰²

Çocuk iyi gözlemlendiği takdirde çocuğun istekli olduğu zamanlar belirlenebilmektedir. Eğitimi verecek olan kişinin bu gözlemi iyi yapması gerekmektedir. İsteksiz olduğu zamanlarda ise öğretme çabası nafile olmaktadır. Bu isteksizlik ise zorlama ile değil mantıklı seçimlerle

²⁹⁸ Locke, J, 2001: 62.

²⁹⁹ Locke, J, 2001: 62-63.

³⁰⁰ Locke, J, 2001: 64.

³⁰¹ Archard, D, 2015: 7-8.

³⁰² Locke, J, 2001: 65.

mümkün olmaktadır. Çocuğun kendi zihnini kontrol edebilmeyi öğrenmesi, onların daha fazla bilgi edinebilmesini sağlamaktadır.³⁰³ Çocukların öğrenmesi önündeki tek engel isteksiz olduklarında dahi özgürlüklerinin kısıtlanması, dersin bir zorunluluk haline gelmesi; istekli olduklarında ise enerjileri tükenene kadar dersin başında tutulmalarıdır. Özgür hissetmek, çocukların eylemlerini istekli yapabilmeleri için gerekli olmaktadır. Saygı düşüncesi ise çocukları düzgün ve öğretilenler doğrultusunda davranmaya teşvik edebilecek güce sahip olmaktadır. Çocuklara bu eğitimin verilebilmesinin yetenek, naziklik, tedbirli ve ilgili bir anlayış, sabır ve dikkat gerektirdiği Locke tarafından vurgulanmaktadır.³⁰⁴

Şiddet, kötü söz ve saygısızlık kaynağı ebeveyn olduğu takdirde çocuklar ebeveynlerine karşı olumlu bir tutum gösterememektedirler ve bu davranışlar çocuğun olumsuz davranma ihtimalini pekiştirmektedir. Ufak tefek uyarılar ve uygunsuz davranışlara işaret etmek dışında çocukları kötü davranıp onları da bu türden davranışlara sevk etmemek gerekmektedir.³⁰⁵ Dördüncü bölümün sonunda bu şiddet durumu vurgulanmakta, çocukların davranışları konusunda belirgin hataların yapılmaması için önemli görülmektedir.

Beşinci bölüm, şiddet olmaksızın eğitimin doğru olmayacağından kaygı duyan ebeveynlerin kaygısının anlamlı olmadığı düşüncesiyle başlamaktadır. Bu nedenle çocuklara öğretilmesi gereken utanç duygusu olmaktadır. Çocuk bu duyguya sahip olduğu müddetçe davranışlarını da toplumsal konumunu almak amacıyla düzenlemektedir. Çok aşırı derece inatçı olmadığı sürece şiddet olmaksızın çocuk eğitilebilmektedir. İnat göstermesi durumunda ise çocuğun otoriteyi kabul edene kadar şiddet görmesi gerektiği düşüncesi bulunmaktadır. Otoriteyi kabul eden çocuğa karşı ciddi bir yaklaşım sergilenmesi gerekmektedir. Şiddet, iyi sonuç vermediği takdirde kesinlikle olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.³⁰⁶ Çocuğun kasten yapmadığı durumlarda çocuğu uyarmak yeterli olmaktadır. Böyle kolay çözümlenebilecek durumlarda şiddete başvurmak gereksiz olmaktadır. Bu durumlarda eylemin kaynağı yanlış yönlendirilmiş irade olarak kabul edilmektedir. Otoriteye karşı gelmek dışındaki durumlar hata olarak görülebilmektedir.³⁰⁷

Çocuk, yaşı ve doğası gereği dikkatsiz, umursamaz ve aşırı neşeli olabilmektedir. Doğasına özgü davranışları olumsuz davranışlarla karıştırmamak eğitim açısından önem arz etmektedir. Bilinçsiz yapılan davranışlar nedeniyle çocuklar sert yargılar ve tavırlara maruz kalmamalıdır. Yaşına uygun ve nazıkçe doğru olmayan davranışlar konusunda uyarmak etkili

³⁰³ Locke, J, 2001: 65-66.

³⁰⁴ Locke, J, 2001: 66.

³⁰⁵ Locke, J, 2001: 67.

³⁰⁶ Locke, J, 2001: 68-69.

³⁰⁷ Locke, J, 2001: 70.

olmaktadır. ³⁰⁸ Çocuklara anlatılacak şeyler, kısa ve öz olduğu ve akla uygun, mantıksal açıklamalarla desteklendiği takdirde çocuğun bunu anlaması daha kolay olmaktadır. Karmaşık bilgiler ve uzak temellendirilmiş bilgiler çocuklar için anlam ifade etmemektedir. ³⁰⁹

Tavır ve tutumlar konusunda şekillendirme bakımından yapılması ve yapılmaması gereken davranışların çocukların farkına varabilecekleri kadar gözlerinin önünde olmalıdır. İnsanların davranışlarındaki iyi ve kötü olan şeyleri çocuklarla konuşmak bu konuda önem arz etmektedir. Bu uygulamaların çocuklara küçük yaşlarda öğretmenleri tarafından yapılması uygun görülmektedir. Ebeveynin mecbur kalmadıkça bu türden bir uygulamaya gitmemesi gerekmektedir. ³¹⁰ Hata konusunda önemli olan davranışın ortaya çıktığı ilk andan itibaren nazik müdahalelerle çocuğun davranışını düzenlemektir. Çocuk hatalı ve olumsuz davranışı benimsemeden önce bu yolla davranışları değiştirilebilmektedir. Çocuk hatayı benimsediği takdirde yaklaşım kaynaklı problemler hatayı ya güçlendirmekte ya da sayısını artırmaktadır. Böyle bir durumda eğitim sürecinde çocuk verilen yönlendirmeler sayesinde şekillenmiş olarak görünse de kalıcı olumsuz davranışlar edinmiş olmaktadır. ³¹¹

Yaşa uygun eğitim verilmesi çocuklar için önem arz etmektedir. Yaşına uygun olmayan bir eğitimde başarılı ve ilgili olmasını beklediğimizde çocuk bunu gerçekleştirememektedir. Diğer derslerde başarılı ve istekli olduğu halde isteksiz olduğu Latince ve Yunanca gibi dersler varsa bu derslerin onların seviyesine uygun olmadığı anlamına gelmektedir. ³¹²

Her çocuğun yapısı birbirinden farklıdır. Bu onların ilgi ve istek durumlarında etkili olan bir etmendir. Kibar bir eğitim anlayışı benimsemeksizin çocuğun yapısından dolayı sert şeyleri anladığı düşüncesi ile hareket etmek yanlış olmaktadır. İnatçılık olmadığı sürece çocuğa nazik yaklaşmak önemli olmaktadır. Yani şiddet, çocukların eğitiminde bir kaçış noktası olmamalıdır. Ebeveynlerin öğretmene saygıyla yaklaşması, çocuğun da öğretmene saygı duymasını sağlamaktadır. Eğitim veren kişinin ebeveynin beğenmediği, değer vermediği bir öğretmen olması durumunda bu, çocuk tarafından kolaylıkla fark edilebilmektedir. ³¹³

Çocukların zihinlerinin ve ruhlarının doğal eğilimlerine yanıt vermeyecek bilgi ve davranışlarla doldurulması, nesne-ödül ilişkisi sebebiyle paraya bağımlı hale gelmesi, çocuğa iyi bir eğitim verilmemesi gibi yanlış hamleler ebeveynlerin görevlerini düzgünce yapmadığı anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra iyi bir öğretmeni seçebilmek iyi bir araştırma gerektirmektedir. Yaş ve tecrübenin olması o kişinin iyi eğitimci olması anlamına

³⁰⁸ Locke, J, 2001: 71.

³⁰⁹ Locke, J, 2001: 72.

³¹⁰ Locke, J, 2001: 73.

³¹¹ Locke, J, 2001: 74-75.

³¹² Locke, J, 2001: 75.

³¹³ Locke, J, 2001: 76-77.

gelmemektedir. Böyle bir durumda da Locke ödeme konusunda ebeveynin çekimser kalmamasını tavsiye etmektedir. ³¹⁴ Kötü yetişmiş bir insanı ayırt edebilmek bu insanı gözlemlemekten geçmektedir. Eğitimin ve aklın, kendini beğenmişlik ve maskaralık anlamına geldiği düşüncesi bu insanda yer alır. Ayrıca ne kadar eğitim alırsa alsın vahşi olmaktan uzaklaşmamış olması onu ele vermektedir. Böyle bir öğretmen de çocukta kalıcı ve onarılamaz davranışlara yol açmaktadır. ³¹⁵ Görgüye sahip olmak, aklın iyi niteliklerine sahip olmayı ortaya çıkarmaktadır. Buna zarafet de eklendiğinde bu kişinin iyi bir eğitmen için kaçınılmaz özelliklere sahip olduğundan bahsetmek gerekmektedir. ³¹⁶

Altıncı bölüm, öğretmenin dünyaya dair bilgisinin iyi olması gerektiği düşüncesiyle başlamaktadır. Öğretmenin ülkeleri, yolları, özellikleri, doğru olmayan şeyleri, tuzaklı durumları bilmesi gerekmektedir. Öğrencinin durumuna göre ona bilgileri aktarması önem arz etmektedir. Öğretmenin dünyanın nasıl bir yer olduğunu öğrencisine öğretmesi gerekirken, öğrencinin bunu yaşamın içinde öğrenmesine ihtiyaç duyulmamalıdır. Davranış ve tutum konusunda da diğer bölümlerde belirtilen tavırlar geçerli olmaktadır. ³¹⁷ Öğretmen öğrencisine karşı bir yol gösterici olmak durumundadır. Dünyayı tam anlamıyla ve her şeyiyle bildiğini düşünmesi doğru değildir. ³¹⁸ Öğrenci ve öğretmen arasındaki iletişimde baba ile oğul arasındaki bir samimiyet düşüncesi mümkün olmaktadır. ³¹⁹

Locke, çocukların doğdukları andan itibaren istediklerinin yerine getirilmesi için fiziksel eylemlerde bulunmakta olduğunu ifade etmektedir. Bu süreçte hakimiyete dair bir kötü huy edinmektedir. Çevresindeki şeylere sahip olma arzusu bu duyguya dayanmaktadır. Bu duygulara yönelik davranışlar konusunda hassasiyet gösterilmediğinde adaletsizlik ve memnuniyet konusunda olumsuz bir tavra sahip olması engellenememektedir. ³²⁰ Doğal istekler ve keyfî istekler ayrımını yapmak önemli görülmektedir. Doğal istekler ihtiyaç kaynaklı olduğundan karşılanmalı, keyfî istekler ise çocuğun yeri geldiğinde idare edebileceği algısına sahip olacağı şekilde düzenlenmelidir. ³²¹

Yedinci bölümde dinlenmenin çalışma ve yemek yemek kadar gerekli olduğu ifade edilmektedir. ³²² Dinlenme sürelerinde özgürlük verilerek çocukların hangi eylemleri yaptığı, ne ile ilgilendiği bilinirse onların gelecekte yapabilecekleri meslek konusunda fikir

³¹⁴ Locke, J, 2001: 78.

³¹⁵ Locke, J, 2001: 79.

³¹⁶ Locke, J, 2001: 80.

³¹⁷ Locke, J, 2001: 82-83.

³¹⁸ Locke, J, 2001: 86-87.

³¹⁹ Locke, J, 2001: 89.

³²⁰ Locke, J, 2001: 92.

³²¹ Locke, J, 2001: 93-94.

³²² Locke, J, 2001: 96.

edinilebilmektedir. Çocukların birbirleri arasındaki kötü alışkanlıklara, kötü davranışlara müsaade edilmemesi gerekmektedir.³²³

Ağlama, çocukların hakimiyet kurma ve sızlanma kaynaklı olması sebebiyle izin verilmemesi gereken bir hata olmaktadır. Ebeveynlerin ve öğretmenlerin ayırt edebilmek amacıyla gözlemlemesi gerekmektedir. Çocukların olumsuz davranışlarına izin verilmesi durumu iyi eğitimin izlerini silmektedir.³²⁴ Çocukta yer alan korku ve cesarete dikkat etmek gerekmektedir. Bu duygulardan cesaretin gözü kara bir cesaret ve korkunun da aşırı bir korku olmadığı müddetçe insana yararlı olabilmektedir. Erdemlerin oluşabilmesi konusunda cesaret etkili bir duygudur, kişinin daha dayanıklı olabilmesine yardımcı olmaktadır. Korku ise kişinin kendini koruyabilmesi için tetikleyici bir unsur olarak görülmektedir. Çocukların genç yaşlarda bu özellikleri kazanması onlar için avantaj olmaktadır. İkisinin de dengeli olması gerekmektedir.³²⁵ Pek çok insanda yer almayan bir özellik olan gerçek cesaret konusunda çocuklar küçüklüklerinde ihmal edilmemelidir. Doğuştan cesur olan bir toplumda yaşamak, gençleri böyle yetiştirmeyi de mümkün hale getirmektedir; ancak Locke yaşadığı dönem için böyle bir durum olmadığını ifade etmektedir. Tehlike anında tedirgin olmak gerekirken, insan doğası bu yatkınlığı sayesinde pek çok probleme göğüs gerebilmektedir. Korku insanı tetikte tutması nedeniyle önemli görülmektedir.³²⁶ Çocuklar, gençlik yaşlarında korkudan ve korkunç düşüncelerden uzak tutulduğu sürece normal bir algıya sahip olmaktadır. Aksi takdirde bu düşünceler onun yaşamı boyunca terk edemeyeceği bir algıya ve yaşam tarzına sebep olabilmektedir. Bunun yanı sıra çocukları korktuğu şeye alıştırmak da önem arz etmektedir; ancak bu durum yavaş yavaş olmak durumundadır, ta ki korkunun izlerini silene kadar çocukla bu konuda ilgilenmek icap etmektedir.³²⁷

Çocuk ilk doğduğu an itibarıyla bilmediği şeylerden aşırı derecede korkmamaktadır. Zamanla o şeylere karşı olan kaygı, tedirginlik çocuğun huzursuzluk duyması ile ilişkilidir. İnsanın korkusu acı çekme ve keyfin bozulması olarak ifade edilebilmektedir. Korku ve alışkanlıklar ilişkisi vesilesiyle çocuğun içinde bulunduğu çıkmazdan çıkmasına yardımcı olmak gerekmektedir. Korkunun üstüne gidebilmeyi öğrenen çocuğun başarı elde edebilmesi mümkün hale gelmektedir. Yani çocuklar bu tür durumlara, ruhsal acılara, korkulara karşı dayanıklı hale getirilmelidir.³²⁸

³²³ Locke, J, 2001: 97.

³²⁴ Locke, J, 2001: 100.

³²⁵ Locke, J, 2001: 103.

³²⁶ Locke, J, 2001: 104.

³²⁷ Locke, J, 2001: 105.

³²⁸ Locke, J, 2001: 106-107.

Çocukların özelliklerinden biri olarak küçük hayvanlara veya böceklerin kendilerine karşı savunmasız olduklarını bildikleri halde onlara kötü davranması törpülenmesi gereken davranışlardandır. Bu davranışlar iyi gözlemlenmeli ve çocuğun bu davranışları sergilemesine müsaade etmemek gerekmektedir. Bu noktada bir canlıya zarar vermek, işkence etmek gibi davranışların doğru olmadığı düşüncesi çocuklara aşılacak durumundadır. Bu canlıları korumak, onlara kötü davranmamak çocuğa öğretilmek durumundadır.³²⁹ Acı çektirmek ve zarar vermekten keyif almayı öğrenirse çocuk, bu büyüdüğünde de kontrol etmesi zor durumlara neden olmaktadır. İnsanlık tarihinde yanlış örnekler olması sebebiyle bu durumun normalleştirilmesi ihtimali yüksektir. Öyleyse çocukları bu konuda iyi takip etmek ve yönlendirmek gerekirken, insan doğasına uygun olmayan zalimlik, gaddarlık alışkanlıklarına müsaade edilmemesi gerekmektedir. Çocuğun yanlışlıkla veya kasten yaptığı davranışlar arasındaki farklar mutlaka gözlemlenmek durumunda, yanlış cezalar ve yönlendirmeler yapılmamalıdır.³³⁰

Sekizinci bölümde insanseverlik kavramı yer almaktadır. Bu kavram çocuklara evde bulunan hizmetli ve görevlilere olan davranışları gözlemlenip gerektiğinde müdahale edilerek öğretilmektedir. Çocukların bu kişilere karşı otoriter ve kötü davranışları alışkanlık haline getirmesi engellenmelidir. İlmli, sevecen bir yaklaşım benimsetilmesi önem arz etmektedir. Aksi takdirde çocuk kaba ve kötü davranışlara sahip bir birey olmaktadır.³³¹

Çocuk, kendi doğası gereği doğuştan meraklılık ve ilgililik durumu vardır. Bu çocukta canlı tutulması ve teşvik edilmesi gereken bir özelliktir. Soru sorduğu konularda herhangi bir olumsuz, rencide edici tepki göstermeksizin yaşına ve merak ettiği konulara uygun yanıtlar verilmelidir. Çocukların bilgiyi sevmesi, merakı yadsınmamalı ve kibarca sorularına yanıt verilmesi suretiyle çocuğun ilgisi desteklenmelidir. Bu esnada çocuğa güzel sözler ve övgüler söylemek onun davranışını, ilgisini pekiştirmek anlamına gelmektedir. Çocuklar, dünyadaki her şeyi bir bilmece olarak görmektedir. Çocuklar geçirtildiklerini ve kandırıldıklarını fark eden bir yapıya sahip olmaları, masumiyetlerini zedeleyecek bir davranış olması sebebiyle bu, çocuklara yapılmaması gereken bir davranıştır.³³² Çocuklara bazı şeyleri ilgi çekici veya meraklarını çekecek hale getirmek için farklı yollara başvurmak yerine onlara o şeyin öğrenmesi gerektiği bir şey olduğunu söylemek gerekmektedir. Güçlü bedensel ve zihinsel yapıya sahip olan çocuklar farklı şekillerde kendini belli edebilmektedir. Onları doğru

³²⁹ Locke, J, 2001: 109.

³³⁰ Locke, J, 2001: 109-110.

³³¹ Locke, J, 2001: 111.

³³² Locke, J, 2001: 112-113.

yönlendirmek önem arz etmektedir. Aksi durumda olan çocuklarda da iyi yönlendirme gerekmektedir.³³³

Derslere olan ilgisi az olan çocuklara fiziksel işler verilmek durumundadır. Çocuk bu işleri yapmaktan sıkılacak ve derslerine geri dönmek isteyecektir.³³⁴ Dersler ve sorumluluklar çocuklara zorunluluk olarak verilmemelidir. Çocukların boş kalmaması yine önemli konulardan biri olmaktadır.³³⁵ Bir oyuncağı olması çocuğun ona değer vermeyi öğrenmesini sağlamakta, birden fazla olursa bu oyuncağa değer vermemesi anlamına gelmektedir.³³⁶ Bunların yanı sıra küçük yaşta Tanrı'nın varlığının kabul edilmesi, çocuğa bunun öğretilmesi gerekmektedir.³³⁷

Dokuzuncu bölümde John Locke çocukların zihninde bir Tanrı düşüncesinin olmasının iyi olduğuna; ancak herhangi bir düşünceyle, ruhlarla ilgili fikirlerle korkutulmamasının önemli olduğunu ifade etmektedir.³³⁸ Zihninin korku dolu şeylerle doldurulması çocukların doğru düşünebilmeleri, mantıksal hareket edebilmeleri önünde bir engel olmaktadır. Bu nedenle çocukların karanlıktan da ışıktan da korkmaması gerekmektedir.³³⁹ Çocuğun doğru düşünebilmesi ve doğru söylemesinin aynı şekilde hayatını etkilediği belirtilmektedir. Bu bölümde kurnazlıktan korunması ve terbiyenin önemli olduğu görüşü de vurgulanmaktadır.³⁴⁰

Arkadaşlık ve arkadaşların etkisi ebeveynlerin tahmin ettiği ve düşündüğünden de fazla olmaktadır. Çocuğun hayatında en büyük etkiyi arkadaşları yapmış olmaktadır. Elbette eğitimin etkisi yadsınamayacak derecede büyüktür; ancak arkadaş konusu da çok önemli görülmek durumundadır. Eğitim veren kişinin de çocuğa belli alışkanlıkları kazandırması çocuğun çok bilgili ve başarılı olmasından daha önemlidir. Çocuğun öğreneceği şeye ilgi duyması, sevmesiyle ilişkilendirilmektedir.³⁴¹

Onuncu bölümde çocuğun istekli olabilmesi için ebeveynlerin davranışlarına dikkat etmesi gerektiğine değinilmektedir. Yine naziklik ön planda görülmektedir. Çocukların birden fazla dil öğrenme yaşı ve zamanı için ana dili öğrenmiş olma şartı bulunmaktadır. Bu da Fransızca olarak geçmektedir.³⁴² Latince konusunda ise durum biraz daha karmaşık olmaktadır. Ayrıca çocuklara öğrenme esnasında zihinlerini karıştıran karmaşık sorular sorulmamalıdır. Bu onların doğru düşünmelerine engel olmaktadır. Öğretmenlerin yardımı, yönlendirmeleri bu

³³³ Locke, J, 2001: 114-115.

³³⁴ Locke, J, 2001: 117.

³³⁵ Locke, J, 2001: 118.

³³⁶ Locke, J, 2001: 119.

³³⁷ Locke, J, 2001: 123-124.

³³⁸ Locke, J, 2001: 125.

³³⁹ Locke, J, 2001: 126.

³⁴⁰ Locke, J, 2001: 127-128.

³⁴¹ Locke, J, 2001: 135-136.

³⁴² Locke, J, 2001: 144.

noktada belirleyici olmaktadır. Zihni dolduran şeylere hassasiyetle yaklaşılması gerekmektedir.³⁴³ Ardından çocuk yetiştirme ve yönlendirme konusunda belirtilen genel kurallar ve tavsiyeler tekrar edilmektedir. Ek olarak Locke, gramer eğitimi ile ilgili ana dilde en iyi hale gelmek şartını ifade etmektedir; ancak bu noktada da eğilimlere dikkat edilmek durumundadır.³⁴⁴ Aritmetiğin önemi zihinde soyut imgeler yaratabilme konusunda yetkinlik kazandırması nedeniyle vurgulanmaktadır.³⁴⁵

Kitabın ikinci bölümünde metafizik ve felsefeden bahsedilmektedir. Çocukların doğal felsefe dersleriyle ilgili alacakları eğitimin niteliğinin belirlenmesi gerekliliğini ifade etmektedir.³⁴⁶ Bilim insanı olmak isteyen çocukların özgünlük kavramı öğretilmek durumundadır.³⁴⁷ Çocuğun kendi eğilimlerini ve iştahını yönetebilmesi önemli olmaktadır.³⁴⁸

Kitabın üçüncü bölümünde faydalı sanatların çocukların derslerinin dışında ilgilenmesi gereken bir alan, egzersizin ise sağlık için gerekli olduğu görüşü hakimdir. Faydalı sanatlar olarak resim, tornacılık, bahçıvanlık, demir işçiliği gibi alanlardan bahsedilmektedir. Bu alanda yapılan seçimler çocuğun yaşı ve eğilimleri dikkate alınmalı ve çocuklar bu durum için zorlanmamalıdır.³⁴⁹ Bunlara ek olarak çocuğun parayı harcama konusunda temkinli olması ve çocuk belirli bir yaşa geldiğinde seyahat etmesi de önemli görülmektedir.³⁵⁰ Bu bölümün sonunda John Locke eklemektedir. Ona göre her çocuğun farklı olduğu, ilgi ve eğilimlerinin de bu doğrultuda farklı olabileceği göz önünde bulundurulmak durumundadır. Eğitim konusunda dikkat edilmesi gereken hususlar bu şekilde belirtilmiştir.³⁵¹

Genel olarak bakıldığında Locke, çocukların küçük yaşlardan itibaren doğru yönlendirilmesi, nazik kurallar çerçevesinde eğitilmesi ve davranışları alışkanlık haline gelene kadar tekrarlı bir biçimde yapılmasını ifade etmektedir. Eğitim konusunda da yukarıda belirtildiği gibi detaylı bir biçimde bir yol haritası sunmaktadır.

3.2.8. Jean Jacques Rousseau

Rousseau, döneminde önemli etkiler bırakmış düşünürlerden biri olarak Emile adlı eserinde eğitimin nasıl olması gerektiği düşüncesini detaylı bir biçimde anlatmaktadır. Rousseau kitabın önsözünde insanların çocukları ve çocukluğu hiç bilmediği, tanımadığını

³⁴³ Locke, J, 2001: 147-148.

³⁴⁴ Locke, J, 2001: 154.

³⁴⁵ Locke, J, 2001: 161.

³⁴⁶ Locke, J, 2001: 172.

³⁴⁷ Locke, J, 2001: 175.

³⁴⁸ Locke, J, 2001: 179.

³⁴⁹ Locke, J, 2001: 181.

³⁵⁰ Locke, J, 2001: 186-187.

³⁵¹ Locke, J, 2001: 190.

ifade etmektedir. Bu nedenle çocuklardan yetişkin gibi davranması türünde beklentilerin olması konusunu yadırgamaktadır. Çocuğun ne olduğunu bilmeden ona bir misyon yüklemenin doğru olmadığını vurgulamaktadır.³⁵²

Birinci bölümde, çocuğunun ruhunun canlı kalmasını isteyen bir anne tasavvuru yer almakta ve Rousseau ona seslenmektedir. İnsanın eğitimle şekillendiğini, şekillendirme olmaksızın toplum içerisinde savrulup gideceğini vurgulamaktadır. Çocuğu ruhu ölmeden önce yetiştirmesi durumunda meyve vermesi düşüncesiyle bir ağaç benzetmesi yer almaktadır. Ona göre bahsi geçen annenin çocuğunun ruhunda bir engel, duvar oluşturması gerekmektedir. İnsan doğuştan güçlü olmamakta ancak ve ancak eğitimle yetiştirilmekte, zamanla güçlenmektedir. İnsanların çocukluktan şikayetçi olduğu bilinmektedir ve görünüşe göre insan yaşamının bu şekilde başlaması onun devamlılığını sağlamaktadır. Rousseau'ya göre insan doğduğunda sahip olmadığı özellikleri yaşam esnasında eğitimle kazanmaktadır.³⁵³ Bahsi geçen eğitim, insanlara doğa, insanlar ve şeyler vasıtasıyla gelmektedir. Bu türden üç kollu bir öğrenme biçiminden yalnızca bir tanesi her yönüyle insanın kontrol edebileceği durumdadır, bu da insanlara eğitim vermektir. Bunun dışındaki eğitim türlerinde insanın kontrol edemeyeceği faktörler bulunmaktadır. Yine de kusursuz bir biçime gelebilmesi ancak ve ancak bu üç eğitimin bir bütün oluşturması yoluyla olmaktadır. Ardından alışkanlık kavramına değinilmekte ve insanın alışkanlıklarla şekillendiği ifade edilirken eğitimin bu konudaki önemi vurgulanmaktadır.³⁵⁴

Doğal veya aileden gelen eğitim insanı kendisi için yetiştirilmiş hale getirdiğinde ve amaçların tek bir amaçta birleştiğinde mutluluk daha olanaklı hale gelmektedir. Her bölgede toplumsal düzen, davranış biçimleri ve roller farklı olduğu gibi çocuk yetiştirme biçimleri de bölgeye uygun olmak durumundadır. Bu kişinin toplum içerisinde bir yer edinmesini kolaylaştırmak yönünden önemli görülmektedir. Toplumların olmadığı durumda insan doğal olarak insandır ve yaşamayı öğrenmesi en temel eğitim olarak görülebilmektedir. Kısacası Rousseau'ya göre insan olmak, yaşamayı öğrenmek meslek edinmeden önce gelmektedir.³⁵⁵ Ona göre yaşamayı bilmenin, insan olmanın ve iyi yetiştirilmenin koşulu iyi ve kötü olan her şeye dayanabilmeyi gerektirmektedir. Çocukların iyi ve doğru bir rehber olan ihtiyacı iyi yönlendirilebilmelerini mümkün kılabilmesi bakımından önemlidir. Çocuğu dünyadan soyutlanmış bir yaşama sürüklemek onu acılara dayanamaz hale getireceğinden çocuğun acı hissine alışması gerekmektedir. Çocuğun doğduğu andan itibaren korunması düşüncesi ona

³⁵² Rousseau, J,J, 2009: 6-7.

³⁵³ Rousseau, J,J, 2009: 9.

³⁵⁴ Rousseau, J,J, 2009: 10.

³⁵⁵ Rousseau, J,J, 2009: 13.

nasıl davranması gerektiğini öğretmemektedir.³⁵⁶ Bu nedenle onun her şart ve koşulda nasıl davranması gerektiğini öğretmenin yanı sıra ona duyularını, yeteneklerini, kendini nasıl ifade edebiliyorsa tüm o özellikleri hissedebilmek ve yaşam boyunca kullanmanın önemli olduğu düşüncesi öğretilmelidir.³⁵⁷

Çocuk, doğduğu andan itibaren hareket etme ihtiyacı hissetmektedir ve toplumlar kundaklanmak gibi bazı alışkanlıklar edinmişlerdir. Bu alışkanlıklar çocuğun özgürce hareket edebilmesini engellemekte, büyüme ve gelişmesine zarar vermekte vve hatta vücudunun şekillenmesini olumsuz etkileyebilmektedir. Toplumun çocuğa karşı tutumu ona ilk aşamada engeller çıkarmak ve hareketini kısıtlamak olmaktadır.³⁵⁸

Çocukların rahat hareket etmesinin onlara zarar vereceği düşüncesi katı bir şekilde eleştirilmektedir ve Rousseau bu bakış açısı nedeniyle yetiştirilen kişilerin sağlık sorunlarının oluştuğunu ifade etmektedir. Özgürce hareket ederek yetiştirilen çocuklarınsa daha sağlıklı bireyler olarak yaşamını sürdürdüğü ifadesi yer almaktadır. Toplumsal alışkanlıkların üreme konusunda olumsuz sonuçlara yol açtığı düşüncesi ifade edilmektedir.³⁵⁹ Annelerin çocuklarını besleme konusundaki tercihleri yanlış sonuçlar doğurabilmektedir. Yine de burada anne sütü ile beslenmeden ziyade anne sevgisi olmaktadır. Çocuğun doğduğu andan itibaren bu sevgiye ihtiyacı vardır. Çocuğun sütanne tarafından büyütüldüğü esnada kendi annesi ve sütannesi arasındaki ayrımı fark etmektedir. Sütanneye duyulan sevgi bir sorumluluk, görev olurken öz anneye duyulan sevgi ise bir minnettarlık duygusu olmaktadır. Sütannenin ihmal ederek baktığı çocuk zamanla kendisine kötü davranan kişileri görmemeyi, küçümsemeyi öğrenmektedir. Bu çocuk için bir bozulma olmakta ve aile kurumu için de bozulmalar silsilesi meydana getirmektedir.³⁶⁰ Bozulmalar nedeniyle oluşan durumlarda aile ortak kullanım alanlarında da görüleceği üzere ev sadece herkesin kendini düşündüğü, bir aradalığın yitirildiği bir yer olmaktadır.

Anne, çocuğunu beslerse doğal duyguların canlanması ve hanede bozulmalara neden olan sorunların ortadan kalkması durumu söz konusudur. En temel ve hassas nokta burası olmaktadır. Aile yaşamının dirliği bu eylemin devamlılığı ile başlamaktadır. Böylelikle anne-baba-çocuk ilişkileri daha sağlıklı olmakta, evlilik güçlü olmaktadır. Yine de topluma ve kadınlara yerleşmiş olan bu sütanne-emzirme probleminin devam edeceği ifade edilmektedir. Ona göre çocuk demek, anne demektir ve ikisinin de sorumlulukları bulunmaktadır. Bu

³⁵⁶ Rousseau, J,J, 2009: 14.

³⁵⁷ Rousseau, J,J, 2009: 15.

³⁵⁸ Rousseau, J,J, 2009: 16.

³⁵⁹ Rousseau, J,J, 2009: 17.

³⁶⁰ Rousseau, J,J, 2009: 18.

sorumluluklar her iki taraf tarafından da karşılıklı olarak gerçekleştirilmek durumundadır. Aksi takdirde ihmaller gün yüzüne çıkmaktadır. Çocuklar annelerini zorunluluklar olmaksızın sevdiğinde olması gereken bağlardan söz etmek mümkün olmaktadır. Çocukluğun ilk yıllarında ortaya çıkması ve alışkanlıklarla desteklenmesi gereken bu eğilim oluşmadığı takdirde çocuğun doğasına aykırı olarak ona olumsuz bir bakış açısı, özellik kazandırmış olunmaktadır. Bu nedenle ilk basamakların önemi yadsınmamaktadır.³⁶¹ Bunun tam aksi durumlarda da yine doğadan uzaklaşmış olma durumu bulunmaktadır. Aksi durumlardan kasıt, annenin aşırı ilgisi ve koruması altında yetişen çocuğun gelecekteki yaşamı hakkında en ufak bir fikre sahip olmaması ve kendini, zayıflıklarını kontrol etmeyi öğrenmemesi olmaktadır.³⁶² Halbuki doğal süreçte çocuklar zamanla acının ne olduğunu öğrenerek büyümektedir. Engelleri aştıkça onlara karşı daha güçlü hale gelebilmektedir. Bu kabul edilmesi ve benimsenmesi gereken bir kural olmaktadır. Çocuğun karşılaşacağı acıları kaldırmak için uğraşmak dolaylı olarak da olsa ona zarar vermek anlamına gelmektedir. Çocuğun bir alışkanlığı kolaylıkla edinmesi ve yeni bir şey öğrenmesi mümkün olmaktadır. Çocuk zaman içerisinde bazı aşamalardan geçerek o yaşa özgü duyguları ve zorlukları öğrenmektedir. İnsanın ruh sağlığında dengenin oluşması önemli olmaktadır. İnsanı umutsuzluğa sürükleyen ise ruhsal acılar olmaktadır. Çocuklar konuşmayı öğrenmeden önce taşıdığı bedenin doğumdaki zayıflığı nedeniyle fiziksel acılar öğrenmiş bulunmaktadır. Çocuğun güçlendirilebilmesi ona bakış açısı ve ebeveynlerin eğilimleriyle alakalı olmaktadır.³⁶³

Çocuk doğduğu anda insan doğasının gereklerini taşımaktadır. Bu doğanın korunması durumunda ise yetişkin, akli başında bir insan olana kadar koruma sürecinin devam etmesi gerekmektedir. Anne ve baba bu konuda önemli görülmektedir. Baba eğitici rolünde görülmektedir ve bu rol çocuk üstünde etkin bir rol oynamaktadır. Anne ve babanın sorumlulukları yalnızca çocukların fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak olmamaktadır. Aile kurumunun varlığı için ebeveynlerin kendi aralarında ve çocuklara karşı bir yakınlık göstermesi gerekmektedir. Bu olmaksızın çocukların birbirlerine yabancı olması kaçınılmaz olmaktadır. Çocukların beslemek dışındaki ihtiyaçları da olmaktadır, baba bu konuda yükümlüdür. Bu yükümlülükleri yerine getiremediği takdirde baba olmaya hakkı olmamaktadır. Çocuğa bir öğretmen veya bakıcı tutulması onunla ailesinin arasına bir mesafe koymakta ve ailesi tarafından yetiştirilmemesi anlamına gelmektedir.³⁶⁴ Babanın kendi çocuğunu yetiştirmesi,

³⁶¹ Rousseau, J,J, 2009: 19.

³⁶² Rousseau, J,J, 2009: 20.

³⁶³ Rousseau, J,J, 2009: 21-22.

³⁶⁴ Rousseau, J,J, 2009: 22.

çocuk için çok önemli olmaktadır. Eğilimleri küçük yaşlarda belirlendiğinden babasının vereceği eğitimle bu mümkün hale gelmektedir.³⁶⁵

Emile, bir öğrenci olarak görülecek bir karakter olmaktadır. Rousseau eğitim ve çocuk yetiştirme hakkındaki düşüncelerini bu karakter aracılığıyla ifade etmektedir.³⁶⁶ Çocuğa eğitim verecek olan öğretmen genç ve akli başında biri olması tercih edilmemekte, yaşlı öğretmenler tercih edilmektedir. Ancak bu durum olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Böylelikle çocuk ile öğretmen arasında bir mesafe oluşmaktadır. Olumsuz deneyimler insan hayatında önemli bir noktayı anlamlandırmaktadır. Bir şeyi ikinci kez denemek konusunda çekimserliğe neden olan olumsuz deneyim, o şeyi denememiş insana göre daha geri planda kalmaktadır. Öğretmen tercihi bir kere yapılması nedeniyle önemli görülmektedir. Öğretmen kavramı daha çok mürebbi olarak geçmektedir. Bunun nedeni ise öğretmek dışında yönetmek tarzı görevlerinin de olmasıdır.³⁶⁷

Bölgede yaşayan kişinin karakteri ve zekâsı konusunda o bölgenin coğrafi koşulları da etkili olmaktadır. Aşırı sert iklimlerden kaçınarak öğrenci seçimi yapmanın önemine değinmektedir Rousseau. Ayrıca yoksulluk ve zenginlik gibi durumların öğrenci seçmekte etkili olduğu açıktır, yoksul kişinin hayat vasıtasıyla kendini eğitebilmesi mümkün olmaktadır. Zengin kişilerde ise bu durum söz konusu olmadığından onların eğitilmesi daha gerekli görülmektedir. Bu nedenle Emile, yetim bir karakterdir, soylu olabilmesi bir problem olmamaktadır. Ebeveynler Emile ve mürebbisini aralarında ortak karar verdikleri müddetçe ayırabilmektedir. Bu çocuk, ailesine saygı duymak durumunda olmakla birlikte yalnızca mürebbisine boyun eğmektedir. Birbirlerini sevmeleri, değer vermeleri uzun yıllar sürecektir olan iletişimlerinin güçlü olabilmesi için önemlidir.³⁶⁸

Rousseau güçlü vücuda sahip bir öğrenciyi yetiştirmeyi kabul etmektedir. Aksi takdirde bedeninin ihtiyaçları ve zayıflıkları öğrenmede güçlük yaratmaktadır. Bu türden durumlarda korkaklık, ödlelik, saflık ve ölüm korkusu gibi hastalıklar da oluşabilmektedir. Eğitim verilecek olan öğrenci bu bahsedilen kişi olmamaktadır. Tıp ise insanların cesaretini kırmaktadır. Bu nedenle o, öğrencilerini bu alanlardan izole etmiş olarak yetiştirmek istemektedir. Hastalıklar konusunda da ilk başta doktora gitme düşüncesini eleştirmekte, son dakikada olduğu müddetçe doğru bulmaktadır. Tıp konusunda faydalı gördüğü tek şeyin temizlik olduğunu ifadesine eklemektedir. Tıp, ona göre bir erdem olmaktadır.³⁶⁹

³⁶⁵ Rousseau, J,J, 2009: 23.

³⁶⁶ Rousseau, J,J, 2009: 24.

³⁶⁷ Rousseau, J,J, 2009: 25.

³⁶⁸ Rousseau, J,J, 2009: 26.

³⁶⁹ Rousseau, J,J, 2009: 28-29-30.

Çocuk doğduğu anda annesine süt bakımından ihtiyaç duymaktadır. Annesi için de bu durum bir görev olmaktadır. Emile, zengin bir aileden seçildiğine göre onun annesi sütanne olarak görevini yerine getirmeyeceğinden ona en uygun sütanneyi seçmeyi kabul eder Rousseau. Çocuğun iyi beslenebilmesi ve fizyolojisine uygun besin alabilmesi için yeni doğum yapan bir sütanne gerekmektedir. Çocuğa sütannelik yapan kişinin sadece sütüne değil; karakter özelliklerine de bakmak gerekmektedir. Sütanne seçimi aynı zamanda bir mürebbiye seçimidir. Onun yaşam biçimi çocuğun da yetiştirme şeklini ve yaşamını doğrudan etkilemektedir.³⁷⁰ Sütanne köyde yaşayan biri ise çocuğun da sütannenin yanında köyde yaşaması gerekmektedir. Şehir yaşamı insanlar için çok da sağlıklı bir ortama sahip olmamaktadır.³⁷¹

Çocukların doğum itibarıyla su ile temasının sık olması onların vücutlarının güçlü olmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle su aşamalı olarak soğutulmalı veya ısıtılmalıdır. Bu sayede çocuklar hem yazın hem de kışın soğuk suyla yıkanabilir olmaktadır. Çocuğun doğal hareketlerine izin vermek yine aynı şekilde onun beden gücünü etkilemektedir. Rahat bir biçimde hareket eden çocuk doğası gereği güçlenerek gelişmektedir. Ebeveynin yapılması gereken bir konuyu sütanneye talimat olarak ifade etmesi gerekmektedir.³⁷² Çocuk, doğanın öğrencisi olarak görülmekte ve onun sağlığına dikkat etmek de bu nedenle büyük önem taşımaktadır. Bilgisiz olması nedeniyle yeni doğmuş bir çocuğun hareketleri mekanik sayılabilmektedir.³⁷³ İnsan konuşmadan, duymadan, kendini yetiştiren insan deney ile ilerlemekte ve bir sürü bilgi edinmektedir. Bu kim olursa olsun hayret edilecek derecede fazla olmaktadır.³⁷⁴

Çocuklarda ortaya çıkan ilk duyular duygusal duygulardır. Bu da haz ve acıyı içermektedir. Zaman içerisinde gördükleri nesnelere dair izlenim ve bilgi edinmeye başlamaktadırlar. Bu nedenle doğal olarak edindiğimiz alışkanlıkların dışında görevler yüklemektedir. Bu hassasiyet gerektiren bir durumdur. İnsanlar tanımadıkları şeylerden korkmaktadırlar. Bu, çocuklarda da böyledir. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren farklı nesneler ve canlılar gördüğü müddetçe onlara alışması ve farklı bir tane gördüğünde absürt tepki vermemesi gayet olağan bir durumdur. Bu nedenle çocuklara farklı nesnelerin ve hayvanların gösterilmesi gerekmektedir. Çocukların maskelerden korktuğu bilinmektedir. Maskenin gülünecek bir şey olduğu öğretildiği müddetçe çocuk en korkunç maskeye bile gülebilmek yetisini kazanmaktadır ve bu türden bir korkuyu aşmış bulunmaktadır. Silahlarda bile durum

³⁷⁰ Rousseau, J,J, 2009: 31-32.

³⁷¹ Rousseau, J,J, 2009: 34.

³⁷² Rousseau, J,J, 2009: 35.

³⁷³ Rousseau, J,J, 2009: 36.

³⁷⁴ Rousseau, J,J, 2009: 37.

böyledir. Silahlara alışan bir çocuk, şiddetli patlama seslerinden korkmamaktadır. Örneğin çocuklar gök gürültüsünden veya şimşekten korkmamaktadırlar, ta ki bunun zarar veren bir etkisini öğrenene kadar. O an itibariyle çocuğun beyni ona tehlikeli görünen bu şeyden korkmayı öğretmektedir. Dolayısıyla bu türden alışkanlıklara müdahale etmek ve onları yatıştırmak gerekmektedir. Duyumların etkili olduğu bu çağlarda çocuklar duyumları ile öğrenebilecekleri her bilgiyi edinmektedirler. Bu nedenle de her şeye dokunmak, onların ne olduğunu anlamak için farklı duyularını kullanarak öğrenmektedir. Belleğin şekillenebilmesi için ebeveynlerin bu meraka izin vermesi gerekmektedir.³⁷⁵

Çocuk duyum aracılığıyla etrafındakileri anlamaya çalışırken bilgilerin belleğinde yer edindiği açıktır. Bu nedenle çocukları duyarsız olarak düşünmemek, onların her daim algılarının açık olduğunu bilmek gerekmektedir. Kavramları, mesafeleri, nesneleri ve nesnelere dair bilgileri zamanla öğrendiğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Tüm insanlar için ortak olan dil, çocukların konuşmaya başlamadan önce çıkardığı seslerle oluşan, jestlerden oluşan bir dil olarak görülmektedir.³⁷⁶ Çocukların kendilerini ifade etme biçimi duyguları olması sebebiyle bu konularda iyi bir yönetimin olması, onların duygularını baskı oluşturacak bir şeye dönüştürmemesi bakımından önem arz etmektedir. Çocuğa istediği bir şeyin getirilmesi kendisini yönetici zannetmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle istediği şeye çocuğun götürülmesi ve her defasında istediği şeylerin verilmemesi bu konudaki en hassas noktadır. Ayrıca çocuğun bu konudaki çıkarımı, onun tavrını ve yaşama bakışını da etkilemektedir.³⁷⁷

Çocuklar iyi ve kötü türünden ahlaksal yargılara sahip olmamaktadır. Bu nedenle davranışlarını kontrol etme gücü olmamaktadır. Çocuk bunu zamanla akıl sayesinde öğrenmektedir. Çocuk büyüdükçe ruh ve beden arasındaki denge sağlanmaktadır. Buyurma arzusu insanda mevcuttur ve çocukta bu alışkanlıklarla desteklendiği müddetçe problemlere yol açmaktadır.³⁷⁸ Çocuklar doğaları gereği yaptıkları davranışları kötüye çevirmeyi bilmediklerinden onları bu konuda serbest bırakmak gerekmektedir ve bu birinci özdeyiş olmaktadır. İkincisi ise çocuklara yardım edilmesi ve zihinsel, fiziksel ihtiyaçlarına yönelik destek olunması yönündedir. Üçüncü özdeyiş, yardım esnasında gerçek olmayan ve anlamsız isteklere yol açacak durumların olmaması, faydalı olanla ilgilenilmesi yönündedir. Dördüncü özdeyiş ise çocukların bir şeyleri saklamayı bilmediği yaşlarda onların dil ve işaretlerinin incelenmesidir. Bu çocukların kendilerinden başkasına daha az ihtiyaç duymasını sağlamak,

³⁷⁵ Rousseau, J,J, 2009: 38-39.

³⁷⁶ Rousseau, J,J, 2009: 40.

³⁷⁷ Rousseau, J,J, 2009: 42.

³⁷⁸ Rousseau, J,J, 2009: 43-44.

herhangi bir durumda yoksunluk çekmelerini en aza indirmek için gereken kurallardır. ³⁷⁹ Bunun yanı sıra çocukların özgürce hareket etmesi, sıkı kundaklanmaması onların arzuları ve davranışları konusunda olumlu bir etki yaratmaktadır. Çocuk bir şeyi ağladığında elde ettiğini öğrenirse bu durumu kullanmaktadır. Bu durumda sabır gerekmektedir. Çocuk ağladığında sabırla beklemek, onların yorulup durmalarına yardım etmektedir. ³⁸⁰

Çocuklar konuşmayı bilmesede etrafındaki sesleri duymakta ve algılamaktadır. Bu nedenle küçük yaşlardan itibaren çocuğa faydalı ve yaşına göre anlayabileceği şeylerin öğretilmesi yerinde olmaktadır. ³⁸¹ Çocuk konuşmaya başladıktan sonra dilbilgisi kurallarının tamamını elbette bilmemektedir. Bu nedenle dil bilgisel hatalar yapabilmektedir; ancak etrafındaki yetişkinler bu konuda müdahale yapmaktadır ve aslında buna düşünüldüğü kadar gerek olmamaktadır. ³⁸² Şehirlerde yetişen çocuklarla köylerde yetişen çocukların konuşma biçimleri farklı olmaktadır. Rousseau bu durumu vurgulamaktadır ve ayrıca manastırlarda eğitim gördüklerinde çocuklardaki bu konuşma farklılıklarının giderileceğini de ifade etmektedir. Çocuklara çok sık müdahale edilmesi ve konuşma bozuklukları olması, anlaşılmaz sesler çıkarması durumunda çocuklar bazı kalıcı yanlış alışkanlıklar edinebilmektedir. Bu duruma dikkat etmek gerekmektedir. ³⁸³ Çocuklar konuşmaya zorlandıkları takdirde kendilerini doğru ifade edebilecek durumda olmamaları nedeniyle acele tavırlar ve beklentiler o çocuğun hayatında olumsuz etkilere yol açmaktadır. Çocukların çok kelime bilmesi, kelimelerin anlamını bilmeden konuşması anlamına gelmekte ve bizim onlara yüklediğimiz anlamlar nedeniyle bilmeden bir şeyleri anlamak yönünde eğilim gösteren çocuk, aynı zamanda söylediği şeyleri de anlamamaktadır. Böylelikle az kelime, az düşünce ve duru düşünce anlamına gelebilmektedir. Çocuk bu çağlarda temel olan yemek yemeyi, konuşmayı ve yavaş da olsa yürümeyi öğrenmektedir. ³⁸⁴

İkinci kitap, çocukluğun sona erdiği dönemi ifade etmektedir. Burada çocukluk olarak görülen şey ise insanın kendini tam olarak ifade edemediği dönemidir. Latince kökenli olan “*enfance*” kelimesi konuşamayan çocuk olarak da kullanılmaktadır; ancak Rousseau, çocukluğun sona ermesi olarak kullanmaktadır. Çocukların konuşmaya başladığı, kendini ifade ettiği dönem itibarıyla daha az ağladıkları bilinmektedir. Bu sıkıntı ve sorunlarını dışa vurabilmeleriyle alakalı olmaktadır. Emile ise kendini ifade etme konusunda ağlama yoluna başvurmamaktadır. Ona bir zarar geldiği takdirde –düşme, yaralanma vs.- ona karşı olan

³⁷⁹ Rousseau, J,J, 2009: 45.

³⁸⁰ Rousseau, J,J, 2009: 46.

³⁸¹ Rousseau, J,J, 2009: 47.

³⁸² Rousseau, J,J, 2009: 48.

³⁸³ Rousseau, J,J, 2009: 49-50.

³⁸⁴ Rousseau, J,J, 2009: 51.

tavırda hassaslaşma olması, onu korkutmaktadır. Acılara dayanmayı zamanla öğrenmektedir ve bu onun için gerekli olmaktadır.³⁸⁵

Çocuk yaratılışı itibariyle fiziksel olarak zayıftır ve bu nedenle zaman içerisinde fiziksel acılara katlanmayı öğrenmektedir. Çocuğun acıya karşı dayanıklı olması için bunları yaşam sırasında deneyimleyerek öğrenmesi gerekmektedir. Çocuk kendi doğası gereği bazı şeyleri kolaylıkla yapabilmekte olmasına rağmen yetişkinlerin onları öğretme eğilimi bulunmaktadır. Çocuğun doğa ile iç içe olması önemlidir. Buradaki serbestlik, özgürlük kapalı bir ortamda öğreneceklerinden daha fazla şeyi öğretmektedir. Emile yaralansa da bunları önemli görmemesi nedeniyle daha güçlü ve neşeli olabilmektedir. Çocuk kendi kendine daha fazla şey yapabildiğinde güçlenmekte ve bu gücü idare etmeyi de öğrenmektedir. Bu sayede birey olmayı ve bireysel yaşamı kavraması mümkün olmaktadır.³⁸⁶

İkinci bölümde insan yaşamının en büyük zorluklarının en baştaki zorluklar olması nedeniyle o yaşların gelecekteki yaşların belirlenmesinde de etkili olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Çocukluk “neşe yaşı” olması gerekirken türlü zorluklar ve toplumsal alışkanlıklar nedeniyle kötü geçmektedir. Çocuk kendi varlığının bilincine varmaksızın olumsuz tepkiler altında büyütülürken hayatı farklı görmesi mümkün değildir. Böyle bir durumda tek arzuları bahsi geçen eziyetler olmadan bir yaşam geçirmektir. İnsan olmak insanların ilk görev olmaktadır. Bu görev çocukların sevilmesi, onların oyun oynayabilmesi, içgüdülerinin desteklenmesi türünden güzel şeylerle donatılmaktadır. Bu gülümseme ve neşenin kaynağı olan şeyler olmazsa çocuklar için büyük bir yanlış yapılmış olmaktadır.³⁸⁷

İnsan iradesi, doğasını gerçekleştirebilmesi açısından önemli olmaktadır. İradeyi gerçekleştirme ise insanın kendi başına, birey olarak gerçekleştirmesi ile mümkün olmaktadır. İyiliklerin en başında olan şey Rousseau’ya göre otorite değil; özgürlüktür. Gerçek anlamda özgür olan kişi istediği ve hoşlandığı şeyleri yapmaktadır. Çocukların bu doğrultuda eğitilmesi önem arz etmektedir. İnsan, yetişkin olduğunda çocukluk dönemine kıyasla daha güçlü görünmektedir. Bu güçlülük erişkinlikte elde edilmiş olan irade ve kendi kendine yetebilme ile alakalı olmaktadır. Çocukluk döneminde ise böyle bir durum mevcut değildir. Bu nedenle ihtiyaçlar erişkinlikte tamamlanabilen bir şeyken çocuklukta ise çocuğun hayalleri onu tamamlamaktadır. Zayıf olarak doğmuş olan çocuk ebeveynleri aracılığıyla yaşamla ve kendisiyle bağlarını güçlendirmektedir; ancak ne olursa olsun bu durumda çocuğun bu

³⁸⁵ Rousseau, J,J, 2009: 52.

³⁸⁶ Rousseau, J,J, 2009: 53.

³⁸⁷ Rousseau, J,J, 2009: 54.

bağımlılığının kötüye kullanımı olabilmektedir. O nedenle bu çok hassas bir konu olmaktadır.³⁸⁸

Aklı başında olmak insana toplumda bir yer edinme bakımından kolaylık sağlamaktadır. Çocuk, bu durumu bilmek zorundadır. Acı çekmeksizin zayıflık denilen şeyi bilmek çocuk için önemlidir. Aynı şekilde boyun eğmeksizin bağımlı olmak ve emretmeksizin istemek durumdadır. Çocuğa yarar sağlamayan ve iyi olmayan şeylerin kendi ebeveynleri ve etrafındakiler tarafından istenmeye hakkı olmamaktadır.³⁸⁹ Çocukların istekleri ancak ona ihtiyaç duyuyorsa yerine getirilmek durumundadır. Bunun yanı sıra çocuk kendisinin başkasına hâkim olduğu düşüncesi ve özgür hareket ettiği düşüncesini benimsemelidir. Çocuk büyüdüğünde ebeveynlerinin yardımı olmaksızın kendi kendine hareket edebilme özgürlüğüne ve iradesine sahip olmaktadır. Öyleyse bu durumu istemesi gerekmektedir. Çocuk bir iradeye sahip olmaktadır ve doğası gereği sahip olduğu iradeye uydukları müddetçe güçlenmesi daha kolay olmaktadır. Bu nedenle herhangi bir sebepten çocuğun zorlanmaması gerekmektedir.³⁹⁰

Çocuk isteklerini ifade ederken ağlama yoluna başvurduğunda bu kabul edilebilir bir hale gelmemelidir. Ağlama eğilimi olmaksızın herhangi bir problemini dile getirdiğinde ise bu eğilimi olumlanmak durumundadır. Böylece herhangi bir isteğini ağlama yoluyla elde etme düşüncesinden vazgeçmektedir. Bu konuyla ilgili herhangi bir geri çevirme yerinde olmaktadır. Çocuklara karşı olan davranışların aşırı sert veya toleranslı olmaması gerekmektedir. Bu türden durumlar çocuğun hayattaki duruşunu etkileyeceğinden büyük önem arz etmekte, eğitim verecek olan kişilerin buna dikkat etmesi gerekmektedir. Bu noktada çocuğun bilmesi gereken şeylerden biri de acıdır. Kötü olan şeyleri bilen çocuk insanları anlamakta zorluk çekmemektedir. Yalnız fiziksel acı ağır bastığında ruhsal dengesi bozulabilmektedir. Bu nedenle acı ve kötü bilme derecesi ölçülü olmak durumundadır.³⁹¹

Çocuk ruhsal gelişimini sürdürdüğü sırada aynı zamanda bir algıya da sahip olmaktadır. Bu nedenle algısına etki eden her şey çok önemli olmaktadır. Eğer yanlış bir düşünce edinmiş olursa çocuğa o an müdahale edilmesi ve düşüncenin düzeltilmesi önem arz etmektedir. Aksi takdirde zaman içerisinde büyüyen ve gelişen bir problemlili düşünme biçimiyle karşı karşıya olmaktadır.³⁹² Rousseau, Locke' un öne sürdüğü çocukla birlikte akıl yürütme düşüncesinin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Bu davranış biçimi çocuğa yön vermek yerine onun yanlış düşüncelere kapılmasına neden olmakta, bu nedenle de ahlaki eğitim soru cevaplarla

³⁸⁸ Rousseau, J,J, 2009: 60.

³⁸⁹ Rousseau, J,J, 2009: 60-61.

³⁹⁰ Rousseau, J,J, 2009: 62.

³⁹¹ Rousseau, J,J, 2009: 62-63.

³⁹² Rousseau, J,J, 2009: 66.

sürdürüldüğünde daha iyi sonuç vermektedir. Çocuk kendi öğrenecekleriyle zaman geçirirken süreçte kazandıkları da etrafından öğrendikleri ile şekillenmektedir.³⁹³ Bunun yanı sıra Rousseau mantık alanının çocuklara öğretilmesini ve görev düşüncesinin öğretilmesini gereksiz bulmaktadır. Mantık alanı güç sahibi olmayı kontrol etme mekanizması olarak görüldüğünden çocuklarda buna ihtiyaç duyulmaması gerekmektedir. Görev düşüncesi çocuğun bilincinde olmadığı bir şeye isteksizce katılmasına ve zaman içerisinde yapmak istediği şeyleri gizli yapmasına neden olmaktadır. Kısacası görev mantığı çocuklara uygun olmamaktadır. Öyleyse çocuklara yaşlarına uygun davranmak gerekmektedir. Toplumsal bağları ve sosyal bağları bu şekilde oluşturulması gerekmektedir. Çocuğun herhangi bir şekilde otorite algısı olmaması gerekmektedir. Çocukların istediklerini onlara yapma koşulu nedeniyle herhangi bir boyun eğme algısı olmaksızın yapılmalıdır. Buna ek olarak çocuğun hayır kelimesinin geri çevrilemez olduğunu bilmesi gerekmektedir.³⁹⁴ Bu durum onun bazı şeyleri kabullenme konusundaki yatkınlığını artırmaktadır. Bu da insan için önemli bir durumdur. Eğitim konusunda çocuk kendinin ve öğretmenin istekleri arasında kaldığında doğru bir eğitim almamış olmaktadır. Aslında en güzel eğitim türü “iyi ayarlanmış özgürlük” ile mümkün olmaktadır.³⁹⁵

İnsan doğuştan ahlaki yönergelere sahip olmaması nedeniyle ahlaksızca davranışlar sergileyeceği varsayıp ona göre hareket edilmesini hak etmemektedir. Çocuklara bu türden davranışların yapılması ve bu türden durumlar nedeniyle cezalandırılmaları problemler doğurmaktadır. Çocuk zarar verme düşüncesine sahip olmadığı için ona herhangi bir nedenle böyle yaklaşmak doğru olmamaktadır. Çocuk yetiştirilirken odası lüks eşyalarla dolu olmamalı, sade mobilyalarla döşenmiş olmalıdır. Bu durumda odasında rahatlıkla hareket edebileceği açıktır.³⁹⁶

Çocuk dünyaya ve kendine dair imgeleri ilk on yaşına kadar oluşturmaktadır. Bu nedenle on yaş çok önemli görülmektedir. İyi ve kötü düşünceler bu yaşlarda oluşturulduğundan çocuğun ne öğrendiğini belirlemek ve takip etmek dikkat gerektirmektedir. Çocuk ruhsal gelişimi ve bedensel gelişimini tamamlayana kadar onun kalben ve zihinsel olarak kötü şeyleri ayırt etmesi konusunda titiz olmak önem arz etmektedir. Çocuğun yanlışlar ve kötülüklerden korunması, doğru ve iyi düşüncelerin on iki yaşından sonra kendiliğinden oluşmasını sağlamaktadır. Böylelikle çocukta kalıcı bir öğrenme sağlanmış olmaktadır.³⁹⁷ Çocuklarda zekâ biçimleri farklı gelişmektedir. Bu nedenle her zekanın farklı şeyleri

³⁹³ Rousseau, J,J, 2009: 68.

³⁹⁴ Rousseau, J,J, 2009: 69.

³⁹⁵ Rousseau, J,J, 2009: 70.

³⁹⁶ Rousseau, J,J, 2009: 71.

³⁹⁷ Rousseau, J,J, 2009: 72.

öğrenmeye yatkınlığı olmakta ve kendine ait bir şekli olmaktadır. Çocuğun karakteri de bu zeka ile şekillenmektedir. Öğretmen çocuğu ve zekasını bilerek hareket etmek durumundadır.³⁹⁸ Çocukla iletişim kurmanın yolu onun dünyasında neler olup bittiğini bilmekten geçmektedir. Bu durumu maddiyattan ibaret sanmak tamamen yanlış olmaktadır.³⁹⁹ Çocuğa kötü durumlar ile ilgili öğütler vermek doğru olmamakta, çocuğun bu durumu fark edip kendisi gelmesini ve duruma ilişkin sorular sormasını sağlamak gerekmektedir.⁴⁰⁰ Çocuklara kavram ve ahlaksal bazı düşünceleri öğretmek soru cevap yoluyla mümkün olmaktadır. Elbette bu süreç zaman alabilmektedir.⁴⁰¹

Çocuk kendi çıkarına uygun bir teklif veya durumla karşılaştığında onun nasıl davranacağını önceden tahmin etmek mümkün olmamaktadır. Böyle bir durumda yalan söylemek de çocuğun çıkar sahibi olduğu bir konuyu gizlemek konusundaki tavrı olabilmektedir. Tavra yönelik yıkıcı eleştiriler ve durumlar doğru değildir. Bu tavrı sergilemesindeki yatan temel nedenleri bilmek, çocuğun bunu görmesini sağlamak ve farklı sonuçlar verebileceğini öğrenmesini sağlamak gerekmektedir.⁴⁰² Çocuğa karşı hem eğitimde hem de bir şey isteme konusunda aceleci bir tavır takınmamak gerekmektedir.⁴⁰³ Çocuğun iyi veya kötü olduğuna hemen karar vermek doğru olmamaktadır. Çocuklara saygı göstermek de yetiştirme esnasında dikkat edilecek olan hususlardandır. Kolay öğrenilebilen konular çocukların zihninde tamamen yer etmemesi nedeniyle problemlidir.⁴⁰⁴

Dil eğitimi, sözcükler ve sözcükleri anlatan şekil-seslerin anlatımından ibaret olmaması nedeniyle çocuklara uygun olmamaktadır. Dil zihni değiştiren ve şekillendiren yapısı nedeniyle eğitim konusunda önemli görülmektedir. Yine de bu çocukların algı ve öğrenme kapasitesini, ileri yaşlarda da dil öğrenmesine etki etmektedir.⁴⁰⁵ Dönem olarak bakıldığında öğretmenlerin dil eğitimi dışında bütün derslerde görsel bir eğitime ağırlık verdiğini vurgulayıp öğrenme metodu olarak görselliğe ağırlık verilmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir.⁴⁰⁶ Çocuklara dersler anlatılırken verilen sözcükler onların algılarını biçimlendirmektedir. O nedenle bu hususa dikkat etmek önemlidir. Aksi takdirde çocuk bir imge ve sözcük seçmesi nedeniyle düşünme ile ilgili eğilimi ve yeteneği yok olmaktadır. Bu durumda kalıpyargılar, önyargılar ile

³⁹⁸ Rousseau, J,J, 2009: 73.

³⁹⁹ Rousseau, J,J, 2009: 74.

⁴⁰⁰ Rousseau, J,J, 2009: 75.

⁴⁰¹ Rousseau, J,J, 2009: 84.

⁴⁰² Rousseau, J,J, 2009: 85.

⁴⁰³ Rousseau, J,J, 2009: 87.

⁴⁰⁴ Rousseau, J,J, 2009: 92.

⁴⁰⁵ Rousseau, J,J, 2009: 94.

⁴⁰⁶ Rousseau, J,J, 2009: 95.

çocuğun hafızasının doldurulmuş olduğunu vurgulamak gerekmektedir.⁴⁰⁷ Çocuk doğal olarak pek çok şeyi öğrenme esnekliğine sahip olarak doğmaktadır. Bu türden bir esnekliği kabul etmek ve eğitimi ona göre vermek doğru olmaktadır. Ezber ağırlıklı eğitim Rousseau tarafından onaylanmamaktadır. Böylelikle çocuklar daha güçlü, sağlıklı ve akli başında olmaları nedeniyle toplumda bir yere gelmektedirler.⁴⁰⁸

Masal çocuklara bir şeyler öğretmenin güzel bir yoludur. Masalların içeriğinde negatif örneklerin olup olmadığı kontrol edilmelidir. İmgelem olarak çocukların örnek alacağı ve dersler çıkaracağı hikayeler olarak masallar işlevsel olmaktadır. İçerik kontrol edilmediğinde vereceği sonuçlar bakımından olumsuz etkilere de sahip olabilmektedir.⁴⁰⁹

Çocukta öğrenme isteği olduğu müddetçe okuma, yazma gibi tüm alanlara ilgi duymaktadır. Önemli olan çocukta bu isteğin körüklenmesidir. Bahsi geçen istek körüklenmediği müddetçe çocuk etrafında olan bitene ilgisiz, kendini sevmeyen bir birey olmaktadır.⁴¹⁰

Ebeveyn ve öğretmen çocuğu sürekli yönergelerle kontrol ettiği sürece çocuk düşünme alışkanlığını kazanmamaktadır. Çocuklukta kazanılmamış bir düşünme kaybı ömür boyu sürdürülmektedir. Kendi iradesi ve zihnine ihtiyaç duymamayı alışkanlık haline getirmemelidir.⁴¹¹ Çocuk kendi iradesini kontrol etmeyi öğrenmek durumundadır; ancak bu öğretmenin sert tavırları ve kuralları sayesinde olmamalıdır. Çocuk öğretmeninden bir şeyler saklama ihtiyacı duymaksızın yakınlık kurmuş olmalı ve yapmaması gereken şeyleri de bu süreçte doğal bir şekilde öğrenmelidir. Aksi takdirde çocuk öğretmenine karşı bir duruş sergilemekten geri kalmamaktadır.⁴¹²

Çocuklar ilk olarak etrafındaki dünyayı anlamak üzere duyularını kullanmaktadır. Bu duyular ona etrafındaki nesneler hakkında detaylı bilgi sağlamakta ve aynı zamanda dünyada yer alan fizik alanına ilişkin bilgisini genişletmeyi sağlamaktadır. İnsanın vücudunda yer alan organları aynı zamanda ilk felsefe öğretmenleridir. Çocuk bunları bilmeksizin ve etrafındaki dünyayla tanışmaksızın kitaplarla örülü bir yaşama maruz bırakıldığında ise gerçekten bir şeyler öğrendiğini düşünmek anlamlı olmamaktadır. Fiziksel olarak sağlamlık, doğru düşünmeyi mümkün kıldığından beden sağlığının önemi vurgulanmaktadır.⁴¹³ Rousseau, etrafında olan bitene ilişkin bilgilerin eğitim süreçlerinde doğrudan verilmesinin çocukta ‘ben

⁴⁰⁷ Rousseau, J,J, 2009: 97.

⁴⁰⁸ Rousseau, J,J, 2009: 98.

⁴⁰⁹ Rousseau, J,J, 2009: 103.

⁴¹⁰ Rousseau, J,J, 2009: 105.

⁴¹¹ Rousseau, J,J, 2009: 107-108.

⁴¹² Rousseau, J,J, 2009: 110.

⁴¹³ Rousseau, J,J, 2009: 116.

bilgiliyim' düşüncesine yol açması nedeniyle körlük yaratacağından söz etmektedir. Onun tercih ettiği eğitim yönteminde ise bilgisiz olma sanatı yer almaktadır. Bu, öğrenciyi bilginin körlüğünden koruyan bir bakış açısı olmaktadır.⁴¹⁴ Çocukların bedenlerinin kendiliğinden büyümesi için zamana ihtiyaç olmaktadır. Rousseau, çocukların zamanından önce büyük insan olarak düşünülmesi nedeniyle kötü etki eden, sağlıksız alışkanlıkların olduğunu ifade etmektedir.⁴¹⁵

Rousseau Locke' un aksine susayan ve acıkan bir çocuğun, içecek bir şeyler tüketmesini doğru bulmaktadır. Bedenin adaptasyonu için hem soğuk hem de sıcak havalara alıştırılması gerektiğini söylemektedir.⁴¹⁶ Çocuklar gün içerisinde çok hareket etmeleri nedeniyle uykularının uzun olması önemlidir ve güneşin doğuşu ile kalkmak, batışıyla uyumak en sağlıklı düzeni oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra çocuğun ani durumlara da uyum sağlaması gerekmektedir.⁴¹⁷ Çocuğun kendiliğinden uyanması gerekmektedir ve bunu öğrenerek yaşam koşullarına uyum sağlaması gerekmektedir.⁴¹⁸ Duyularını kullanan çocuk onlar sayesinde akıl yürütebilmekte ve yaşamı hissedebilmektedir. Bu da vücudu güçlendirmek gerektiği anlamına gelmektedir.⁴¹⁹ Çocukların derslerde öğrendikleri sayesinde zekâları ile ilgili bir tahminde bulunmak mümkün olmaktadır; ancak çocuğun bunları bilmesiyle iyi-kötü, doğru-yanlış gibi şeyleri ayırt etmesi ortak bir paydada buluşmamaktadır.⁴²⁰ Çocuğun kendi algısının olması, bazı şeyleri kendi anlayabilmesi o şeyin kalıcılığını artırmaktadır. Öğretmenlerin çocukların zihninde fikirlerin gelişmesine müsaade etmesi gerekmektedir. Çocuk kendi düşünmeyi öğrenmediği müddetçe doğru veya yanlış olup olmadığını bilmeksizin etrafındaki hazır bilgiyi kullanmaktan geri kalmayacaktır.⁴²¹ Çocuk eğitim esnasında edindiği bilgilerin yanlış veya doğru olduğunu ölçebilir hale gelmek durumundadır. Eğer bu şekilde olmazsa yanlışlarını anlamayı öğrenmemiş olmaktadır. Bu noktada çocuğa usulca yol göstermek en doğrusudur.⁴²²

Çocuk, dikkat süresi bakımından kısıtlı bir algıya sahiptir; ancak eğitim esnasında bu algı değiştirilebilmektedir. Çocuğun merakını beslemek, onun sorularını önemseyip yanıt vermekle mümkün olmaktadır. Bu yanıt verme durumu ise geçiştirme amacı taşımamalıdır.⁴²³ Kuramsal bir bilgi aktarırken birbirine bağlantılandırılmış olay, durum, düşünce ve deneyleri

⁴¹⁴ Rousseau, J,J, 2009: 117.

⁴¹⁵ Rousseau, J,J, 2009: 118.

⁴¹⁶ Rousseau, J,J, 2009: 120.

⁴¹⁷ Rousseau, J,J, 2009: 121.

⁴¹⁸ Rousseau, J,J, 2009: 122.

⁴¹⁹ Rousseau, J,J, 2009: 125.

⁴²⁰ Rousseau, J,J, 2009: 163.

⁴²¹ Rousseau, J,J, 2009: 164.

⁴²² Rousseau, J,J, 2009: 168.

⁴²³ Rousseau, J,J, 2009: 169.

hatırlaması çocuklar için daha kolay olmaktadır. Bu türden bilgilerde dikkat edilmesi gereken hususlardan biri budur. Konulara ilişkin felsefi oyunlar ve sorular daha yetkin bir kavramaya yardımcı olmaktadır.⁴²⁴

Çocuk, anlayamayacağı ve göremeyeceği şeylere maruz kaldığı müddetçe bu ifadeler onun için anlamlı olmamaktadır. Bu nedenle yaşı ve algısı göz önünde bulundurularak ona hitap etmek, teorik olarak anlatmak zorunlu olmadığı sürece duyularına hitap eden bir eğitim yapmak anlamlı olmaktadır.⁴²⁵

Çocuk, toplumu ve insanları anlar nitelikte olma konumuna zaman içerisinde gelmektedir. Toplumların eşitlik ile ilgili yasaları bulunmakta, bunun kökeni de değiş tokuşa dayanmaktadır. Öyleyse mülkiyet ve paranın ortaya çıkması da kaçınılmaz olmaktadır. Çocuğun bu türden alanlara ilişkin bilgisi açık, net ve sınırlı olmalıdır.⁴²⁶

Toplumsal yaşam için çalışmak bir görev olmaktadır. İnsan, kendi doğası ve doğal durumuna göre elleriyle yaptığı işlerle kendini var ettiği sürece bu daha anlamlı olmaktadır. Bahsi geçen meslek alanı zanaat olarak ifade edilmektedir. Buna ek olarak tarım insanın ilk mesleği olması nedeniyle önemli görülmektedir. Çocukların hangi mesleği yapacağı ise bir muamma olmaktadır. Ne şartlarda olursa olsun çocuğun bir meslek erbabı olacak şekilde yetişmesi onun yararınadır, aksi takdirde toplumda işe yaramayan ve kaybolup giden bir birey olması kaçınılmazdır.⁴²⁷ Çocuk, doğa ve sanat ile ilişkili herhangi bir alanla ilgilendiğinde öğrenme merakı artacak, kendine dair zevk ve hevesleri olacak ve zekâsının ön plana çıkacağı düşünülmektedir. Bu Rousseau'nun eğitimde vurguladığı bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴²⁸ Rousseau meslek seçimi için yetişkin bir insan söz konusuysa onun cinsiyetini göz önünde bulundurmak gerektiğini ifade etmektedir. Genç bir kişi için ise yaşına hitap eden bir meslek edindirmenin doğru olduğunu kabul etmektedir.⁴²⁹ Cinsiyetlerin meslekler konusunda önem arz ettiği düşüncesini ifade etmektedir.

Rousseau bahsettiği türden bir eğitimin çocuk üzerindeki etkisine değinirken önceden var olan duyuların fikirlerle, hislerin de düşünme ve fikir yürütmeye yer değiştirdiğini, bu gelişmelerin de insan zekasına bir nitelik kazandırdığını vurgulamaktadır.⁴³⁰ Bahsi geçen kazanımların oluşması konusunda öğretmene önemli ölçüde görev düşmektedir. Bu görevi yerine getiren öğretmenin ise sabırlı ve ölçülü davranabilen bir kişi olması gerekmektedir.⁴³¹

⁴²⁴ Rousseau, J,J, 2009: 175.

⁴²⁵ Rousseau, J,J, 2009: 191.

⁴²⁶ Rousseau, J,J, 2009: 198.

⁴²⁷ Rousseau, J,J, 2009: 205-206.

⁴²⁸ Rousseau, J,J, 2009: 208.

⁴²⁹ Rousseau, J,J, 2009: 210.

⁴³⁰ Rousseau, J,J, 2009: 214.

⁴³¹ Rousseau, J,J, 2009: 217.

Bunun yanı sıra çocuk da doğru yanıtı ulaşabilmek için pek çok yargıya sahip olarak etrafında olup biteni anlamlandırma girişimlerinde bulunmaktadır. Anlamlandırma esnasında pek çok kez yanlış yargıya varmış olacak; ancak öğrenme merakı bu isteğin devamında doğru bir bilgiye ulaşmasına yardımcı olacaktır. Bu nedenle yolun yavaş yürünmesi çocuğun anlayabilmesi bakımından gerekli olmaktadır.⁴³² Çocuk bu sayede kendi kendine öğrenmeyi alışkanlık haline getirmekte ve zihin gücü sayesinde kendi bakış açısıyla başkalarına ihtiyaç duymaksızın bir akıl yürütme gerçekleştirebilmektedir. Bu durum kendi fikirlerini oluşturması, kendine ait oluşmuş bir bilgi kazanma yetisi sayesinde olmaktadır. Onu pek çok insandan ayıran en temel özelliği bu yeti olmaktadır. Temel olan çocuğun bilimi ve bilime dair bilgileri bilmesinden ziyade gerçeği sevebilmeyi, değer verebilmeyi öğrenmesidir. Bu sayede yavaş da olsa ileriye doğru adımlar atması mümkün olmaktadır.⁴³³

Rousseau'nun verdiği eğitim sayesinde Emile, sabırlı, dayanıklı, cesur, çalışmayı seven, uyumlu ve ılımlı olabilen bir karaktere sahiptir. Tehlikelerden korkup onları büyütmezsizin kötü şeylere ve acıya katlanabilecek bir yapıya sahiptir. Ölümü bilmese de karşı koyma eğiliminde olmamakta ve zorunlu olan şeyleri kabul edebilecek bir yapıda olmasından ötürü uyumlu davranır. Bunun yanı sıra kendisiyle ilgili erdemli bir yapısı bulunmaktadır. Bir birey olarak var ederken kendisini kimseden bir şey istememekte, aynı şekilde kendisi de birilerine borçlu olmamaktadır. Bedenen güçlü, önyargısız, özgür ve tutkusuz bir kişi olmaktadır Emile. Kendisine karşı özsaygısı ise en temel özelliği olurken huzur bozma eğilimi olmamaktadır.⁴³⁴

Dördüncü Kitap, yaşamın anlamı ve ölüm ile ilgili bir paragrafla başlamakta, Rousseau yaşamın ilk on beş yılı ile son on beş yılını karşılaştırmaktadır. Yaşamın anlamı, ona bireyin yaşarken verdiği anlamdan ibarettir. Doğumun iki yönlü ve türlü olduğunu ifade eden Rousseau, insan olmakla cinsiyetin sınırları arasındaki kalan anlamı vurgulamaktadır. Çocuklar elbette cinsiyet farklılıkları yüklenmeksizin çocuktur. Yetişkinlikte vurgulanan cinsiyetle ilgili farklılıklar oluştuğunda bunu eksiklik olarak düşünmenin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Çocuk elbette ki büyümek için dünyaya gelmiştir. Çocukluk dönemi huzursuzlukların olduğu bir dönemdir ve insan yaşamında büyük izler bırakmaktadır. Çocuklukta, ani ruhsal değişimler mevcuttur, bu da onu disipline etmeyi zorlaştırmaktadır ve yönetilmeyi kabul etmesi mümkün olmamaktadır.⁴³⁵ Zaman içerisinde çocuk büyümekte, hayata bakışı, vücudundaki değişimler ve pek çok neden dolayısıyla zihinsel ve toplumsal değişimler de meydana gelmektedir. Bu

⁴³² Rousseau, J,J, 2009: 218.

⁴³³ Rousseau, J,J, 2009: 219.

⁴³⁴ Rousseau, J,J, 2009: 220.

⁴³⁵ Rousseau, J,J, 2009: 221.

esnada ikinci doğuş denilen şeyin gerçekleşmesi için bireyin kontrolünü kaybetmemesi önemli olmaktadır.⁴³⁶

İkinci doğuş sürecinde insanın kendisine duyduğu sevginin sürekli olması gerekmektedir. Bu sevgi onun kendi varlığını koruyabilmesini mümkün kılmaktadır. Çocuk kendini sevdikten sonra etrafındakileri de sevme eğilimi taşımaktadır. Bu da insanın doğasında bulunan iyilikseverlik eğiliminin bir nüvesi sayılmaktadır. Bu eğilim insana özgü bir eğilim olarak kabul edilmektedir Rousseau tarafından. Toplumsallaşma süreci de ilişki kurabilmesini, ödev duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Çocuğun tinsel varlığının ifadesi büyüdükten sonra insanlarla ilişkileri olarak belirlemektedir. Uygun yaşa geldiğinde bir eşe ihtiyaç duymak, insan doğasında yer almaktadır.⁴³⁷

Çocukluk, ergenlik dönemine kadar olan süreçte doğal olarak insanın yapısını belirleyici bir faktör olmamaktadır. Bu süreçte yaşanan coğrafya, kişinin mizacı gibi belirleyici etmenler bulunmaktadır. Doğası gereği öğrenecekleri insanlar için yavaş olmaktadır. Eğitim sürecindeki tavır ve durumlar da zaman bakımından insan doğasına uymamaktadır. Çocukların yetiştirime biçimi bu süreçlere etkin rol oynamaktadır; ancak süreçte ortaya çıkan cinsiyet kaynaklı bilinç konusunda bölgelerin, toplumların özellikleri hızlandırma veya yavaşlatma etkisine sahip olmaktadır.⁴³⁸ Çocuklar ile konuşurken kullanılan dil ve sözcükler onlara etki etmektedir. Çocukların istekleri, kullandıkları dille de ilişkili olduğundan onlara aktarılabilecek ahlak bilgisi de bu alanla mutlak suretle bağlantılıdır. Çocukların masumiyetlerini koruyabilmesi çevrelerindeki insanların tavırları ve onun masumiyetini korumaya ilişkin tutumları ile mümkündür. Çocuklar jest ve mimikleri çabuk çözümleyebilmektedirler ve bu nedenle herhangi kusurlu bir davranış kendini belli etmektedir.⁴³⁹ Çocuklar dünyaya nasıl geldiklerini büyüklere her daim sormaktadırlar. Bu soruya verilen yanıt çocukta kalıcı izler bıraktığından bu izlerin kötü veya iyi olmasını sağlamak ebeveynin vereceği cevaba bağlı olmaktadır. Soruya annenin çocuğun merak etmeyeceği şekilde verdiği bir yanıt uygun bir yanıttır.⁴⁴⁰ Çocuklar yaşına uygun yetiştirildiği sürece bir birey olmayı öğrenmekte ve onlar için bir tek alışkanlıkları söz konusudur. Aidiyet olmaksızın bunu yaptığı sürece kendini gerçekleştirme mümkün olmaktadır.⁴⁴¹ Gençlik sürecine geldiğinde çocuk dostluk duygusunun ön planda olması

⁴³⁶ Rousseau, J,J, 2009: 222.

⁴³⁷ Rousseau, J,J, 2009: 223-224.

⁴³⁸ Rousseau, J,J, 2009: 226-227.

⁴³⁹ Rousseau, J,J, 2009: 228.

⁴⁴⁰ Rousseau, J,J, 2009: 229.

⁴⁴¹ Rousseau, J,J, 2009: 230.

gerekmektedir. Bu durum çocukluk sürecinde mümkün olduğu kadar masumiyetin korunmasıyla gerçekleşmektedir.⁴⁴²

Tanrı imgesi çocukluk döneminde tasarlanan ve negatif olarak kazanmış olduğu müddetçe büyüklüklerindeki tanrı algılarını da etkilemektedir. Çocuk anlayabilecek durumda ve yaşta olmadığında ona söylenen, anlatılan tanrı onun imajını etkilemekte, onu tek bir yargıya sürükleyebilmektedir. Bu yargı da ileri yaşlarda da değişmez hale gelmektedir. Eğitim esnasında anlamadığı şeylerin kendisine uygun olmadığını düşünüp reddeden ve dinlemeyen Emile içinse böyle bir problem bulunmamaktadır. Rousseau bu bakış açısını tavsiye etmektedir.⁴⁴³

Kitabın diğer kısımlarında ise Emile' in yaşam tarzını, bir birey olarak kendini var etme biçimini, hayattaki kavramlara dair görüşlerini değerlendirmekte olan Rousseau örneklemeler ve kıyaslamalarla kitabı tamamlamaktadır. Genel olarak kitapta çocuk yetiştirmenin inceliklerini, kendi döneminde dikkat edilmeyen detaylarını anlatan Rousseau en çok da kendi aklını kullanabilme özgürlüğüne sahip, kendisinden başka bir akla ihtiyaç duymaksızın dünya ve toplum ilişkisini kurabilen bir birey yetiştirmek gerektiğini vurgulamaktadır. Bu süreçte hangi yaşlarda ne türden konulara dikkat edilmesi gerektiğini ifade ederek çocuk yetiştirecek olan kişiler için bir eğitim rehberi hazırlamış olmaktadır.

3.2.9. Immanuel Kant

Kant, eğitim düşüncesi ve ahlak düşünceleri içerisinde yer alan kavramlar olarak çocuk ve çocukluk ile ilgili görüşlere sahiptir. Bu görüşler incelenirken “Eğitim Üzerine” adlı eseri temel alınmaktadır.

Kant, insanın eğitim gereksinimi olduğunu ve buna tüm varlıkların içerisinde gereksinim duyan tek varlık olduğunu ifade etmektedir. Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması, büyütülmesi türünden anlamlar yüklenen eğitim; aynı zamanda ahlaki, toplumsal eğitim ve öğretimi içermektedir.⁴⁴⁴ Sırasıyla eğitime ihtiyaç duyulan evreler bebeklik, çocukluk ve öğrencilik dönemleri olmaktadır. İlk evrede insanın beslenme ve ihtiyaçlarının karşılanması, ikinci evrede çocuğun eğitim ve öğretime gereksinim duyan bir yapısının olması, üçüncü evrede ise doğru yolu bulunması ve öğrenim görülmesi bakımından eğitim ilişkisi kurulmaktadır.⁴⁴⁵

İnsanın bakım ve beslenme yönünden hayvanlardan ayrıldığı ortadadır. İnsan yavrusu için daha fazla şefkat ve dikkat gerekmektedir. Hayvanların belirli bir süre sonra özbakım

⁴⁴² Rousseau, J,J, 2009: 231.

⁴⁴³ Rousseau, J,J, 2009: 277.

⁴⁴⁴ Philips, D, C, 2014: 440.

⁴⁴⁵ Kant, I, 2013: 31.

becerilerini ve hayatta kalma becerilerini kazandığı bilinmektedir. İnsan için bu durum söz konusu değildir.⁴⁴⁶ İnsan kendisinde yer alan doğal kabiliyetlerini bir uğraş vererek geliştirmek durumundadır. Bu gelişim nesillerin birbirlerini eğitebilmesini mümkün kılmaktadır. İnsanın doğal yapısında bulunan dik başlılığını kontrol etmek ve sakinleştirmek ancak ve ancak eğitimle mümkün olmakta, bu açıdan ona pozitif anlam veren şey öğretim olmaktadır. Dik başlılık çocuk yaşlarda müdahale edilmesi ve eğitimle değiştirilmesi gereken bir tavrıdır. Disiplin erken yaşlarda verilmediği takdirde özgürlük sevgisi kişide oluştuktan sonra karakterinde yer etmektedir. Çocuk yaşta öğrenilen bu algı nedeniyle her şart ve koşulda özgür olmak için çaba göstermektedir. Bu da aklın kullanımını problemlili kılan davranışlara yol açmaktadır.⁴⁴⁷ Aynı şekilde çocuğun aşırı şefkatli davranışlar ve korunma algısıyla yetişmesi de toplumsal yaşamda olumsuzluklar ve terslenmeye maruz kalmasına neden olmaktadır. Kant, insan doğasında bulunan bu özgürlük isteğini doğal özgürlük isteği olarak ifade eder ve insanın doğal olan bir kabalığından söz etmektedir. Ona göre bu kabalığın eğitimle değiştirilmesi gerekmektedir.⁴⁴⁸

Kant, insanın eğitimle insan olabileceğini, eğitim esnasında verilen bilgiler insanın kendisini oluşturmada, karakterinin oturmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. Bahsi geçen eğitim ise eğitim almış kişiler tarafından verilebilmektedir. Çocukluk döneminde eğitim görmemiş insan kusurlu yönleri sahip olmaktadır ve bahsi geçen kusurlar insanın doğasından kaynaklanan kabalık ve dik başlılıktır. Bu davranışların yontulması eğitimle ve öğretimle mümkün olabilmektedir. Eğer bu çocukluk, gençlik süreci eğitim ve öğretim ile tamamlanmaz ise insanda kalıcı davranışlara neden olması sebebiyle uzun vadede değiştirilemez sonuçlara yol açmaktadır. Eğitim insanın nesiller arası bir iletişim yolu olması nedeniyle eksikleri, yanlışları düzeltmeyi mümkün kılmaktadır. Bu da Kant'a göre insanın soy bakımından daha mutlu bir hayat anlayışına sahip olmasına yardımcı olmaktadır.⁴⁴⁹

Eğitim teorisi insan için güzel ve iyi bir amaç oluşturmaktadır. Bu noktaya ulaşabilme arzusu insan için önemlidir. Var olan eğitim sistemi onaylanmamaktadır. Bunun nedeni ise insanın kendi varlığını ve varoluşunu gerçekleştiremiyor olmasıdır. Gelecekte gençlerin ve çocukların daha düzgün, insan varoluşunu gerçekleştirebileceği bir eğitim tasarısına ihtiyaçları olduğu açıktır. Bu nedenle farklılıklara sahip olan insanlar için doğru bir gelişmenin sağlanması, ihtiyaçların karşılanması ile mümkün olmaktadır. Doğru şartlar sağlandığında farklı da olsa insanlar belli bir ortak paydada buluşmakta, bu durum insanlar için daha mutlu

⁴⁴⁶ Kant, I, 2013: 31.

⁴⁴⁷ Kant, I, 2013: 32-33.

⁴⁴⁸ Kant, I, 2013: 34.

⁴⁴⁹ Kant, I, 2013: 35-36.

bir yaşamın temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle geliştirilmesi gereken bu durum, eğitimle gerçekleştirilmek üzere beklemektedir.⁴⁵⁰

İnsan potansiyel olarak barındırdığı doğal yetenek ve eğilimlerini geliştirdiği takdirde kendi yazgısını gerçekleştirmeye olanak bulmaktadır. Bu noktada ebeveynlerin yönlendirmesi mevcuttur.⁴⁵¹ Eski çağlarda bu türden bir yönlendirme mümkün olmamaktaydı. Her ne kadar açık bir fikre sahip olmak mümkün olmasa da insanların hepsinin eğitime önem vermesi gerekmektedir. Bir önceki neslin bilgilerini alıp doğa yeteneklerini ve yatkınlıklarını belirli bir amaç doğrultusunda geliştirdiği sürece eğitimi gerçekleştirmek adına bir adım daha atılmış olmaktadır. Nesiller boyunca devam ettirilmediği takdirde eğitim, mümkün olmamaktadır. Kant bu noktada eğitim sanatı kavramını kullanmaktadır.⁴⁵²

İnsanlık tarihine bakıldığında toplumsal gelişmelerin yanı sıra negatif yönler görmek mümkündür. İnsanlar ve eğitim için yazı bir milat oluşturmaktadır. Bu, Kant'a göre dünyanın başlangıcı olarak ifade edilmektedir.⁴⁵³ Kant, eğitimi bir sanat olarak görmektedir. Doğa insana bu türden bir içgüdü vermediğinden bu süreç biraz olsun plandan mahrum olmaktadır. Dolayısıyla başka nüvelere ihtiyaç duymaktadır. Eğitimli ebeveyn çocuk için her zaman bir yol gösterici olmaktadır. Araştırma ve doğru bildiklerini aktarma eğilimi ebeveynin iyi bir çocuk yetiştirmesinde etkili olmaktadır. Kötü eğitimli bir ebeveyn çocuğuna ancak kendi hatalarını aktarabilmektedir. Bu da olumlu bir durum oluşturmamaktadır. Eğitim bir bilim olarak düşünülme durumundadır. Tutarlı bir gayret ve gaye olmaksızın nesilden nesile aktarılabilen ve gelişme gösteren bir alan olmamaktadır.⁴⁵⁴ Çocukların eğitilmesi yalnızca o zamana etki eden bir amaç içermemelidir. Çocuklar insanlığa faydası olabilecek ve insanın daha iyi gelişebileceğini sağlayacak biçimde eğitilmek durumundadır. Şartların kötü olması ve çocuğun şartlara uyum sağlaması için verilen eğitim elbette ki yeterli olmamaktadır. Ebeveynlerin iki temel hatası bulunmaktadır. Bu hatalardan birisi çocukların bu dünyadaki başarısına odaklanmak, diğeri ise çocuğu kendi amaçları uğruna bazı kabul ve davranışlara sürüklemektir. Bu noktada ebeveynler daha iyi bir dünya tasarısı taşımaksızın yaşamlarını sürdürme eğilimi taşımaktadırlar. Bu ise insanlık için hiç iyi olmamaktadır. İnsan iyinin nüvelerini taşıyan bir yapıya sahiptir, kötülük ise kontrol edilmeyen bir tabiata işaret etmektedir.⁴⁵⁵

Eğitim verecek olan kişi ve yönetici için bir eğitim söz konusudur. Bu kişi çocukların kendilerini geliştirmelerine ve eğitimlerine yol gösterecek kişi olması bakımından önemlidir.

⁴⁵⁰ Kant, I, 2013: 36-37.

⁴⁵¹ Kreeft, P, 2009: 126.

⁴⁵² Kant, I, 2013: 37-38.

⁴⁵³ Kant, I, 2013: 39.

⁴⁵⁴ Kant, I, 2013: 40.

⁴⁵⁵ Kant, I, 2013: 40-41.

Ancak mevcut olan eğitimden daha iyi bir eğitim olması durumunda ilerleme kaydetmek mümkün olmaktadır. Devletin yönetiminde yer alanlar eğitim için belirli bir miktar mali bütçe ayırmak durumundadırlar. Okullar eğitimli kişiler tarafından yönetilmelidir. Evrensel olarak bir iyiye ulaşabilmek için çabalayan, daha iyi bir dünyanın kurulması için mücadele eden kişiler bunu olanaklı kılmaktadır. Aklın eğitimi de çocukların eğitilmesi alanında önemli görülmektedir.⁴⁵⁶

Eğitim, insana dört farklı alanda etki etmektedir. Birinci olarak insan disiplini kabul ettiği müddetçe daha uyumlu bir yapıya sahip olmaktadır. Aksi takdirde itaatsiz ve dik başlı bir yapıya sahip olmayı sürdürmektedir. İkinci olarak insanın belli bir kültürle donatılmış olması gerekmektedir. Bu donatılma eğitim ve öğretimi mutlak suretle içermektedir. Yetenekler insanın amaçlarını gerçekleştirebileceği bir zemini hazırlamayı mümkün hale getirmektedir. Bu amacı belirlemek ise yeteneğin görevi olmamaktadır. Amacın gerçekleşmesi koşullara bağlı olarak gelişen bir durumdur.⁴⁵⁷ Üçüncü olarak, eğitim insana bir şeyleri ayırt etmeyi ve anlayışı kazandırmak durumundadır. Bu özellikler sayesinde insan, toplumsal yaşamda kendini yönetebilen ve yönlendirebilen, kabul ettirebilen ve statü sahibi olabilen bir eğilime sahip olabilmektedir. Dördüncü olarak da ahlaki terbiyenin önemi vurgulanmaktadır. Mizacın terbiye edilmesi, insana iyi amaçları seçebilen bir yetkinlik kazandırmaktadır. Ek olarak, bu amaçların ortak özelliği herkes tarafından seçilebilir olmasıdır.⁴⁵⁸

Eğitim, yüzeysel yapılmaması gereken bir uygulama alanıdır. Çocukların yüzeysel bir eğitim almaları, onların bakış açılarını geçerli bir aydınlanma seviyesine ulaştırmamaktadır. Bu nedenle insan için eğitime karar verme bu denli hassas bir konudur.⁴⁵⁹ Kant, kendi döneminde verile eğitimin bahsettiği eğitimle eş olmadığını ifade etmekte ve o dönemde verilen eğitimi eksik, mekanik olması bakımından eleştirmektedir. Ona göre eğitimde tecrübenin gereksiz olduğu düşüncesi tamamıyla yanlış olmaktadır. Öyleyse insanlar iyi ve kötüyü kendilerine göre anlamlandırma eğilimini taşıdığına ortaya çıkan gerçeğin tahminlerle bağdaşmadığını ifade etmektedir.⁴⁶⁰

Çocuğun bakımı, büyüme esnasındaki terbiyesi, disiplini eğitim sürecinin içerisinde yer almaktadır. Birinci aşamada hataların düzeltilmesine, ikinci aşamada olumlu yönlendirme gerekmektedir. Çocuğun öğrenimine katkıda bulunan öğretmen okul için eğitim verirken lala hayat için eğitim vermektedir. Eğitim, özel bir eğitim ya da herkese açık olabilmektedir.

⁴⁵⁶ Kant, I, 2013: 42-43.

⁴⁵⁷ Kant, I, 2013: 43.

⁴⁵⁸ Kant, I, 2013: 44.

⁴⁵⁹ Kant, I, 2013: 45.

⁴⁶⁰ Kant, I, 2013: 46.

Herkese açıktan kastedilen hem öğretim hem de ahlaki eğitimin birleşmiş bir versiyonu olmaktadır. Bu eğitimin asıl amacı iyi verilmiş özel bir eğitimin desteklenebilmesidir. Bahsi geçen eğitim bir eğitim enstitüsünde verilebilmektedir. Burada ücretlerin masraflar nedeniyle yüksek olması, öğrencilerin az olmasına ve okulun çok olmamasına yol açmaktadır.⁴⁶¹ Bu türden kurumların varlığı evde verilen eğitimin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Ebeveyn ve öğretmen arasında otorite bakımından ikilik oluşmaması için ebeveynin tüm yetkilerini öğretmene vermesi gerekmektedir. Bu durumda çocuk öğretmenin yönergelerine uymakta zorluk çekmemektedir. Evde verilen eğitim kusurlu olabilmektedir; ancak bu kurumlarda doğru ve yetkin bir eğitim verildiği kabul edilmek durumundadır.⁴⁶²

Eğitim, çocukluk ve gençlik döneminde sürdürülmek durumundadır. Bu eğitim, çocuk büyüyüp yetişkin bir baba olabileceği yaşa kadar devam etmelidir. Bu yaşı Kant 16 yaş olarak ifade etmektedir. Bu yaşta kendi çocuklarını eğitebilecek, kendini yönetebilecek bir olgunluğa erişmiş bulunmaktadır. Ancak belirtilen yaştan sonra da belirli amaçlarla eğitimden faydalanmak mümkün olsa da sözcük anlam bakımından bir eğitimin ihtiyaç olması hali gitmiş bulunmaktadır. Eğitimin ilk aşaması itaatin öğrenilmesini gerekli kılmaktadır. Bu aşamadan sonra çocuğun düşünmesi, bir nebze de olsa özgürlüğü yaşaması gerekmektedir. Genel olarak bakıldığında birinci dönem Kant'a göre mekanik, ikinci dönem ise ahlaki kısıtlamaya gidilmesi gerekmektedir.⁴⁶³ Çocuk eğitim esnasında mutlaka başkalarına bağımlı olmaktadır. Çocuğun özgür iradesi ve boyun eğmeyi birleştirme noktası eğitim için temel olmaktadır. Bu, özgürlük sahibi olduğunda onun doğru kullanılmasını mümkün hale getiren bir altyapı oluşmasını sağlamaktadır.⁴⁶⁴

Çocuk, küçük yaşlardan itibaren eğitim almaya başlamaktadır. Bu süreç dahilinde çocuğun kendine zarar vermeyecek şekilde serbestliği bilmesi gerekmektedir. Bu ilk adım olmaktadır. İkinci adımda ise çocuğun gayeleri doğrultusunda ilerleyebileceğini öğrenmesi önem arz etmektedir. Bu aşamada aykırı davranışlar sergilediğinde de çocuğun istediği eğlenceli şeyler onaylanmamalıdır. Üçüncü adım olarak ise çocuk kendi aklına sahip olduğundan günü geldiğinde özgürce aklını kullanma meşruiyetini kazanmak durumundadır. Bu meşruiyet ise kimsenin yardımına muhtaç olmamaya yardım etmektedir. Bunu bilmesi ve algılaması hayati derecede önemlidir.⁴⁶⁵ Çocuk okula devam ederken ebeveyninin yanındaki

⁴⁶¹ Kant, I, 2013: 49.

⁴⁶² Kant, I, 2013: 50.

⁴⁶³ Kant, I, 2013: 51.

⁴⁶⁴ Kant, I, 2013: 52.

⁴⁶⁵ Kant, I, 2013: 52.

rahatlığı arzulamaya devam etmektedir. Çocukların bunun sürüp gitmeyeceğini öğrenmesi için okul en doğru yer olmaktadır.⁴⁶⁶

Kant, eğitimin özgür bir varlığın eğitimi olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle üç ayrı yönden biçimlendirilmiş olmaktadır. Birincisi mekanik eğitim adını verdiği çocuğun yeteneğinin geliştiği okuldaki öğretmenin işi olan bir okul müfredatı, ikincisi özel bir öğretmen veya rehber eşliğinde gündelik yaşama ilişkin konulara bilgili bir bakış açısı ile bakabilmeyi kazandıran bir öğretim ve üçüncüsü ise ahlaki bir benlik eğitimi olmaktadır. Üç aşama, basamaklar halinde düşünülmelidir. Birinci aşamadaki basamaklar aşıldığında ancak ikinci aşamaya ulaşmak mümkün olacağından yeteneklerin gelişmesi gerekmektedir. Aksi halde gündelik yaşama dair bilgi edinmek mümkün olmamaktadır.⁴⁶⁷ Ahlaki eğitim fiziksel eğitimle birlikte verilmek durumundadır. Bu iki eğitim birbirini tamamlamadığında çocukta doğal olarak pek çok farklı ve sorunlu yön gelişmekte, bu sorunlar ise kalıcı hale gelmektedir. Kusurlar nedeniyle de öğrendikleri şeyler ancak yaşı ile sınırlanmaktadır. Çocuk kendi doğasında olduğu haliyle çocuk olabilmelidir. Yetişkin bir insan gibi davranmaksızın kendine özgü hallerde kurnazlık, zekilik, şakacılık yapabilmesine izin vermek gerekmektedir. Çocuk için çocukça bir akıl, yetişkin bir insan içinse yetişkin bir akıl uygundur.⁴⁶⁸

İkinci bölüm fiziki eğitimin nasıl verilmesi gerektiğine ilişkin sınırları çizmektedir. Fiziki eğitim çoğunlukla ebeveynler veya bakıcı olarak görevli olan kişilerin sorumluluğunda olmaktadır. Eğer anne sağlıklıysa ve süt üretebiliyorsa çocuğun bakımı için bu, en doğal ve en iyi besin kaynağı olmaktadır. Çocuğun mizacının oluşmasının süt ile bağlantısı olmamaktadır. Anne sağlıklı süt üretebilen bir yapıya sahip değilse bu konuda mutlaka bir çözüm üretmek gerekmektedir. Çocukların bakımı açısından vücut sıcaklığı, yiyecekleri sindirebilme konusundaki farklılıkları dikkate alınmak durumundadır. Aksi takdirde rahatsızlıklara yol açabilmektedir.⁴⁶⁹

Çocukların kıyafetler tarafından aşırı derecede sarılması onların sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu dikkat edilmesi gereken bir konudur.⁴⁷⁰ Çocukların uyutulmak üzere sallanması, özellikle de ileri geri sallanması onların sağlığını zedelemektedir. Ağlama, çocuk için sağlıklı bir şey olsa da yetişkinler çocukları susturmak için biraz hızlı hareketlerle sallamaktadırlar. Bu ise onlara olumlu etki etmemektedir.⁴⁷¹ Ağlayan çocuğun isteğini yerine getirmek, onu ağladığında istediğinin olacağı düşüncesine inanmasını ve bu eylemi

⁴⁶⁶ Kant, I, 2013: 53.

⁴⁶⁷ Kant, I, 2013: 54.

⁴⁶⁸ Kant, I, 2013: 55.

⁴⁶⁹ Kant, I, 2013: 59-60.

⁴⁷⁰ Kant, I, 2013: 62.

⁴⁷¹ Kant, I, 2013: 63.

tekrarlamasını desteklemektedir. Bunun yanı sıra yürüme konusunda kullanılan aparatların olumsuz etkileri bulunduğundan çocuğun kendiliğinden öğrenmesi gereken süreci beklemek gerekmektedir. Yürümeyi kendisi öğrenen çocuk, büyüdüğünde daha özgüvenli bir yürüme alışkanlığına sahip olmaktadır. Çocukların fiziksel olarak bir zarar almayacak şekilde korunması yeterli olmaktadır. Düşme ile ilgili alınan önlemler ve üretilen aparatlar yalnızca ebeveynlerin kişisel çıkarı için olumlu olmaktadır. Çocuk ise düştüğünde kalkmayı, dengesini bulmayı, kendisini elleriyle desteklemeyi öğrenmektedir.⁴⁷²

Eğitim için aparatlar kullanma alışkanlıkları çocukların bir şeyleri öğrenme ve yapma eğilimini sınırlandırmaktadır. Halbuki kendi öğrendiği takdirde o şeye karşı daha kabiliyetli bir kazanım elde etmiş olmaktadır ve ebeveynler, eğitmenler buna izin vermelidirler.⁴⁷³ Çocukları hayata hazırlamak amacıyla dünyada olup biten her şeye alıştırma durumu doğru olmamaktadır. Küçük yaşlarda kazandırılmış kötü alışkanlıklar, çocuk büyüdüğünde de etkisini sürdürme eğilimini barındırmaktadırlar. Çocuk alkol gibi kötü alışkanlıklardan küçük yaşlarda uzak tutulmalıdır.⁴⁷⁴

Çocuğun her şeye yönelik alışkanlık edinmesinin desteklenmesi doğru olmamaktadır. Bu durum çocuğun düzensiz davranışları sebebiyle insan vücudunun doğasına etki etmesinden tutun da çocuğun doğası gereği bu alışkanlıkları yerine getirememesine, ömrü boyunca çırak olarak kalmasına kadar etki etmektedir. Yemek konusunda da çocuğa faydalı şeyleri yeme alışkanlığını kazandırmak önemlidir. Aksi takdirde faydalı olmayan şeyleri tüketme eğilimi olmaktadır. Bu yönüyle obur bir insana benzetilecek olursa faydalı olan gıdalar almaksızın yemek bir meşguliyet haline gelmiştir.⁴⁷⁵ Sert yatağın beden için faydalı olduğu gibi katı eğitim de bedenün güçlenmesine aynı orantıda katkıda bulunmaktadır. Fiziki kültür anlamına gelen kişilik eğitiminde çocuğun özgürlüğünü ihlal etmeyecek şekilde bir disiplin uygulanması gerekmektedir. Ebeveynlerin çocukların isteklerini, çocuğun kapasitesini aşacak ve yoğun bir şekilde reddetmesi zalim bir tavır olmaktadır. Çocuğa makul derecede bir miktarda istediğini vermek gerekmektedir. Yine de istediğini ağlama yoluyla elde etmesine izin vermek doğru değildir. Çocuğun istediği şey ancak onun iyiliği için gerekli olduğunda yapılabilir olmaktadır. Çocuk ağlamak yerine kendini açıkça ifade etmeyi bu yolla öğrenebilmektedir.⁴⁷⁶

Çocuk, ayıp kelimesini ve anlamını bilmediğinden ona verilen eğitim esnasında utanmasını bekleyerek ona karşı söylenen sözler anlam ifade etmemektedir. Utanmayı ve

⁴⁷² Kant, I, 2013: 64.

⁴⁷³ Kant, I, 2013: 65.

⁴⁷⁴ Kant, I, 2013: 66-67.

⁴⁷⁵ Kant, I, 2013: 67.

⁴⁷⁶ Kant, I, 2013: 68.

uygunluğu bilmeyen birine utanması gerektiği düşüncesi aşılammalıdır. Eğer yapılırsa bu çocuğun çekingen veya ürkek bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bir şeyleri gizleme ihtiyacı hissettiği bir tavra da sahip olmaktadır. Bu davranış bakımından problemli olmaktadır. Çocuğu sürekli öpmek ve ona ilgi göstermek, oynamak ise çocuğa olumsuz nitelikler kazandırmaktadır. Bunlar bencillik, inatçılık, hilekarlık gibi özelliklerdir. Bu süreçte çocuk kendisine gösterilen aşırı ilgi nedeniyle ebeveynine saygı duymamaktadır.⁴⁷⁷ Çocuğun mizacını bozan şey, ebeveynlerin ona karşı tavrıdır. Ebeveynler bu konuda aşırılıklara kaçmaktan geri kalmamaktadırlar.⁴⁷⁸ Çocukların erken yaşlarda toplumsallaşma sürecine katılması, çalışması ve faydalı işler yapması aşırı derecede rahat düşkünlüğünün oluşmasını engellemektedir. Bu nedenle önemlidir.⁴⁷⁹

Yetişkin insanlar çocuklara sabrı öğretme niyetiyle onları uzun bir süre bekletmeyi normal kabul etmektedir. Çocuk, herhangi bir neden dolayısıyla pes etmek üzere herhangi bir mücadele vermek durumunda kalmamalıdır. Ebeveynlerin bu eğilimi çocuğu yıldırma ve sindirme üzerine olmaktadır ve bu yanlış olmaktadır. Bu davranış çocukların utandırılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Çocuk utandırılmak yerine uygun bir dille uyarılmak durumundadır. Bu uygulanmazsa ve çocuk sürekli utandırılırsa çocuk ömür boyu ürkek ve çekingen bir yapıya sahip olmaktadır. Kendi iradesinin kırılması, kendine inancını ortadan kaldırmaktadır. Doğaya ve doğal anlamlara boyun eğmek dışında bahsi geçen tavır problemli olmaktadır.⁴⁸⁰ Ebeveyn çocuğa kendi gücünü ve üstünlüğünü kanıtlama kaygısı gütmemelidir. Bu kaygı kaynaklı herhangi bir şeyi reddetme arzusu taşımamalıdır. Çocuk ağladığında ve çocuğa zarar gelebilecek bir durum oluşmuşsa onlara yardım etmek gerekmektedir. Aksi takdirde huysuzluk sebebiyle oluşan davranışları ve ağlamalarına koşmak doğru olmamaktadır. Bu tavır büyüme esnasında da sürdürülmesi gereken bir tavidir.⁴⁸¹

Çocukların istediklerini ağlamayla elde etmelerine izin vermek onların huysuz, dik başlı, kaba ve cahil olmalarına neden olmaktadır. Ebeveynin çocuğun isteğine karşı olumsuz tavrının katı ve kesin olması, çocuğun davranışını değiştirmesine yardımcı olmaktadır. İnsanların yaşama dair yanlışlarının birçoğunun eğitimden ziyade yanlış sanılardan kaynaklandığını ifade etmektedir Kant.⁴⁸²

Üçüncü bölüm, öğretim ve kültür adını taşımaktadır. Fiziki eğitimin büyük bir kısmını kültür oluşturduğundan mümkün olduğunca yapay desteklerden uzak bir akıl ve zihnin

⁴⁷⁷ Kant, I, 2013: 70.

⁴⁷⁸ Kant, I, 2013: 71.

⁴⁷⁹ Kant, I, 2013: 72.

⁴⁸⁰ Kant, I, 2013: 73.

⁴⁸¹ Kant, I, 2013: 74.

⁴⁸² Kant, I, 2013: 75.

kullanımına dayanmaktadır. Ebeveynlerin bu konudaki hassasiyeti çok önemlidir. Çocuk bazı fiziki eylemleri aşama aşama öğrenmektedir. Ebeveynin bu süreci beklemesi gerekmektedir. Yürümek için emeklemek temel olmaktadır. Ebeveynin gözlemlemesi sonucunda gerekiyorsa bilgilendirme yapılması, gerekmiyorsa da çocuğun kendi haline bırakılması uygun olmaktadır.⁴⁸³ Çocuğun fiziksel konularda kendi kendini idare edebilmesi önemli olduğundan güç, beceri ve çevikliğin kullanımına dikkat etmek gerekmektedir.⁴⁸⁴

Bedenin kullanımı yönünde yapılan fiziksel eylemler faydalı olmaktadır. Koşma, atlama türünden hareketler de bu eylemlere dahil olmaktadır; ancak dans etmek daha yetişkin yaşlara ait bir eylem olduğundan çocuklar için uygun görülmemektedir. Çocuklar için en uygun oyunlardan biri top ile oynanan oyunlar olmaktadır. Çocuklar, becerilerini geliştirirken aynı zamanda duyularına hitap eden oyunları tercih ettiklerinde iyi bir deneyim ve eğitim almış olmaktadır. Bu tür oyunlar nesnelere dair bilgiyi, yer-mekân ilişkisini algılamaya yardımcı olmaktadır. Çocuğun kulağını geliştirmek, seslerin yönünü algılayabilmesinde büyük rol oynamaktadır.⁴⁸⁵ Körebe ve topaç oyunları eski çağlardan beri olan ve çocukların farklı algılarını geliştiren oyunlardır. Salıncakta sallanma sağlıklı oyunlardan biridir. Uçurtma uçurma da hem beceri gerektiren hem de başkalarına zarar vermeyen bir oyun olmaktadır. Oyunlar çocukların sürekli hareket halinde olmaları ve meşgul olabilmelerini sağlamakta, çocuğun oyun ile süren meşguliyeti başka isteklerini dizginlemeyi öğretmektedir.⁴⁸⁶

Disiplin, sıralama bakımından eğitimin önünde olmak durumundadır. Beden eğitimi esnasında çocukların toplumsallaşma süreci de önemsenmek durumundadır. Hareketli ve hayat dolu bir çocuğun ukala, kibirli ve saygısız bir çocuktan daha uyumlu olacağı açıktır. Çocuk, ılımlı ve uyumlu olmayı öğrenmelidir. Bu esnada problemlili veya yalaka bir tavır sergilememesi ve buna alışmaması gerekmektedir. Açık sözlülük, dürüstlük ön plana çıkmalı ve çocuk, herhangi bir olumsuz tavır sergilemeksizin bu alışkanlıkları edinmelidir.⁴⁸⁷

Dördüncü bölüm, ruhun eğitimi bölümüdür. Kant'a göre ruhun eğitimi bir açıdan da fiziki eğitim olarak kabul edilmektedir. Ruhun fiziksel eğitimi doğayı hedeflemektedir. Ahlaki eğitimse özgürlüğü amaç edinmektedir. Kişi fiziksel olarak eğitilmenin son noktasına vardığında iyi eğitilmiş ruha sahip olmaktadır. Yine de ahlaki yönden eksiklikleri olduğunda iyi bir insan olması mümkün olmamaktadır. İki ayrı alana ayrılan ruhun eğitimi, serbest ve okul eğitimi olarak ifade edilebilmektedir. Serbest eğitim zamanı bir eğlence ve oyun zamanı, okul

⁴⁸³ Kant, I, 2013: 79.

⁴⁸⁴ Kant, I, 2013: 80.

⁴⁸⁵ Kant, I, 2013: 81.

⁴⁸⁶ Kant, I, 2013: 82.

⁴⁸⁷ Kant, I, 2013: 83.

eğitimi ise bir iş zamanı olarak görülebilmektedir. Birincisindeki eğitim-kültür ilişkisi, ikincisindeki ise zorunluluk anlamı taşımaktadır.⁴⁸⁸ Çocuğun oyun oynama saatlerinin olması ve aynı zamanda çalışmayı da bilmesi gerekmektedir.⁴⁸⁹ Kant, insanın çalışması zorunluluğu bulunan tek hayvan olduğunu ifade etmektedir. O nedenle çocuğun bunu zamana yayılmış bir şekilde öğrenmesi önem arz etmektedir.⁴⁹⁰ Eğitimin, okulun zorlayıcı özellik taşıması normal olmakla birlikte bir kölelik anlayışı taşınamaması gerekmektedir.⁴⁹¹

İnsan hafızasında mekanik bir yapı bulunmaktadır. Bu mekaniklik ancak tekrar yapıldığı müddetçe iyi öğrenilmiş olmaktadır. Bu nedenle ödevler ve derslerin verilmesi gençler için gerekli görülmektedir. Ezber de bir öğrenme biçimi bakımından hafızada yer etme yöntemleri arasında olmaktadır. Hafızayı kötü etkileyen şeylerden uzak durmak, çocuklar bakımından alınacak en güzel tedbir olmaktadır.⁴⁹²

Hafıza eğitimine küçük yaşlarda başlamak çocuklar için önem arz etmektedir. Hafızayla birlikte anlayış gücünü de geliştirmek gerekmektedir. Anlayış gücünde ise kurallar olması önem arz etmektedir. Bu da kuralın ne olduğunu bilmek ve onu takip etmek bilincini oluşturmaktadır. Kural ve uygulama eş zamanlı olduğunda çocuklar için daha kalıcı olmaktadır.⁴⁹³

Eğitim genel olarak zihni güçlendirmekte, fiziki eğitimde egzersizler ve kurallara uyum sağlamak ve disiplini alışkanlık haline getirmekte önem arz etmektedir. Burada eğitim veren kişinin yol gösterici bir özellik taşıması öğrencilerin de bu kişiyi takip etmesi yeterli olmaktadır. Ahlaki eğitimde ise temel ahlaki kurallar ve değerler söz konusudur. Çocuğun bunları benimsemesi ve kabul etmesi gerekmektedir. Genel eğitimin yanı sıra bazı zihin özelliklerinin de güçlendirilmesi ve eğitilmesi icap etmektedir. Burada duyular, hayal dünyası, hafıza ve dikkat kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu da anlama yetisinin alt dalları olarak kabul edilebilmektedir.⁴⁹⁴ Bunların yanı sıra yüksek zihni özelliklerin eğitilmesi, anlayış gücü, yargı gücü ve aklın eğitimini kapsamaktadır.⁴⁹⁵

Zihnin eğitiminde en iyi yöntem, başarılması istenilen şeylerin insanın kendi başına başarmak için uğraşılmasıdır. İnsanın bir şeyi anlayabilmesi onu yapmaktan geçtiğinden çocuklar için de bu yöntem önemlidir. Kendini eğitebilmek ve kendi öğretimini sağlayabilmek

⁴⁸⁸ Kant, I, 2013: 87.

⁴⁸⁹ Kant, I, 2013: 88.

⁴⁹⁰ Kant, I, 2013: 89.

⁴⁹¹ Kant, I, 2013: 90.

⁴⁹² Kant, I, 2013: 91.

⁴⁹³ Kant, I, 2013: 93.

⁴⁹⁴ Kant, I, 2013: 95.

⁴⁹⁵ Kant, I, 2013: 96.

ancak bu şekilde mümkün olmaktadır. Sokratik yöntem de bu konuda esas oluşturmaktadır. Soru cevap yöntemi olarak kabul edilen bu yöntem Kant'a göre eğitim için temel olmaktadır.⁴⁹⁶

Beşinci bölüm, ahlaki eğitim bölümüdür. Ahlaki eğitim, maksimler denilen ilkeler üzerine inşa edilmek durumundadır. Bu eğitim için disiplin temel alınmamalıdır. Çocuk kötü alışkanlıklardan uzak durmayı bu şekilde öğrenmektedir. Bu eğitim kolay bir eğitim olmadığı gibi, uzun bir zaman alabilmektedir. Çocuk bu eğitimin ardından neyin kötü neyin iyi olduğunu kendi ayırt edebilir duruma gelmektedir. İyi ve kötü ödül aracılığıyla öğretilmeye çalışıldığında çocuk gerçek yaşamda iyinin her an ödüllendirilmediğini, kötünün ise cezalandırılmadığını gördüğünde kendi davranış biçiminden sapmamalıdır. Bu sapmanın olmaması için çocukta bu fikirlerin kendiliğinden köklenmesi gerekmektedir. Çocuk doğru olmayan bir davranış sergilediğinde ceza vermek yerine uygun olmadığını ona bir şekilde anlatmak gerekmektedir.⁴⁹⁷ Çocuk kişilik oluşum sırasında belli kurallar çerçevesinde yetiştirilmelidir. Çocuğun oyun oynayacağı, bir şeyler öğreneceği zamanların belirli olması gerekmektedir. Öncelikle çocuğun çocuk kişiliğine sahip olması gerekmektedir. Gündelik işleri planlı ve zamanlı yapan insanlar doğru yapmaktadır. Çocuğun kişilik gelişiminde de bu yaşam tarzı olumlu etkilere sahip olmaktadır.⁴⁹⁸

Okul yaşında olan bir çocuk için en temel konu itaat olmaktadır. Bu yaştaki çocuğun kişilik gelişiminde de etkili olmaktadır. Çocukların zorunluluk yasasına itaat etmesi olağandır. Öğretmenin öğrencilerine dengeli davranması gerekmektedir. Çocukların bir şeyleri yapabilmesi ve öğrenebilmesi konusunda çocuğa sorumluluklar vermek gerekmektedir. Çocuk, bir çocuk olarak görevlerini anlamak durumundadır.⁴⁹⁹ Çocuk uygun olmayan bir davranış sergilediğinde onun sevilme ve onurlandırılma isteğinin reddedilmesi veya çocuğa mesafeli davranılması mümkün olabilmektedir. Yine de çocukları bencil olmaması için onları ödüle alıştırmamak gerekmektedir. İtaatsizlik durumunda çocuk bu sürecin doğasından kaynaklı olarak kendi davranışının sonucu niteliğini taşımaktadır.⁵⁰⁰ Ceza vermek çocuk üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Bu etkilerden birisi de maddi ceza kaynaklı olarak çocuğun dik başlı ve inatçı olmasına yol açmasıdır. İnatçı yapıya sahip olan çocuklara bazen çok daha kibar bir dille yaklaşmak yeterli olmaktadır.⁵⁰¹

Çocuk küçük yaşlarda içgüdü ile yönetilmektedir. Büyüdükçe de ödev düşüncesi geliştiğinden çocuk ona göre hareket edebilmektedir. Kişilik için ikinci temel nokta doğruluk

⁴⁹⁶ Kant, I, 2013: 97-98.

⁴⁹⁷ Kant, I, 2013: 101.

⁴⁹⁸ Kant, I, 2013: 102.

⁴⁹⁹ Kant, I, 2013: 103.

⁵⁰⁰ Kant, I, 2013: 104.

⁵⁰¹ Kant, I, 2013: 105.

ve dürüstlük olmaktadır. Burada mizacın önemi vurgulanmaktadır. Çocuk yalan söylemeye eğilimli olabilmektedir; ancak bu, saygı göstermeme ile cezalandırılması gereken bir süreçtir. Başka türlü bir ceza verilmemesi gerekmektedir. Yine de ceza verirken veya herhangi bir durumda çocuğa karşı kin gütmemek gerekmektedir.⁵⁰² Kişilik için üçüncü nokta, girişken olup olmadığıdır. Çocuklar arkadaşlık kurmayı öğrenmek durumundadır. Çocuklar kendilerinin en güzel dönemlerinin çocukluk dönemi olduğunu düşünse de Kant'a göre, problemlili ve özgür olmayan bir dönemdir çocukluk.⁵⁰³ Çocuklara yaşlarına uygun şeyler öğretilmesi uygun görülmektedir. Ebeveynler çocuklarını bilmiş olarak görmek isteseler de bu tavır doğru olmamaktadır.⁵⁰⁴

Altıncı bölüm, pratik eğitim bölümüdür. Bu türden bir eğitim becerikli, akıllı ve ahlaklı olmayı içermektedir. Çocuk kendi kişiliğini geliştirmeli aynı zamanda diğer insanların da kişiliğini okumayı öğrenmesi gerekmektedir.⁵⁰⁵ İyi bir kişilik sahibi olabilmek için tutkuları bir kenara bırakabilmek gerekmektedir. Bu noktada duygudaşlık konusuna dikkat etmek gerekmektedir. Çocuk aşırı duygudaş bir yapıya sahip olmamalıdır ve bunun alışkanlığa dönüşmesine izin vermemek gerekmektedir. Çocukların harçlığının olması onlarda merhamet duygusunun olup olmadığı görmek için önem arz etmektedir. Kişiliğin sağlam, dayanıklı olabilmesi, çocukta dikkat edilecek en önemli hususlardandır.⁵⁰⁶

Çocukta, insanın doğasında bulunan özlemler bulunmaktadır. Bu özlemlere dikkat edildiği ve kontrol altında tutulduğu müddetçe kötü bir eğilime ve davranışa dönüşmemektedirler.⁵⁰⁷ İnsan doğası gereği ahlaki bir varlık olmaması nedeniyle doğuştan iyi veya kötüdür demek mümkün değildir. İnsanlar çocuklara büyük anlamlar ve değerler atfetmekten kaçınmak durumundadır.⁵⁰⁸

Kant'a göre din, çocuğa bir kanun koyucu olarak öğretildiğinde ve baba figürüyle eşleştirildiğinde anlamlı olmaktadır.⁵⁰⁹ Tanrıyı memnun etmek iyi bir insan olmakla mümkün olmaktadır. Çocuğun eğitiminde de yasa önemli olmaktadır. Tanrısal yasa, doğanın bir yasası olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle Kant, dini eğitimi de ahlaki eğitimin bir parçası olarak kabul etmektedir. Çocukların din eğitiminde ilahiyatın yeri olmamaktadır. Bu çocuklar için yalnızca korku kaynağı olmaktadır. Bu konuda yasaya ilişkin temel önemli kavram

⁵⁰² Kant, I, 2013: 106.

⁵⁰³ Kant, I, 2013: 107.

⁵⁰⁴ Kant, I, 2013: 108.

⁵⁰⁵ Kant, I, 2013: 113.

⁵⁰⁶ Kant, I, 2013: 115.

⁵⁰⁷ Kant, I, 2013: 122.

⁵⁰⁸ Kant, I, 2013: 123.

⁵⁰⁹ Kant, I, 2013: 126.

vicdandır.⁵¹⁰ Din özünde aynıdır, farklı bölgelerde farklı olmaktadır. Çocuklar insanları dini bağlılıklarına göre değerlendirme alışkanlığı kazanmamalıdır. Tanrı hakkında verilen fikir, çocukların kime ve neye dua ettiklerini bilmeleri açısından önemli görülmektedir.⁵¹¹

Çocukların cinsel gelişimleri, cinselliği ve kadın erkek ilişkilerini anlamak için bir altyapı oluşturmaktadır. On üç veya on dört yaşlarında çocuklarla bu konuları konuşmak gerekmektedir. Cinsiyet farklılıkları, insan doğasında var olan doğal yönelimler kişiden kişiye farklılık gösteren özellikler taşımaktadır. İnsan soyunun devamı için olan bu dürtülerin toplum tarafından gizlenmesi ve baskılanması doğru sonuçlar vermemektedir. Gerekli meşguliyet sağlandığında ve bu arzuya fazla kapılmanın zararları anlatıldığında genç kişi için doğru bir yol gösterme olmaktadır.⁵¹² Mutlu bir evliliğin olabilmesinin koşullarını öğrenmek gençlerin eğitim sürecinde yer alması gereken bir konudur.⁵¹³

Gençlerin neşeli, iyi huylu, sakin, öz disipline sahip bireyler olabilmesi konusunda teşvik edilmesi gerekmektedir. İnsanları sevmek, dünya vatandaşı hissine sahip olmak, kendisiyle ve etrafındaki insanlarla ilgilenme, içinde bir dünyanın ilerlemesine yönelik telkinlerde bulunmak ve bunları öğretmek de gençleri yönlendirebilmek açısından önemlidir.⁵¹⁴

3.2.10. Hegel

Tarih felsefesi alanında yaptığı çalışmalarıyla bilinen Hegel'in çocuk ve çocukluk üzerine görüşleri, "Tarihte Akıl" ve "Hukuk Felsefesinin Prensipleri" adlı eserleri bağlamında incelenmektedir.

Hegel ahlak ile ilgili görüşlerini belirtirken çocukların ebeveynlere karşı olan sorumluluklarından söz etmektedir. Ahlakın kendisinde Hegel'e göre bir ödev duygusu olmaktadır. Bu nedenle çocukların ebeveynlerine olan tavırlarında da aralarında bulunan ilişkiye uygun davranma ödevi bulunmaktadır.⁵¹⁵ İnsanın doğasının gereği ve sonucu olarak görülen özgürlük ilk olarak kazanılması gereken bir şey olmakta, bu nedenle devlet ve toplumsal yaşam buna sınırlamalar getirmektedir. Hak ve törellik, özgürlüğün gerçek anlamda bir özgürlük olmasını etkilemektedir.⁵¹⁶ Bir diğer durum olarak ise ataerkillik etkili olmaktadır. Ataerkillik hakkın yasal bir biçim kazanmasını sağlamaktadır ve aynı zamanda bu düşüncenin kökeninde aile ilişkisi bulunmaktadır. Aile tek bir kişi gibi hareket etmesi bakımından bir

⁵¹⁰ Kant, I, 2013: 127.

⁵¹¹ Kant, I, 2013: 129.

⁵¹² Kant, I, 2013: 132.

⁵¹³ Kant, I, 2013: 133.

⁵¹⁴ Kant, I, 2013: 134.

⁵¹⁵ Hegel, 1995: 95.

⁵¹⁶ Hegel, 1995: 116.

bütünü oluşturmaktadır. Ailede bulunan bireyler kişiliklerinden, tüzel ilişkiden veya özel çıkarlar ve bencillikler nedeniyle birbirleri için vazgeçmiş olmaktadır. Veyahut bu kişiliğe sahip olmamışlardır. Bunun örneğini çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklar doğal durum olarak veya doğal durumda bu kişiliğe sahip olmamaktadırlar. Duygu birliği, sevgi, güven aileyi ayakta tutan temel etmenlerdir. Çocukların aile içerisinde yetiştirilmesi bile bu temel yapıyı korumak amacını taşımaktadır.⁵¹⁷ Doğal törellik ve aile bağı kapsamında ebeveynlerle çocukların ilişkisi önemli görülmektedir.⁵¹⁸

Hegel, insanın çocuk olarak dünyaya gelmesiyle belli belirsiz bir bilince sahip olduğunu ifade ediyor. Çocuklar duyu deneyi ile genel tasarımlar elde edebilir hale gelmektedir. Tasarımlar aracılığıyla çocuğun nesnelere ilişkin bilgi edinmesi mümkün olmaktadır. Çocuk ebeveynlerinin yol göstericiliği sayesinde güven içinde yaşamaktadır.⁵¹⁹ Çocuğun kendi bilincine varması ve bağımsız olmak istemesi gereklilik olarak görülebilmektedir. İnsan bilinci için bir eğitim söz konusudur. Bu da kişiden kişiye değişebilmektedir.⁵²⁰ Hegel'in "Tarihte Akıl" adlı eserinde çocuk ve çocukluğa dair görüşleri bu şekilde aile kavramıyla bağdaşık bir halde ifade edilmiştir.

Hegel, "Hukuk Felsefesinin Prensipleri" adlı eserinde bireyin ne olduğunu, hangi sınırlar içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Bunu dile getirirken aile kavramının önemini vurgulamıştır. Aile kavramının içerisinde de çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Hegel'e göre aile üç evrede tamamlanabilmektedir. İlk evre evlenme ve aile kavramının oluşması, ikinci evre ailenin mülkiyeti ve mülkiyetin korunması, üçüncü evre ise çocukların eğitimi ve ailenin dağılması evresidir.⁵²¹

Evlilik, aile kurumunun temeli olmaktadır. Bu nedenle evlilik, hem bireylerin objektif kendilerini var etme biçimlerini hem de ahlaki bir görev olarak kendisini oluşturmaktadır. Aile, bireylerin ayrı ayrı olarak değil de tek bir vücut olacak şekilde bir arada olduğu bir durumdur.⁵²² Yeni kurulan ailenin hem toplumsal olarak hem de kişilerin aileleri tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Böylelikle ahlaki bağ, bir mülkiyet ve aidiyet ile gelmektedir.⁵²³ Aile mülkiyeti ise ailenin servetinden oluşmakta, ailede yer alan kişilerin bahsi geçen mülkiyet hakkında hakları bulunmaktadır.⁵²⁴ Çocukların eğitimi ise aile için önem arz eden bir diğer husus olmaktadır. Ebeveynler birbirlerini sevdikleri şekilde çocuklarını da sevmektedir. Çocukların

⁵¹⁷ Hegel, 1995: 117-118.

⁵¹⁸ Hegel, 1995: 133.

⁵¹⁹ Hegel, 1995: 151.

⁵²⁰ Hegel, 1995: 152.

⁵²¹ Hegel, 1991:146

⁵²² Hegel, 1991:147.

⁵²³ Hegel, 1991:148.

⁵²⁴ Hegel, 1991:152.

aile içerisinde yer alan iki temel hakkı vardır. Bunlar çocukların ailenin kendine ait olan mal varlığı ile bakılması ve yetiştirilmesi hakkıdır. Ebeveynlerin çocukların üzerinde bir yetkisinin olması ve onları disipline etmesi gerekli görülmektedir.⁵²⁵

Çocuk, Hegel'e göre özgür bir varlık olmaktadır. Çocuğun kendisi, kendi başına bir varlık olması sebebiyle hiç kimseye ait kabul edilmemektedir. Ebeveynleri söz konusu olsa bile bu durum aynı olmaktadır. Çocuğun eğitimi, aile için ve ardından toplum için önem arz etmektedir. Çocuklara ilk doğdukları zaman itibarıyla sevgi, güven ve itaat duyguları öğretilmek durumundadır. Bu sayede çocuk, önce verilen duygu ve düşüncelere bağlı kalmayı öğrenmekte ardından zamanı geldiğinde ailenin yanından ayrılmak üzere yetişmiş özgür, bağımsız bir birey olabilmektedir.⁵²⁶

Çocuklara uygulanan eğitim anlayışında çocuğun bir yetişkin gibi değerlendirilmesi ve ondan beklentiye girilmesi durumu söz konusu olmaktadır. Oyun pedagojisi adı verilen şey, çocuğun kendi doğasında var olan şeyleri bozmaktadır. Çocuk olgunmuş gibi değerlendirilip memnuniyeti üzerine düşünüldüğünde problemler ortaya çıkmaktadır. Çocuk, etrafında olan kişilerden farklı ve ayrıcalıklı olduğunu hissetmektedir. Bu da çocuğun kibirli olmasına neden olmaktadır.⁵²⁷ Çocuk, büyüdüğünde ve reşit olduğunda bir birey olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde kendine ait bir yaşam, düzen ve aile kurma gibi bazı özelliklere sahip olmaktadır.⁵²⁸ Çocukların eğitimi konusu sivil toplum için önemli görülmektedir. Bu eğitimin ebeveynler dışında biri tarafından yapılmasının veya uygunsa eğitim-öğretim kurumlarının açılmasının önemi vurgulanmaktadır.⁵²⁹

Hegel, çocuğu bir birey olarak görmekte, toplumsal bir bakış açısıyla ailenin önemini vurgulamaktadır. Ebeveynlerin kişisel ve öznel seçimlerinin sonucu olarak görülmesinin yanlış olduğunu vurgulamakta ve çocukların herhangi bir aidiyet olmaksızın ileride özgür bireyler olarak yaşamını sürdürmesi gerektiğini belirtmektedir. Eğitim konusu ise toplumu ilgilendiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çocukların eğitiminde ebeveynlerin vereceği eğitim yeterli görülmemektedir.

⁵²⁵ Hegel, 1991:153.

⁵²⁶ Hegel, 1991:153-154.

⁵²⁷ Hegel, 1991:154.

⁵²⁸ Hegel, 1991:155.

⁵²⁹ Hegel, 1991: 190.

3.2.11 Schopenhauer

Schopenhauer' in görüşlerinde yer alan çocuk ve çocukluk düşünceleri “Seçkinlik ve Sıradanlık Üzerine” ve “Aforizmalar” adlı eserleri bağlamında değerlendirilmektedir. Schopenhauer, Seçkinlik ve Sıradanlık Üzerine adlı eserinin Eğitim ve Sıradanlık bölümünde eğitimin insanın kendi doğasına yaklaşması bakımından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim ve öğretim ile birey gençliğinden itibaren zihnen olgunlaşmakta veya şekillenmektedir. Zihnin gelişimi çocuklukta ayırt edebilme yetisinin öğretmen tarafından geliştiği takdirde insan doğasına uyum olmaktadır. Schopenhauer, dönemde öğretmenlerin hazır ve kalıp halinde bilgileri öğretmekle çocuğun zihnini doldurduğunu ifade etmekte ve bunu eleştirmektedir. Bu durum sonradan düzeltilmeye ihtiyaç duyulması sebebiyle hoş olmamaktadır.⁵³⁰

Eğitim, bireyin kendini tanıması açısından önemli görülmektedir. Bu nedenle, herhangi bir anlamda eksik öğrenilmiş, kalmış bir bilgi kişi için uzun vadede problemlere yol açabilmektedir. Bu durumda kişi kendini eğitime veya başka yollarla bu eksik kalan yanın tamamlanması mümkün olmaktadır. Çocukların eğitimi nasılsa zihinleri de o tarz bilgilerle dolu olmaktadır. Bu vurgulanan bir noktadır.⁵³¹ Çocukların bir şeyleri anlamasından ziyade ezberci bir eğitim anlayışının hâkim olması, bunun gençlikte de sürdürülmesi tehlikeli bir durum oluşturmaktadır. Ayrıca bilgi zannedilen şeylerin laf kalabalığına dönüşmesi Schopenhauer' e göre olağandır. Çocuklara bu türden bir eğitim yerine düşüncelerinin, kendi kavrayışlarının olmasına müsaade edecek türden bir eğitim vermek gerekmektedir.⁵³²

Çocuk, etrafında olup bitene karşı duyarsız olmamalıdır. Duyarlılık sayesinde de zihin belli olgunluğa geldiğinde kendi bakış açısı ve kriterleri ile bilgiyi değerlendirmesi gerekmektedir. Önyargılardan veya doğru olmayan düşüncelerden bu yolla sıyrılmak mümkün olmaktadır. Çocuk ise bu şekilde kendi düşüncesine, onun doğruluğuna güvenebilir hale gelebilmektedir.⁵³³ Çocukların hayatın ne olduğunu bilmesi, onların yalnızca kitaplardan eğitim almaması önemli bir durumdur. Kendi kavrayışları oluşması için çocuklara fırsat tanınırsa edindikleri bilgilerin muhakeme yoluyla edinilmesi sebebiyle doğru olması muhtemeldir. Aksi takdirde çocuklar ezberci ve gerçek olmayan bir kavrayışa sahip olmaktadır.⁵³⁴ Bu eserde çocuklar ve eğitimle ilgili temel konular bu şekilde ifade edilmiştir.

⁵³⁰ Schopenhauer, 2009: 76.

⁵³¹ Schopenhauer, 2009: 77.

⁵³² Schopenhauer, 2009: 78.

⁵³³ Schopenhauer, 2009: 79-80.

⁵³⁴ Schopenhauer, 2009: 80.

Aforizmalar adlı eserde, çocuklar evlilik üzerinden değerlendirilmektedir. Ebeveynlerin kendi tercihleri ile oluşan çocuk sorumluluğunu kabul etmesi gerekmektedir. Bu durumda kadın ve erkek ile ilgili yasalarda bu türden bir düzenleme yapılmıştır.⁵³⁵ İnsanın kendisiyle uyum içerisinde olması durumu insanı bir nevi yalnızlaştırmakta veya uyumlu olmaktan alıkoymaktadır. İnsan, çocuk yaşlardan itibaren yalnız kalmaya alışkın olmak durumundadır. Yalnızlık, iç huzurun ve mutluluğun kaynağı olarak görülmektedir ve bu nedenle kendine güveni sağlamış bir kişinin bu yolla iç huzur ve mutluluğa ulaşması mümkün olmaktadır. Schopenhauer' e göre bu en temel eğitim konuları arasında yer almaktadır. Çocuklar küçük yaşlarda bunu ayırt edememektedirler. Yalnız kalan bir bebeğin ağlaması, küçük bir çocuğun bunu bir ceza olarak algılaması normaldir. Yine de yalnızlığın zaman içerisinde öğrenilmesi önemli görülmektedir.⁵³⁶ Ona göre bu aristokratça bir eğilimdir.⁵³⁷ Ardından o, bu aristokratça eğilimi onaylayan ve yalnızlığın seçkin insanlar için gerekli olduğunu içeren ifadelerle yer vermektedir.

Çocukluk dönemi, ona göre istencin az heyecanlandığı bir dönemdir. Bu da ilişkilerin az olduğu ve gereksinimlerin de az olduğu anlamına gelmektedir.⁵³⁸ Çocukluk döneminde insan bir şeyleri bilmek için uğraşmaktadır. Yedi yaşına kadar beyin belirli bir büyüklüğe ulaşmaktadır. Bu sırada dünyada var olan her şey bir bilgi olarak işlenmektedir. Çocukluk, yaşamın kendisini ve yaşam şekillerinin kalıplarının temel olanlarını anlamakla geçen bir zaman dilimidir. İnsan bu dönemde her şeye sonsuzluk bakış açısı ile bakmaktadır ve bu zamanla azalmaktadır. Çocukluk ve gençliğin ilk yıllarında oluşan tecrübeler ve alışkanlıklar sonraki dönemde yer alan bilgilerimizin altyapısını oluşturmaktadır. Bu da zihinde algıya dair oluşan kategoriler anlamına gelmektedir.⁵³⁹ Çocukluk yılları, dünyaya olan bakış açımızın oluşmasında çok önemlidir. Asıl olarak değişime uğramayan bu bakış açısının eksiklikleri yıllar içerisinde işlenmekte ve geliştirilmektedir. Çocuk, istemek yerine bilme tavrı ile hareket etmektedir. Somut algı oluşurken aynı zamanda eğitim ile belirli kavramların öğrenilmesi süreci devam etmektedir. Somut kavrayış, insan için temel olmakta ve kişinin kendisi tarafından öğrenilebilen bir durum olmaktadır. Ahlaki ve entelektüel değer de insanın özü ile ilişkilidir.⁵⁴⁰ Tüm çocuklar temelde birbirlerine benzemektedir. Bu nedenle çocukluk döneminde çocuklar

⁵³⁵ Schopenhauer, 2008: 67.

⁵³⁶ Schopenhauer, 2008: 137.

⁵³⁷ Schopenhauer, 2008: 140.

⁵³⁸ Schopenhauer, 2008: 199-200.

⁵³⁹ Schopenhauer, 2008: 200.

⁵⁴⁰ Schopenhauer, 2008: 201.

birbirleriyle iyi anlaşılmaktadırlar. Farklılaşma durumu ergenlik döneminde başlamakta ve zamanla artmaktadır.⁵⁴¹

Kişinin peşinde koştuğu bir şey olan mutluluğu arayış kişiye mutsuzluk getirmekte ve gençlik döneminde bir bunalıma neden olmaktadır. Bu bunalım, gençlik döneminde bir hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Erken yaşlarda gerçeklik ile dünya bilinmiş olsa, çocukların hayata bakış açısı çok daha farklı olmaktadır. Gençler yaşamı bir hayal dünyasından ibaret görmektedir. Bu nedenle isteme önemlidir ve gerçekleştirilmek kavramıyla eşleştirilmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse ilk dönemler mutluluğa duyulan hasret, ikinci dönem ise mutsuzluk kaygısı ile geçmektedir. İkinci dönemde birey yaşamda acıların var olduğunu da deneyimlemektedir.⁵⁴²

Gençlik döneminde hâkim olan duygulardan biri de insanlardan uzak kalma ve terk edilmişlik duygusudur. Ardından bu duygu kendisini yerine bir kurtulma duygusuna bırakmaktadır. İlk duygunun nedeni dünyayı bilmemek ve tanımamaktan kaynaklanırken ikinci duygunun nedeni de dünyayla tanışmak olmaktadır. Bu tanışma insana bir bakış açısı kazandırmaktadır. Olgunlaştıkça insan önyargısızlık kazanmaktadır. İyi eğitim almış birisi, gençlikte yer alan birçok taraflı düşüncüyü bertaraf edebilmektedir.⁵⁴³ Çocuğun hayata dair kavramları belirli kalıplar içerisinde yer almaktadır. Basit, anlamlı ve geliştirilmesi icap eden bir durumda gençliğin ilk yıllarına kadar sürmektedir. Bu metotla çocuğun roman okumaması, biyografilerin konulması önem arz etmektedir. Gençken kişi, yaşamda önem arz eden durumların ve olayların güzelliklerle karşısına çıkacağını düşünmektedir. Halbuki bu şekilde olmamaktadır. Zihinsel bir olgunluk kazanmak kırk yaşa kadar sürmektedir.⁵⁴⁴

Gençlikte yaşam daha hareketli, zaman daha sınırsız gelmektedir. Bu nedenle gençler zamanı harcama konusunda daha girişken olmaktadır. Yaşlılık döneminde ise öyle olmamaktadır. Yaşamın kısa gelmesi yaşlanmakla birlikte oluşan bir algıdır.⁵⁴⁵ Gençken zaman daha uzun geçmektedir. Bu bellekle ilgili bir durumdur. Bir anıyı, durumu bellekte tutmak için onu zihinde tekrar tekrar canlandırmak gerekmektedir. Gençken hatırlanmayan anı ve durumları zaman geçince daha iyi hatırlamanın nedeni de budur.⁵⁴⁶ Yaşam enerjisi otuz altı yaşına kadar kendiliğinden devam etmektedir. Bu yaştan sonrası ise yaşam enerjisi düşük bir

⁵⁴¹ Schopenhauer, 2008: 202.

⁵⁴² Schopenhauer, 2008: 203.

⁵⁴³ Schopenhauer, 2008: 204.

⁵⁴⁴ Schopenhauer, 2008: 205.

⁵⁴⁵ Schopenhauer, 2008: 206.

⁵⁴⁶ Schopenhauer, 2008: 207.

döneme denk gelmektedir. Schopenhauer gençlik enerjisinin korunması gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁴⁷

Çocuklar zamanlarını değerlendirmek maksadıyla oyun ve benzeri etkinliklerle zamanlarını doldurmak istemekte, bu tarz bir etkinlik olmadığında ise sıkılmaktadırlar. Bu durum biraz daha az olmasına rağmen gençlikte de sürmektedir. Yetişkinlik çağında ise bahsi geçen can sıkıntısı azalmaktadır. Yaşlılıkta ise zaman hızlı geçmektedir. Can sıkıntısı, tutkular insana küçük yaşlarda zorluk yaşatmaktadır. Schopenhauer bu durumun yaş aldıkça azaldığını ve geçtiğini ifade etmektedir.⁵⁴⁸ Gençlik yıllarında kazanılan deneyimin ve birikimin önemi bulunmaktadır. Ardından kişi etrafına katkıda bulunabilmektedir. Etrafında olan biten kişiye katkıda bulunamamaktadır. Bu nedenle gençlikte edinilen bakış açısı ve kavrayış önem arz etmektedir. Gençlikte baktığı şeyler yaşlılıkta etkisini sürdürmektedir.⁵⁴⁹

Schopenhauer insanın karakter ve bakış açısı bakımından temel özelliklerinin doğuştan geldiğini yine de bunların zaman içerisinde değiştirilebilir olduğunu ifade etmektedir. Zihin, güç bakımından zirveye ulaştıktan sonra zaman içerisinde gerileyebilmektedir. Bu düşünmeye, zihinde yer alan şeylere bağı olarak değişebilmektedir.⁵⁵⁰ Ona göre hüznün gençliğe, neşe ise yaşlılığa atfedilen bir duygu olmaktadır. Gençlikte hareket yer almakta, çocuklar renkli olan şeylerle ilgilenmektedir. Bu renkli dünya ve hayal gücü, gençliğin simgesi olmaktadır.⁵⁵¹ Belirsiz olan şeyler gençlikte kişinin ilgisini çekmektedir. Bu ilgi bir hasretle birleşmekte ve huzursuzluk yaratmaktadır.⁵⁵² Gençlik her zaman yaşamı görmektedir, geçmişi kısa ve uzun bir geleceğe sahip olmaktadır.⁵⁵³

3.2.12 J. Stuart Mill

John Stuart Mill, çocuk ve çocukluk hakkındaki görüşlerine Kadınların Özgürleşmesi adlı eserinde yer vermektedir. Mill'in görüşleri bu eser temel alınarak incelenmektedir.

Evliliğin temelini oluşturan anne baba ilişkisinde yer alan bazı nüveler ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkide de yer almaktadır. Dış dünyaya olan karşı duruş ve birlikte hareket etme, ebeveynlerin kendi arasında inşa ettiği bir ilişki biçimidir. Bu duruş ebeveynlerin iç dünyasında yer almamaktadır. Bu türden bir ilişki baba ve çocuk arasında da yer almaktadır. Birbirlerini sevmektedirler; ancak ebeveyn çocuğun çevresinin bildiği karakterine ait durumları

⁵⁴⁷ Schopenhauer, 2008: 209.

⁵⁴⁸ Schopenhauer, 2008: 211-212.

⁵⁴⁹ Schopenhauer, 2008: 212.

⁵⁵⁰ Schopenhauer, 2008: 214.

⁵⁵¹ Schopenhauer, 2008: 216.

⁵⁵² Schopenhauer, 2008: 217.

⁵⁵³ Schopenhauer, 2008: 221.

bilmemektedir. Hürmet düşüncesi ve durumu samimiyet ve açıklığı yok etmektedir. Bu nedenle çocuğun görünmesini istediği davranışları sergilemesi gayet olağan olmaktadır.⁵⁵⁴ Çocuklar, üzerinde ebeveynlerden yalnızca babanın yasal bir hakkı olmaktadır. Anne bu konuda baba söz hakkı vermediği müddetçe herhangi bir söz hakkına sahip olmamaktadır. Çocuklar üzerindeki haklar bakımından anne dikkate alınmamaktadır.⁵⁵⁵ Evlilik konusunda kadın ve çocuğun önemi konusunda baba ön plana çıkmakta ve çocuğun da onun istekleri, çıkarları doğrultusunda hareket etmesi beklenmektedir.⁵⁵⁶

Aile, çocuklar için itaat etmek konusunda, ebeveynler içinse emir verme okulu gibi bir şey olarak var olmaktadır. Bu beklenti Mill tarafından doğru bulunmamaktadır. Normalde güç ve itaat zorunluluğu olmadan sevginin ağır basması gerekmektedir. Erdemlerin çocuklara öğretilmesi itaat algısından çıkan belli başlı davranış kalıplarını öğretebilmektedir. Bu nedenle itaat bakış açısı ve beklentisine gerek olmamaktadır. Ailenin özgürlük erdemi ve sıcak, samimi bir yer olması gerekmektedir. Ona göre eğitim ve ahlaki eğitim insanlara bunu kazandırmak durumundadır.⁵⁵⁷ Çocuk, eğitim almaktadır. Aldığı eğitimi ileri yaşlarda da sürdüren ve uygulayan bir yapıya sahip olmak durumundadır; ancak toplumsal yaşamda var olan durumlar buna izin vermemektedir.⁵⁵⁸

Mill, toplumsal yaşamda var olan aile ilişkilerini onaylamamaktadır. Bu aile ilişkileri baskı, güç ve itaat üzerine kurulmuş olması sebebiyle samimiyetten yoksundur. Bu nedenle de çocuklara düzgün eğitim vermek mümkün olmamaktadır. Çocuklar erdemleri öğrenerek, sevgi ile büyütüldüğünde yaşama bakışları ve karakterleri belirlenmiş olmaktadır. Aldıkları eğitim sayesinde kazandığı duruşu sürdürmesi mümkün olmaktadır. Mill, çocukları aile bağlamında değerlendirirken ebeveynlerin, özellikle babanın tahakkümünün olumsuz etkilerini vurgulamaktadır.

3.2.13 Kierkegaard

Kierkegaard, kaygı kavramı ile bilinmekte olan bir düşünürdür. Onun çocuk hakkındaki görüşleri Evliliğin Estetik Geçerliliği adlı eserinde yer almaktadır. Kierkegaard ebeveynlerin kendi aralarındaki ilişkilerine değinmekte ve aile kavramını ifade ederken aynı zamanda çocuk kavramının anlamını da inşa etmektedir. Ona göre evlilik, karakterin doğuşu ve çocuk sahibi konularında etkili olmak için vardır. Döneminde çocuk sahibi olma ve evlilik fikri çok

⁵⁵⁴ Mill, J, S, 2016: 37.

⁵⁵⁵ Mill, J, S, 2016: 46.

⁵⁵⁶ Mill, J, S, 2016: 53.

⁵⁵⁷ Mill, J, S, 2016: 63-64.

⁵⁵⁸ Mill, J, S, 2016: 113.

bağdaşmamaktadır. Düşünür bu durumu eleştirmekte ve çocuk sahibi olmanın anlamlı olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁵⁹ Çağında, çocuk yetiştirmeye katlanamayan bireyler bulunmaktadır. Bu kişilerde yer alan çocuk sahibi olma isteği, çocukları olduğunda şiddeti ortaya çıkarmaktadır. Bu, çocuğa verilen değer konusunda problemlili durumlardandır.⁵⁶⁰

Çocuk, hayatı ile ilgili şeyleri ailesine borçlu olmaktadır. Anne ve babasından öğrendikleri, zorlu hayat karşısında güzel deneyimler olmaktadır. Ancak çocuk doğduktan sonra ailede oluşan hayranlık duygularının abartılması, çocuğa sanat eseri gibi bakılması iyi olmamaktadır. Kierkegaard bunu olumsuz olarak değerlendirmektedir. Çocuk, aile için kıymetli ve özel bir alana ait olmaktadır. Ebeveynler çocuğa bu alana ait olduğunu hissettirmek durumundadır. Çocukların bir lütuf, nimet olduğu düşüncesi ebeveynde olmalı, ebeveyn kendi çocuğu için iyiyi düşünmek durumundadır.⁵⁶¹ Böyle bir tavır, bakış açısı çocuk yetiştirmek için en doğru tavidir. Böyle bir kişi için çocuğun şefkatle ebeveynini sevmesi yeterli olmaktadır.⁵⁶²

Ebeveynler çocuklarından pek çok şey öğrenmek durumundadır. Çocuk yetiştirmek konusunda doğru şeyi yapmak için onun sorumluluğunu almak gerekmektedir. İnsan hayatını çocuk yetiştirirken yeniden anlamlandırmaktadır. Baba olmak, çocuk sahibi olduğunda anlaşılabilir bir şeydir. İnsanın geçmişi ve geleceği arasındaki bağlantıyı çözebilmesi çocuk ile mümkün olmaktadır.⁵⁶³

Kierkegaard çocuğun aile ve evlilik yaşamında önemli bir unsur olduğunu, ona verilmesi gereken değer toplumsal yaşamda verilmediğini ifade etmektedir. Bu nedenle çocuk ailede gerektiği değeri gördüğü müddetçe ebeveynlerin doğru bir tavır takınmış olacağını ifade etmektedir. Şiddet, önemsememe türünden eğilimlerin çocuklar açısından doğru olmadığını, çocuğa değer verilirken ona karşı olan tavrın biçimlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca yaşamın güzel olabilmesinin koşulunu belirli değerler çerçevesinde olmasına atfetmektedir. Ona göre evlilikte çocuk önemlidir ve toplumsal yaşamda da bu değeri hak etmektedir.

3.2.14 Nietzsche

Nietzsche, çocuklar ve gençler hakkındaki görüşleri eğitim çerçevesinde ele alınabilmektedir. Eğitime dair görüşlerinin yer aldığı eseri ise “Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine” adlı eseridir. Almanya’da bulunan belirli bölgelerdeki eğitim kurumlarını

⁵⁵⁹ Kierkegaard, S, 2013:55.

⁵⁶⁰ Kierkegaard, S, 2013:56.

⁵⁶¹ Kierkegaard, S, 2013:58.

⁵⁶² Kierkegaard, S, 2013:60.

⁵⁶³ Kierkegaard, S, 2013:61.

kapsamak yerine tüm eğitim kurumlarını kapsayacak bir şeyden söz etmektedir. Öğretimi genişletme ve daraltmak eğilimi o döneme özgü bir durum olmaktadır ve Nietzsche bu durumu eleştirmektedir.⁵⁶⁴

Öğrenim görmenin bir amacı bulunmaktadır. Bu da mümkün olduğunca insan yetiştirmektir. Öğretim kurumlarının da amacı olması gereken bir durum olarak bu desteklenmesi gereken bir tavır olmaktadır.⁵⁶⁵ Dönemde yer alan para kazandırma ve hızlı şekilde bir yere getirme düşüncesi öğretimle bütün olarak değerlendirilmemek durumundadır.⁵⁶⁶ Öğrenimin kategorize edilmesi de benzer problemlere yol açmaktadır. Nietzsche belli bir alanda uzmanlaşan kişilerin bir ustadan farkı olmadığını ifade etmektedir.⁵⁶⁷ Bilim insanı önemli ve felsefi problemlerde kendi kimliği ile ön plana çıkmamaktadır. Bu durum olumsuz görülmektedir.⁵⁶⁸

Pedagoji ile uğraşmak ve pedagoji uygulayabilmek için insanlara bir şeyler kazandırabilmek gerekmektedir. Yeni fikirler ve onların samimi olarak uygulanması öğretim için en önemli noktalardan biridir.⁵⁶⁹ Klasik lisenin öğrenci üzerinde olumsuz etkisi, sert, baskıcı ve kalıplara dayalı işleyişi öğrencinin toplumsal yaşamda kendi içine kapanmasına neden olmaktadır. Eğitim kurumlarının temizlenmesi kastedilirken klasik lisedeki bu türden durumların da temizlenmesi kastedilmektedir.⁵⁷⁰ Dil öğrenimi, yüksek öğrenimin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra anadilin kurallarının bilinmesi önemli görülmektedir. Burada yetiştirdiği öğrencileri ayırt edebilmek, öğretmenle ilişkili bir durumdur.⁵⁷¹ Öğretmenler öğrencilerde yanlış kazanımlarına yol açmaktadır. Bu kazanımlar gençlerin üzerinde iz bırakmakta, onların hayat algısını etkilemektedir. Öğrencilerin yetenekli ve ilgili olması, onur öğrencisi gibi muamele görmesi açısından Almanca ödevinin önemli olduğu ifade edilmektedir. Bu ödev ile okul öğrencinin karakterini belirlemekte ve onu kategorize etmektedir. Bu, bir kişilik ödevidir ve yaş bakımından erken verilmektedir. Pedagojide ise böyle bir şeyin yeri olmaması gerekmektedir.⁵⁷² Öğrenci bu ödev sebebiyle kendisini yetişkin gibi görmektedir. Karmaşık bir dünya ile öğrencinin karar vermesi gereken bir durum oluşmaktadır. Öğretmen tavrı ile öğrenciyi ezmekte, uzun vadede ise öğrenci itaati öğrenmektedir.⁵⁷³

⁵⁶⁴ Nietzsche, F, 2010: 10.

⁵⁶⁵ Nietzsche, F, 2010: 27.

⁵⁶⁶ Nietzsche, F, 2010: 28.

⁵⁶⁷ Nietzsche, F, 2010: 29.

⁵⁶⁸ Nietzsche, F, 2010: 30.

⁵⁶⁹ Nietzsche, F, 2010: 32.

⁵⁷⁰ Nietzsche, F, 2010: 33.

⁵⁷¹ Nietzsche, F, 2010: 34.

⁵⁷² Nietzsche, F, 2010: 36.

⁵⁷³ Nietzsche, F, 2010: 37.

Klasik liseler, pek çok yönden kusurludur. Antik dönemler örnek alınırken bazı şeylerin yanlış anlaşılması eğitimin bu hale gelmesine neden olmaktadır. Klasik liseler anadilde yer alan derin kültür imgelerini canlandırmaktan yoksun olmaktadır. Klasik lisenin yazarları desteklemesi öğretmenlerin tavrı ile olmaktadır. Dilde iyi bir sonuç almak uzun vadeli bir iş olmaktadır.⁵⁷⁴ Dil eğitiminde ilkel olan bir tavır, uygulamalı disipline yönelik olan yerine tarihe dayanan bir tavır seçilmesi problemlidir.⁵⁷⁵ Bu problemlerin düzeltilmesi yönünde yapılan adımlar öğretmenlerin negatif bakış açısını kazanabilmektedir.⁵⁷⁶ İyi öğretmenler bu konudaki temel nokta olmaktadır. Nitelikli öğrenci yetiştirmek öğretmenlerin elinde olmasına rağmen bu türde öğrenciler yetiştirecek öğretmen bulunmamaktadır.⁵⁷⁷

Kültür ile bağlantısı olan eğitim, iyi bir iş veya meslek kazandıran eğitim olmamaktadır. Bu türden eğitim, insanın benliğini koruma eğilimi olan bir eğitimidir. Ayrıca insanı bu yola yönlendiren bir eğitim olmaktadır. Gençlikte insanların yönlendirilmesi çok önemli olmaktadır. Hayatta verilen mücadele zor ise bu gencin daha fazla öğrenmesi ve kendini zorlaması gerekmektedir. Eğitim kurumlarının amaçları arasında bu olması gereken bir özelliktir.⁵⁷⁸ Gençlerin doğru bir kültür yoluna girebilmesi için onlara yaklaşımınız çok önemli olmaktadır. Yaklaşımda insanın gençliğinden kaynaklanan saf tavrını değiştirme çabası olmaması gerekmektedir. Gencin kendi anlayabileceği duygusal dili kullanmak ve ona kendini gösterme çabası gerekmektedir. Doğaya hâkim olma arzusu ve düşüncesi gençlerin doğaya bakış açısını olumsuz yönde değiştirmektedir. Bu değişimin gerçekleşmemesi için veya doğal olanın korunması için yaklaşım esas olmaktadır.⁵⁷⁹

Nietzsche kitabında öğretim kurumları ve hayat zorunluluğu kurumları ayrımı yapmaktadır.⁵⁸⁰ İyi ve doğru bir yönlendirmenin kalıcı hale gelmesiyle oluşan bir kültür ihtiyacı bulunmaktadır. Ancak dönemde yer alan kurumların bu türden bir eğilime sahip olmamaktadır.⁵⁸¹ Liselerde yer alan baskıcı yaklaşım öğrencinin herhangi bir şeyi yapmasına müsaade etmemektedir, onların özgürce bir şeyler yapabilmesi, araştırabilmesi mümkün olmamaktadır. Lise geçiş dönemi olarak görülmektedir. Liselerde yer alan bu algının yanlış olduğu vurgulanmaktadır. Lise, öğrencilerin birey olarak üretken olabilecekleri bir dönem

⁵⁷⁴ Nietzsche, F, 2010: 40.

⁵⁷⁵ Nietzsche, F, 2010: 47.

⁵⁷⁶ Nietzsche, F, 2010: 49.

⁵⁷⁷ Nietzsche, F, 2010: 50.

⁵⁷⁸ Nietzsche, F, 2010: 65.

⁵⁷⁹ Nietzsche, F, 2010: 66.

⁵⁸⁰ Nietzsche, F, 2010: 67.

⁵⁸¹ Nietzsche, F, 2010: 77.

olmaktan onları mahrum bırakmamalıdır. Bilime olan ilgi, yaşama karşı olan tavır ve bakış açısı böylelikle oturmuştur, gençler için bu önem arz etmektedir.⁵⁸²

Çocukların ufkunun genişletilebilmesi ve kendi potansiyellerinin farkına varabilmesi için teşvik edilmesi gerekmektedir. Halbuki eğitim sisteminde yer alan şey çocuğu yanlış yönlendirmek ve köreltmektir. Bu Nietzsche tarafından vurgulanmakta olan bir problemdir.⁵⁸³ Bilimi yaşama dair pek çok bilginin ve anlamın var olmasını sağlayan şey olarak felsefe, bu türden bir eğilime sahip olması nedeniyle -olması gerekenin aksine- uzak tutulmaktadır. Sanatın öğretim kurumlarında yerinin olmaması ise büyük bir kayıp olmaktadır.⁵⁸⁴ Donanımlı genç ise bu durumlarda bile doğru olanı yapmaktadır. Diğer öğrenciler ise kendini yetersiz, gereksiz hissetmektedir. Sahte bir kültür nedeniyle gencin doğru yolda yürümesinin engellenmesi tamamıyla yanlıştır.⁵⁸⁵

Genel olarak ifade etmek gerekirse çocukların lise çağlarından itibaren baskıcı ve doğru şeyler öğretmeyen müfredatlar ve öğretmenlerle eğitim-öğretim alması yanlış bulunmaktadır. Çocuğa çocukça yaklaşmak en temel durumdur. Çocuk, içindeki cevheri keşfedercesine dünyaya, doğaya, bilime, felsefeye ilgi duymaktadır. Bu okullarda sindirilen ve bastırılan bir durum olduğunda yanlış bir algıya sahip olması kaçınılmazdır. Bu nedenle çocuklara yönelik lise çağlarında da bu ilginin kaybolmaması gereken bir yaklaşımın olması, özgürce kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam sağlanması gerekmektedir.

3.2.15 J. Dewey

John Dewey eğitim konusunda çalışmalar yapmış olup çocuk ve çocukluk üzerine önemli görüşlere sahip olmaktadır. Okullara yönelik çalışmaları eğitim felsefesinin de temelini oluşturmaktadır.

Özgürlük ve Kültür adlı eserinde çocuklardan bahsetmektedir. Çocuk doğduğu andan itibaren bir dil bilmemektedir. Toplumsal yaşamın etkisiyle hangi toplumda yer alıyorsa oranın dilini öğrenmektedir.⁵⁸⁶ Birey, içinde bulunduğu toplumun verdiği şekli almaya yatkındır. Bunun yanı sıra kültür adı verilen değerlerin toplumsal açıdan sorunları dikkate alınmak durumundadır. Bilim, sanat, ahlak, din, eğitim gibi alanların içerisinde yer alan problemlerin kültür tarafından yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bunlar insan doğasına uygun, bireylerin özgür olabileceği bir ortama sahip olarak belirli bir altyapıyı oluşturmak

⁵⁸² Nietzsche, F, 2010: 85.

⁵⁸³ Nietzsche, F, 2010: 88.

⁵⁸⁴ Nietzsche, F, 2010: 89.

⁵⁸⁵ Nietzsche, F, 2010: 90.

⁵⁸⁶ Dewey, J, 1987: 23.

durumundadır. ⁵⁸⁷ Toplumsal yaşamda yer alan her ne olursa olsun güçler dengesi olarak değerlendirilmesi yerine karşılıklı etkilerinin ne olduğunu araştırmak daha doğru olmaktadır. Bu durum bireyin yaşantısını etkilemektedir. ⁵⁸⁸ Özgürlüğün toplumsal yaşamda özellikle de demokrasi çatısı altında ileriye götürülmemiş olması olumsuz etkiler ortaya koymaktadır. Çocukların özgür olmaması, basının özgür olmaması ve devlet kontrolünde sıkı denetim yapılması problemlere yol açabilmektedir. Eğitim, kötü amaçlar için kullanılabilir. Dewey, bu durumun önemli bir sorun olduğuna değinmektedir. Eğitim olmaksızın toplumsal kurumların devamlılığının mümkün olmadığını ifade etmektedir. ⁵⁸⁹

Öğretimde kullanılan metotlarda ani stres yaratma, baskı oluşturma ve huzursuzluk yaratma yer almaktadır. Bu durum çocuğun öğrenim hayatı boyunca maruz kaldığı bir şey olması nedeniyle beyin dış uyaranlara karşı alışmaktadır. Bu alışma sebebiyle akıl yönlendirmelerden uzak kalmaktadır. Uyarılar, beynin kullanımını ve iradeyi gereksiz kılmaktadır. Böyle bir durumda çocuk kendi aklını kullanmaksızın yönergeleri yerine getiren bir kişi haline gelebilmektedir. ⁵⁹⁰ Çocuklar, doğduğu andan itibaren hazır olan şeylerle etrafı çevrelenmiştir. Hazır olandan kastedilen şey, nesneler, düşünceler ve eylemler olarak ifade edilebilmektedir. İnsanın eski çağlardan beri gelen davranışlarında bu türden hazır kalıplar bulunmamaktadır. Öyleyse var olan bu kalıplar, bireylerin belirlenimi açısından problemlere yol açabilmektedir. ⁵⁹¹

Ekonomik durumu kötü olan çocuklarla iyi olan çocukların aynı okulda okuması Dewey' e göre eşitlik olarak kabul edilmemektedir. Bu türden bir yaklaşım yalnızca avunma olmaktadır. ⁵⁹² Eğitim durumunda işlenmiş bir aklın varlığı söz konusu olmaktadır ve bu, Platon'un insanın doğası ve toplum düzeniyle ilgili gerekli gördüğü şeylerden biridir. Bu noktada görülmektedir ki eğitim, çocukların gelecekle ve bireyin varlığı bakımından önem arz etmektedir. Dewey, Hobbes' un da görüşlerine yer vermektedir. Dönemi ile kıyaslamaktadır. ⁵⁹³ Dewey toplumsal yaşamda yer alan problemlerin eğitim ile ilgili sorunlarla alakalı olduğunu ifade etmektedir. Okullarda verilen öğrenim, hazır bilgi içermektedir. Bunun yanı sıra okullar insanın doğasında yer alan merakı, gözlem eğilimini ve deneye olan ilgisini köreltmektedir. Okullarda verilen eğitim, bilim kökenli bir eğitim anlayışına sahip olmadığı müddetçe bu köreltme durumundan sıyrılamamaktadır. Bu Dewey'e göre nedenle

⁵⁸⁷ Dewey, J, 1987: 36.

⁵⁸⁸ Dewey, J, 1987: 40.

⁵⁸⁹ Dewey, J, 1987: 41.

⁵⁹⁰ Dewey, J, 1987: 43.

⁵⁹¹ Dewey, J, 1987: 44.

⁵⁹² Dewey, J, 1987: 60.

⁵⁹³ Dewey, J, 1987: 93.

demokrasinin kabul edildiği devletlerde eğitim düzensiz, problemli ve riskli olmaktadır.⁵⁹⁴ Bahsi geçen bu sorunlar kültür kavramıyla ilişkili olan bütün alanlarla bağlantılı olan bir sorun olmaktadır.⁵⁹⁵ İnsanın doğasına ters düşen yaşam biçimleri elbette problemleri de beraberinde getirmekte ve insanın doğasından kaynaklanan özgürlüğü kısıtlamaktadır.⁵⁹⁶ Eğitim alanındaki problemler de çocukların özgür olmayan bireyler olmasına sebep olabilmektedir.

John Dewey aynı zamanda Türkiye’de yer alan okullarla ilgili bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada da çocuklara dair görüşler bulunmaktadır. Çocukların sekiz ve on yaşlarında ilgili oldukları mesleklere yönlendirebilmek için meslek programlarına gerek duyulmaktadır.⁵⁹⁷ Okullarda oyun yerleri, sanatla ilgili araç gereçlerin olması Dewey tarafından önemli görülmekte, çocukların potansiyellerini ortaya çıkarabilecekleri bir yöntem olarak görülmektedir. Ayrıca sağlık şartları ve eşyalara ilişkin şeylere de dikkat edilmesi gerekmektedir.⁵⁹⁸ Öğrencilerin okuması gereken eserlerin öğretmenler kurulu tarafından seçilmesi gerekmektedir. Çocukların ders esnasında katılımlarının sağlanabileceği uygun araç ve gereçlerin çok olması gerekmektedir. Yalnızca dersi dinlemek, öğrenme için yeterli olmamaktadır.⁵⁹⁹ Çocukların ulaşabileceği kitapların ve kitaplıkların olması veya çocuklara bu türden kitapların sağlanması onların okuma isteğini ve ilgisini artırabilmektedir.⁶⁰⁰ Okullarda beden eğitimi, spor ve oyun faaliyetlerinin sık sık düzenlenmesi ve öğrencinin ilgisinin canlı kalmasını sağlamak önemlidir. Çocukların mesleki eğitim alması bir yana pek çok alanda bilgi merkezi haline gelmesi gerekmekte, çocuklar ailelerine bu bilgileri de aktarabilmelidir.⁶⁰¹ Sanatın okulla ve çocuklarla bağlantısı olmalı, çocukların bu türden derslerde başarılı olması gerekmektedir. Sanat okullarına da bu konuda büyük görevler düşmektedir.⁶⁰²

Çocukların toplumsal yaşam içerisindeki durumlarını, okul ile bağlantılarını veya okula gelmeme durumundaki özel nedenlerini bilmek için görevli kişiler olmak durumundadır. Bu, öğretmenler için de geçerli olmaktadır. Böylelikle eğitimde spesifik olarak çalışmalar yapmak mümkün olmaktadır.⁶⁰³ İlköğretim okullarında çiftçi olan ailelerin çocuklarının rahatlıkla okula gelebilmesi için okul zamanları bu duruma göre ayarlanmalıdır. Kısacası şartlara göre ayarlanması gereken bir okul anlayışının benimsenmesi gerektiğini vurguluyor Dewey. İkinci

⁵⁹⁴ Dewey, J, 1987: 124-125.

⁵⁹⁵ Dewey, J, 1987: 125.

⁵⁹⁶ Dewey, J, 1987: 145.

⁵⁹⁷ Dewey, J, 1987: 147.

⁵⁹⁸ Dewey, J, 1987: 149.

⁵⁹⁹ Dewey, J, 1987: 150.

⁶⁰⁰ Dewey, J, 1987: 150-151.

⁶⁰¹ Dewey, J, 1987: 156.

⁶⁰² Dewey, J, 1987: 156-157.

⁶⁰³ Dewey, J, 1987: 160.

derecedeki okullar olarak çocukların yaşa dönük eylemlerini geliştirmek ve onları bu şekilde yetiştirmek üzere devreye girmelidir. ⁶⁰⁴ Öğretmenlerde eğitici tavır çok önemlidir. Bu nedenle konuların ayrılması ve kategorize edilmesinin olumsuz etkilerinden birisi öğretmenin bilgi veren bir kişi kılıfına bürünmesi ve toplumsal yaşamdan bağımsız olarak bu işi sürdürmesidir. Mesleki bakış açısı öğretmenlikte bu şekilde yitirilmektedir. Bu da öğrenciler için problemli olmaktadır. Yüksek okullar sınıfında değerlendirilen üniversitelerin başarılı öğrencileri desteklemesi yönünde bir sistem verilmesi ve yabancı ülkelerde alacakları eğitimin desteklenmesi faydalı olabilmektedir. ⁶⁰⁵ Çocukların okullarda sağlıklı olabilmeleri için sağlık kuruluşları ile bakanlığın ortak bir çalışma yapması gerekmektedir. ⁶⁰⁶

Dewey genel olarak, insanın doğasının yatkın olduğu bir birey ve özgürlük algısının olduğunu, bunun toplumsal süreçlerle desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu konuda pek çok durum iç içe değerlendirilebilmektedir. Çocuk, Dewey'e göre kapasiteye sahip olması sebebiyle önemli görülmektedir. ⁶⁰⁷ Türkiye için verdiği raporda da bu ilişki göze çarpmaktadır. Çocukların hem toplumsal sürece katılması hem de aile ve okulu arasında bir denge kurması önemlidir. Toplumsal yaşamda yer alan tüm kültürel faaliyetlerin nezdinde çocuk kendini ifade etmeyi öğrenen bir birey olarak toplumsal açıdan varlığını sürdürmektedir. Özgür düşünebilmesi, yaratıcı olmasını sağlamaktadır. Böylelikle çocuk faydalı bir birey olarak yetiştirilmiş olmaktadır. ⁶⁰⁸

3.2.16 B. Russell

Bertrand Russell, felsefe tarihi ve mantık alanında bilinen bir filozof olmasına karşın onun çocuklarla ilgili görüşlerine Eğitim Üzerine adlı eserinde rastlanmaktadır. Bu kavramlar belirtilen eser bağlamında değerlendirilmektedir. Bu eserde Locke ve Rousseau'nun çocuklar ve eğitim ile ilgili düşüncelerinin köklü olduğunu ifade etmektedir. Yine de bu durum belli bir kesimin yararlanabileceği bir eğitim anlayışı olmaktadır. Bu nedenle maddiyata dayanmaktadır denilebilir. Russell, çocukların hepsinin belirli konularda benzer eğitimi alması gerektiği görüşünü vurgulamaktadır. ⁶⁰⁹

Russell, çocukların eğitiminde yer alması gereken şeyin ise yarar ve pratik bir bilgi mi, yoksa zihinsel gelişimini sağlayan iyi olduğunu düşündüğümüz şeyler mi olduğunu

⁶⁰⁴ Dewey, J, 1987: 171.

⁶⁰⁵ Dewey, J, 1987: 173.

⁶⁰⁶ Dewey, J, 1987: 176.

⁶⁰⁷ Kennedy, D, 2006: 44.

⁶⁰⁸ Kennedy, D, 2000: 540.

⁶⁰⁹ Russell, B, 1999: 13-14.

sorgulamaktadır. ⁶¹⁰ Russell, çocuğun yapmasını istemediği bir davranışa yönelik tavrın eskiden cezalandırmak ve disiplin uygulamanın olduğunu ifade etmektedir. Çağdaş dönemde ise eğitimciler çocuklarda yeni yöntemlere başvurmaktadır. Bu noktada Montessori'den bahsetmektedir. Çocuğun herhangi bir zorlama olmaksızın kendi isteğiyle kurallara uyması bu noktada eskiyle yeni arasındaki en temel ayrım olmaktadır. ⁶¹¹ Çocuklar özdenetimini sağlayabilir hale gelebilmektedir. Oyun veya başka yollarla temel yaşama dair kurallar çocuk için eğlenceli bir hale gelmektedir. Çocukların bütün yaşlarında uygulanabilecek bir yöntem haline gelmiştir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için öğretmenlerin bilmesi gerekmektedir. Zihinsel alışkanlıklar istenilen davranışların pekiştirilmesi yönünde etkinliklerle desteklenmesi gerekmektedir. Montessori bu konuda ciddi bir kırılma noktası yaratmıştır. ⁶¹²

İlk günah öğretisi çocuklara dair olumsuz fikirlerin toplumsal yaşamda yeşermesine neden olan temel görüştür. ⁶¹³ Çocukların doğuştan iyi veya kötü olduğu görüşü yanlıştır. Çocuk doğumdan sonra bazı reflekslere ve içgüdülere alışkanlıklara sahip olmaktadır. Çevrelerinin etkisiyle de alışkanlıkları oluşmakta, bu alışkanlıklar sayesinde de çocuğun karakteri belli olmaktadır. Bakan kişi çocuğun gelişiminde etkili olduğundan bu zekâ ve bilgelik bakımından önem arz eden bir durumdur. Çocuk, doğası gereği şekillendirilmeye uygun doğmaktadır. ⁶¹⁴ Çocuklarda erdemler için onlara karşı kötü davranışlar ve cezalar, doğru davranış kalıplarını oluşturmamaktadır. Çocuğun sağlıklı ve mutlu olabilmesi için çocukların zihinleriyle ilgilenmek ve bedenleri bakımından gerekli bakımı verebilmek gerekmektedir. İyi bir insan yetiştirebilmek de çocukta mutlulukla doğrudan ilişkilidir. İçten gelen bir öğrenme isteği eğitimde hareket noktası olmak durumundadır. ⁶¹⁵

Toplumda doğru olan şeyler, bireyler için de tek tek geçerli olmaktadır. Çocukların etrafındaki kişiler tarafından, yakınları tarafından sevilme isteği doğru olmaktadır. Çocukların yönlendirilebilecek güduları bulunmaktadır. Erdemlerin ve alışkanlıkların yönetilmesi bu nedenle önemli olmaktadır. ⁶¹⁶ Çocuk doğduğunda onun kişiliğinin eğitimi süreci de başlamaktadır. Bu durumun yanı sıra öğretime ilişkin bir eğilimin sağlanabileceği de mümkündür. Bu iki temel değişim çok önemli değişiklikleri ve bakış açılarını sağlamaktadır. ⁶¹⁷

Öğrenci, eğitimde ve toplumda değer olarak görüldüğü müddetçe anlamlı olmaktadır. Aksi takdirde iyi mi yoksa kötü mü olacağını bilmek mümkün değildir. Çocuklar, gençler

⁶¹⁰ Russell, B, 1999: 18.

⁶¹¹ Russell, B, 1999: 24-25.

⁶¹² Russell, B, 1999: 25.

⁶¹³ Russell, B, 1999: 26.

⁶¹⁴ Russell, B, 1999: 28.

⁶¹⁵ Russell, B, 1999: 29.

⁶¹⁶ Russell, B, 1999: 30.

⁶¹⁷ Russell, B, 1999: 31.

kendilerine değer verildiğini anlayabilmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin değer vermeleri ve öğrencilerini sevmeleri gerekmektedir. Ebeveynler çocukları için iyi olan şeyleri istemektedirler. Yine de bu türden bir fedakârlık için ebeveynlerin hazır olması gerekmektedir. Küçük yaştaki çocuklarla ilgilenmek ebeveyn olma tarzında bir eğilim gerektirmekte olduğundan bu özellik öğretmenlerde aranmaktadır. Öğrencinin yaşı büyüdükçe bu tarz bir güdüye gerek kalmamaktadır.⁶¹⁸ Eğitimle ilgilenen kişinin çocukları, gençleri sevmesinin yanısıra o kişinin eğilimlerini de anlaması gereklidir.⁶¹⁹

Çocuklar için belirli bakımların sağlanması gerekmektedir. Bu sayede ideal kişilik oluşumu sağlanabilmektedir. Dört faktör olan canlılık, yüreklilik, duyarlılık ve zekâ; çocuklar için yeterli bakım sağlandığında geniş bir alanda uygulanabilir hale gelebilmektedir. Canlılık bedensel sağlıkla ilişkili olan hareketlilik olarak değerlendirilebilir. Bu özellik temelde yaşamdan haz almayı barındırmaktadır. Dünyaya olan ilgi, etrafta olup biten şeylere karşı duyarlılık bununla bağlantılı olmaktadır. Bu özellik yaş aldıkça azalabilmektedir. Zihinsel denge için önemli olmaktadır. Bu özelliğe sahip olmamak olumsuz halleri, verimsiz ve mutsuz bir insanı ortaya koymaktadır.⁶²⁰ İkinci olarak yüreklilik, insanlarda farklı biçimlerde ortaya çıktığından karmaşık görünmektedir. Aklın dışında kalan korkular, insanların günlük yaşamını bile etkileyen bir durum olmaktadır. Korkmama ya da korkuyu denetleyebilme yetileri kişiden kişiye değişen özelliklerdir.⁶²¹ İçgüdüsel korkularımız azdır. Çocuklar korkuyu toplumsal yaşantılarından ve yetişkinlerden edinmektedirler. Bu yüzden çocukların farkında olmadan yetişkinlerden öğrendiği şeyler de olabilmektedir. Baskı şeklinde olmayan bir yüreklilikte bedensel olarak sağlıklı olmak, riskli ve tehlikeli durumlara aşina olmak, bu konularda yetenekli olmak, özsaygı ve nesnel bir bakış açısı gerekmektedir.⁶²² Üçüncü olarak duyarlılık, yürekliliği düzelten bir özellik olmaktadır. İnsanın duyguları bakımından çok bir şeyler uyanıyor olması duyarlı olduğu anlamına gelmektedir. Çocukların temel ihtiyaçları ve hazları olmaktadır.⁶²³ İyi tanınma arzusu ve düşüncesi çocuğun yaşamı boyunca etkili olmaktadır. Bu nedenle bu konuda bilge olan şeylerin seçilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kalıcı olumsuz davranışlara sebebiyet verebilmektedir. Olumlu bir duyarlılık ise duygudaşlık ile mümkün olmaktadır. Duygudaşlığın iki türüsü kıymetlidir. Acı çeken bir kişi olduğunda bu kişi sevilmediğinde ve acı çekildiğini bildiği herhangi bir durum olduğunda duygudaşlık gerekmektedir.⁶²⁴

⁶¹⁸ Russell, B, 1999: 40-41.

⁶¹⁹ Russell, B, 1999: 41.

⁶²⁰ Russell, B, 1999: 42-43.

⁶²¹ Russell, B, 1999: 43.

⁶²² Russell, B, 1999: 46.

⁶²³ Russell, B, 1999: 48.

⁶²⁴ Russell, B, 1999: 49.

Zihinsel algı ve yaşam çocukta yer alan temel durumların altyapısını oluşturmaktadır. Karmaşık bir durum olarak zekâ, meraka dayanmaktadır. İstekli ve öğrenmeye açık bir merak gerekmektedir. Bu da bilgiye duyulan sevgiden kaynaklanmaktadır.⁶²⁵ Çocukluk döneminin ardından merakın derecesi azalsa da merakın bir nitelik kazanması zamanla olmaktadır.⁶²⁶ Böylelikle merak verimli hale getirilebilmekte, zihinsel eğitim uygun olduğu sürece çocukta sürecin kendiliğinden gelişmesi mümkün olabilmektedir.⁶²⁷

Russell, eğitimin toplumsal sorunların aşılmasını mümkün kılabileceğini ifade etmektedir. Bu şekilde aktif, yürekli, duyarlı ve zeki insanlardan oluşan bir toplum tasavvuru sunmaktadır. Bu tasavvurda insanlar mutlu, sağlıklı, varlıklı, paylaşımcı olabilmektedirler. Böylelikle bilinçli ve aynı zamanda hareketli bir toplum ortaya çıkmaktadır. Elbette ki bu çocukların eğitimi ile mümkün olmaktadır.⁶²⁸

Çocuklarda önemli olan şeylerden biri kişilik eğitimidir. Kişilik eğitimi adlı bölümün ilk yıl adlı kısmında, yeni doğan bir bebeğin ihtiyaçları ve eğitiminden bahsedilmektedir. Zihinsel gelişim bakımından bebek alışkanlıkları olmaksızın dünyaya gelmektedir. Buna karşın alışkanlıkları hızlı kazanmaktadırlar. Kalıcı sonuçlar vermesi nedeniyle ilk alışkanlıklar üzerinde durulması gereken bir konudur.⁶²⁹ Sağlık ve kişilik, çocuğun hayatında etkili olan eş zamanlı olarak götürülmesi gereken durumlardır. Çocuk doğduğu andan itibaren eğitimin uygulanması gerekmektedir. Çocuklara yönelik tavır dengeli olmalı, aşırı bir ilgi veya ihmale neden olmamalıdır. Çocuğun problemi olmamasına karşın ağlamasına müsaade etmek kişiliğinin oluşumunda önem arz etmektedir.⁶³⁰ Çocuk, ileride yetişkin olacak bir kişi olarak görülmelidir ve ebeveyn mümkün olduğunca ölçülü olmalıdır. Eğitim verilirken dikkat edilmesi gereken hususlardan biri budur.⁶³¹ Çocukta öz disiplinin sağlanması gerekmektedir, bu da çocuğun kendinin farkına vararak bazı şeyleri anlaması ve idrak etmesiyle mümkün olmaktadır.⁶³²

Russell, bebeklerin de saygıyı hak ettiğini ve çocuk için doğru olanın kişisel tercih ve hazlardan önce gelmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre sevgi, bilgi çocukta temel kilit noktası olmaktadır.⁶³³

⁶²⁵ Russell, B, 1999: 51.

⁶²⁶ Russell, B, 1999: 52.

⁶²⁷ Russell, B, 1999: 53.

⁶²⁸ Russell, B, 1999: 56-57.

⁶²⁹ Russell, B, 1999: 62.

⁶³⁰ Russell, B, 1999: 63.

⁶³¹ Russell, B, 1999: 64.

⁶³² Russell, B, 1999: 65.

⁶³³ Russell, B, 1999: 69-70.

Çocuklarda iki yaş itibariyle altı yaşına kadar olan süreçte ahlaki eğitim genellikle tamamlanmış olmaktadır. Çocuk kazandığı alışkanlıklar ve belirli tutkuların gün yüzüne çıkarılmış olması sayesinde öz disipline sahip bir kişiliği olduğunda erdemleri kendiliğinden geliştirebilir hale gelmektedir. Bu nedenle ilk olarak verilecek olan ahlak eğitimi çok önemlidir. İleride baki kalacak davranış ve eğilimler bu eğitimle sağlanmaktadır. Olumsuz ve kötü davranışların kazandırılması çocukta kalıcı olabilmesi nedeniyle ebeveynlerin dikkat etmesi gerekmektedir.⁶³⁴

Çocuk, iki yaş ile başlayan bu dönemde konuşma ve yürüme konusunda bir başarı elde etmek durumundadır. Bu yöndeki çalışmaları için her gün gelişmeye devam etmektedir. Yürüme ve konuşma konusunda gelişme kaydedip başarılı olduğunda bazı korkuları oluşmaktadır. Bu korkular üçüncü yaşta da başka şekillerde oluşmaktadır.⁶³⁵ Korkular yetişkinler tarafından tasarlanmamış algılar ile şekillendirilebilmektedir. Bu nedenle korku esnasında ebeveynin çocuğa yönelik tavrı önem arz etmektedir.⁶³⁶ Çocuklarda yer alan korkuyu aşabilmenin yolu ebeveynin korkusuz tavrı ile mümkün olmaktadır. Ebeveynin korkusunu hissedecek ve çocuk taklit etmektedir. Olumsuz durumlara karşı tedbir almak, tehlikelere göğüs germek bilge bir tavır ile mümkün olmaktadır. Çocuk, mutsuzluklarla başa çıkabilmeli ve geniş bir bakış açısına sahip olmalıdır. Böylelikle Russell'e göre çocuk dünyada özgür bir vatandaş olabilecek görüşe sahip olabilmektedir.⁶³⁷

Çocuklarda var olan özelliklerden biri oyuna karşı olan ilgi ve sevgidir. Bu sevgi, ebeveynler ve çocuğun eğitimine katkı sağlayan kişi tarafından desteklenmesi ve geliştirilmesi gereken bir durum olmaktadır. Oyunun faydalı özelliklerinin artırılmasının mümkün olup olamayacağı irdelenmek durumundadır.⁶³⁸ Çocuk, etrafında olup biteni taklit eden bir yapıya sahiptir. Bir şeyin önem derecesine göre çocuğun o şeyle oynama eğilimi olmaktadır. Çocuk vücut kaslarını hareket ettiren eylemlerden hoşlanmaktadır. Zaman içerisinde de güçlü olabilmek isteği ağır basmaktadır. Bu nedenle yetişkinlerin yanında kendilerini zayıf hissetme, çocukları etkileyen bir durum olmaktadır. Sağlıklı ve normal çocuklarda bu türden etkiler ortaya çıkmaktadır. Çocukta güçlü olma isteği hayal gücü ve öğrenmeyle desteklenmektedir.⁶³⁹ Çocuğun güç isteği oynadığı oyunlarda hakimiyet kurma eğilimi ile desteklenmektedir. Bu nedenle oynadığı oyunun bir önemi olmamaktadır. Oyun, çocuğun hayal gücünü

⁶³⁴ Russell, B, 1999: 71.

⁶³⁵ Russell, B, 1999: 72.

⁶³⁶ Russell, B, 1999: 75.

⁶³⁷ Russell, B, 1999: 85.

⁶³⁸ Russell, B, 1999: 87.

⁶³⁹ Russell, B, 1999: 88.

desteklemektedir. Yine de gerçek ile hayal dünyası arasındaki bağlantı ayırt edilmek durumundadır. ⁶⁴⁰

Çocukta yer alan içgüdüler işlenerek ona eğitim vermek mümkün olmaktadır. ⁶⁴¹ İçgüdüler, doyum bağlantısında bir yetenek gerekmekte ve çocuk o yeteneğe yönelerek doyum sağlayabilmektedir. Çocuğa ne öğretilirse oynayacağı şey de o olmaktadır. Bu nedenle iyi veya kötü, doğru veya yanlış davranışlar benimsemesi de öğretme ile doğrudan ilişkilidir. Çocukluk dönemlerinde belirli uyaranlarla dinamik tutulan hayal gücü ileri yaşlarda da dinamik kalabilmektedir. ⁶⁴² Çocuk her yaşta farklı özelliklere sahip olmaktadır. Bu nedenle zamanla ilk zamanlarda oynadıkları oyunlardan uzaklaşmaktadırlar. Oyun çocuğun hareketli, güçlü olabilmesini, yorgun olsa da neşeli olabilmesini mümkün kılmaktadır. Oyunlarda çocuğun arkadaşlarıyla arasında rekabet bulunmaktadır. Bu da insan doğasında yer alan rekabet anlayışının en masum halidir. Çocuklar oyunu sevmektedir, bu nedenle oyundan uzak kalmaları doğru olmamaktadır. ⁶⁴³ Okulda oynatılan oyunlar ekip ruhunu çocuklara öğretmek yerine birbirleriyle yarışmasını öğretmektedir. Bu değiştirilmek istediği takdirde müdahale gerekmektedir. İyi bireylerin yetişmesi, iyi bir toplum oluşmasının temelini oluşturmaktadır. Bu ise ancak bireylerin eğitimiyle mümkün olabilmektedir. ⁶⁴⁴

Russell, yapıcılık kavramının üzerinde durmaktadır. Bu kavram, eğitimle bağdaştırılmaktadır. Çocukta yer alan içgüdü bir şekilde mutlaka harekete geçirilmek durumundadır. Çocukta erdemlerin oluşabilmesi için ise doyumları mümkün kılan beceriler olmak durumundadır. Doğru beceriler ise çocuğun kişiliğinin oluşumunda temel noktayı oluşturmaktadır. ⁶⁴⁵ Çocuklar insan doğasında yer alan davranışlara uygun olarak zor olan şeylerden keyif almaktadırlar. Kolaylıkla yapılan işler yeterince haz sağlamamaya başlar ardından ise güçlülük duygusunu yeterince desteklememiş olmaktadır. Bu nedenle çocuktaki güçlü olma istemi, öğretilen şeylerle bağlantılı olmaktadır. Bu da yapıcılığı etkilemektedir. ⁶⁴⁶ Yapıcılık, erdemlerin başlangıcı olan bir sevinci uyandırmaktadır. Bunu sağlamak mühimdir. ⁶⁴⁷

Bir oyunda rol sahibi olmak veya topluluk, koro şeklinde şarkı söylemek çocukların genel olarak sevdiği etkinlikler olmaktadır. Bu eylemler ortak bir çalışma alanında gerçekleşmekte ve somut olmayan bir yapıcılığı desteklemektedir. Yine de çocuk bu konuda

⁶⁴⁰ Russell, B, 1999: 89-90.

⁶⁴¹ Russell, B, 1999: 91.

⁶⁴² Russell, B, 1999: 92.

⁶⁴³ Russell, B, 1999: 93-94.

⁶⁴⁴ Russell, B, 1999: 95.

⁶⁴⁵ Russell, B, 1999: 97.

⁶⁴⁶ Russell, B, 1999: 98.

⁶⁴⁷ Russell, B, 1999: 99.

katılmama özgürlüğüne sahip olmalı, belirli bir teşvikten fazlasına maruz kalmamalıdır. ⁶⁴⁸ Eğitimde doğru metotlar uygulandığında psikolojik yapıcılığı da saptamak mümkün olmaktadır. Bu da toplumsal düzen içerisinde etkili olan sonuçlar vermektedir. ⁶⁴⁹

Hakkaniyet kavramının öğretilmesi, zaman ve sabır isteyen bir iş olmaktadır. Çocuk bu kavramı öğrendiğinde davranışlarını ona göre düzenleyecek, zorba olmayacak, kurallara uyma eğilimi gelişmiş olacaktır. ⁶⁵⁰ Adalet kavramı ise çocuğa ancak başka çocukların da bulunduğu bir ortam ile öğretilmektedir. ⁶⁵¹ Mülkiyet ise adaletle ilişkili bir kavram olmaktadır. Bu eğitimi veren kişinin esnek ve ılımlı olması gerekmektedir. Çocuğun bu konudaki ayrımları keskin olduğu için sert bir tavrın oluşmaması gerekmektedir. Eğer çocuk bu kavrama sahip değilse doğrudan öğrenmemesi çocuk için faydalı olmaktadır. ⁶⁵²

Kavramlardan diğeri, doğruluktur. Russell, doğruluğun bir alışkanlık olarak verilmesi gerektiği düşüncesini vurgulamaktadır. ⁶⁵³ Çocuk, yetişkinlerden korkması sebebiyle yalan söylemeye ihtiyaç duyabilmektedir. Bu tamamen korkuya ve yetişkinlerin tavrına dayanan bir durum olduğundan yetişkinlerin sert davranışlar sergilememesi, çocuğun yetişkinlerden korkmaması gerekmektedir. ⁶⁵⁴ Çocukta taklit durumu mevcut olduğundan yetişkinin doğruluk örneği olması önem arz etmektedir. ⁶⁵⁵ Ceza tehdidi de çocukta olumsuz etkiye sahip olan durumlardandır. Eğitim esnasında dikkat etmek gerekmektedir. ⁶⁵⁶

Ceza geçmişte doğru bir eğitim uygulaması olarak adlandırılmaktaydı. Russell, cezanın eğitimde yerinin az olduğunu ve şiddetli bir ceza olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Sert davranışlar çocuklarda ani duygu değişimlerine yol açmaktadır. Öğütler ve mantıklı olan ifade edildiğinde çocukla düzgün iletişim kurulamıyorsa çocuğu bir odada yalnız bırakmak, iyi olduğunda geri dönebileceğini söylemek doğru sonuçlar vermektedir. Şiddet ağırlıklı bir eğitim anlayışı çocukları daha hırçın, hareketli yapmaktadır. ⁶⁵⁷ Çocuğa herhangi bir şeyin neden olamayacağı ifade edildiğinde çocuğun anlayabileceği bir nokta mümkün olmaktadır. Çocuk tecrübe edindikçe kendisine zararlı olan oyunları kendisi tercih etmemeye veya dikkat etmeye

⁶⁴⁸ Russell, B, 1999: 101.

⁶⁴⁹ Russell, B, 1999: 103.

⁶⁵⁰ Russell, B, 1999: 106.

⁶⁵¹ Russell, B, 1999: 107.

⁶⁵² Russell, B, 1999: 110-111.

⁶⁵³ Russell, B, 1999: 113.

⁶⁵⁴ Russell, B, 1999: 114.

⁶⁵⁵ Russell, B, 1999: 115.

⁶⁵⁶ Russell, B, 1999: 116.

⁶⁵⁷ Russell, B, 1999: 122-123.

yönelmektedir. ⁶⁵⁸ Şiddet; çocukta hırçın, gaddar bir karaktere yol açmaktadır. Bu da çocuğun durumu normalleştirilmesi ve kendi hayatına da kabul etmesine yol açmaktadır. ⁶⁵⁹

Çocuk kendi akranları ve diğer yaş gruplarıyla vakit geçirebilmektedir. Bu durumlar çocuklarda davranışları öğrenmeyi mümkün kılmaktadır. Çocuğun dört yaş itibariyle yaşitlarına karşı olan davranışı karakterini belirlemektedir. Eşit davranma, bu yaşlarda kazanılması gereken bir olgudur. ⁶⁶⁰ Çocuğun okulu ve sınıfını sevmesi, çocuğa yönelik davranışlarıyla belirlenmektedir. Bu da algısını etkilemektedir. İyi okula gitmek, küçük yaşlarda verilen eğitimlerde en önemli şeylerden biridir. ⁶⁶¹ Çocuk mutluluğu oyunla yaşadığından çocuk bedenen ve zihnen oyuna ihtiyaç duymaktadır. Bunu bilmek önemlidir. ⁶⁶²

Çocuğun iyi bir kişiliğe sahip olabilmesi için sevginin de önemli olduğunu ifade edilmektedir. Çocuğun doğru davranışları sergileyebilmesi için sevgi ve bilgi altyapısının olması gerekmektedir. Davranışı öğrenirken öğretene kişinin de doğru davranması gerekmektedir. Böylelikle doğal olarak bu türden bir davranışı kazandırmak mümkün olmaktadır. Duygudaşlık, on yaşlarından sonra özellikle gençlik döneminde sevecenlikten uzak olmaktadır. ⁶⁶³ Ebeveyn sevilme istediğinde, çocuğuna sevgi duygusunu destekleyen eylemler ve davranışlarda bulunmalıdır. Bu şekilde çocuk sevmeyi öğrenebilmektedir. Bunun yaptırım ve bir zorunluluk olması şeklinde bir beklenti elbette ki doğru olmamaktadır. ⁶⁶⁴ Ebeveyne aşırı derecede bağlılık sorunlu durumlar ortaya koymaktadır. Gençlerin ergenlik çağlarında bağımsız olarak hareket edebilmek durumundadır. Eğer bu alışkanlık yoksa bağımlılıktan şüphelenmek gerekmektedir. ⁶⁶⁵ Ebeveynler çocuklarına göre hareket ederken çocuk kendine ve içinde bulunduğu duruma göre hareket etmek durumundadır. Çocuğun bunun dışında büyük bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Çocuk işlev olarak düşünüldüğünde yapması gereken aklen ve bedenen büyümesidir. Ebeveynler bu durumda içgüdüsel olarak bir doyuma ulaşabilmektedir. ⁶⁶⁶

Aile, ilişkiler bakımından çok farklı değerlendirilmek durumundadır. Ebeveynlerin birbirine olan sevgisi, çocukların ebeveynlere olan sevgisi, ebeveynlerin çocuklara olan sevgisi birbirinden farklıdır. Bu sevgi türleri toplumsal yaşamda birbirine karıştırılmaktadır. Bu durum ise yanlış sonuçlara yol açmaktadır. Eşler birbirlerine gösterdikleri tavrı çocuklardan

⁶⁵⁸ Russell, B, 1999: 123.

⁶⁵⁹ Russell, B, 1999: 128.

⁶⁶⁰ Russell, B, 1999: 134.

⁶⁶¹ Philips, D, C, 2014: 725.

⁶⁶² Russell, B, 1999: 135.

⁶⁶³ Russell, B, 1999: 137.

⁶⁶⁴ Russell, B, 1999: 138.

⁶⁶⁵ Russell, B, 1999: 139.

⁶⁶⁶ Russell, B, 1999: 143-144.

beklememek durumundadır. Çocuklar için temel olan şey ihtiyaçlarının giderilmesi ve bakımların sağlanmasıdır. Bu da çocuklarda doğal bir sevgiyi yeşertmektedir. Böylelikle doğal sevgi sayesinde bağımsızlıkları zarar görmemiş olmaktadır. Bu şekilde çocuk zekasını aktif olarak kullanabilen, bilgi ile donatılmış özgür bir içgüdüye sahip olmaktadır.⁶⁶⁷

Kötülük, çocuğun ne olduğunu bilmediği ve dinamikleri farklı işleyen bir kavramdır. Yaşadığı bölgelerde olumsuz durumlar, olaylar ile karşı karşıya gelen çocuk da belli bir yaşa kadar hiç kötü şeylerle karşılaşmamış çocuk da bulunabilmektedir. Çocuk, savunmasızdır. Bu türden bir bilgiye yönelik veya çocuğa yönelik kötü durumlara karşı tepki göstermek doğal olmaktadır. Sevecenliği ve korkusuzluğu bilmesi gerekmektedir. İçinde bulunduğu durumu anlayabileceği bir kavrayışa sahip olması önem arz etmektedir. Yine de bu, belirli kurallar ile sağlanabilecek bir durum olmamaktadır.⁶⁶⁸ Çocuk kendini kötü karakterlerle eşleştirdiğine onları taklit etme ihtiyacı mutlaka duymaktadır. Bu duygudaşlığı tetiklememek için bunu çocuklara aktarma konusunda hassasiyet gerektirmektedir. Savaş anlatılarını ve hikayelerini anlatmak yoluyla da kötü davranışların doğru olmadığı düşüncesi verilebilmektedir.⁶⁶⁹ Çocukta sevgi düşüncesi özgür bir hale getirilebilmektedir. Küçük yaşlarda çocuklarda doğal bir sevgi olmaktadır. Bu, diğer yaşlarda istenmemektedir.⁶⁷⁰

Çocuk üç yaşlarında bedensel farklılıklar nedeniyle cinsiyetinin farkına varabilmektedir. Toplumsal açıdan yapılan baskı ve ebeveynlerin bu konudaki tavrı çocuk üzerinde kötü sonuçlar doğurabilecek şeylere neden olmaktadır. Çocuklar bu yaşlarda cinsel eğilimde bulunmakta, davranış olarak da bunu sergilemektedirler. Ebeveynler bu konuda çocuğa baskı yapmamalıdır. Aksi takdirde kalıcı sonuçlara yol açan durumlara neden olabilmektedirler. Cinsel eğitimde çocuk mutlaka merak ettiği şeyleri soracağından bu soruların yanıtlanması gerekmektedir. Çocuk, gerçekçi olmayan yanıtlarla geçirtilmemelidir. Gerçeği tam anlayamayacak olsa da gerçeğe uygun yanıtlar vermek en doğrusu olmaktadır. Bu bilgileri çocuğun öğrenmesi doğal sürecin bir parçasıdır. Çocuk diğer konularla ilgili sorular sorduğunda doğal karşılanırken bu sorular sorulduğunda farklı bir tepki almamalıdır.⁶⁷¹

Ebeveyn cinselliğe karşı kötü bir algı yarattığında veya gizemli davrandığında çocukta bu konuyla ilgili kalıcı izler bırakmış olmaktadır. Elbette çocuk, ebeveyninin duygularını taklit etmektedir. Bu konudaki tavır o nedenle çok hassastır. Çocuk doğumla ilgili sorular sorduğunda verilen cevaplar gerçekdışı olmamalı, anne kavramı kutsallaştırılmamalıdır. Çocuğa bu konular

⁶⁶⁷ Russell, B, 1999: 144.

⁶⁶⁸ Russell, B, 1999: 147.

⁶⁶⁹ Russell, B, 1999: 148.

⁶⁷⁰ Russell, B, 1999: 150.

⁶⁷¹ Russell, B, 1999: 153-154.

bilimsel bir çerçevede anlatılmalıdır. ⁶⁷² Çocuk ergenlik çağından önce bu bilgileri edinmek durumundadır. Aksi takdirde yaşlıları tarafından yanlış veya yönlendirilmiş bilgi edinmektedir. Çocuk, bu değişimlere hazırlıklı olduğunda bilinçli bir tavır sergilemektedir. ⁶⁷³ Çocukta bu konuyla ilgili merak ettiği ancak yanıtını bilmediği bir şeyler olmamalıdır ve bu süreç ergenlik çağından önce tamamlanmalıdır. ⁶⁷⁴ Ergen ve gençlik çağında olanlar için çocuk sahibi olmanın sorumluluk gerektirdiğini öğretmek gerekmektedir. Bu nedenle çocuğa değer vermek ve gerçekten bu sorumluluk alınabilecekse çocuk sahibi olmak düşüncesi anlatılmak durumundadır. ⁶⁷⁵

Çocuklar anaokullarına gittiğinde ebeveynlerinin onlara kazandırabileceğinden çok daha fazla bilgi öğrenmektedir. Ebeveyn zengin olduğu müddetçe bu imkanı sağlayabilmektedir, yine de bu çok tehlikeli, zararlı sonuçlar doğurabilmektedir. Aksi takdirde çocuk yetiştirme sürecinde iki yaş itibarıyla anaokuluna göndermek çocuk için çok faydalı olmaktadır. ⁶⁷⁶ Anaokulları sınıflar arasındaki eğitim farklılıklarını ortadan kaldıran bir durum oluşturabilmektedir. Böylelikle toplumda mutlu bir tasavvur oluşturmak mümkün olabilmektedir. ⁶⁷⁷ Ücretleri değişken olsa da çocukların anaokuluna gitmesi çocukların okul hayatı boyunca daha başarılı olabilmesini kolaylaştırmaktadır. Anaokulu eğitimi uzun bir öğretim hayatının temeli ve ilk kişilik eğitimin ardından verilen bir eğitim olmaktadır. ⁶⁷⁸

Çocukta zihinsel eğitim, onun eğitim hayatının büyük bir parçasını oluşturmaktadır. Çocuk; meraklı, açık düşünceli, bilginin mümkün olduğu düşüncesi, sabırlı, çalışkan, odaklanabilen, düşünce ve eylem bakımından doğru ve kesin olabilen bir yapıya sahip olduğunda temel erdemleri kazanmış olmaktadır. ⁶⁷⁹ Bu erdemler, çocuğun daha başarılı ve iyi bir toplumsal yaşama sahip olmasını olanaklı kılmaktadır. Öğretmenler çocuklara baskı yapmamalıdır. Bu türden bir baskı çocuğa zarar vermektedir. Hareket ettiren neden olarak çocukta öğrenme isteği bulunmalıdır. Bu daha doğru bir eğitim yaklaşımıdır. ⁶⁸⁰ Çocukta mantıksal düşünce bakımından bir olgunlaşma olması gerekmektedir. Küçük yaşlarda çocuk buna zorlanmamalıdır. Çarpım tablosu bu tarz bir şeyi öğrenmek konusunda önemli

⁶⁷² Russell, B, 1999: 154.

⁶⁷³ Russell, B, 1999: 155-156.

⁶⁷⁴ Russell, B, 1999: 156.

⁶⁷⁵ Russell, B, 1999: 157.

⁶⁷⁶ Russell, B, 1999: 161.

⁶⁷⁷ Russell, B, 1999: 163.

⁶⁷⁸ Russell, B, 1999: 164-165.

⁶⁷⁹ Russell, B, 1999: 173.

⁶⁸⁰ Russell, B, 1999: 177.

görülmektedir. Matematik de önemlidir. Çocukların kuralları öğrenmesi için kurallara dair açıklamalar yapmak gerekmektedir. Çocuk neyi, nasıl öğreneceğini bilmek durumundadır.⁶⁸¹

Russell, sonuç bölümünde çocuklara çocukluklarının ilk zamanlarında gösterilen sevginin önemli olduğunu ifade etmektedir. Öğrenci, eğitim veren kişi tarafından sevgi ve bilgiye ihtiyaç duymaktadır. İlk çocukluk döneminde doğuştan gelen içgüdüler, refleksler ve alışkanlıklar çevre dolayısıyla sağlanmaktadır. Kişiliğin oluşumu da bu yaşlarda başlamaktadır.⁶⁸² Eğitim çocukta belli başlı erdemleri kazandırmak görevini üstlenmektedir. Bu erdemler yapıcı, sevecen, cesur, açık yürekli, zeki, uyumlu olmaktır. İçgüdü çocuklarda bazı sonuçlara yol açmaktadır. Bunlar olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Bu nedenle içgüdünün eğitilmesi önemli görülmektedir. Baskı, engelleme türünden şeyler çocukta olumsuz davranışlara ve kalıcı bozukluklara yol açacak şekilde zarar verebilmektedir. Bu nedenle bu duruma dikkat etmek elzemdir.⁶⁸³ Çocuklarda iyi davranışların ve başarının temeli sevgi ile atılmaktadır. Geçmiş dönemlerde çocukları eğitmek üzere onlara karşı katı davranışlar sergilenmiştir ve bu kesinlikle yanlıştır. Çocukta doğal bir sevecenlik vardır ve bu özgür kılınmalıdır. Bilginin sevinç haline gelebilmesi öğretimin doğru bir şekilde gerçekleşmesiyle mümkün olmaktadır.⁶⁸⁴ Russell genel olarak eğitimde sevginin temel alınması gereken bir duygu olduğunu ifade etmekte ve eğitimde yer alan toplumsal anlamda doğru olduğu düşünülen değer ve yargıların değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu şekilde bilgiye istekli, mutlu nesiller yetiştirebilmenin mümkün olduğunu vurgulamaktadır.

⁶⁸¹ Russell, B, 1999: 179.

⁶⁸² Russell, B, 1999: 223.

⁶⁸³ Russell, B, 1999: 224.

⁶⁸⁴ Russell, B, 1999: 225.

3.3 Yakın, Yeniçağ ve Modern Çağ Filozoflarının Çocuk ve Çocukluk Görüşleri Üzerine Değerlendirme

Orta Çağ ve Antik dönem ile Yakın, Yeniçağ ve Modern olarak adlandırılan çağlarda çocuk anlayışları farklıdır. Çocuk; Orta Çağ'da henüz büyümemiş bir yetişkin, Antik Çağ'da ise vatandaş olmak üzere sorumlulukları olan bir kişi olarak görülmüştür. Bu dönemde ise, çocuğun yetişkinden farklı olduğu kabul edilmektedir. Çocuk, bir yetişkin veya küçük insan düşüncesinde değerlendirilmemekte, bir birey olarak görülmektedir. Birey, aldığı eğitimle şekillenmektedir. Bu nedenle aile, okul veya öğretmenler tarafından verilen eğitim çok önemli görülmektedir.⁶⁸⁵ Bu algının oluşmasında Rönesans'ta yer alan hümanizm düşüncesinin etkisi bulunmaktadır. Elbette bu, uzun bir zaman sonrasında ve toplumsal dönüşümlerle oluşmaktadır.

Çocuk fikri, çocuk kavramı ile belirgin hale gelmek durumundadır. Rönesans ile çocuk düşüncesine ağırlık verilmiş olsa da tam olarak kavramsal karşılığını bulmuş sayılmamaktadır. On beş ve on altıncı yüzyılda yavaş yavaş kendisini gösteren bu düşünceler aslında on sekizinci yüzyılda bile muğlak olarak karşımıza çıkmaktadır. On altı ve on yedinci yüzyıllarda Fransızca'da yer alan "*enfant*" ve İngilizce'de yer alan "*baby*" sözcükleri bebekler, çocuklar ve günümüzde ergenlik dediğimiz dönemde olan büyük çocuklar için de kullanılmaktadır.⁶⁸⁶ Zaman içerisinde bebeklerin, çocukların ve büyük çocukların ayırt edilmesi gündelik yaşamda kavram bakımından bir karşılık bulması mümkün olmaktadır. 17. yüzyılda bebeklikten sonraki dönemlerde oyun gibi küçük yaşlara ait olduğu düşünülen eylemler sürdürülmemektedir. Yetişkin olmak yolunda atılan adımlar bakımından yetişkinlere özgü oyun ve davranış biçimlerini benimsediği görülmektedir.⁶⁸⁷ Dönemin koşulları, toplumsal yaşamda bulunan konum çocuklara yönelik tavırların ve tutumların farklılaşmasını etkilemektedir. Burjuva kökenli bir çocuğun yetişkinlerden farklı olduğu görüşü 17. yüzyılda ortaya konulmuştur. Burada çocuğa yakın olmak ve onun eğitimi, yaşamıyla ilgilenmek düşüncesi temel olmaktadır. Çocuk düşüncesinin önemi Locke ve Rousseau'nun çalışmalarıyla toplumda bir statü kazanmış olmaktadır. Çocuklarını eğitebilecek eğitimciye ulaşma imkânı sağlayan aileler ve çocuğun gelişime önem vermeye başlamıştır. Çocukluğun kendine ait bir hissetme, düşünme ve görme biçimi olduğunu Locke'un görüşlerinde görebilmekteyiz.⁶⁸⁸ Rousseau ise çocukluğun kendine özgü bir yaş aralığı olduğunu ifade etmektedir. Burada kategorize edilen yaşlarda ise ergenlik fikri yer almaktadır. Çocuğun ilk on iki senesinde uygulanan olumsuz eğitim kavramı Rousseau

⁶⁸⁵ Aries, P, 1962: 405.

⁶⁸⁶ Tan, M, 1989: 77.

⁶⁸⁷ Tan, M, 1989: 78.

⁶⁸⁸ Heywood, C, 2009: 24.

için önem arz etmektedir. ⁶⁸⁹ 19. ve 20. yüzyılda ise çocukluk ve yetişkinlik konusundaki fikirler bağlamında ergenlik kavramının belirginleştiği ve hatta ergenliğin keşfedildiği bilinmektedir. ⁶⁹⁰

Çocuk, yıllar boyunca masum olup olmadığı yönündeki tartışmalarda yer almaktadır. Bu konudaki tartışmaların temelinde bulunan Augustinus, İtiraflar adlı eserinde çocuğun masum olmadığını ifade ederken düşüncesi Hristiyanlık öğretisinde yer alan ilk günah öğretilerine dayanmaktadır. Rönesans'ın etkisiyle bu düşünceler değişmiştir. Bu noktada Locke'un görüşleri de etkili olmuştur demek gerekmektedir. ⁶⁹¹ Çocuk, zamanla bir birey olmakta, kendine ait bir alana sahip olmaktadır; ancak bu sürecin öncesinde toplumsal yaşama uyum sağlaması, kendini ifade etmesi gerekmektedir. Bu da kişinin kendi yaşamını bağımsız olarak sürdürmesi anlamına gelmektedir. Bu kabul, 16. yüzyıla kadar belirgin olmamaktaydı. Çocuk, içinde bulunduğu dönemin şartlarındaki kural ve yaşam biçimine uyum sağladığından her dönemde farklı bir tasvirle karşımıza çıkmaktadır. Davranışlarının anlaşılabilmesi çocuğun tarih boyunca farklı, yer yer olumsuz değerlendirmelere ve uygulamalara maruz kaldığını göstermektedir. Şiddet, baskı ve ceza içeren eğitim anlayışının çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi olumsuz sonuçlara yol açan kalıcı davranışlar oluşturmaktadır. Locke ve Rousseau bu yaklaşımları eleştirmektedir.

Eğitim yaklaşımı çocuğun karakterini belirleyen temel süreç olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca çocukta iyi ve doğru davranışların öğretilmesinin ilk çocukluk olarak adlandırılan dönemde olması önem arz etmektedir. Oyun oynamak, çocuğun doğasında yer alan bir eğilim olması nedeniyle önemli görülmektedir. Oyunun önemi Locke tarafından vurgulandığında toplumda büyük bir dönüşümü sağladığını söylemek mümkündür. ⁶⁹² Ebeveynlerinin kontrolünde görülen çocuklar, yönlendirmelere ihtiyaç duymaktadır. Mesleki, yaşama dair bakış açısı ve ilgiler anlamında yapılması gereken yönlendirme çocuk üzerinde derin etkilere sahip olmaktadır. Çocuk, doğumdan sonra fiziksel ihtiyaçları karşılanmak durumundadır. Hareket ihtiyacı doğaldır; ancak eski dönemlerde hareket ihtiyacına ilişkin negatif düşünceler çocuğun hareketinin kısıtlanmasına neden olan bir kundaqlama biçimini yaygın hale getirmiştir. Rousseau ve Locke bu durumu eleştirmektedir. Bu noktada, insanın doğal olarak hareket etmesi gerektiği görüşünü detaylı bir şekilde ifade etmektedirler. Sağlıklı bir çocuk yetiştirmek konusunda öncelikle beden sağlığına dikkat edilmesi görüşü hâkimdir. Filozoflar ardından gelen sürecin eğitimle ilgili olduğunu ifade etmektedir. Aile içerisinde

⁶⁸⁹ Heywood, C, 2009: 24.

⁶⁹⁰ Heywood, C, 2009: 28.

⁶⁹¹ Heywood, C, 2009: 36.

⁶⁹² Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017: 23.

geçirilen zaman ve öğretmenlerle geçirilen zamanda çocuk bilgi dağarcığını genişletmektedir. Bu durum önemsizlik durumundadır. Ayrıca 19. yüzyılda çocuklar için giysilerin üretilmesi, onların sevdiği şeylerin keşfedilmesi durumu söz konusudur. Bu toplumsal dönüşümler, çocuğun yetişkinin bir benzeri olmadığı düşüncesinin kabulü sonrasında ortaya çıkmış olmaktadır.⁶⁹³

Genel olarak bakıldığında çocuğun hem ailede hem de okulda aldığı eğitime verilen değer dikkat çekicidir. Çocuk sahibi olmanın ebeveyn olarak getirdiği sorumluluklarına eğitimde çocuğu değerli görmek ve ona baskı, ceza yoluyla bir şey öğretme eğilimi olmaması gerekmektedir. Okullarda verilen eğitimlerde bütün çocuklar aynı şartlara sahip olamamaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Russell, bu durum nedeniyle okullarda belirli standartlarda eğitim verilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Çocuk için temel olan şeylerden biri sevgidir. Sevgi olmaksızın çocukla iletişime geçmek ve doğru olanı aktarabilmek mümkün olmamaktadır. Çocuğun toplumsallaşma süreci temel ve doğru alışkanlıklar ile sağlamlaştırıldığı sürece çocuk iyi bir kişiliğe sahip olabilmektedir. Toplumda yer alan sorunlar, eğitim sistemi oluşturulurken dikkat edilmesi gereken konulardan biri olmaktadır. Çocuk, kıymetlidir ve toplum içerisinde yeri vardır. Bu nedenle onu yetiştirmek ve eğitmek düşüncesinde özen gösterilmesi gereken konular vardır. Bu konular çocuğun değerlerinin, hayata bakışının ve alışkanlıklarının oluşturulmasında temel etmenler olarak değerlendirilebilmektedir. Antik dönemden modern döneme kadar olan süreçte çocuk fikri hem toplumlar hem de filozoflar tarafından değişmiş bulunmaktadır.

⁶⁹³ Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017: 23.

SONUÇ

Çocuk, toplum içerisinde yer alan bir bireydir. İnsan doğal olarak bazı temel ihtiyaçlara gereksinim duyar ve çocukta da bu gereksinimler doğası gereği yer alır. Hareketli bir yapıya sahip olan çocuk doğduğu an itibariyle ilgiye, bakıma ihtiyaç duyar. Çocuk, doğduğu an itibariyle etrafındaki nesnelere, kişilere ilgi duyar ve etrafındakilerden bir şeyler öğrenir. Bu öğrenme kimi kaynaklarda uyaranlarla öğrenme olarak ifade edilir. Tarihsel süreçte çocuk her dönemde farklı anlamlar içeren bir kavram olmuştur. Bu nedenle dönemlere göre incelemek kavramın derinliğini görebilmek açısından önem arz eder.

Antik dönemde yaşam şehir devletlerinde sürdürülür. Bu nedenle şehir devletlerinin yapısına ve düzenine uygun bir yaşam sürdürmek vatandaşlık görevlerinden biri sayılır. Hane alanını temsil eden *oikosta* yer alan kurallar devlet tarafından düzenlenir. Çocuk, bu alana ait görülür ve yapması gereken sorumluluklar vardır. Bunlardan en önemlisi ise eğitim anlamına gelen *paideia*dır. Kategorize edilmiş bir eğitim anlayışı Orta Çağ'da görülmez. Orta Çağ, tarihte tanrıyı anlama ve anlamlandırma dönemi olarak değerlendirilir. Bu dönemde çocuk görüşü tamamen değişir. Dönemde toplumlar yasalarını ve yaşamlarını din algısı üzerinden şekillendirir. Bu nedenle çocuğun toplumdaki yeri Antik Dönem'e kıyasla değişmiştir. Tanrı, insanı günahkâr olarak dünyaya göndermiştir ve bu nedenle çocuk da ilk günah öğretisi bakış açısıyla günahkâr kabul edilir. Elbette bu öğreti Hristiyan felsefesinde mevcuttur.

Çocuk, ailede eğitim alması gereken biridir; ancak kendi duygu ve düşüncelerini kontrol edememesi sebebiyle tam olmamış bir yetişkin kabul edilir. Bu görüş Antik Dönem'de ve Orta Çağ'da mevcuttur. Aristoteles'in görüşlerinde çocuk, olgunlaşmamış bir birey olarak vardır. İbn-i Sina'da çocuk ise adam olma kuvvetini kendinde barındırır ve henüz olgunlaşmadığı vurgulanır. Çocuğun yaşama uyum sağlaması toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmesi gerekir. İslam filozoflarında çocuktaki eğilimler, duygu ve düşünceler kimi zaman mazur görülür. Hristiyan filozoflarda ise disiplin ve arınma temel kuraldır. Disiplin ve arınmanın sağlanabilmesi dini eğitimlerin verildiği okullar ile mümkündür. Orta Çağ'da çocuklar kavramsal dersler görmektedirler ve bu derslerden başarılı olmak durumundadırlar. Her ne kadar Gazzali, İbn-i Haldun gibi filozoflar çocukların anlayabileceği türden eğitim verilmesi görüşünü ifade etseler de Batı'da ve toplumsal olarak genel uygulama ceza odaklıdır. Arınma, ruhun dinginleşmesi ve isteklerin durulabilmesi ile çocuk yetişkinliğe hazırlanır. Oysaki çocuğun kendine ait bir algısının olduğu düşünülmez. Anlayabileceği ve anlayamayacağı şeylerin olduğu kabul edilmez. Orta Çağ'da *paideia* kavramına ve Antik Yunan'da yer alan

eğitim anlayışına rastlamak mümkün değildir. O nedenle eğitim, katı ve kuralları belli olan zorunluluk çerçevesinde şekillenmektedir.

Paideia anlayışına göre eğitimde çocuklar yaşlarına göre kategorize edilir. Her yaş grubuna anlayabileceği türden eğitim verme düşüncesi söz konusudur. Yaş ilerledikçe daha ileri düzey eğitim verilir. Eğitim kız ve erkek çocukların farklılığı yaş ilerledikçe belirgin hale gelir. Orta Çağ'da küçük yetişkin olan çocuk, Tanrı odaklı bir eğitim anlayışı olan dini eğitimle disipline edilir. Yaşların farklılıkları gözetilmeksizin çocuklara gramer, ağır kavramsal eğitimler verilir. Modern dönemde yer alan kategorize edilmiş bir eğitim anlayışı, *paideia* anlayışıyla kısmen benzerlik gösterir. Platon ve Aristoteles'in görüşlerinde erken yaşlarda öğrenilenlerin kalıcılığı ve çocuklara aktarılma biçimi vurgulanır. Çocuğa anlayabileceği türden hikayeler, masallar anlatılması onların ruhlarının ve zihinlerinin iyiyi kötüyü ayırt etmesini sağlar. Beden eğitimi ve müzik temel eğitim alanlarındandır. Orta Çağ'da ise bu türden bir eğitim anlayışı bulunmaz. Alışkanlıkların önemi ve oyun oynama Antik Dönem' de de Modern Dönem' de de vurgulanır. Antik Yunan'da çocuk, ona öğretilenleri uygulayan ve o şekilde yaşayan bir kişi haline gelir. Bu açıdan günümüzdeki çocuk anlayışı ile benzerlik gösterir. Çocuğun doğal eğilimleri ve potansiyeli ona öğretilenler ve verilen eğitimle şekillenir. Modern dönemde de çocuğa dair en belirgin görüşlerden biri budur.

17. ve 19. yüzyıl arasında çocuk hem anlam hem de kavram bakımından önemli değişimlere uğrar. Locke' un düşüncelerinin toplumda önemli bir yere sahip olmasını etkiler. Ayrıca çocukluk yaşamda var olan bir evre olması bakımından değer kazanır.⁶⁹⁴ Ebeveynlerin yaklaşımları, devletler ve eğitim anlayışları bu nedenle değişime uğrar. Bağımsız bir kişi olarak çocuk algısı yaygınlaşır.⁶⁹⁵ Çocuk, modern dönemde küçük yetişkin bakış açısından sıyrılmıştır. Çocuk birey olarak aile, eğitim gibi kurumlarda yer alır. Bu noktada çocuğun değerinin tarihsel süreçte değiştiğini görmek mümkündür. Günümüzde de birey olarak çocuk görüşü hala sürdürülür. Doğduğu andan itibaren çocuk etrafında olan biteni anlamaya çalışır ve sürekli olarak bir şeyler öğrenir. Bu öğrenme eğitimle şekil verilecek bir hamur gibidir.

Eğitim, çocuğun hayatında en önemli kırılma noktasını getirmektedir. Modern dönemde çocuk için temel eğitimin gerekliliği vurgulanır. Çocukluğun keşfedilmesi ve yaşamda değerli görülmesi, çocuğa dair çalışmaların geliştirilmesine katkı sağlar. Orta Çağ'da yedi ve on altı yaş arasında kalan çocuklara herhangi bir ad verilmezken erken modern dönemde çocukluk anlayışı ile şekillenen çocuk; bebekliğe, çocukluğa ve ergenliğe ayrılan kategorilerle değerlendirilir. Bu da çocuk bedenini, zihinsel gelişimini anlamlandırma çabasından ileri gelir.

⁶⁹⁴ Onur, B, 2019: 265.

⁶⁹⁵ Onur, B, 2019: 266.

Çocukluğun kabulünden sonra modern dönemde yeni bir aile anlayışı olan modern ailenin de şekillendiğini söylemek mümkündür. Aries' in de belirttiği gibi örgün eğitim olarak geçen formel eğitim anlayışının oluşması zaman içerisinde okulların değişmesine, çocuklara yönelik ilginin artmasına yardımcı olur. Bu nedenle modern dönemde çocuk, aile ve eğitim değişir. Modern dönemdeki eğitim, Locke, Rousseau, Russell ve pek çok filozofun da dile getirdiği üzere sevgi temelli olduğu sürece etkili olur. Sevgi çocukta davranışların, alışkanlıkların kazanılmasını kolaylaştırır. Böylelikle çocuk, küçük yaşlardan itibaren kalıcı davranışlar edinmeye başlar. Çocuğun iyi veya kötü alışkanlıklar edinmesi de çevresindeki etkilerle değişir. Çocuk için önemli olan şeylerden biri harekettir. Hareketin kısıtlanması yönünde yapılan davranışlar ve toplumsal yanlışlar, filozoflar tarafından modern dönemde eleştirilir. Eğitimde yer alan bu yanlışların, insanın doğasına uygun bir yaşam sürmesiyle düzeltilmesi gereken bir durum olduğu söylenir. Çocuk, toplumsallaşma sürecinde bir birey olmayı zamanla öğrenir. Eğitim veren kişinin niteliği ve çocukta var olan potansiyelin doğru yaklaşım, sevgi temelli olması da elzemdir.

Günümüzde çocuk, bir değer olarak kabul edilmiş olup aile, eğitim ve toplumsal açıdan değer görür. Çocukta var olan potansiyel kabul edilir, onun gelişimine katkıda bulunmak önem arz eder. Modern dönem filozoflarında da çocuk görüşlerinin geliştirilmesi, çocuğun keşfedilmesi ve çocuğa yönelik tutumların değişmesi yönünde etkiler vardır. Dönemlerinde ortaya koydukları görüşler aracılığıyla eleştirir ve çocuk alanına katkıda bulunurlar. Onlara göre çocuğun doğası ve eğilimleri dikkate alınmak durumundadır. Doğru davranışlar kazandırmanın yolu doğru davranışları öğretmekle mümkündür. Antik dönem ile modern dönemdeki eğitim anlayışlarında ortak noktalar olsa da çocuğa yönelik yaklaşımlar elbette farklıdır. Çocuğun toplumda var olabilmesi, kendini var edebilmesi ve ifade edebilmesi düşüncesi de geçmişte yer aldığı gibi değildir. Değişime uğrayan bakış açıları çocuğa yaklaşımların günümüzde sevgi odaklı olmasını sağlar. Bu, çocuğun tarihsel süreçte yaşadığı bir dönüşüm olmakla birlikte değerini ortaya koyan bir perspektifin benimsendiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2015). *Batıdan Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Archard, D. (2015). *Children: Rights and Childhood*, Routledge, Oxon.
- Aries, P. (1962). *A Centuries of Childhood A Social History of Family Life*, (Trans. Robert Baldick), Alfred A. Knopf, New York.
- Aristoteles. (2017). *Politika*, (Çev. F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Augustinus. (2010). *İtirafılar*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Babou, O. (2015). *Children in the Hellenistic World*, Oxford University Press, New York.
- Bacon, F. (2012). *Novum Organum, Tabiatın Yorumu ve İnsan Alemi Hakkında Özlü Sözler*, (Çev. Sema Önal), Say Yayınları, İstanbul.
- Bacon, F. (2013). *Denemeler*, (Çev. Akşit Göktürk), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Beaumont, L. A. (2012). *Childhood in Ancient Athens*, Routledge, Oxon.
- Bosley, R. N. ve Tweedale, M. M. (2006). *Basic Issues in Medieval Philosophy*, Broadview Press, Canada.
- Bowles, J. (1804). *A View of the Moral State of Society*, London, Paternoster Row.
- Campanella, T. (1974). *Güneş Ülkesi*, (Çev. Haydar Kazgan, Vedat Günyol), Çan Yayınları, İstanbul.
- Cevizci A. (2019). *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Descartes, R. (2013). *Ruhun İhtirasları*, (Çev. Mahmut Özdil), Sayfa Yayınları, İstanbul.
- Descartes. (1984). *Metot Üzerine Konuşma*, (Çev. Kadir Sahir Sel), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Descartes. (1986). *Aklın Yönetimi için Kurallar*, (Çev. Müntekim Ökmen), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Dewey, J. (1987). *Özgürlük ve Kültür*, (Çev. Vedat Günyol), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Eco, U. (2017). *Antik Yunan*. (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Tarih, İstanbul.

- Erkut, Z, Balcı, S ve Yıldız, S. (2017). “Tarihsel Süreç İçinde Çocuk”. *Çocuk ve Medeniyet*, 17-28.
- Golden, M. (2015). *Children and Childhood in Classical Athens*, Johns Hopins University Press, Baltimore.
- Grubbs, J. E., Parkin, T., Bell, R. (2013). *Childhood and Education in The Classical World*, Oxford University Press, New York.
- Hegel, G, W, F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, (Çev. Cenap Karakaya), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Hegel, G, W, F. (1995). *Tarihte Akıl*, (Çev. Önay Sözer), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Heywood, C. (2009). *A History of Childhood, Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*, Polity Press, Cambridge.
- Hobbes,T. (2007). *Leviathan*, (Çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İbn-i Sina. (2011). *İlâhiyât-ı Şifâ Metafizik*, (Çev. Ekrem Demirli ve Ömer Türker), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Juuso, H. (2007). *Child, Philosophy and Education, Discussing the Intellectual Sources of Philosophy for Children*, Oulu University Press, Oulu.
- Kant, I. (2013). *Eğitim Üzerine*, (Çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul.
- Kennedy, D. (2000). “The Roots of Child Study: Philosophy, History, and Religion”, *Teachers College Record*, Volume 102, Number 3, 514-538.
- Kennedy, D. (2006). *Changing Conceptions of the Child from the Renaissance to Post-Modernity: A Philosophy of Childhood*, The Edwin Mellen Press, New York.
- Kierkegaard, S. (2013). *Evliliğin Estetik Geçerliliği*, (çev. İbrahim Kapaklıkaya), Araf Yayınları, İstanbul.
- Kreeft, P. (2009). *Socrates Meets Kant: The Father of Philosophy Meets His Most Influential Modern Child*, Ignatus Press, San Francisco.
- Kristjansson, K. (2007). *Aristotle, Emotions and Education*, Routledge, London.
- Krupp, A. (2009). *Reason’s Children: Childhood in Early Modern Philosophy*, Bucknell University Press, Lewisbury.

- Küken, G. (2001). *Ortaçağ'da Eğitim Felsefesi*, Alfa Kitabevi, İstanbul.
- Lipman, Matthew. (1976). "Philosophy for Children", *Metaphilosophy*, vol. 7, no. 1, 17–39.
- Locke, J. (2004). *Eğitim Üzerine*, (Çev. Aylin Uğur), Yeryüzü Yayınevi, Ankara.
- Lodge, R. C. (2014). *Plato's Theory of Education*, Routledge, New York.
- Marenbon, J. (1998). *Medieval Philosophy, Routledge History of Philosophy Volume III*, Routledge, Oxon.
- Marenbon, J. (2007). *Medieval Philosophy an Historical and Philosophical Introduction*, Routledge, Oxon.
- McGrade, A. S. (2003). *The Cambridge Companion to Medieval Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Mill, J. S. (2016). *Kadınların Özgürleşmesi*, (Çev. Damla B. Aksel), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Moseley, A. (2014). *Aristotle*, Bloomsbury Publishing, London.
- Karadoğan, U, C. (2019). "“Çocuk ve Çocukluk” Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi". *Çocuk ve Medeniyet*, 195-226.
- Nietzsche, F. (2010). *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine*, (Çev. Gürsel Aytaç), Say Yayıncılık, İstanbul.
- Onur, B. (2019). *Değişen Çağ Değişen Çocukluk*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Philips, D, C. (2014). *Encyclopedia of Educational Theory and Philosophy*, Sage Publications, California.
- Platon. (2010). *Diyaloglar*, (Çev. T. Aktürel, M.C. Anday, A. Cemgil, T.Ünlü, T. Gökçöl, M. Gökberk, Ö.N. Soykan), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Platon. (2011). *Devlet*, (Çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz), İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Plotinos. Augustinus. vd. (1993). *Metinlerle Ortaçağ'da Felsefe* (Çev. Betül Çotuksöken ve Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Pollock, L, A. (1996). *Forgotten Children: Parent-Child Relations from 1500 to 1900*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*, (Çev. Kemal İnal), İmge Kitabevi, Ankara.
- Rousseau, J. J. (2009). *Emile ya da Eğitim Üzerine*, (Çev. Yaşar Avunç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Russell, B. (1973). *Batı Felsefesi Tarihi, Modern Çağ Yeni Çağ*, (Çev. Muammer Sencer), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Russell, B. (1999). *Eğitim Üzerine*, (Çev. Nail Bezel), Say Yayınları, İstanbul.
- Schopenhauer, A. (2008). *Aforizmalar*, (Çev. Mustafa Tüzel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Schopenhauer, A. (2009). *Seçkinlik ve Sıradanlık Üzerine*, (Çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul.
- Spinoza. (2011). *Etika*, (Çev. Hilmi Ziya Ülken), Dost Kitabevi, Ankara.
- Stables, A. (2011). *Childhood and the Philosophy of Education: An Anti-Aristotelian Perspective*, Continuum Publishing, London and New York.
- Staerns, P. N. (2017). *Childhood in World History*, Routledge, New York.
- Tan, M. (1989). “Çağlar Boyunca Çocukluk”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, 71-88.
- Tekin, O. (1997). *Eski Yunan Tarihi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tesar, M ve Peters, M. (2018). “The Philosophy of Early Childhood: Examining the Cradle of the Evil, Rational and Free Child”. *Troubling the Changing Paradigms: An Educational Philosophy and Theory Early Childhood Reader*, 2–15.
- Thilly, F. (2000). *Felsefenin Öyküsü, II. Cilt Çağdaş Felsefe*, (Çev. İbrahim Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Fatma Ayperi Tuğçe ÖZDEMİR
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Fethiye Kemal Mumcu Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, 2015
Tez Konusu	Filozoflara Göre Çocuk: Tarihsel Bir Çalışma
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
- Özdemir, F. A. T., Kaynak İltar E. “Demokritos’un Ahlaka İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme: Evlat Edinme Örneği”, Felsefi Düşün, Sayı 13: Presokratikler, 2019. - Özdemir, F. A. T., Kaynak İltar E. “Sokrates, Platon ve Aristoteles’in Kadın Söylemleri Üzerine Bir Değerlendirme”, II. Uluslararası Kadın Felsefeciler Kongresi, Muğla,Türkiye, 14-16 Kasım 2019. (Arkhe Logos, Sayı 9, 93-108) - Kaynak İltar E., Özdemir, F. A. T., “Aristoteles’in Bilgi, Bilim ve Bilimsel Yöntem Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”, 18. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 12-14 Aralık 2020, Çevrimiçi Kongre.	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	İleri Kazanım Sistemleri Dershanesi - Ankara - 2016-2017 Üçgen Özel Öğretim Kurumları - Antalya - 2018-2019